Liviu Rebreanu

ION

Dragei mele Fanny

L.R.

GLASUL PĂMÎNTULUI

Capitolul I

ÎNCEPUTUL

Din şoseaua ce vine de la Cîrlibaba, întovărăşind Someşul cînd în dreapta, cînd în stînga, pînă la Cluj şi chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece rîul peste podul bătrîn de lemn, acoperit cu şindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița şi aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă şosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului.

Lăsînd Jidovița, drumul urcă întîi anevoie pînă ce-şi face loc printre dealurile strîmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii Domneşti, mai poposind puțin la Cişmeaua Mortului, unde picură veşnic apă de izvor răcoritoare, apoi coteşte brusc pe sub Rîpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline.

La marginea satului te întîmpină din stînga o cruce strîmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploi şi cu o cununiță de flori veştede agățată de picioare. Suflă o adiere uşoară şi Hristos îşi tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mîncat de carii şi înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpuşeala ce pluteşte în văzduh țese o tăcere năbuşitoare. Doar în răstimpuri fîşîie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstriu se opinteşte să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbăneşte ca o matahală ametită şi se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenuşie.

În mijlocul drumului picoteşte cîinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochi întredeschişi, suflînd greu. O pisică albă ca laptele vine în vîrful picioarelor, ferindu-se să nu-şi murdărească lăbuțele prin praful uliței, zăreşte cîinele, stă puțin pe gînduri, apoi iuțeşte paşii şi se furişează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintîi, tăiată adînc în coasta unei coline, încinsă

cu un pridvor, cu uşa spre uliţă şi cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare şi dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul uşii, unde se spală dimineaţa învăţătorul, iar după-amiază, cînd a isprăvit treburile casei, dna Herdelea, străjuieşte o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veşnic frînghia pe care acuma atîrnă nişte cămăşi femeieşti de stambă. În umbra cămăşilor, în nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoş mic cu creasta însîngerată.

Drumul trece peste Pîrîul Doamnei, lăsînd în stînga casa lui Alexandru Pop-Glanetaşu. Uşa e închisă cu zăvorul; coperişul de paie parcă e un cap de balaur; pereţii văruiţi de curînd de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetaşu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele… Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungureşti, iar o babă şade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemişcată, parc-ar fi de lemn…

Căldura picură mereu din cer, îţi usucă podul gurii, te sugrumă, în dreapta şi în stînga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-şi feţele sub streşinile ştirbite de ploi şi de vite.

Un dulău lăţos, cu limba spînzurată, se apropie în trap leneş, fără ţintă. Din şanţ, dintre buruienile cărunţite de colb, se repede un căţel murdar, cu coada în vînt. Lăţosul nu-l ia în seamă, ca şi cînd i-ar fi lene să se oprească. Numai cînd celălalt se încăpăţînează să-l miroase, îi arată nişte colţi amemnţători, urmîndu-şi însă calea cu demnitatea cuvenită. Căţelul se opreşte nedumerit, se uită puţin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruieni unde se aude îndată un ronţăit căznit şi flămînd…

De-abia la cîrciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăieşte. Pe prispă doi ţărani îngînduraţi oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund pînă aci sunete de viori şi chiuituri…

Duminică. Satul e la horă. Şi hora e pe uliţa din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuţa bătrînă, pleoştită şi dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agoniseşte un cap de bărbat într-o viaţă întreagă, o muiere nepricepută prăpădeşte într-un an de zile, şi mai puţin. Cînd a împreunat Maxim mîinile pe piept, în ogradă erau clăi de fîn, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în şură şi sub şopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belşugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă şi veşnic flămîndă.

Hora e în toi… Locul geme de oameni… Nucii bătrîni de lîngă şură ţin umbră. Doar cîteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gîdilînd feţele

aprinse de veselie. Zăduful aţîţă sîngele lumii. Peste Măgura Cocorilor atîrnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună pînă la asfinţit.

Cei trei lăutari cîntă lîngă şopron să-şi rupă arcuşurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stîng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închişi, îşi sfîrîie degetele pe strune şi cîntecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior şi are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeaşi patimă cu care Găvan, un ţigan urît şi negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din cînd în cînd Briceag se opreşte să-şi acordeze vioara. Holbea şi Găvan atunci îşi îndoiesc meşteşugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strîmbîndu-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire cînd schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pămîntul. Zecile de perechi bat someşana cu atîta pasiune că potcoavele flăcăilor scăpără scîntei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învîltoreşte, se aşază în straturi groase pe feţele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală şi de mulţumire. Cu cît Briceag înteţeşte cîntecul, cu atît flăcăii se îndîrjesc, îşi înfloresc jocul, trec fetele pe sub mînă, le dau drumul să se învîrtească singure, ţopăie pe loc ridicînd tălpile, îşi ciocnesc zgomotos călcîiele, îşi plesnesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite… Glasurile se îneacă în norul de praf ce-i îmbrăţişează pe toţi… Numai arar vreunul mai ţanţoş începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gîtul răguşit. Dar după două-trei versuri o sfîrşeşte într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic. Flăcăii îşi încolăcesc braţele mereu mai strîns pe după mijlocul fetelor… Sînii acestora tremură sub iile albe şi ating din cînd în cînd pieptul flăcăilor, tulburîndu-le ochii şi inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fîlfîie zîmbete plăcute şi fugare.

Învîrtita ţine de vreun ceas, fără întrerupere, şi tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cîrcel în degete, a încercat să se oprească şi, de amîndouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlînd disperaţi, cu priviri ameninţătoare sau rugătoare:

— Zi, ţigane! Mai zi, cioară!…

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Cîţiva băieţandri, îngăduiţi de curînd la horă, ameţiţi de atîta învîrteală, se clatină de ici-colo, abia mai ţinîndu-se în picioare, spre marea ruşine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în şură, mai la larg, unde însă praful se urcă pînă-n căpriori, des de să-l tai cu cuţitul…

La cîţiva paşi de pîlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, şoptindu-şi uneori cine ştie ce şi izbucnind în rîsete silite. La urechi şi în cosiţe au şi ele bucheţele de vîzdoage pestriţe şi în mînă cîte un

mănunchi mai mărişor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăceşte şi cîte o nevastă tînără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întîmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele şi babele, grămadă, forfotesc despre necazuri şi-şi admiră odraslele. Copii neastîmpărați aleargă printre femei şi chiar prin horă, fură florile fetelor şi fac haz cînd victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Cîțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitîndu-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar cînd poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da tu?

— Şi eu.

Şi apoi continuă să pîndească poalele pînă ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i opreşte ca peste cîtva tîmp să reînceapă…

Bărbații se țin mai pe departe, pe lîngă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obşteşti, aruncînd numai rareori cîte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinereşte, cu nişte ochi albaştri mari şi blajini, caută să-şi păstreze demnitatea apăsînd vorbele şi însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul cîtorva bătrîni fruntaşi. Ştefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce şi-o mîngîie întruna parcă ar avea junghiuri, găseşte fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dînşii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui şi glasul subțire, se uită cînd la unul, cînd la altul, înfricoşat parcă să nu se încaiere, fiindcă amîndoi îi sunt rude – cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un cîine la uşa bucătăriei, trage cu urechea şi Alexandru Glanetaşu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuşi să se vîre între bogătaşi.

Pe prispă stăpîneşte Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloți pe lună şi munceşte la pămînt mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetaşu cu straja Cosma Ciocănaş, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ştefan Ilina şi cu alții, ascultînd cu evlavie palavrele dascălului, auzite şi răsauzite. Din cînd în cînd Simion Butunoiu strănută atît de zgomotos că toate femeile se întorc spăimîntate, sau se porneşte pe tusa lui obişnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon aşteaptă cuviincios pînă ce isprăveşte dascălul cu tusea, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o duşcă zdravănă şi trece băutura bătrînului care mormăie scurt „să ne ție Dumnezeu pe toții şi pune gîrliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mînă în mînă. Macedon e cam cherchelit şi comandă

milităreşte tuturor să bea:

— Forverț, Simioane! Vaitär, Cosma!… Vaitär, vaitär!…

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc şi, cînd e beat, ş-acuma numai în comenzi nemțeşti se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară şi în douăzeci şi opt de ani nu şi-a bătut muierea niciodată; mai curînd Floarea s-a întîmplat să-l muştruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? rîde Macedon încîntat. Goală?… Halt!… Hap-tac!… Unde eşti, căprar de zi?… Forverț!…

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă şi strigă rîzînd:

— Hir!

— Nu rîde la front, măgarule! se răsteşte Macedon. Na sticla şi dă fuga la cantină la Avrum, să-ți mai dea o porție pentru mine!… Înțeles, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzînd:

— A zis jupînul că nu-ți mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba…

Macedon îşi saltă puțin mustața, încruntă din sprîncene privind aspru la copil, apoi se aşază pe prispă clătinînd din cap şi oftînd:

— Ehei, unde-i vremea cînd eram eu strajameşter!… Atunci să fi poftit jupînul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere…

Mai boscorodeşte ceva, pe urmă încetează şi se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, şi care tăifăsuieşte cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui…

Tocmai atunci se tîrăşte pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, şi ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încîrcite din naştere, iar brațele lungi şi osoase ca nişte căngi anume spre a-şi tîrî schilozenia, şi o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbăiate, cu colți de dinți galbeni, rari şi lungi. Trifon Tătaru o ține pe lîngă casă, să-i vadă de copii. Cînd e vremea bună Savista şade în poartă, se ciorovăieşte cu toți copiii din sat şi primeşte pomana trecătorilor miloşi… Soseşte cu gălăgie mare. Gîgîie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată:

— Da acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănîncă tălpile… Laşi tu ograda pustie pe vremea asta… Şi nici barem slugile nu-s la îndemînă… Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savista?

Oloaga a făcut două ceasuri din Ulița cea mare, unde stătea Trifon, pînă aici. Începe să bîlbîie foarte grăbită şi cu importanță, însoțindu-şi sforțările cu nişte gesturi desperate.

— Ce face? zice Maria lui Trifon, care se sileşte să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu… Cu Avrum?… Cu Floarea Căruntu?… Ei ş-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Şi pentru asta ai venit tu atîta cale? Vai de mine, că eşti mai rea ca copiii cei fără minte… Uite ce ți-ai făcut poalele! Şi numai azi te-am primenit… Of, bată-te…

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, şi pe urmă se porneşte deodată pe un rîs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis?… Cine-i beat?… Vasile Baciu… Parcă azi s-a îmbătat întîi…

Maria o lasă ruşinată şi se întoarce între femei. Oloaga se tîrîie în mijlocul fetelor, se frămîntă să-şi facă loc şi priveşte apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci şi cinci de ani şi tremură de fericire cînd aude lăutarii ori cînd vede vreo petrecere…

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Pînă să se aşeze bine, pînă să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat şi istovit, încheie învîrtita cu o apăsare zdravănă de arcuş, încît îi şi plesneşte o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetaşului, ținînd de mijloc pe Ana lui Vasile Baciu, se repede la lăutari, rugîndu-l:

— Mai zi, mă Briceag… numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țigane! Ce te codeşti?… De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătîndu-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică… Zău, nu mai pot… Crede-mă!… Mi-au amorțit degetele… Pe urmă şi struna mi s-a rupt…

— Un pic, omule, nu-nțelegi? stăruie flăcăul.

Țiganul însă se înfunе brusc, întoarce spatele, trînteşte vioara în brațele lui Holbea şi începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterele din lume; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcuşul… Că io-i spun cu frumosul că nu pot şi el mă omoară să mai zic… Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit…

Ion ascultă cîteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul şi izbucneşte răguşit:

— Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de rîs, ho!… Şi închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii!…

Briceag a mai pățit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigăneşte.

Flăcăii îmbrățişează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor şi şoptesc cu sfială şi cu plăcere:

— Mulțumim…

Ion strînge la piept pe Ana cu mai multă gingăşie, dar şi mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! murmură fata uşor, cu mulțumire în glas.

— Să vii, Anuță… ştii tu unde! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă luceşte de bucurie. Se smuceşte să scape din îmbrățişare, şoptind întruna moale:

— Dă-mi drumul, Ionică… zău, dă-mi drumul!…

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zîmbet aprins, o apucă cu o mînă de țîțe şi i le strînge ca pe două mere, încît Ana sîsîie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! repetă Ion înfigînd în ochii ei o privire poruncitoare şi lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată, şi scuturîndu-şi poalele de praf. Apoi, potolindu-şi sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaş, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cît donițele, cu brațe bărbăteşti şi cu o față osoasă roşcată:

— Şi Ionică… mereu… zău aşa…

Dar, încurcîndu-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură… toată m-am făcut o apăraie…

Margareta nu jucase şi-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări; părea îngnjorată să nu se întîmple s-o poftească la joc cineva şi să nu bage de seamă…

Ion urmări din ochi pe Ana cîteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire şi un vicleşug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături şi pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse pînă acum, puțin posomorîtă, dar mai frumoasă ca oricînd. Flăcăul clipi aspru, ca şi cînd ar fi vrut să-şi alunge un gînd din creieri, şi strigă la un băiețel:

— Aduseşi, bre?

— Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție…

Şi, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

— L-a făcut tare jupînul, bade, ş-a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea…

Zenobia, cu sticla de rachiu în mînă, se plîngea Todosei, vădanei, de un afunsit de junghi care o tăia prin şale de cîteva zile şi nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt şi înghiți îndată o duşcă zdravănă. Da dumneata bei oleacă?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luînd totuşi sticla şi trăgînd o gură. Aoleu, da ştiu că-i bun… Vezi numai, dragul mamii, să nu bei mult, că ți se urcă la cap şi cine ştie ce

poznă te-o mai îndemna să faci… Omul la beție să-l ferească Dumnezeu…

Ion îi luă sticla şi întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioşi la rachiu. Cînd se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede şi, şterpelind într-o clipire un struț de flori din mîna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aştepta mereu s-o cheme cineva la joc…

Ion trecu încet pîrleazul de lîngă grajd, întorcînd capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi şi care, peste cîteva clipe, îl urmă cu paşi grăbiți, roşie ca focul de ruşine, închipuindu-şi că toată lumea o pîndeşte.

În dosul şurii era o livadă mărişoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora pînă la Gîrla Popii şi se oprea chiar în spatele cîrciumii lui Avrum. Fînul cosit de curînd, adunat în cîteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător. Ion merse pe cărare doi-trei paşi, apoi coti în stînga şi se aşeză sub un nuc bătrîn şi scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tremurînd de emoție, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai? murmură Ana aşezîndu-se fără să se uite la dînsul.

— Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuța!

— Să trăieşti, Ioane! răspunse ea privind neliniştită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cîrciumă, care înapoi.

— Bea şi tu, Anuță, că pentru tine l-am luat şi l-am făcut dulce ca gura ta!

— Despre mine poate să sece rachiul, zise fata mai potolită. Mi-e silă şi cînd îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură şi fără beție… Nu ştiu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi aşa bea omul la supărare, zise Ion, adăugînd pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță… Mi-a căşunat şi mie aşa o dată…

Ana îşi înmuie buzele în rachiu, se strîmbă şi dădu repede sticla înapoi, tuşind şi rîzînd:

— A, vai de mine… nu pot… parcă-i otravă…

— Ba-i bun, zise Ion ducînd iarăşi sticla la gură.

Tăcură amîndoi un răstimp, fără să se pnvească. Apoi flăcăul îşi trecu brațul pe după mijlocul ei şi oftă:

— Hei, Anuță, mult aleanu-i în inima mea!

Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomorî.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dînsa. Că tata şi-a pus în gînd să mă mărite cu George a Tomii şi o ține morțiş cu George. Şi, Doamne, greu îți mai vine să taci şi să înghiți cînd nu ți-i drag omul…

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mişcau uşor dezvelindu-i dinții cu

strungulițe, albi ca laptele, şi gingiile trandafirii de deasupra. Ştia dînsul că Vasile Baciu e într-o ureche şi că, de o apucă hăis, apoi hăis o ține să ştie de bine că dă cu carul prin toate şanțurile. Dar tocmai aceasta îl întărîta şi pe el.

Nu-i fusese dragă Ana şi nici acum nu-şi dădea seama bine dacă i-e dragă, iubise pe Florica şi, de cîte ori o vedea sau îşi amintea de ea, simțea că tot o mai iubeşte. Purta în suflet rîsul ei cald, buzele ei pline şi umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaştri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decît dînsul, iar Ana avea locuri şi case şi vite multe…

Îi asculta glasul plîngător şi-l cuprindea mila, în acelaşi timp însă se gîndea la Florica. Apoi deodată tresări, o strînse la piept şi, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gîtul lui Ion, moleşită şi aprinsă, şi inima-i bătea atît de navalnic, încît el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios şi văzu pe Ilie Onu care, întorcîndu-se de la cîrciumă cu o sticlă de rachiu, rîdea gros şi batjocoritor.

— Du-te-n… Doamne iartă-mă, bufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunse la şură şi se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii şi unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sînge ca să-l îmblînzească.

Ion începu să suduie şi să se cătrănească, dar întîlnind ochii căprui, înlăcrimați de fericire şi de teamă ai Anei, se potoli…

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să învețe pe Briceag un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluiera melodia, țîrîia nesigur cu arcuşul pe strune; Holbea, credincios, încerca şi el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii şi fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pîlc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

— Ei, acu ai înțeles? zise George oprindu-se în mijlocul cîntecului.

— Las că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George, strigă Ilie întinzînd sticla.

— Iute te-ai întors, vorbi celalt bînd şi trecînd îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se linguşi Holbea, zgîndărindu-l cu arcuşul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-ați ai naibii! rîse George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinsteşte el pe țigani.

— Beți-o toată, zise apoi către Găvan cînd vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoş:

— Ia lăsați, bre, să mai bem şi noi, că cioarele astea o să plesnească de atîta holircă…

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie şi ţiganii care nu mai voiau să renunțe la băutură şi era cît pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzîndu-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare… Venea preotul Belciug împreună cu doamna Maria Herdelea, soția învățătorului, cu domnişoara Laura şi cu Titu. Primarul şi fruntaşii satului ieşiră în poartă întru întîmpinarea domnilor.

— Petreceți, petreceți? zise preotul cu un zîmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mînă. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească şi prostimea.

— Negreşit, negreşit, murmură Belciug lărgindu-şi zîmbetul.

— Da de ce nu poftiți şi dumneavoastră să vedeți petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punîndu-şi pălăna în cap.

Țăranii de asemenea se acoperiră unul cîte unul, în vreme ce preotul şopti cîteva cuvinte doamnei Herdelea, care răspunse răspicat, dîndu-şi capul pe spate cu mîndrie:

— Da, putem privi puțin şi noi… Mie chiar îmi plac petrecerile poporului…

Maria Herdelea era fată de țăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemțeşti şi mai ales că s-a măritat cu un învățător, se simțea mult deasupra norodului şi avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țărănesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci primarul, bucuros, dînd la o parte pe țăranii care se îmbulzeau: ia faceți loc, măi oameni!… Dați-vă la o parte!

Vreo cîțiva fruntaşi se grăbiră să dea ajutor primarului strigînd:

— La o parte!… La o parte!…

Belciug intră încetinel în ogradă şi se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mîna.

— Lăsați, lăsați! murmură preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți şi cu gîndul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-şi arate istețimea, se vîrî printre bătrîni, îmbulzindu-se să ajungă cît mai aproape de popa şi familia învățătorului. Ilie se ținea şi aici după dînsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, în haine curățele şi sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt şi țeapăn, ras de mustăți

şi lung cît un par, cum văzu pe George, îi întinse prieteneşte mîna îmbrăcată în mănuşi de ață cenuşie:

— Noroc, George!… Nu mai jucați?… Tocmai ne abăturăm şi noi să vă vedem…

— Cum nu, domnişorule! Numai să se hodinească o țîră țiganii, c-au zis atîta de-a amorțit şi sufletul dintr-înşii, spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăugă: Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnişorule?

Titu rîse şi se uită la Laura, care zîmbi încurcată.

— Eu?… Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stărui:

— Îți dau eu o fată, domnişorule, de să te lingi pe buze. Uşoară ca pana şi frumoasă ca o domnişoară… Dar trebuie să joace şi domnişoara Laura…

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă şi se agăță înfricoşată de brațul mamei sale, murmurînd:

— O, auzi, ce idee!… Mă mir că nu vi-i..

Preotul vorbea cu primarul şi cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleşi că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pămîntul, căci altfel rămîne porumbul nesăpat de-al doilea… George însă se ținea scai de Titu şi Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strîngeau şi alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zîmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte ceva, şi apoi întrebă:

— Oare Ion unde-i?

George, deşi ştia că, dintre toți feciorii satului, domnişorul cu Ion e mai prieten, se simți aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă:

— Pe-aici trebuie să fie şi dînsul…

Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă:

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana…

— Unde? făcu George întorcîndu-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rînjind mulțumit.

George puse nasul în pămînt şi tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros că a scăpat uşor de invitația la dans, se apropie şi el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciu îi era

făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan – se potriveau. Părinții lor erau înțeleşi mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine ştie ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos şi umeros ca un taur: umbla legănat şi cu genunchii înmuiați.

Fierbea. Se gîndea mereu să-şi croiască drum pînă în grădină, s-o vadă cum şade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu îşi lua seama, zicîndu-şi că poate mai mult ar strica decît ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca şi o bătaie, căci Ion e arțăgos ca un lup nemîncat. De va şti fata că el ştie, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de isteține face uneori mai mult decît un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învîrtească el capul fetei?… Îşi aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot aşa de pleoştită ca şi dînsul. Se vedea că şi ea ştia şi o băteau aceleaşi gînduri… Asta îi mai potoli supărarea. Cînd nu eşti singur, suferința se uşurează. Oftă o dată din băierile inimii şi-şi trase pălăria pe ochi, zicîndu-şi:

— De-amu am să joc numai cu Florica… Cel puțin să plesnească fierea şi într-însul!…

Lăutarii îşi potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de ştire tuturor, şi mai ales celor răzleți prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcîie, scoteau cîte-un chiot de veselie şi-şi aruncau pnvirile din ce în ce mai des printre fetele care aşteptau cu inima strînsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baciu, lălăind un cîntec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroşiți şi tulburați de băutură. Se clătina uşor în mers şi dădea întruna din mîini parcă s-ar sfădi cu un duşman închipuit. Cînd zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gînditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug şi-i zise:

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos… Maaare!… 'S bețiv şi stricat, cum nu se mai pomeneşte în şapte sate, zău cruce!… Aşa-s eu, ce mai calea-valea!… Ce-i drept nu-i păcat, aşa-i, domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, aşa-i?… Şi beau pentru că beau dintr-al meu…

Preotul îşi curmase povestirea şi luase o înfățişare gravă, măsurînd foarte aspru pe Vasile Baciu. Țăranul însă avea acum un zîmbet bun pe buze şi vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să ştie de nimeni şi de mmic în lume:

— 'S amărît rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau şi iar beau şi iar!… Uite-aşa! Ai să zici dumneata: da de ce eşti amărît, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am şi eu şi nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Şi tare mă doare inima şi tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura

mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas şi rîgîia. Purtarea ţăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i ştirbea autoritatea în faţa poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strînse pungă şi privea mînioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioşi, rîzînd pe înfundate de Baciu. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările beţivului şi nu ştia cum să-l zgîndăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug îşi înghiţi mînia şi căută să-l potolească cu o dojană blîndă:

— Rău faci, Vasile, că nu te sfieşti măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ţine toată ziulica numai să îmbogăţească pe jidovi şi să-şi otrăvească trupul cu hîlbăriile lor drăceşti… Aşa, Vasile!…

Baciu luă deodată o înfăţişare solemnă, se dădu doi paşi înapoi şi răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas:

— Vai de mine, domnule părinte? Dar cui i-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau… Da beau din munca şi din sudoarea mea… Atunci de ce să mă năpăstuieşti? Ce ţi-am greşit eu dumitale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braţ şi vru să-l dea la o parte, mulcomindu-l:

— Bine, bine, măi Vasile, aşa-i cum zici… Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostule tale…

Apoi, întorcîndu-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

— Da voi ce faceţi, măi feciori? Jucaţi ori nu jucaţi?

Atunci însă Vasile Baciu zări pe George, care stătea posomorît, ca un copac cu măduva uscată, şi îndată îl apucă de mînă şi-l tîrî în faţa preotului:

— Uite-l, domnule părinte! Îl vezi? Ăsta-i ginerele meu care mi-i drag! Cu dînsul ai să-mi cununi dumneata fata, măcar de-aş şti că are să crape inima dintr-însa!…

— Bine, bade Vasile, lasă că… făcu George ruşinat, rîzînd silit.

Omul se încăpăţîna însă din ce în ce şi începu să răcnească:

— Nu vreau să te las, ai înţeles? Mie-mi trebuie ginere cumsecade, nu fleandră… Io-ţi dau fata, iar tu să ai bici, să-i scoţi din cap gărgăunul… Eu nu vreau să ştiu de alde calici ţanţoşi care umblă să-i împuieze capul. Eu nu vreau şi nu vreau, şi dacă nu vreau, îi pun gîtul pe tăietor şi numai una-i trag cu barda, măcar să ştiu că mă duc pe urmă la spînzurătoare. Aşa-i, măi George?

— Aşa, aşa, murmură flăcăul, vrînd să-l astîmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător şi scuipă ascuţit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul

fetelor, trăgînd pe George după dînsul şi strigînd în gura mare:

— Anuțo!… Anuțo! Unde eşti tu, fata tatii?

George roşi, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor încins. O mînie amestecată cu ruşine îi cuprinse sufletul. Şi deodată îi zise încet, să nu-l audă şi alți oameni:

— Las-o pe Anuța, că-i cu Ion a Glanetaşului în grădină, sub nuc…

Baciu tresări înțepat. Scoase un țipăt scurt şi se îndreptă cu paşi mari spre colțul şurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurînd de spaimă, căci îi auzise glasul. Țăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, îşi răşchiră picioarele, îşi trînti mîinile în şolduri şi îşi împinse burta în afară, privind săgetător pe Ana. Stătu aşa cîteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuțo, aşa ne-a fost vorba?

Şi se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o izbească. O femeie țipă desperată:

— Tulai! Săriți c-o omoară!

Pînă să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după şură, şi numaidecît uită pe Ana şi se întoarse amenințător spre flăcău. Văzîndu-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărise uşoară, dar îşi urmă calea, liniştit, ca şi cînd n-ar înțelege mmic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

— Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai? urlă, apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniştea lui Ion îl întărîta mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuțit. O scăpărare furioasă îi țîşni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi porunceşti?

— Am să-ți poruncesc, tîlharule, şi dacă nu asculți de vorbă, am să te umplu de sînge! răcni țăranul aprins de mînie pînă în măduva oaselor, aruncîndu-se la el.

Acum Ion se opri, încleştă pumnii şi strigă înăbuşit, parcă ar fi căutat să se stăpînească:

— Să nu dai, bade Vasile, că… Să nu dai!… Să nu dai!…

Cîțiva bărbați şi flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfărîma coastele ca un ciocan înfierbîntat. Dintru-ntîi se gîndise să-l lase în plata Domnului, că-i beat şi e tatăl Anuței. Dar cînd l-a suduit şi s-a apropiat să-l lovească şi-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot sîngele şi parcă aştepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfîrteca în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor şi mulțumit. Baciu se zvîrcolea în brațele oamenilor, răcnind neîncetat:

— Lăsați-măă!… Lăsați-mă să-i scot blohotăile!… Trebuie să-i beau sîngele, altminten plesnesc!… Lăsați-mă!…

Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, pînă la poartă, în vreme ce el nu mai contenea şi se smucea din răsputeri:

— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are!… Uuuh!… Lasă-mă, Nistore! Tfff!…

Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă şi cu un pumn zdravăn să-i înăbuşe în gît ocările. Deodată cu gîndul acesta însă îi răsărea în minte şi Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmăşeală fata o ştersese acasă plîngînd. Femeile şi fetele se împrăştiară care încotro, ca un cîrd de galițe speriate de uliu, şi priveau din uliță şi de prin ogrăzile vecine, aşteptînd în fiece minut să înceapă bătaia. Profitînd de încăierare, preotul plecă, spunînd scandalizat doamnei Herdelea:

— Asemenea destrăbălați trebuiesc dați pe mîna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai aşa s-ar face oameni de omenie… Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin… Ar fi meritat…

Învățătoarea clătină din cap în culmea indignării, îşi ridică uşor rochia, să nu mătură praful uliței, şi porni repede împreună cu Belciug şi cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăveşte cearta şi, mergînd, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Țiganii se retrăseseră spăimîntați în şură; Găvan îşi rezemase gorduna într-un colț, hotărît s-o apere cu orice preț, să nu i-o spargă bătăuşii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, aținîndu-l:

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărască?… Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească!…

Alții, cîțiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rînjind. Mai tîrzior veni între ei şi George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina…! zise George, supărat puțin, cu o privire spre feciorul Glanetaşului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Ruşinea îl țintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă cîteva cuvinte cu tovarăşii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mîndru:

— Hai, țigane, la Avrum!… Ce mai stăm aici de pomană?…

Glasul acesta zbîrnîi ca o trîmbiță în urechile lui Ion. Din doi paşi fu lîngă Briceag şi-i porunci scurt:

— Hai!

Țiganul stătea încurcat, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, neştnnd pe

care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane, — făcu George, tot trufaş – că eu l-am arvunit!…

Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru:

— Hai!

În ochii lui ardea atîta mînie că Briceag strînse din umeri spre George, puse vioara la obraz şi începu îndată un cîntec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie şi să pocnească din degete, în semn de izbîndă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalți după el, fluierînd şi chiuind. Lăutarii îi urmară cîntînd; Găvan, cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu ca un gîscan îndopat. În uliță ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admirație a fetelor care se uitau din porțile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toții în stînga, chiuind în tactul cîntecului, întovărăşiți de o droaie de copii.

George rămase cu ai lui lîngă şură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună țiganilor şi tot el avea să le plătească restul pînă la patru zloți. Adevărat că banii îi strîngea de la flăcăi, cîte douăzeci de creițari de căciulă, dar pînă să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toți şi să-şi bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aştepte, de cînd a pățit-o o dată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalță deasupra tuturor. Acum însă, văzînd că flăcăii țin totuşi partea lui Ion, se simțea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana… Se uitase cu jind cum au plecat toți cu lăutarii şi avusese o clipă gîndul să se amestece şi el între ei şi să se arate că nu-i supărat. Dar îşi dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarăşilor lui. Drept răzbunare şi mîngîiere, după ce ceilalți cotiră spre Ulița cea mare, zise zîmbind:

— Eu nu mai dau țiganilor nici un creițar. Să le dea Ion, că Glanetaşu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouați c-au rămas bătuți şi fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea:

— Noi ce mai păzim aici? S-a înserat, toată lumea a plecat… Hai şi noi la crîşmă!…

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gîrla Popii, să ajungă cel puțin mai curînd la Avrum…

Todosia, în pragul tinzii, aşteptă pînă ce rămase ograda goală şi apoi se închină, murmurînd:

— Mulțumescu-ți ție, Doamne, că nu i-ai încăierat, că mai dădeam şi de poznă cu jandarmii!…

Lîngă prispă, aproape de poartă, Savista-oloaga şedea ghemuită, ca moartă

de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări pînă cînd merse să închidă poarta.

— Da tu n-ai plecat, Savistă? Bine că nu te-au strivit… Acu du-te şi tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună pînă acasă şi uite-acuşica se înnoptează…

Savistă nici nu mai sufla de groază. Îşi suflecă poalele, îşi prinse-n brîu zadiile şi se tîrî cît putu mai repede pînă-n uliță şi apoi o apucă mai încetişor pe marginea şanțului spre casă.

Cîrciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acopenşul de țiglă şi spre uliță, în două ferestruici, apărate cu rețea de sîrmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bomboane pestrițe şi diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față era mai mare, podită şi mobilată numai cu cîteva mese lungi şi de două ori atîtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip şi le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminicile cînd sătenii veneau să-şi înece necazurile în băutură. Într-un colț, lîngă tejgheaua adăpostită într-o cuşcă de leaturi, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învîrteau îngrijorați printre şiragurile de sticle şi în jurul unui butoi uriaş de rachiu. Din cînd în cînd Aizic se cobora, cu lumînarea aprinsă, în pivnița de sub cuşcă, unde se odihneau alte butoaie şi damigene cu rachiu, şi chiar cu vin şi cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cîrciumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului…

Îndată ce s-a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai singuratici, mai în grupuri, spre Avrum. Cînd sosi George cu prietenii lui, prispa gemea de oameni care dezbăteau întîmplarea de la joc, unii luînd partea lui Baciu, alții lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crîşmă. Mesele şi băncile erau oprite înadins pentru dînşii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se aşezară tăcuți. Se simțeau înfrînți.

Avrum ieşi repede din cuşcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebînd:

— Cine plăteşte?

— Lasă că plătim noi, jupîne! răspunse Ilie Onu întinzînd mîna după o sticlă.

— Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise Cîrciumarul uitîndu-se pe rînd la toți, ca şi cînd ar fivrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o duşcă de apă chioară… Ei, cine plăteşte? Vreau să ştiu. Ori duc rachiul şi-l torn înapoi în butoi…

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă şi numără gologanii cuveniți fără să deschidă gura. Avrum îi strînse cu băgare de seamă şi plecă spre cuşcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mîndru, parcă el ar fi cheltuit:

— Ai văzut, jupîne?… Altă dată apoi să nu mai cîrteşti!

Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă şi începu să chiuie de dîrdîiau geamurile. Ceilalți se dezmorțiră ca şi cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În cîteva clipe toată cîrciuma se încinse de strigătele lor năstruşnice.

Cînd chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliță alte chiote de veselie, mai furtunoase şi mai sălbatice. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbuşe. Cei de-afară însă cu cît se apropiau, cu atît vuiau mai cuprinzător. Iar cînd năpădiră în crîşmă amuțiră de tot pe oamenii lui George. De altfel, în curînd conteniră şi noii-sosiți împreună cu lăutarii, osteniți de sforțări, chiotele prefăcîndu-se într-un zgomot asurzitor de chemări răguşite, de porunci mînioase, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegea mai lămurit:

— Jupîne, o cupă, da dulce!…

— Hai mai iute, Avrume!…

— Unde te ascunzi, tartane, fi-ți-ar neamul de ocară!…

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Țiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colț, lîngă gordună. O sumedenie de sticle şi pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frămînta cu fumul greu de tutun şi cu zăpuşeala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinînd, strigînd, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare şi de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuşi.

Între timp se înnoptase şi odaia nu mai era luminată decît de o lampă funinginită, spînzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă şi tremurătoare oamenii păreau mai beți de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatic, iar brațele goale, ciolănoase, cu muşchii umflați ca nişte şerpi flămînzi, se ridicau mereu peste capetele tulburate, amenințînd ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroşau şi răguşeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane şi sudălmile mai mînioase. Fețele asudate clipeau care roşii-pară, care galbene-verzui, iar din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpînitoare, rîsete zvăpăiate, cîte un rîgîit larg, urlete prelungi…

Simion Lungu, beat leucă, rezemat de un colț de masă, îşi înjura nevasta care stătea lîngă el, în picioare, cu un copilaş la țîță. Femeia îl trăgea întruna de mînecă, zicîndu-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui:

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mîine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce aţîța focul… Hai, hai, zău!…

Simion se plîngea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, pînă ce în cele din urmă femeia îşi făcu loc alături de dînsul, astupînd gura copiluluicu sfîrcul pieptului, rîzînd şi trăgînd zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorîse.

Toți flăcăii închinau, pe rînd, cu lăutarii care cîntau din ce în ce mai cu suflet doine de beție, tărăgănate şi lăbărțate ca nişte femei dezmățate. Briceag se ameţise bine de băutură, dar arcuşul lui trăgea parcă mai frumos, pe cînd Holbea, mai trăsnit, seconda atît de fals că lui însuşi îi era ruşine. Numai Găvan rămăsese treaz, întîi ca să-şi poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un beţiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simțea atît de amărît că nici rachiul nu-i ticnea. Ruşinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se aşezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gîndească la ce-a pățit şi totuşi mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu şi dăndănea, cu glasul gros şi neplăcut, un cîntec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe față. Privindu-l aşa, hoțeşte, Ion simți deodată ca şi cînd i-ar cădea o pînză de pe ochi. Îşi aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrățişîndu-se cu Ana. Acum Ilie şedea lîngă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe Baciu. Şi, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gîndul că trebuie să se răfuiască cu George, îndată ce-i veni hotărîrea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frămînta şi suferea pentru că nu ştia cum să înceapă.

Atunci pică în cîrciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dînsul.

— Bună seara! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul îşi reluă stăpînirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de cunozitate. Avea o presimțire că cearta de la horă nu va rămîne fără urmări şi nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece? La cină familia Herdelea dezbătuse amănunțit întîmplarea şi cu toții căzuseră de partea lui Ion, şi pentru că li-era vecin, şi pentru că feciorul Glanetaşului era mai deştept decît toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Titu, declarînd grav:

— Bine-ar face să-i tragă o sfîntă de bătaie!

Dar n-a spus cui să-i tragă şi mmeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse tîrziu şi pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a aşezat să lucreze, pentru tatăl său, la nişte registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu şi-a mai putut opri nerăbdarea. Şi, cum tutunul îi era pe isprăvite, şi-a luat pălăria şi s-a dus glonț la cîrciumă.

Dădu mîna cu Avrum, cum obişnuia totdeauna cînd lua ceva pe datorie,

ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont şi apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine ştie ce cu ovreiul, trăgînd cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îl rodea să întrebe ce s-a mai întîmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hîrjonelile praşcăilor? În sfîrşit porni mîngîindu-se cu gîndul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toți împreună.

Trecînd pe lîngă masa lui Ion, zîmbi prieteneşte. Flăcăul se sculă în picioare şi-i zise respectuos, întinzîndu-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnişorule, şi închină cu noi un păhăruț!

Titu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle cîte ceva. Aşteptă deci să stăruiască şi ceilalți, şi atunci luă paharul şi-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, şi toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnişorul însă acuma se zăpăci, nefiind meşter în hiritisirile lungi şi ceremonioase care plac țăranilor.

— Să trăieşti, Ioane!… Să trăiți cu toții şi… noroc! zise dînsul, după o pauză, cu vocea răguşită uşor de emoție.

Bău şi dădu înapoi paharul, abia stăpînindu-şi un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mîna:

— Noapte bună, Ionică, şi mulțumesc!

— Mulțumim noi de cinste, domnişorule! făcu flăcăul petrecîndu-l pînă afară.

În fața cîrciumii, pe prispă şi în uliță, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase şi copii mai neostoiți căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-şi nasul de geamuri. Macedon Cercetaşu, mort de beat, comanda milităreşte, tolănit în marginea şanțului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnişorule? zise Ion încetinel, să nu-l audă şi alții.

— Da, şi-ți spun drept, m-am mirat cum ai putut sta aşa, cu mîinile în sîn, răspunse Titu clătinînd din cap.

— Ce puteam face, domnişorule? şopti Ion scrîşnind dinții. Dacă-i plesneam, poate-l omoram şi înfundam temnițele… Ş-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!…

Titu se apropie să nu piardă cumva vreo şoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l-a pus cineva?

— L-a pus, pot să jur pe sfînta cruce… Dumneata nu ştii că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

— Aa? După George?

— Vezi bine c-aşa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toți cîinii… Apoi amu vezi şi dumneata cine-i de vină…

Titu, ca să-l întărîte, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să…

Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnişorule, cum poți grăi aşa? Că doar eu ştiu bine că George nu mă suferă ca sarea-n ochi… Nu ştii dumneata cum umblă dînsul după Ana, şi încă de cînd? Anuța nu-l vrea, că nu-i place, şi-apoi el cată să se răzbune pe mine…

Titu tăcu un răstimp, se gîndi şi pe urmă vorbi rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea…

— Crezi dumneata că mă las eu astă-seară pînă nu-l muştruluiesc? Poate numai de m-ar trăsni Dumnezeu din senin… Altminteri în cearşaf o să-l ducă de-aici…

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimîntă şi-i zise foarte încet şi sincer:

— Astîmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo poznă!

— Să ştiu că zece ani nu scap din temniță şi tot nu mă las pînă nu-i văd sîngele! murmură Ion, aprins ca un balaur, încleştînd pumnii şi cutremurîndu-se…

Titu ştia acum sigur că va fi scandal mare şi nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mîine familiei şi poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbîndu-se, pînă la gura Uliței din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin fața cîrciumii pînă spre casa lui Simion Butunoi, nevrînd să se depărteze prea mult ca să poată sosi grabnic la fața locului cînd va începe încăierarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, şi tot degeaba… Ion, oricît era de hotărît, nu îndrăznea să se agațe tam-nisam de oameni. Îi trebuia o pricină cît de mică, şi n-o găsea, căci George petrecea între tovarăşii săi şi nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gîlceava.

Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopții. Lăutarii, vrînd să plece, căci erau tocmai din Luşca şi aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerînd plata de la George, care parcă tocmai aşteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii:

— Ce, mă, cioară, mie-mi ceri bani? Mie mi-ai zis?

— Nu m-ai tocmit tu? se zborşi țiganul presimțind că va rămîne neplătit.

— Plătească-ți cui i-ai zis şi are bani, că eu nu plătesc!

— Apoi n-ai strîns tu banii de la feciori?

— N-am strîns, încheie George mîndru şi batjocoritor, punînd sticla la gură

şi trăgînd o duşcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase şi se apropiase de masa lui George.

— Plăteşte! sîsîi dînsul încurcat.

— Eu, mă! Eu? strigă celalt sărind în picioare, încurajat de liniştea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da crezi tu că io-s cîrpa voastră, mă? răcni George tot mai dîrz şi amemnțător. Şi încă mai sare la mine! Şi încă cine?…

Nu mai putu urma, căci Ion îl izbi cu amîndoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi şi George, dar Ion îl lovi a doua oară mai țeapăn… Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur şi-l apucă de cheotoarea cămăşii, sucind-o aşa încît vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roşea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig cînd în cap, cînd în burtă, încît pumnii i se umplură de sîngele ce curgea şiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În cîrciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigînd:

— Nu-i lăsați! Săriți!…

Dar nu sărea nimeni, ca şi cînd toți ar fi vrut să vadă întîi care-i mai tare? Numai Avrum, înfricoşat să nu-i prăpădească sticlele şi paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dînşii cu un curaj nebănuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răsputeri să-i împingă spre uşa de la uliță. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmăşeală. Jertfind cîteva smocuri din barba-i roşcovană şi primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuşi năpădiră toți oamenii în uliță, încît în cîteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede uşa şi trase drugul de fier, să nu se întîmple cumva să se mai reîntoarcă muşterii.

Rostogolindu-se în uliță, cei doi se descleştară. Ion se repezi la gardul cîrciumarului, smulse un par şi, mai înainte să-l poată opri cineva, croi pe George peste spinare, încît acesta căzu grămadă, gemînd prelung:

— Valeu! M-a omorît tîlharul!

Gura, mustățile, barba, cămaşa lui George erau vopsite de sînge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi cîteva sudălmi, încercînd să se ridice din şanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleşi curînd, parcă i s-ar fi rupt şira spinării. Rămase încîrcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Nişte femei porniră să țipe, bărbații înjurau, iar copilaşul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se întețea mereu, scăpînd sfîrcul țîței din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlînd furios:

— Aesta-i ucigaş, oameni buni, aesta-i hoţ!…

Ion era mulţumit acuma şi răcorit, şi nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobăneşte, privind triumfător şi amenințător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smucind la lătunoi, Ilie îşi astîmpără mînia şi apoi împreună cu alți flăcăi luară pe brațe pe George şi-l duseră acasă, suduind care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimîntate şi cîțiva copii întîrziați pe uliță…

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă şi rece, argintînd şoseaua şi vîrfurile pomilor…

Ceilalți flăcăi se strînseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect şi aruncîndu-i cîte o vorbă glumeață prin care voiau să-i arate prietenia şi admirația. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar țiganii o şterseseră în vremea bătăii, iar în uşa lui Avrum zadarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în fața crîşmei, pe urmă se împrăştiară, unii pe-acasă, alții pe la drăguțe… Ion zvîrli parul în grădina ovreiului şi porni spre casă, agale, mulțumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciu, a treia de la cîrciumă. Se opri gîndindu-se să intre la Ana. Se simțea doar acum răzbunat şi mai vrednic. Dar îşi zise că fata poate nu ştie ce vitejie a săvîrşit dînsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alții şi să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrîni din grădiniță, la ferestrele negre ca nişte ochi somnoroşi, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scînduri cu stîlpi înalți, şi îl cuprinse o bucurie ca şi cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul portiței Ana pîndea cu inima cît un purice. Auzise larma de la Avrum şi se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stîrnit vreo poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întîmple ceva. Ar fi ieşit în uliță, dar îi era frică să nu scîrțîie portița şi să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de cînd îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George şi-şi făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aştepta pe el, mişcată de mîndrie şi parcă simțind cum îicreşte în inimă iubirea stăpînitoare, iubirea care pecetluieşte soarta oamenilor. Simțirea aceasta o înfiora şi în aceeaşi vreme îi apnndea toate tainițele sufletului… Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vînjoase şi ocrotitoare, şi totuşi nu se putu clinti. Pe urmă cînd el nu se urni, se înfricoşă, îşi frînse mîinile şi şopti drăgăstoasă, rugătoare, cu buzele uscate şi atît de încet că singură nu-şi auzi glasul:

— Ionică!… Ionică!… Ionică!…

Ion însă îşi reluă calea, fluierînd şi păşind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau

pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbind vreo piatră…

Cînd ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu nişte paşi foarte grăbiți. Era Titu care alerga gîfîind. Nu avusese norocul să vadă bătaia şi era nemîngîiat. Se plictisise plimbîndu-se de colo pînă colo, mereu prin fața cîrciumii şi, în cele din urmă, ca să-i treacă mai uşor vremea, se duse pînă la răscrucea din celalt capăt al satului.

Acolo a auzit zgomotul încăierăm. Şi-a iuțit paşii cît a putut, dar pînă să sosească la Avrum se mulcomise tot şi n-a mai găsit țipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecîndu-şi mîimle.

— Nimic, murmură flăcăul liniştit. M-am răcont oleacă… Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricît îl descusu. Se despărțiră zicîndu-şi în acelaşi timp:

— Noapte bună!

Cocoşii porneau să vestească miezul nopții…

Capitolul II

ZVÎRCOLIREA

O lumină cenuşie, tulbure privea pe ferestre cînd se trezi Glanetaşu. Din depărtare se auzi un cucungu slab, pierdut şi răguşit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subțire şi tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate şi mai țanțoşe, pînă ce o bătaie surdă din aripi, în tindă, urmată de un cîntec de cocoş, poruncitor, gros, sfîrşindu-se într-un cîrîit vesel, cutremură toată căsuța, încît Glanetaşu tresări de spaimă şi-şi făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoş nebun! murmură bătrînul mai zvîrcohndu-se puțin în pat pînă să se dezmeticească bine.

— Dormi, muiere? întrebă apoi, atingînd cu cotul pe Ze-nobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede.

Tăcură amîndoi, scărpinîndu-se şi icnind bătrîneşte.

— Da cîte ceasuri să fie, hai? căscă iar bărbatul, într-un tîrziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum şi urnindu-se din aşternut.

— Oare? se miră Glanetaşu pocnindu-şi alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, pînă mă duc să trezesc pe Ion, că el ştiu că n-are să se trezească singur, c-a jucat toată ziua şi a mai stat şi pe la Avrum pînă tîrziu… Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prînzul lenevind, că-i mai mare ruşinea!…

Bătrînul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se

mai uită spre ferestre şi apoi murmură întrebător:

— Oare lună-i ori ziuă?

În clipa aceea, în tindă, cocoşul răspunse mai aspru şi mai poruncitor:

— Cucunguuu!…

— Apoi n-auzi că-i ziuă? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat şi-şi lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetaşu se ridică întîi pe jumătate, se mai gîndi şi în sfîrşit sări din culcuş, silindu-se să fie spnnten ca să-şi alunge moleşala din ciolane.

— Aprinde lampa, zise apoi căutînd el însuşi chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji şi se răsti la femeie: Da unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bîiguind sfîrşitul rugăciunilor şi, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetaşu, funoasă:

— O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun şi fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-şi zică ocinaşele!

Ieşi trîntind şi blestemînd. În tindă găinile se ciocăneau şi cîrîiau nerăbdătoare, iar cînd Zenobia deschise uşa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniță. Femeia le aruncă cîțiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetaşu şi numărînd în gînd găinile care se zbăteau să înghită cît mai repede şi cît mai multe grăunțe, în vreme ce cocoşul, veşnic neîncrezător cu Zenobia şi îngăduitor față de consoartele sale, apuca doar din cînd în cînd cîte un bob. Găinile bătrîne se ghemuiau sfioase cînd stăpîna se apropia şi le căuta de ou, pe rînd, spre marele necaz al cocoşului, care zbîrlea creasta amenințător, se ferea călcînd țanțoş şicotcodăcea clocotind de indignare…

Apoi cînd galițele se împrăştiară, Zenobia se sui în podețul cu fîn şi strigă din capul scării:

— Ionică!… Măi Ionică!… Scoală, dragul mamii, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las că mă scol! mormăiflăcăul somnoros. Zenobia nu-l mai cicăli. Ştia bine că băiatul, cînd e vorba de muncă, nu se codeşte şi nu leneveşte ca Glanetaşu.

Ion dormea toată vara în podul cu fîn de deasupra grajdului. Astfel nu mai deştepta din somn pe bătrîni cînd venea el noaptea de pe uliță, ş-apoi mai auzea mereu şi pe Dumana, singura lor văcuță, ronțăind sau rumegînd, sau suflînd aspru pe nări, pe cînd alegea fînul din ogrinjii ce-i punea dînsul seara în iesle.

Îşi birui repede lenea somnoroasă, se tîrî pînă la gura podului şi coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai cîte un cocoş întîrziat mai vestea ici-colo zorile. O

ceață uşoară, străvezie plutea peste coperişurile țuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurîndu-şi porumbiştile multe, lanurile puține de grîu şi de ovăz, în vreme ce vîrfurile împădurite, negre şi nemişcate vegheau odihna satului, ca nişte capete de uriaşi îngropați în pămînt pînă-n gît.

O adiere de vînt, răcoritoare, pătrunse pînă-n sufletul flăcăului, alungîndu-i cele din urmă rămăşițe de somn din oase. Îşi roti privirile prin ogradă, scărpinîndu-se în ceafă, ca şi cînd s-ar fi gîndit de ce să se apuce. Zenobia, ieşind iar din casă, se minună:

— Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămaşa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrîna urmă mai jalnic:

— Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile şi mărgelușele, şi ai înnegrit-o de nu ştiu zău cum am s-o scot din boală!… Ba ai mai umplut-o şi de sînge… Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă şi de-abia atunci văzu că pieptul şi poalele cămăşii erau pătate de sînge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, şi intră în tindă. Îşi lepădă cămaşa, se îmbrăcă în hainele de lucru, încălță opincile şi pe urmă se spălă pe obraji în Pîrîul Doamnei care se vărsa chiar lîngă casa lor în Gîrla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pîine de mălai, nişte brînză şi ceapă, toate învelite într-o pînzătură curată. Luînd de sub grindă tocul şi gresia, flăcăul întrebă pe Glanetaşu care se tot sucea şi se-nvîrtea căutînd cine ştie ce:

— Dumneata te duci la notar la lucru?

— M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăierî, de cînd a umblat după oameni prin sat…

— Apoi bine… Numai să nu bei banii că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adăugă Ion foarte aşezat.

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetaşu.

— Mi-ai pus de mîncare, mamă? întrebă iar flăcăul, cîntărind traista.

— Ți-am pus, şi la prînz oi veni şi ți-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflînd din răsputeriîn tăciunii din vatră care fîşîiau, afumau şi nu se apnndeau deloc.

— Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul, să nu mă mai întîrzii eu şi cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delnița-i măricică, murmură Ion închinîndu-se şi ieşind.

— Umblă sănătos!

În tindă flăcăul îşi luă coasa din cui, agăță traista în coasă şi coasa pe umăr, şi porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lîngă gard săreau, cîrîiau şi se sfădeau.

Merse pe şoseaua răvenită de rouă pînă unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta şi sui încet pe o cărare lină, printre porumbişti care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Păşea grăbit să ajungă mai curînd, să apuce a cosi o bucată cît mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine şi mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lîngă o holdă de ovăz a lui Vasile Baciu. Trecînd, îi strigă în loc de binețe:

— Harnic, harnic!

Simion mai trase cîteva brazde, pe urmă se opri să-şi as-cută coasa şi răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încît nici nu-l mai auzi:

— Apoi ce să facem?… Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume…

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului; o fîşie lungă şi îngustă, de vreo trei care de fîn. Atîta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese pînă-n Ulița din dos şi care fusese zestrea Zenobiei. Încetul cu încetul Glanetaşu îl tot ciopîrțise… Îi cam plăcuse bătrînului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețea lui a fost mare cîntăreț din fluier, de i se dusese vestea pînă prin Bucovina. Zicea atît de frumos din trişcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a şi poreclit lumea „Glanetaşu”. Fusese băiat curățel şi isteț, dar sărac iască şi lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viața lui n-a tras o brazdă cumsecade, adîncă şi cît trebuie de lată, că nici nu ştia ține bine coarnele plugului; coasa iarăşi îl dobora repede şi-i stătea în mînă ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muiereşti: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar şi mai bucuros trîndăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învățător şi chiar pe la ovreu din Armadia şi din Jidovița. Niciodată nu i-au crescut bătături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pămîntul în piele… Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea cîinii l-ar fi mîncat. S-a măritat cu dînsul fără voia părinților, care-i ziceau că din frumusețe nu se face porumb şi din isteține mămăligă. Singură la părinți şi din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetaşu şi părinții, ca să nu-i iasă din voie, în cele din urmă au dat-o şi au înzestrat-o cu patru table de porumb şi două de fîneață, trecîndu-i şi casa din capul satului cu grădina dimprejur. Cînd s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrînii pînă şi-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit pînă şi oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi şi două vaci, o droaie de găini şi vreo cinci rațe… Gospodărie deplină, numai Glanetaşu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Ganetaşu însă nici după ce s-a însurat nu şi-a schimbat năravurile. Zenobia

l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat şi a dus casa. Era harnică, alergătoare, strîngătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naşte pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o şură. Azi se duce pe apa sîmbetei o limbă de porumbişte, mîine o livadă întreagă… Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de minunea lumii…

Cînd au murit părinții Zenobiei, Glanetaşu stătea tocmai în două porumbişti ciopîrțite şi în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar i-a mai ridicat puțin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunişoare şi casa cea nouă… Aceasta au şi vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai uşureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetaşu… Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier şi s-a apucat de beție. Cît e Armadia de mare, toate crîşmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pămîntul lui, umbla pe la ovreu din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău şi era blînd la beție; rîdea întruna şi povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el… Aşa apoi, în cîțiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calendar, după fiecare ciopîrțire de moşie, că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc. Picau hîrțoagele de judecată şi trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram şi puținul din care-şi mai tîrau viața.

Cînd s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pămînt: fîneața, spre care se grăbea acuma, şi două porumbişti, dincolo de şosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetaşu, a fost feciorul. Era iute şi harnic, ca mă-sa. Unde punea el mîna, punea şi Dumnezeu mila. Iar pămîntul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moşie nu s-a mai înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei. În schimb, cum necum, în doi-trei ani a plătit şi datoriile ce le aveau la „Someşana” din Armadia, încît a putut ațința focul cu cărțuliile verzi şi roşii care pricinuiseră Zenobiei atîtea zile fripte…

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniței, pe răzorul ce-o despărțea de altă fîneață, tot aşa de lungă şi de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetaşu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cîntărin-du-l. Simțea o plăcere atît de mare văzîndu-şi pămîntul, încît îi venea să cadă în genunchi şi să-l îmbrățişeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostenită de răcoarea dimineții. Nu se putu stăpîni. Rupse un smoc de fire şi le mototoli pătimaş în palme.

Se aşează pe răzor, înțepeni nicovala în pămînt, potrivi tăişul coasei şi apoi

începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsat, cu ochii țintă la oțelul argintiu.

Cînd isprăvi, se sculă, scoase de la brîu gresia, o înmuie bine în apa din toc şi apoi mîngîie ascuțişul coasei cu gresia, schimbînd mereu degetele mîinii stîngi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, şterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delnița lui Toma Bulbuc, cosită, cu fînul adunat în căpițe care stăteau încremenite ici-colo, ca nişte mormoloci speriați. Pămîntul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curînd… Pnvindu-l, Ion oftă şi murmură:

— Locul nostru, săracul!…

Se gîndi puțin de unde să înceapă şi hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu fața către răsărit, să-l vadă soarele cînd se va înălța de după dealurile Vărărei. Încercă întîi coasa în colț, făcîndu-şi loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată şi mai repede.

Cînd ajunse la marginea delniței, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu fața spre satul care, sub o ceață străvezie, tremura uşor, se întindea şi se strîngea, ca şi cînd s-ar feri de îmbrățişarea răcoroasă a dimineții. Vedea casa lor peste drum de a învățătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidovița, despărțite prin Ulița Mare ce coboară pînă la Avrum, suie iar pînă pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată şi apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. Lîngă casa nouă a lui Vasile Baciu porneşte Ulița din dos care face un ocol mare ca să treacă prin fața bisericii şi să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lîngă biserică, se adînceşte mereu între dealuri şi, la Ştefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stînga, numai printre vreo trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă şi se pierde în cîmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lîngă Pîrîul Dracului, din ce în ce mai şerpuit, pînă ce intră în Pădurea Fulgerată…

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn şi să-l pui în traistă, ca o jucăne pentru copii. Hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpîn falnic şi neîndurător.

Din şosea şi de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenuşii, învălmăşite şi încurcate, țintuite ici-colo cu cîte un păr sau măr pădureț. Urcă încet pînă la pădurea Vărărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborînd din ce în ce mai groasă şi mai întunecată spre Jidovița, pînă se pleşuveşte şi se schimbă în lanuri de grîu şi de porumb… Dincolo de Pîrîul Dracului se înalță Zăhata, mai piezişă, mai îngustă, cu multe cînepişti, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge pînă la Păuniş şi pînă la Săscuța, dar fără să treacă peste şosea.

Peste drum, în zare, albăstreşte Pădurea Spînzuratului, unde se zice c-ar fi fost spînzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă şi azi în vîrf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit, arat şi semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înşiră casele din Ulița Mare… Apoi vin Lazurile, de la Pîrîul Doamnei pînă la hotarul Sărăcuței şi pînă la Pădurea Domnească ce se coboară pe țărmul Someşului între Jidovița şi Armadia…

Sub sărutarea zorilor tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toanele şi nevoile atîtor suflete moarte şi vii, părea că respiră şi trăieşte. Porumbiştile, holdele de grîu şi de ovăz, cînepiştile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, şuşoteau, fîşîiau, vorbind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele şi bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare şi roditoare. Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleşindu-l. Se simțea mic şi slab, cît un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vîntul o vîltoreşte cum îi place. Suspină prelung, umilit şi înfricoşat în fața uriaşului:

— Cît pămînt, Doamne!…

În acelaşi timp însă iarba tăiată şi udă parcă începea să i se zvîrcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputinciosă, biruită, umplîndu-i inima deodată cu o mîndrie de stăpîn. Şi atunci se văzu crescînd din ce în ce mai mare. Vîjîiturile stranii păreau nişte cîntece de închinare. Sprijinit în coasă, pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă. Se simțea atît de puternic încît să domnească peste tot cuprinsul.

Totuşi în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atîta hotar el nu stăpîneşte decît două-trei crîmpeie, pe cînd toată ființa lui arde de dorul de a avea pămînt mult, cît mai mult…

Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. Veşnic a pizmuit pe cei bogați şi veşnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimaşă: trebuie să aibă pămînt mult, trebuie! De pe atunci pămîntul i-a fost mai drag ca o mamă…

Cînd a umblat la şcoala din sat a fost cel mai iubit elev al învățătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetaşului să dea pe Ion la şcoala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetaşu s-a şi învoit pînă în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărțile, pe care le putea lua vechi, şi taxa de înscriere, vreo trei zloți. Ba Herdelea a alergat şi s-a zbătut pînă ce l-au iertat şi de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor şi cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la şcoală în fiecare dimineață, să-şi ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas pînă în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas… După

două luni de învățătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la şcoala cea mare. De ce să-şi sfarme capul cu atîta carte? Cît îi trebuie lui, ştie. Şi apoi i-e mai drag să păzească vacile pe cîmpul pleşuv, să ție coarnele plugului, să cosească, să fie veşnic însoțit cu pămîntul… Şi Glanetaşu, pe cît de greu l-a dat la liceu, tot atît de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei cîțiva zloți aruncați pe cărți îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decît să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărțit de tot nici de ele. Le-a păstrat şi-n sărbători le-a citit şi răscitit pînă li s-au ferfeniţit foile. Iar mai tîrziu mereu cerea învățătorului ba cărți de poveşti, ba cîte o gazetă veche, să se desfete…

Acuma Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Cînd răsări soarele, roşu şi somnoros, Ion simțea o amorțeală uşoară în şale şi degetele parcă i se încleştau pe codorişteа coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ştergea tăişul cu şomoioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu şi iar se aşeza pe lucru. Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegînd, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe cîmpuri, înviorînd din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca nişte gîndaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre a stoarce roadele pămîntului. Flăcăului îl curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, Iar cîte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprîncene şi, căzînd, se frămînta în humă, înfrățind, parcă, mai puternic omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spinarea îl ardea şi brațele îl atîrnau ca nişte poveri de plumb.

Înspre prînzul cel mic, oprindu-se să-şi şteargă sudorile care-i țîşneau acum din sîngele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată fața i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coş pe care-l muta mereu dintr-o mînă în cealaltă.

— Uuu, mă Anuțoooo! strigă Ion, uitînd într-o clipire osteneala şi fierbințeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu şi răspunse cu glas subțire ca o ață:

— Uuu, mă Ionicăăă!…

Ion îi ieşi înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujorați de căldură şi umezi de năduşeală. Puse coşul jos şi zise încet:

— Duc de mîncare tatii… A ieşit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea şi, fără să vrea, se gîndea: „Cît e de slăbuță şi de urîțică!… Cum să-ți fie dragă?…”

Fata însă, cu ochii în pămînt, vorbi dojenitoare şi cu im-putare în glas:

— N-ai venit aseară… Şi te-am aşteptat pînă după miezul nopții.

— Am fost necăjit rău, Anuțo, ştii bine… Ai văzut doar ce ruşine mi-a făcut

badea Vasile?…

— Parcă tu nu-l ştii pe dînsul cum e la beție?… Apoi, după o tăcere scurtă, adăugă:

— Şi te-ai răzbunat pe George…

— Că George-i cu vicleşugul, ehe! făcu repede Ion cu o luare atît de stranie în căutătură încît Ana se cutremură.

Mai stătură cîteva clipe, fără să mai vorbească şi chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, îşi luă coşul, zicînd:

— Acu mă duc, că m-o fi aşteptînd tata…

— Du-te, du-te, zise Ion simplu.

Ana porni pe cărare la deal. După cîțiva paşi mai întoarse capul, cu un zîmbet blînd pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gîndească iarăşi mai ursuz: ,,Tare-i slăbuță şi urîțică, săraca de ea!…"

Rămase cu ochii pe urmele ei pînă ce dispăru la o cotitură. Şi văzînd-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire şi o părere de rău: „Uite pentru cine rabd ocări şi sudălmi!"

Încremeni aşa un răstimp. Dar deodată îşi reveni, scutură din cap, ca şi cînd s-ar încăpățîna să-şi lepede o slăbiciune, şi-şi zise aspru: „Mă moleşesc ca o babă neroadă. Parcă n-aş mai fi în stare să mă scutur de calicie… Las că-i bună Anuța! Aş fi o nătăfleață să dau cu piciorul norocului pentru nişte vorbe…"

Dădu să se întoarcă la coasă, cînd un glas plăcut răsună la spatele lui:

— Leneveşti, leneveşti?

Îi pieri din suflet toată frămîntarea văzînd pe Florica, cu fața rumenă, plină şi zîmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bîlbîi zăpăcit de mulțumire:

— M-am odihnit oleacă… A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciu şi… Îşi curmă glasul brusc, întîlnind întnstarea ce răsănse în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut şi vru s-o dreagă, făcînd un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă şi-i zise cu imputare:

— Am văzut… Cum să nu vă fivăzut… Că doar nu-s oarbă… Umbli după ea ca armăsarul după iepe… Mă mir că nu ți-e ruşine…

Ion încercă să rîdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mîngî-ind-o din ochi:

— Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico?… Vai de sufletul meu… Crede-mă! în inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă…

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimînd:

— Te faci de rîsul lumii ca s-o iei pe ea…

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în brațe, o strînse s-o înăbuşe şi o sărută pe gură cu o patimă sălbatică. Fata se zvîrcolea, dar cu fiece mişcare se lipea mai tare de pieptul lui şi, printre sărutări, murmura:

— Ionică… lasă-mă… Te văd oamenii… Lasă-mă… Te văd… oamenii…

— Aşa munceşti tu, dragul mamii? strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mîncarea, grăbită şi supărată.

Tinerii se despărțiră îndată. Florica, roşie foc de ruşine, de-abia putu îngîna cîteva vorbe şi se făcu nevăzută printre delnițe. Ion însă, ca să-şi ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa:

— Că şi dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer şi cu una-n pămînt, parcă eu aş sta toată ziua cu mîinile-n sîn! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi şi pologul s-a uscat ca hîrtia…

Ana ajunse în deal gîfîind.

Vasile Baciu împreună cu doi lucrători coseau din răsputeri, schimbînd doar din cînd în cînd cîte-o vorbă.

— Ai venit? întrebă Vasile cam morocănos, văzînd pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întîrziat cu mîncarea, să poată oame-nii să lucreze mai mult pînă-n prînz, că tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune. A avut o viață grea şi plină de trudă, dar s-a ținut totdeauna printre fruntaşi. Părinții nu i-au dat decît sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată şi urîtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăția îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Rîvna de a agonisi îi puse stăpînire pe suflet. Îi era frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieții. Trei copii, cei dintîi, îi muriseră înainte de a împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea. În urma ei au mai venit doi, dar fără zile… Vasile Baciu nădăjduia mereu un băiat. În cele din urmă a sosit, dar încăpățînîndu-se să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte, a stîrnit numai jale şi nenorocire. Moaşa satului, care era chiar mama femeii, a încercat toate descîntecele şi buruienile. Zadarnic. O săptămînă încheiată casa a tremurat de gemete şi vaiete. Atunci Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit şi, după ce i-a ocărît pe toți pentru că nu I-au înştiințat mai devreme, le-a spus că acuma e prea tîrziu, că femeia a început să se învinețească, apoi că numai Dumnezeu face minuni şi că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistrița, să-i scoată copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot de argint şi l-a întors acasă cu căruța. Pînă să vie dînsul, femeia şi-a dat sufletul. Copilul a mai mişcat într-însa vreo două ceasuri, încît moaşa era cît pe-aci să-l înțepe cu un ac, să nu se întîmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi şi să vie din cealaltă lume să spăimînte oamenii… Împreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormîntat o parte din sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Îi rămăsese o mîngîiere în Ana, care semăna cu

mă-sa, dar în acelaşi timp o şi ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea femeii ce-i fusese reazemul vieții. Căută să-şi înece jalea în rachiu. Şi, deoarece cînd era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dîrz. Numai moşia îi mai era dragă ca odinioară. Îl durea gîndindu-se că va trebui s-o ciopîrțească spre a potrivi zestre Anei la măritiş. Se frămînta deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cît va trăi dînsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, aşteptînd zestrea pînă la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simțea un vrăjmaş. Cum a fost dînsul în tinerețe, aşa e feciorul Glanetaşului azi. Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai văzîndu-l. Şi ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui…

Îi aruncă pe sub sprîncene cîteva priviri mînioase, apoi, ascuțindu-şi coasa, o întrebă peste umăr:

— Dar cu cine te-ai oprit pe coastă?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baciu. Apoi vezi bine c-aşa… Se vede că degeaba îți spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul… Bine, draga tatii, bine… Bine că ştiu. Că dacă-i vorba pe aşa, apoi eu ți-s popa…

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare şi se porni pe ocărî şi sudălmi. Coasa însă n-o lăsa din mînă; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrînd-nevrînd, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurînd, dar în aceeaşi vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coş, în umbra unui măr pădureț la marginea fîneței… Vorbele grele ce o plesneau în fața oamenilor o chinuiau. Răbda totuşi cu inima împăcată, zicîndu-şi că suferă pentru Ion. Cu gîndul acesta în minte, se aşeză lîngă coş şi întoarse privirea în vale, unde ştia că munceşte el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur… O zgudui un fior. Clipi de cîteva ori, ca şi cînd i s-ar fi lăsat o ceață pe ochi. Vedea însă bine. Ion strîngea în brațe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrățişează. Tot sîngele i se adună în obraji şi, parc-ar fi avut un ochean, atît de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept şi ochii nu şi-i mai putea smulge de la dînşii. Auzea ca prin vis amemnțările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucățele decît s-ajungi bătaia de joc a Glanetaşilor… Barem să ştiu că eu te-am făcut, eu te-am omorît…

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simțea neputincioasă şi părăsită. Îmbrățişarea celor doi i se

părea nesfîrşită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subțiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurînd de durere:

— Nu mă iubeşte… Tot nu mă iubeşte… Of, Doamne, Doamne!…

Satul fierbea. Cearta de la horă şi mai ales bătălia de la cîrciumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineață Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug şi i s-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stîlp darnic al bisericii, şi i-a făgăduit că duminica viitoare are să dojenească pe bătăuşul Glanetaşului de pe amvon, ca să-l învețe omenie. Toma, foarte mulțumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întîlnit, cum s-a supărat preotul şi ce i-a spus, apoi a ieşit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vînătă pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca şi cînd nici n-ar fi pățit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de față şi au văzut cum a crăpat țeasta lui George, cînd l-a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s-au împrăştiat creierii prin colbul uliței… Altele ştiau că feciorul Tomii trage să moară, iar cîteva mai îndrăznețe strigau c-a murit încă de azi-noapte şi că Toma s-a dus la popa pentru înmormîntare…

În familia învățătorului Herdelea nu s-a vorbit toată ziua decît despre întîmplările grozave de ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat pînă pe la amiazi, acuma s-a sculat pe la nouă şi numaidecît a aruncat întrebarea:

— Ați auzit ce bătaie a fost azi-noapte?

Toți ştiau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veşnic cu noaptea-n cap, ieşea în ogradă şi schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetaşu, care în toate lunile îşi găsea de lucru pe-acasă spre a-şi putea vindeca oboseala beției de duminică.

— Eu tocmai m-am nimerit pe-acolo cînd s-a întîmplat… zise Titu mistenos trăgîndu-şi ghetele.

Laura şi Ghighi, mezina famihei, tăbărîră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar şi doamna Herdelea îşi ascuți urechile de lîngă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. Titu însă se închise, ca un sfinx, în fața tuturor stăruințelor.

— Stați, stați! striga întruna îmbrăcîndu-se cu o iuțeală militărească. Întîi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun…

Se simțea atît de mîndru, parcă el însuşi ar fi fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deşi ar fi putut să ticluiască un şirag de amănunte, care de care mai cumplite şi mai mincinoase, îl rodea totuşi ambiția acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului, Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate ştirile.

Cîrciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie cînd Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu ştie nimic… Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat şi dînsul, riscînd poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau vreo judecată… cine ştie? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur…

Norocul lui Titu a fost c-a întîlnit pe Dumitru Moarcăş, un client credincios al cîrciumii, de la care a aflat atîta încît să poată înfiori o povestire mai senzațională. Astfel a împuiat apoi urechile mamei şi surorilor sale cu amănunte pînă la prînz.

Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgîlțîit puțin pe butoiul cela de George. De ce să-şi bată joc de un băiat cumsecade ca Ion?… Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. Învățătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătaşii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată şi nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de față cu mai mulți țărani: „Las că-mi pică ei în mînă, şi Toma şi ceilalți… Şi am să-i joc şi eu cum se cuvine…"

Cînd sleiră de-a binelea toată întîmplarea cu bătaia, Titu simți îndemnul să ducă vestea mai departe. Frămîntă bine în cap hotărîrea, iar la prînz, după ce mîncă zdravăn şi bău cîteva pahare de apă, strigă încîntat:

— Să vedeți ce-o să se mai mire cei din Armadia şi din Jidovița! Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpuşă şi plecă bombănind cu o nemulțumire prefăcută:

— Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atîta plictiseală…

O luă spre Jidovița, agale, fluierînd din vîrful buzelor şi învîrtind între degete un baston de trestie.

Titu era mîndria familiei Herdelea. Avea douăzeci şi trei de ani şi era înalt, cam deşirat, cu o față lătăreață, ochi albaştri spălăciți şi o frunte largă. Mustățile nu-i prea creşteau şi de aceea le rădea, zicînd că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tînăr mai deştept ca dînsul nu se pomeneşte în împrejurime. De altfel în şcoală a învățat binişor. A început-o sub mîna tatălui său care l-a şi scos „eminent". Cînd a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie; prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. „Las că-i bine să învețe şi ungureşte – a zis învățătorul – că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpînirii." Dar nici aici nu s-a prea înțeles cu profesorii, încît după ce a terminat clasa a şasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemțească – a zis iar învățătorul – poți umbla toată lumea." Taxele de înscriere însă fiind prea mari şi Herdelea

neavînd banii trebuincioşi în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, cînd a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sunt şi mai urcate şi, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acuma mai puțini bănişori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunțat la şcoală, mai ales că şi el se cam săturase de atîta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor: Titu să se facă notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întristat adînc pe doamna Herdelea, care veşnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baştină, căci băiatul semăna mult cu ea, avînd o voce prea frumoasă… Pînă să plece însă Titu la cursul de notari, s-au înăspirt condițiile de primire; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze şcoala normală şi să vie învățător în Pripas, în locul lui; pînă ar ieşi băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dăscălie. Mai curînd salahor, decît dascăl… Şi împotrivirea lui a fost atît de înverşunată, încît nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dăscălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trîndăvească? L-ar lua lumea la ochi… Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor şi practicant, dîndu-i casă, masă şi ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plictisit mult şi pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul şi pace. Şi chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămînă toată viața practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiții, care simțea că poate şi trebuie să ajungă cineva în lume… Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de cînd s-a lăsat de şcoală, a citit tot ce i-a căzut în mînă. Şi, tot citind, a început şi el să scrie. Întîi mai pe furiş, pe urmă mai pe față şi în sfîrşit cu tot dinadinsul. Iar cînd, într-o bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărît definitiv, dar în taină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deşi în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mînca şi ce va îmbrăca Titu din poezii, împărtăşeau părerea fetelor. Domnii din Armadia şi cu deosebire doamnele şi domnişoarele au citit cu mirare şi invidie numele băiatului învățătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curînd tot județul l-a consacrat poet. Şi Titu citea şi scria mereu pînă noaptea tîrziu; stingea lampa, aştepta prin întuneric inspirația, înjgheba cîte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hîrtie… Herdelea cam mormăia uneori că prăpădeşte prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pămînteşti…

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gîndea unde să se ducă? Să se oprească în Jidovița sau să treacă în Armadia? Inima îl îndemna şi ici şi dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnişoara

Lucreția, micuță, oacheşă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înțeles, din suspine dese, din cîte-o strîngere de mînă mai vie, din cărți poştale ilustrate şi mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De cîte orise abătea prin Armadia, şi se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea şi întîlnea pe Lucreția. Atunci roşeau amîndoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau şi apoi tăceau. „Tăcerea spune mai mult decît toate frazele", îşi zicea Titu. De altfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumusețea ochilor ei verzi…

Dar şi în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curînd la şcoala statului şi nu ştiau o boabă româneşte. Ovreii din Jidovița s-au apucat prea tîrziu să practice patriotismul cel nou şi rupeau atît de prost limba oficialității încît nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroşi cînd au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv şi petrecea mai în toate nopțile prin cîrciumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut cîteva aventuri de dragoste prin Maramureş, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea şi umbla s-o cucerească. Deşi ofta după Lucreția, rîvnea mult şi o iubire pasionată. Dar nu prea ştia cum trebuie cucerită o femeie şi de aceea îi era frică să nu se facă de rîs în fața unguroaicei. Cît a dorit dînsul şi n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza şi aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetele i se prăfuiseră; se opri şi le şterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfățişeze totdeauna curat, cu atît mai mult cînd bănuia că are să întîlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, îşi potrivi bufanții lavalierei, îşi netezi frizura şi-şi picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea cînd se aranja luă hotărîrea definitivă: va rămîne în Jidovița.

Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stînga şi în dreapta cîte o odaie. Cea din stînga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pomeneşti că n-o fi acasă", se gîndi Titu apăsînd clanța.

Uşa se deschise. Intră încetişor. Tinda era cam întunecoasă, în dreapta, uşa odăii care slujea de sufragerie, salon şi birou era dată la perete. Înăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gîndindu-se că găseşte acasă numai pe doamna Lang, care obişnuia să stea după-amiezi trîntită pe pat, citind romane

de dragoste, visătoare ca o cadînă din panorame. Se apropie de uşa dormitorului în vîrful picioarelor şi ciocăni uşor. Nici un răspuns. „O fi dormind", îşizise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranțe şi planuri, bătînd iarăşi maitare.

— Cine-i? murmură un glas somnoros, răguşit şi gros.

— Eu, eu, răspunse tînărul, nemulțumit, recunoscînd vocea soțului.

— A, tu eşti, Titule? Intră, dragă! urmă glasul dinăuntru mai înviorat puțin.

Titu intră amărît. Într-o clipire i se suplberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie şi o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze, să-i soarbă gîndurile… şi poate chiar mai mult.

— Eşti singur? întrebă dînsul rotindu-şi ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gîngavi învățătorul, căscînd. Nevastă-mea s-a dus în plimbare pînă-n Armadia, să cumpere nu ştiu ce… Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul, cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea şi încă cîțiva care au venit mai pe la spartul tîrgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la şapte dimineața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cinci cîrciumi… În sfîrşit ceva colosal!… Şi mi-e un somn!…

Ascultîndu-i, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica! îl cîntări cu dispreț. Lang avea nişte mustăți ungureşti, un nas gros, ochii vii negri şi un păr creț negru tăciune. Acuma însă era atît de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrîn, deşi încă nu împli nise treizeci. De necaz, Titu pierduse şi plăcerea de a-i mai povesti bătăiia.

— Atunci te las, zise, dîndu-i mîna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta… Transmite-i complimentele mele!

— Da, da, căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieşind. Sunt grăbit… Trebuie să mă duc şi prin Armadia…

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învățătorul; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o duşcă țeapănă, îşi trase plapuma peste cap şi începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliță Titu se răzgîndi. Ce să se mai ostenească prin Armadia? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu întîlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreția Dragu. Iar asta iar mohorî sufletul pentru o săptămînă încheiată… Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în fața cancelairei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări

eroice să vorbească ungureşte. „N-am noroc, degeabai, îşi zise Titu, aşezîndu-se la biroul notarului, răspunzînd numai din vîrful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greşise nimic.

Aici cel puțin avea gazete şi putea să citească pînă se va mai însera şi se va mai potoli zăpuşeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca şi pe bătrînul Herdelea. Lor însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajungeau banii să plătească abonamentele. Au ținut acum cîțiva ani *Gazeta Transilvaniei.* Herdelea îşi rupsese de la gură şi achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat şi punînd pe foc toate somațiile cu care îl asalta admimstrația, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foaiei". Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun: să ceară abonamente de probă de la ziarele ungureşti. Cîte o săptămînă, două primea jurnalul gratis. Cînd nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poştale, au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic; cărțile lor poştale au rămas fără răspuns. Încît acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblînd mai în fiece zi prin Jidovița, o lua de la cancelarie şi nici n-o mai dădea popii. Şi notarul ținea vreo trei ziare ungureşti, de asemenea fără a le citi, dar păstrîndu-le pentru aţîțatul focului, aşa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundîndu-se în gazete, Titu îşi uită curînd necazul. Citi pînă se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuşi întîmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungureşte…

Cînd se îngîna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierdea vremea mai curățind cîte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind cîte o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăna. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor şi căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe cînd curățenia casei rămînea în stăpînirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiția să potrivească toate astfel încît să se observe pretutindeni gustul ei delicat… Treburile se isprăveau însă pînă pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodînd sau croşetînd, vorbeau şi rîdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia cîte-o carte. Satul întreg şi jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau de la cîmp sau mergeau spre Jidovița, trăsurile care umblau între Armadia şi Bistrița defilau pe dinaintea lor, ofe-

rindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi cînd venea întu-nericul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romanțe vechi româneşti cu nişte voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învățătorului…

Doamna Herdelea era cîntăreață înflăcărată şi o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua, ținînd tigăile de coadă şi amestecînd în oale, lălăia cîntece sau rugăciuni, iar duminica, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cînta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinerețe glorioasă. Fată de țărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învățător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnic şi un român înfocat. Ca să ferească de ungurizare tîrguşorul, reşedință de vară a unei familii de conți, a muncit din răsputeri. Din *„irozii”* de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cîntece şi cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi şedea foarte bine şi s-a distins prin rîvna şi istețimea cu care îndemna pe cei Trei Crai de la răsărit să se închine în fața Mîntuitorului ce se naşte în fiecare an.

Spre fericirea Mariei, învățătorul Munteanu nu s-a mulțumit numai cu *„irozii”*. Încurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dintre fetele şi flăcăii mai deştepți pe interpreții operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine şi în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentații în tot ținutul Someşului. Oamemi veneau din toate satele să vadă şi să audă teatru românesc, dornic de-a se însufleți. Şi diletanții lui Simion Munteanu jucau cu atîta inimă încît uimeau lumea. Sufletul lor însă era tînăra şi drăgălaşa Maria Drujan care, în scurtă vreme, a cucent admirația tuturor, fiind cea mai isteață. În *Piatra din casă şi* mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor,* protopopul din Şoimuş, om foarte învățat şi umblat prin lume, a ținut un toast în care, slăvindu-i însuşirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Maria a plîns de bucurie, deşi n-a înțeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvîntării, protopopul a încercat să ciupească puțină curte primadonei, dar zadarnic…

Azi dăscălița îşi aminteşte cu lacrimi în ochi de vremurile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost! Atunci a învățat ea cîntecele pe care acuma le învață de la ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de-atunci… După *Rusaliile* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învățător cu mult viitor în Lechința, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit şase, toți după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veseliile şi petrecerile şi a îmbătrînit. Din frumusețea ei de odinioară n-au mai rămas decît urme şi amintiri. Şi cîntecele, sărmanele, scrise de mîna ei într-un caiet mare, ca să nu le

uite. Mîngîierea o găseşte acuma în credința în Dumnezeu, fierbinte şi neclintită, şi în bucuria că-şi vede copiii mari, gata să-şi ia zborul în viață…

Noaptea se înălța din ascunzişuri, sugrumînd cele din urmă zvîrcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare uşoară. Zgomotele se desluşeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau cîinii cum îşi răspundeau lătrînd, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, şoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe şoseaua albă, răscolind colbul cu paşii lor grei şi osteniți, scîrțîitul carelor goale întovărăşite de țărani sleiți de muncă şi urmate de cîini cu botul în pămînt şi cu coada în vînt, mirosind şanțurile şi gardurile… Ajungînd la crucea din capul satului, trecătorii îşi curmau vorbele, se închinau descoperindu-se şi apoi dădeau „bună seara" familiei Herdelea care cînta neobosită. Toți sătenii ascultau cu drag cîntecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pîrîul Doamnei, căscau gura cîte-o bucată de vreme şi pe urmă porneau în goană…

Erau pe la strofa a treia, cînd Ghighi şopti misterios:

— Uite pe Toma Bulbuc şi pe George!…

Laura şi bătrînul Herdelea încetară brusc cîntecul, curioşi să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-şi piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic şi continuă singură toată strofa următoare. Totuşi, cînd Toma şi feciorul se opriră la poartă, intrînd în vorbă, îşi domoli şi ea glasul, biruită de cunozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pncinaşii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească şi învățătorului pozna. Se aprinse repede şi începu să-şi laude feciorul şi să ocărască pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-şi ndice cămaşa, să arate domnilor vînătaia din spinare.

— Sudui, măi Toma, sudui şi nu te temi de Dumnezeu, care vede şi aude toate! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzn.

Țăranul, speriat de gura Glanetăşiței, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci îşi luă doar rămas bun de la Herdelea şi plecă plouat şi grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii pînă ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieşi în uliță, se apropie pînă pe pod.

— Nu se mai satură, mînca-l-ar peştii Dunării de zgîrcit şi afumat! îmi ponegreşte băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea, şi nu alta!

Familia învățătorului rîse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zîmbind femeii:

— Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogați vor să ştie de necazurile altora?

— Da să-i ardă focul, că prea-s cărnoşi la suflet… Din tindă l-am auzit cum se îmbăla şi n-am mai putut răbda, zău aşa…

Mai sporovăi puțin, verzi şi uscate, apoi fugi acasă aducîndu-şi aminte c-a lăsat mîncarea în clocot şi o fi dat în foc…

— Țeapăn l-a pocnit şi Ion, zise învățătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi! sări Ghighi, vrînd să le povestească iar toată întîmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cînte pînă la sfîrşit, căci în curînd veni Belciug cu Vasile Baciu. Popa fusese la cîmp să supravegheze munca la o livadă a bisencii. Îi era cald şi mai ales îl chinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cît ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, fireşte, despre bătaia de azi-noapte care aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

— De mult tot aud că feciorul Glanetaşului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vîrf la toate. Trebuie să se isprăvească odată în sat cu bătăuşii, altminteri mîine-poimîine ne-om pomeni că au început să omoare oameni!…

Toți tăcură, pătrunşi de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilăreşte:

— Dar dacă nu se ştie care-i de vină?

— Cum nu se ştie, domnişoară? se miră Belciug. Crezi dumneata că poate să fie George vinovat?

— Eu cred, răspunse fata hotărît.

Popa zîmbi acru, dezvelindu-şi dinții pînă la gingii.

— Eu însă, cu voia dumitale, nu cred, zise apoi puțin batjocoritor. Doamna Herdelea, nemulțumită că vede pe Vasile Baciu împreună cu preotul, după necuviințele de la horă, interveni, uitîndu-se peste capul lui Belciug:

— În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteț. Omul mai greşeşte, că doar de-aceea-i om. Nu trebuie să osîndim aşa uşor.

Preotul zîmbi iar, mai acru şi încurcat, negăsind repede un răspuns potnvit.

— Amu m-aş amesteca şi eu, ca omul prost, de! începu Vasile Baciu ştergîndu-şi gura cu mînecile cămăşii.

Dar dăscălița îi tăie vorba aspru:

— Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile!… Slavă Domnului, m-am întîmplat şi eu la horă, ieri, tocmai cu părintele, cînd ai venit beat ca un porc şi te-ai agățat de Ion din senin! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lîngă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciumă!

Baciu înghiți în sec, se uită la Belciug, apoi la învățător, apoi la domnişoare, zăpăcit, se scărpină în cap şi murmură:

— De… cam aşa-i…

Între timp preotul îşi regăsise încrederea şi acuma zise, cu un surîs care pe doamna Herdelea o supăra:

— Fireşte, nici Vasile nu-i uşă de bisencă… Nu, nu… Dar omul beat e neom şi-i mai ierți fărădelegile…

— Da Ion n-a fost beat aseară? întrerupse Ghighi.

— Nu te mai tot amesteca şi tu în vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deşi se duşmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pildă rea sătenilor.

— Mai cu seamă – urmă Belciug, fără a ține seama de vorbele fetei, – că dînsul avea şi oarecare temei să dea o lecție bătăuşului…

— Umblă mereu să sucească mințile Anuței, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi țăranul pnnzînd iar curaj.

— Ş-adică de ce nu i-ai da-o? zise dăscălița, aprinzîndu-se. De ce? Crezi c-ai face rău?

— Nu i-aş da-o să ştiu de bine că… făcu Vasile cu un glas înăbuşit, cu ochii înflăcărați deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c-aşa sunteți voi, proştii… Uite-aşa, nătîngi şi căpcăuni!… Adică pentru că tu ai cîteva petice de pămînt, nu-ți mai încapi în piele de fudulie? În loc să iai un fecior care ştii că n-are să-ți hărtăpănească ce-i dai, tu te gîndeşti numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi… Duceți-vă, să nu vă mai aud nici de nume!

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simțea că, de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă şi intră în casă.

— Femeile judecă foarte uşor, zise Belciug, mîhnit de cu-vintele dăscăliței, care i se părea că-l priveau pe dînsul. Viața e totuşi mult mai complicată. Fiecare îşi ştie necazurile lui şi le potriveşte cum crede mai bine…

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fîn proaspăt agățată în coasă. Cînd îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpînească, dar cînd flăcăul murmură respectuos „bună seara”, mînia îi porni limba:

— Să-țifie ruşine, Ioane, de cele ce faci! Ruşine să-ți fie! Ion se opri uluit şi de-abia după un răstimp putu răspunde:

— De ce, domnule părinte?

— Fiindcă eşti un stricat şi-un bătăuş ş-un om de nimic! Asta eşti! Ar trebui să dai pilde celorlalți feciori, că te ții mai deştept ca toți, dar umbli numai după blestemății… Mai mare ruşinea!…

Flăcăului îi pierî toată oboseala din oase. Sîngele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar îşi muşcă buzele şi-şi urmă apoi calea zicînd nepăsător doar atîta:

— Bine, bine… Noapte bună!

— Obraznic! sîsîi Belciug mai îndîrjit. Las c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uiți așa curînd!…

— Şi tu eşti prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blîndețea învățătorului însă îl înfurie mai rău.

— Sunteți voi îngăduitori cu dînsul şi pentru mine! De-aceea şi-a luat nasul la purtare!…

Belciug plecă fierbînd, fără a-şi mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jignire personală. De altfel, din ziua cînd a intrat învățătorul în sat, a cam simțit el că umblă să-i sape şi să-i şţirbească autoritatea. A înghițit multe răutăți mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într-un sat nedezbinați. Dar acuma s-a lămurit deplin. Acuma şi-au dat arama pe față. Ei totdeauna apără pe cei care-i osîndeşte dînsul. „Dacă-i aşa, aşa să fie, îşi zise, păşind foarte grăbit, încît Vasile Baciu de-abia se ținea alături de el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul numănui!…”

Baciu îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mînia îl rodea. Cînd ajunse acasă nu se mai gîndea la Ion. Era furios pe Herdelea.

După ce plecă Belciug, învățătorul murmură printre dinți:

— Uite cum se burzuluieşte ponihosul, bată-l Dumnezeu! Dar pe urmă, gîndindu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune cînd nici nu visezi. Pînă acuma se mai folosea cu cîte ceva de la Belciug: ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-şi ducă fetele, ba „împrumută-mi vreo doi zloți, frate Ioane, pînă la leafă”, ba cîte altele… Om cu om trăieşte. Cearta fățişă i-ar despărți ca un zid… Se hotărî deci să caute să îndrepte lucrurile… Mai întîi trebuie să potolească pornirea dăscăliței împotriva preotului. Apoi are să se facă a nici nu-şi aduce aminte de ce s-a întîmplat şi să continue a vorbi cu Belciug, cînd se vor întîlni. Astfel cel puțin aparențele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face mmic pe față şi toate se vor întoarce în bine…

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină şi aşternînd masa, făceau pe Belciug cu ou şi cu oțet. Aci îl ocărau, aci rîdeau de barba lui țepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă şi tocită pe care, după cum spunea el însuşi, n-a schimbat-o de şapte ani încheiați. În cele din urmă toate trei se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potnvită.

Învățătorul le ascultă un răstimp clătinînd din cap nemulțumit, apoi îşi luă inima-n dinți şi zise:

— Cînd se amestecă femeile în vorbele bărbaților, nici dracu nu te mai descurcă…

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se încinse o dezbatere straşnică în

care nici Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura… În toiul neînțelegeri pică şi Titu de la Jidovița.

— Ce-i, ce-i? întrebă dînsul aruncîndu-şi pălăria pe pat şi trîntindu-se obosit pe un scaun lîngă masa pusă. Am asudat ca un cal… Groaznică zăpuşeală!

Ca întotdeauna, bucurîndu-se de un prestigiu deosebit în sînul famihei, fu poftit zgomotos să-şi spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare senozitate amîndouă părțile şi, la sfîrşit, dădu dreptate tuturor:

— Bine-ați făcut, că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu mai încape discuție. Dar iarăşi nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos şi nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie! Dacă rămînem certați, cum mai mergem la bal? Ori poate doriți să mergem pe jos? Bine v-ar şedea, în toalete de bal, cu pantofi albi şi pe jos!

Titu rîse cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? Luăm trăsura notarului şi gata!

— Eşti tu sigură că notarul ne-o dă? răpunse Titu, hotărîtor. Ş-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată şi nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgînd în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruță ca a notarului!…

Judecata lui Titu mulțumi pe toți şi în curînd afacerea cu popa se stinse…

După cină ieşiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mîndră şi rece de după un deal, întinzînd o pînză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vînăt-închis. Cîntecele reîncepură, întîi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetaşului veni în capul gol şi se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

Într-o pauză, Laura, amintindu-şi de isprăvile flăcăului, murmură:

— Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța? Ion şoväi, zîmbi încurcat:

— De, domnişoară, mi-e dragă… Adică de ce să nu-mi fie dragă?

Laura vru să-i spuie că Ana e mai urîțică decît Florica, dar se răzgîndi şi tăcu.

— Bine zice el, adăugă Herdelea. Ana-i fată foarte bună…

— Păcat numai că are tată ticălos, observă dăscălița.

— Aşa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său… Cu tat-său am eu să mă însor?

Pe uliță trecu o caleaşcă elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi? şopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toți. În Gîrla Popii, peste drum, orăcăiau broaştele. Cîinele stătea lungit în mijlocul uliței. Din sat porni un cîntec vesel de fluier, atît de vesel încît lumina albă parcă tremura de plăcere… Deodată Ion oftă lung şi,

îmbrățişînd cu o iubire pătimaşă pămînturile adormite, îngînă ca şi cînd ar fivorbit cu sufletul său:

— Ce să fac?… Trebuie s-o iau pe Ana!… Trebuie!…

Capitolul III

IUBIREA

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoției. Îşi iubise mult nevasta şi pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios şi atît de jigărit că, văzîndu-l, te întrebai: cum de-şi mai poate ținea viața? Cînd apoi a zăcut cîteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Şi totuşi, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte şi ouă, trăia şi se înverşuna parcă şi-ar fi pus în gînd să îgroape el tot satul. Văduvia şi străşnicia i-au dobîndit faima de sfînt. Veneau la dînsul oameni şi din al cincilea județ, să le citească sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de cînd i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simțit umblînd după femei. Alți popi, chiar mai bătrîni ca dînsul, îşi luau țiitoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mîncare şi a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atît de vestită ca evlavioasă încît ea frămînta întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite şi în ogradă…

Dar preotul mai era şi o fire încăpățînată. Orice contrazicere îl întărîta şi chiar îl chinuia. Zile şi uneori săptămîni întregi îl rodea un cuvînt sau o privire neplăcută. Dacă doreai să-ți facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ți facă rău.

Acuma Herdelenii şi Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine cînd pe învățătoare, cînd pe feciorul Glanetaşului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor duminici şi sărbători. Aşa însă întîmplarea lua în ochii lui o înfățişare provocatoare. Se simțea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-şi ascundă şi el mînia.

Rămînea totuşi hotărît să pedepsească pe Ion, mîngîindu-se că o parte se va răsfrînge, măcar indirect, asupra învățătorului…

Miercuri seara, cînd, ca de obicei, flăcăii s-au strîns în fața cîrciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion şi George, încît şi-au dat mîna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați nişte oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetaşului.

Aceasta a pus vîrf la toate. Pînă acum mai şovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povățuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma

însă l-a hotărît definitiv.

Şi astfel duminica următoare, rezemat cu cotul de un sfeşnic împărătesc, cum avea dînsul obiceiul să predice, după ce povăţui pe oameni să mai dăruiască din cînd în cînd cîte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curînd, vorbi de cei ce stîrnesc vrajba între săteni, ispitiţi şi mînaţi de Necuratul. Apoi, oprindu-se puţin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetaşului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pămînt, tremurînd de ruşine, simţind privirile celorlalţi cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se mişte pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum şi de altele mai de demult şi, cu ochii ridicaţi spre tavanul bisencii de lemn, îl ameninţa cu mînia lui Dumnezeu aici şi dincolo de moarte.

Dojana preotului îl şfichiuia ca un bici de foc. Numai ticăloşii sunt astfel loviţi în faţa lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rîndul oamenilor? îi ardeau obrajii şi tot sufletul de ruşine şi de necaz… Aşteptă un prilej, cînd isprăvi popa predica, ieşi afară, se duse glonţ acasă, se luă la harţă cu tatăl său, pentru cine ştie ce, şi pe urmă porni, fierbînd, spre Jidoviţa, unde intră de-a dreptul în cîrciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puţin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plînse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor ţăranilor de prin împrejurimi care se adunau dumimca în Jidoviţa, singurul sat ovreiesc din toată ţara, aşezat la o încrucişare de drumuri, avînd o fabrică de spirt şi în fiecare casă cîte o crîşmă. Mai spre seară, cînd rachiul îi amorţi de tot simţirea, se lăudă că n-are să se lase pînă nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că, dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harţă cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi, dezmeticindu-se din beţie şi din aiureala probozeniei, îi păru rău că şi-a cheltuit bănişorii prin Jidoviţa şi că s-a jeluit străinilor de ce i s-a întîmplat. Îşi zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dînsul? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricît caută să se prefacă, numai pentru că are avere?… Îşi aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Şi frumoasă… Şi cît a iubit-o pînă ce nu i-a trăsnit prin minte gîndul să ia pe Ana!… Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amîndouă mîimle, ar fi mulţumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună şi poate c-ar agonisi mai mult decît luînd-o pe cealaltă…

Se puse pe muncă mai vîrtos, ca şi cînd s-ar fi hotărît să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frînt de oboseală şi totuşi se simţea mai zdravăn ca pînă acuma, mai pornit să înfrunte viaţa. Gîndurile însă îl frămîntau mereu. Îşi zicea

din ce în ce mai des că, robotind oricît, nu va ajunge niciodată să aibă şi el ceva. Vasăzică va trebui să fie veşnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții? Toată isteţimea lui nu plăteşte o ceapă degerată, dacă n-are şi el pămînt, mult, mult… Mîine-poimîine îl vor copleşi poate copiii. Cu ce-i va hrăni şi mai cu seamă ce le va lăsa după moarte? Nici barem cît va avea el, căci el tot rămînea cu trei locşoare, bune, rele, cum sunt… Şi-l vor blestema copiii precum blestemă şi el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pămîntul ce l-a avut, şi pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliță cu ochii în jos şi parcă nu mai îndrăznea să se uite în fața oamenilor. Îşi închipuia că ar întîmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuna. Zenobia, trăgînd cu urechea pe ici şi pe dincolo, ca toate femeile, auzea şi-i spunea că lumea vorbeşte c-ar fi mai bine să se astîmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl mîniau şi-l încăpățînau întîi, apoi îl moleşeau. Uneori se gîndea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întîlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială față de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dînsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cît vorbele lui erau mai bune şi mai blînde, cu atît îl ațîțau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obişnuia înainte de poznă. Cînd a aflat însă că în schimb George a început să dea tîrcoale fetei, l-a cuprins o mînie mare, a trîntit şi a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetaşu şi era cît pe-aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut şi posomorît, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gîndindu-se că pămînturile lui Vasile Baciu vor înmulți averea lui George, iar el va rămîne tot calic, mai rău chiar decît o slugă…

Se întîlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea bineț ca oricine. Fata avea un surîs dureros pe buze… Poate că nici ea nu-l mai vrea! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dînsul…

Apoi, într-o sîmbătă seara, a stat primprejurul cîrciumii, cu flăcăii, pînă pe la miezul nopții. Era foarte vesel; singur nu-şi dădea seama de ce. Cînta din frunză, iar ceilalți chiuiau şi tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru şi răguşit, ca de cocoş bătrîn. În întunericul cenuşiu îl vedea ca ziua, burduhos, țopăind greoi, printre ceilalți… I se păru atît de caraghios, încît îl umfla rîsul… Cînd s-au despărțit, l-a pîndit unde se duce? George a trecut prin fața casei lui Baciu, s-a uitat puțin, a fluierat scurt ca şi cînd ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, şi-a urmat calea în mers

legănat şi leneş… Inima lui Ion zvîcni sălbatic de bucurie. Suspină uşurat şi se hotărî să intre la Ana, să-i mulţumească şi să-i ceară iertare. Totuşi trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe uliţa din dos, grăbit, înfierbîntat de bucurie, şi intră încetişor în ograda văduvei lui Maxim. Doi cîini ciobăneşti, cît nişte viţei, hămăiră de două ori, îl recunoscură şi se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil de fereastră, plecîndu-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, şi bătu cu degetul în geam de trei ori, uşor, ca o arătare. Pe urmă se aşeză pe prispă şi aşteptă. Un cîine veni lîngă dînsul, îi linse mîinile noduroase, îşi culcă pe genunchii lui capul. Gîndurile flăcăului erau atît de încîlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în immă, mereu vie şi stăpînitoare… Apoi, uşa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieşi, în cămaşă, liniştită, ca o nălucă blîndă.

— Tu eşti, Ionică? şopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

— Eu, eu, mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopţii îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurînd cald:

— Presimţeam că ai să vii… Te-am aşteptat…

Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute. Cum a ştiut ea că are să vie, cînd nici el însuşi n-a ştiut? Totuşi se pomeni cuprinzîndu-i mijlocul şi sărutîndu-i obrajii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simţea că începe să-i clocotească sîngele, o strînse navalnic în braţe şi-i zise deodată, cu glas răguşit, ca şi cînd o mînă duşmană i s-ar fi încleştat în beregată:

— Florico, ascultă, să ştii că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!…

Fata tresări de mulţumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunencul nopţii şi se înfigea în sufletul lui.

Îmbrăţişînd-o, Ion îi simţea sînii cum se striveau pe pieptul lui. Îi găsi buzele şi i le crîmpoţi în sărutări…

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănţuit un potop de mînie în casa Herdelea împotnva preotului. Chiar învăţă-torul, cît era el de împăciuitor, nu s-a sfiit să declare în mai multe rînduri, în familie:

— Popă-i ăsta?… Ăsta-i porc, nu popă! Şi încă porc de cîine!…

— Pămătuful! a strigat dăscăliţa văzînd pe fereastră cum trecea Belciug pe uliţă, posac, cu nişte fire de paie în barba încîlcită, plin de praf, murdar, asudat şi dezmăţat ca un vi-zitiu nesimţitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atît de minunată că, de-atunci încolo, de cîte ori vorbeau de dînsul, numai „pămă-tuful” îi ziceau, prăpădindu-se fireşte de rîs.

Totuşi Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea lor pînă la urechile preotului. Rîvna lui era să fie bine cu toată lu-mea, să nu jignească pe nimeni şi

astfel să se strecoare mai lesne prin viața aceasta plină de dureri. Soarta îi hărăzise atîtea necazuri că avea nevoie de bunăvoința tuturor…

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas, la şcoa-la statului. A ajuns aici printr-o favoare deosebită a inspec-torului Cernatony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învățător comunal, avusese o stupărie vestită în tot județul. Inspectorul, şi mai ales nevasta şi copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simțind slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de cîte ori se ducea prin Bistrița, niciodată nu uita să se înființeze la doamna inspectoare cu o lădiță de faguri ca zăpada. Drept mulțumire, Cernatony, cînd s-a ivit locul din Pripas, l-a întrebat prieteneşte: „Vrei să fu învățător de stat?" Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atît de mare. Inspectorul, în fața căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înainta-re!… Cu toate acestea nu se putea hotărî să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea senoasă. La şcoala statuluise cerea limba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplici" şi „lăcrămații" țăranilor din Feldioara – pricina unor buclucuri de tristă amintire cu notarul –, dar îşi dădea sea-ma că ungureasca lui nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaş. Românul care trebuie să învețe pe copiii români să vorbească numai ungureşte, nu mai e român, ci renegat sadea… În cumpăna cealaltă însă apăsau socoteli tot aşa de însemnate. La co-mună leafa lui era pe sfert din cît îi oferea statul. Adevărat că el mai cîştiga binişor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede şi chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea atîrnau de un fir de păr; o intervenție energică din partea notarului putea să i le taie scurt şi pen-tru totdeauna. Pe urmă, la comună, n-avea nici drepturi la pensie şi nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească şi anii ce-i ser-vise pînă atunci, adică vreo şaptesprezece… S-a frămîntat şi s-a gîndit mult Herdelea, s-a sfătuit şi s-a certat cu dăs-călița, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puțin de sărăcie. Cînd şovăirea îl rodea mai aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cernatony. O păstrează şi azi, ca un document de neprețuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspec-torul: „Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul precis, în trei zile. Țin mult să te numesc pe dumneata la Pripas. Salutări cordiale. – Cernatonyi.

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Fel-dioara. Cînd s-a înființat aici şcoala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potnvit şi o grădină pentru pomi-cultură. Cu vremea statul promitea să clădească o şcoală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învățătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a se repara o casă

țărănească în care să se poată adăposti mai omeneşte. După un an, țăra-nul, şiret, văzîndu-şi bordeiul schimbat într-o căsuță arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere şi s-a mutat el într-însa. Învățătorul a trebuit să risipească alți bani, cu altă casă, unde a pățit la fel… Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gîndea la şcoala cea nouă, Herdelea a luat o hotărîre mare. Pentru grădină de pomicultură comuna oferise un loc de-al bisencii, în marginea satului. Cu învoirea lui Bel-ciug, învățătorul s-a apucat de şi-a zidit o casă proprie pe locul bisencii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămîne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei şi a bisericii pentru rîvna lui întru lumînarea copiilor din Pripas. Nici prin gînd nu i-a trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrțoagă. Mai tîrziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zîmbet ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă.

Cu cît se răceau legăturile între dînşii, cu atît învățătorul simțea mai mult amenințarea. Şi, parcă înadins, împotriva sforțărilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor spo-reau zi cu zi. Îşi mai vorbeau, căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gîndea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa cînd ruptura va veni totuşi odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putință să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atîția ani de zbuciumări. Şi aceasta tocmai acum cînd fe-tele au ajuns ca azi-mîine să le ajute Dumnezeu să se mări-te şi cînd toată zestrea şi nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără nimica, oricît ar fi ele sărăcuțele de frumoase şi de istețe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile acestea materialiste” – cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simțea bine toată familia şi tocmai din prici-na aceasta ura împotriva preotului creştea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, aţîțată parcă de mîna soartei. Cu cît îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atît îşi adu-ceau mai des aminte de atîrnarea lor de dînsul şi cu atît aceasta îi înfuria mai avan pe toți. Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări şi cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meşteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „pă-mătuful” i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănişorii rupți de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar în-chide ochii şi i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopțile tuşeşte ca un buhai şi a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar… Şi, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veşnic în lacrimi multe care pe învățător îl înduioşau, iar pe Titu îl enervau, fiindcă el

mai totdeauna atunci avea inspirații poetice şi se văita că nu poate „lucra” de atîta gălăgie fără rost…

Tocmai în vremea aceasta, cînd frămîntările se înăs-preau, a picat un peţitor în casa Herdelea. Era aşteptat şi totuşi a stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Sîngeorz, cu prilejul unui bal săptămînal, unde se dusese întovărăşită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pintea. Tînărul mai avea un an pînă să iasă preot şi a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin şaptezeci şi nouă de scrisori şi cărți poştale ce i le-a trimis pe urmă, şi-a dezvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumusețea, blînde-țea, cultura aleasă şi celelalte calități, descoperite de dînsul dintr-o singură ochire, dar aşa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile şi atîta hîrtie pînă să le înşire pe toate. După întîile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întîmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcu-se curte vreo doi ani şi începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce şi-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rînd, silind-o să-l smulgă din suflet, deşi cu durere. Îndoie-lile i le-a risipit Titu cu o povață înțeleaptă: poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teolo-gului George Pintea douăzeci de scrisori şi douăzeci şi trei de cărți poştale ilustrate, în care s-a dedat la puțin senti-mentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deşi abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase şi nu putea admite că, după o cunoştință de cîteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi, „Iubirea e un lucru gingaş – zicea ea melancolic – şi se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite.” De Pintea îşi aducea aminte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dînsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoştința unui tînăr înalt, sfios, delicat şi frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întîia oară la balul studenților, în Armadia; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanța Paştilor de zece ori, iar acuma, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Din întîlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atît mai prețioasă pentru Laura, cu cît Aurel se mulțumise numai să-i strîngă mîna ceva mai puternic şi să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică „te iubesc din fundul inimii”.

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pintea au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paşti că Pintea îi bate capul cu răvaşele de iubire. Aurel cunoştea bine pe

Pintea de prin liceu, s-a zăpăcit şi a zis tulburat:

— Pintea, mă rog, e un băiat tare cumsecade… tare… tare… Laura a înțeles cît trebuie să-l doară descoperirea aceasta şi nici nu i-a mai pomenit de dînsul, iar cînd Aurel o întreba, răspundea cu o indiferență zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor…

Bătrînii însă nu cinsteau deloc sentimentele Laurei. Văzînd scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întîi se gîndiră şi apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, şi simpatia lor pentru el creştea cu cît se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscălița.

— Ei, Doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior aşa de seamă! adăuga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gîndurile bătrînilor, mai ales că veneau totdeauna după tînguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste… Cînd ajungeau la „vremile materialiste", fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plîngea, blestema, se închidea în salon şi, mîngîindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea şi mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămînea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, pînă ce sfîrşea şi ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai bocească puțin împreună, să-şi bată joc de scrisorile lui Pintea şi apoi să se răcorească vorbind despre Aurel…

Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la cîteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în bisencă, era adresată bătrînilor şi cerea pentru totdeauna mîna drăgălaşei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, îşi va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvîntul fericirii din gura ei şi a lor. Senzația cea mare se afla totuşi în post-scriptum, unde spunea: „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine şi indiferente. Prea Sfinția sa episcopul mi-a şi desemnat o parohie bună în Sătmar, aşa încît vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele." Aceasta însemna, nici mai mult, nici mai puțin, că Pintea doreşte să ia pe Laura fără zestre.

— În sfîrşit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică?

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lacrimă dăscălița, mestecînd mişcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă şi plecă mîndru la Avrum după rachiu, dar şi pentru a-i împărtăşi bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atît de cumplit că, pînă ce a ieşit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă. Cînd însă s-a dezmeticit, i s-a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist şi cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi şi a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gîndiți că am să-mi leg viața de un…

Ghighi, care aştepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numaidecît să lămurească dăscăliței că măritişul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că Laura urăşte pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decît Laura…

Doamna Herdelea se uită la ele mirată. Dar cînd a înțeles, a izbucnit ca o leoaică:

— Apoi credeți voi că are să vă lase cineva să dați cu piciorul norocului?… Că vouă vă arde de nebunii şi de blestemații, în loc să vă mai gîndiți şi la greutățile cu care ne zbatem… Mîine-poimîine e şi nebuna cealaltă de măritat… D-apoi zestre de unde credeți să luați?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pintea, să se uite numai la zestre! zise repede Ghighi.

— Mă mir că nu vi-i ruşine să minţiți cu atîta sfruntare… Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteți umbla după cai verzi pe pereți… Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile şi la luxurile voastre… Alta ar fi sărit cu amîndouă mîinile, ticăloaso, şi ar mulțumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul! Tu umbli după mofturi şi dracu… Obraznico şi neruşinato!…

— Poți să mă ocărăşti cît vrei, dar nu mă mărit! repetă Laura cu o linişte tristă de martiră, care pe maică-sa o înfuria şi mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgîndu-şi mereu părul pentru a stoarce din creion o rimă, răcni deodată desperat:

— Aveți să mă-nnebuniți cu atîtea țipete! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea… Îmi zdrobiți viitorul cu gălăgia!

Cînd se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase şi se însărcinase să vestească tuturor că domnişoara Laura se mărită, auzi din uliță cearta.

— Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uite şi bucură-te şi mănînc-o friptă! îl întîmpină dăscăliţa. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi? Domnişoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!…

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar doamna Herdelea îi ghicise gîndul. În sufletul ei fata îşi zisese de multe ori că între un doctor şi un popă e o deosebire ca între cer şi pămînt, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pămîntul. Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaşte pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

Cearta se înăspri aşa de rău, că Titu fu nevoit să renunțe la munca poetică şi să asculte discuția din ce în ce mai aprinsă. Bătrînii dovedeau fetelor că

Aurel Ungureanu e o puşlama care-şi pierde vremea făcînd curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă; şi chiar de ar fi om de treabă şi ar avea gînduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decît peste vreo cinci ani, cînd va termina studiile, dacă le va termina, şi încă şi atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pintea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenţii, sincer şi cinstit, dispus s-o ia chiar fără cămaşă, fiindcă o iubeşte aievea. Dacă Laura se va codi şi va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrîni fată mare ca şi dommşoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le pețească, deşi ele au la spate miişoare multe. De altfel Laura are vîrsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veşteji şi a se urîți. Învățătura şi frumusețea nu-ți folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul cînd îți pică… Laura, spnjinită viguros de Ghighi, desena în culorile cele mai negre pe Pintea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plîngea şi iar declara c-ar trebui să fie smintită să-şi îngroape tinerețile alături de o stîrpitură de om pe care-l urăşte tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina şi se jura că mai bine moartea decît Pintea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbați şi nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decît o simpatie nevinovată şi nici prin gînd nu-i trece să fie vreodată soția lui…

Titu, deşi rugat în mai multe rînduri să-şi spună părerea, tăcea ca un filozof. Pe la miezul nopții însă, văzînd că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amînare:

— Destul acuma!… Haidem la culcare! V-ați certat destul, mai lăsați şi pe mîine!

Totuşi sfada, ca o lumină ce moare, mai pîlpîi, cînd mai moale, cînd mai puternică, pînă cînd Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind:

— Marş, neruşinatelor!… Marş, netrebnicelor…

Titu opri căderea pumnului, luă blînd pe fete de spate şi le petrecu în salon, unde era patul lor, mîngîindu-le că dreptatea este de partea lor şi că bătrînii nu pricep năzuințele idealiste. Pe urmă se întoarse şi spuse grav părinților:

— Aveți dreptate, ce mai calea-valea, şi v-ați gîndit foarte bine… Ei, dar ce vreți? Sunt tinere şi fără minte… Parcă ştiu ele ce vorbesc?… Parcă ştiu ele ce-s greutățile vieții?…

Vremea se posomorîse. Toamna bătea la uşă, stăruitor. Hotarul se pleşuvea mereu. Ici-colo, se mai înălțau clăițe de fîn sau stoguri de paie, pe care însă

țăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre şi lucioase, păreau nişte rănidesehise pe un trup îmbătrînit.

Cu cît trecea vremea, cu atît neliniştea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca şi cînd şi-ar fi pus în gînd să se îmbogățească într-o clipă, să scape de orice grijă şi mai ales de orice rîvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o robotealâ de o vară întreagă pe la alții, rămînînd chiar în urmă cu pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloți. Urmînd aşa nu va face nici un pas înainte.

Zvîrcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana şi pe Vasile Baciu, şi-l întărîtau. Se simțea înfrînt şi neputincios, iar simțămîntul acesta îi aprindea sîngele şi-i umplea creierii de planuri şi hotărîri care de care mai năzdrăvane. Totuşi nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu şi nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaştri îi mulcomeau zbuciumarea. Rîdea însă cînd îşi amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit şi cîteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viață… Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Şi îndată ce zicea aşa, se pomenea cu gîndurile după Ana…

În curînd Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap, tot parcă nu s-ar fi supărat atît de rău. Veni acasă galbenă şi se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mireasă, afară de Florica vădanei lui Maxim, n-ai găsit cîtu-i satul de mare?… Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înțelese îndată şi se înfurie, dar nu de cele ce răspîndea Florica, ci de mînia Zenobiei:

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăşti şi dumneata? Zenobia însă nu-l slăbi pînă ce peste cîteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetaşu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieşi în uliță să se vaite şi să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

— De ce mi-ai mîncat şi mi-ai băut pămînturile, hodorogule? Glanetaşu, cu nişte ochi foarte trişti, răspunse jalnic:

— Acu ce să-ți mai fac, omule, şi ce să-ți dau, dacă n-am? Sufletul din oase să ți-l dau?… Iacă, ți-l dau!…

Auzindu-l, Ion răcnişimaiproclet:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decît să fiu batjocura oa-menilor!…

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întîlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidovița. Primprejur nici țipenie de om. El a oprit-o şi a luat-o de mînă, iar ea a început îndată să plîngă cu hohote şi să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s-o liniştească, dar nu-i putu spune decît:

— Lasă, Anuță, fii liniştită, că noi tot împreună… Împreună… Împreună…

Mai stătură un minut, tăcuți, şi se despărțiră. Pe cînd însă fata se depărta cu aceeaşi deznădejde în suflet, Ion simțea o înviorare mare. Lacrimile Anei i-au încolțit în inimă o încredere nouă. Îşi urmă calea mai sprinten şi atît de mulțumit că-i venea mereu să rîdă şi-şi zicea:

— De-acuma nu-mi pasă de nimic!

Încă nu ştia ce va face, dar încrederea îi creştea întruna, schimbîndu-i parcă toată ființa.

Din clipa aceea se simți alt om, mai puternic, mai îndrăzneț, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nisam, rîdea, încît Zenobia, speriată că l-a fermecat cineva, era cît pe-aici să-i descînte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că după atîtea săptămîni de cînd dînsul nici nu se mai uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasile Baciu. Ion se hotărî să mai aştepte. Încrederea în sine îi dădea puterea să pîndească liniştit. În cîteva seri văzu într-adevăr pe George intrînd în casă. Dar lampa rămînea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult cu Baciu sta de vorbă decît cu fata… Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit deloc… Cît va aştepta el, va aştepta şiAna…

Trecea deseori, parcă înadins, pe lîngă pămînturile lui Vasile Baciu. Le cîntărea din ochi, se uita dacă sunt bine lucrate şi se supăra cînd vedea că nu sunt toate cum trebuie. Se simțea stăpînul lor şi-şi făcea planurile cum va ara fîneața cutare, iar cutare porumbişte cum va semăna-o cu trifoi…

Într-o dimineață mohorîtă ieşi cu plugul să-şi ogorească şi el o porumbişte pe care la primăvară socotea s-o semene cu grîu. Vremea de ogorît era cam tîrzie. Dar el, avînd o singură vacă, trebuia totdeauna să aştepte pînă isprăvesc alții, ca să mai poată împrumuta o vită să-şi muncească pămîntul.

Porumbiştea era îngustă, tot o rămăşiță dintr-o tablă mai mărişoară, din care Glanetaşu vînduse odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăş, de unde apoi a încăput în seama lui Simion Lungu. De altfel şi acuma cele două delnițe erau despărțite numai printr-o brazdă mai adîncă şi mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur cîmpul era pustiu.

— Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pămîntul meu! se gîndi deodată flăcăul, cu obrajii aprinşi de o poftă nestăpînită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în peticul vecinului, şi pornisă curme o nouă despărțitura. Lutul gălbui scîrțîia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strîngea dîrz coarnele plugului, apăsa fierul adînc în trupul pămîntului şi, cu pălăria pe ceafă şi cu fruntea umedă de sudoare şi de înfrigurare, îndemna blînd şi stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-şi spinarea.

După ce croi un hat nou şi sfîrşi de arat cîteva brazde din delnița lui Simion, astupînd hotarul cel vechi, flăcăul respiră adînc şi uşurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că şi-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pe la prînzişor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se aşeză să îmbuce din merindea ce şi-o adusese, în tihnă, mulțumit şi cu gîndul numai la brazdele noi… Cînd să isprăvească mîncarea, văzu pe Simion Lungu venind şi dînsul ca să-şi ogorească locul. Ion tresări.

— Are să bage de seamă, îşi zise cu un zîmbet neliniştit. Într-adevăr, Simion văzu că delnița i s-a îngustat şi îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se uita încoace, ca şi cînd n-ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude şi strîngea cu mare grijă firimitunle de pîine în pînzătură, scuturîndu-le şi pnvindu-le îndelung parcă cine ştie ce adîncit ar fi în gînduri. Numai cînd simți că Simion vine spre dînsul cu biciul în mînă, răcnind şi suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfăşură repede rămăşițele de mîncare, le vîrî în traistă şi se sculă în picioare.

Harța se încinse iute. Ion se jura pe toți sfinții că a brăz-dat hatul numai pentru că nu se mai cunoaşte bine, dar că l-a tras în acelaşi loc. Simion, ocărîndu-l, îl duse între delnițe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pămîntul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lățimea locurilor şi, din două în două vorbe, îi striga:

— Jumătate delnița mi-ai furat-o, tîlharule!

Ion, văzînd că nu-l răzbeşte cu vorba, începu să înjure şi apoi, ca să rămînă deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas, sfîşiindu-şi cămăşile şi zgîriindu-şi obrajii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amîndoi de lucru, înjurîndu-se întruna, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată şi nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în temniță, chiar de-ar şti că-şi cheltuieşte şi opincile, ca să-l învețe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dis-preț, strigînd că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă…

În fiecare seară famiha Herdelea dezbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învățătorul voia să răspundă lui Pintea numaidecît, fata

însă stăruia s-o lase în pace măcar pînă luni, căci duminică îi vin prietenele din Armadia şi nu vrea să fie supărată. Dar pînă luni mai sunt atîtea zile – nu se poate întîrzia răspunsul într-o chestie aşa de mare. Ş-apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pintea? Dimpotrivă, ar trebui să fie mîndră că are un peţitor de seamă şi în curînd se va mărita… Aceasta exaspera pe Laura atît de rău, încît ameninţa că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fîntînă… Ameninţarea ei însă revolta peste fire pe doamna Herdelea, care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea şi înlănţuirea celor mai variate dojeniri materne…

Totuşi Laura rămase biruitoare. După atîtea lupte frămîntate în lacrimi, duminica mult aşteptată sosi, duminica de care îşi atîrnase soarta…

Fetele făcuseră pregătiri uriaşe. Toată sîmbăta au muncit: trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros pînă mîine şi să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa şi au schimbat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor… Seara Laura a călcat rochia ei şi pe a Ghighiţei, vărsînd în acelaşi timp lacrimi îmbelşugate, căci bătrînii nici măcar acuma n-au lăsat-o în pace cu Pintea.

Duminica dimineaţa însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriase toată săptămîna, încetase peste noapte. Un vînt aspru zbicise frumos şoseaua, iar spre amiazi soarele tomnatic scoase capul dintre nouri împrăştiind căldură şi voioşie.

Pînă după-prînz Laura şi Ghighi fierbeau de emoţie. Mereu aşezau cîte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, şi Laura întreba din cînd în cînd, îngrijorată, pe Ghighi:

— Ce crezi tu, micuţo dragă, o să vie?

— Am o presimţire sigură că vine, răspundea Ghighi foarte serioasă.

Laura o sărută cu mulţumire, căci era vorba de Aurel.

Sindrofiile se ţineau în fiecare duminica, pe rînd, la cîte una din fetele „inteligenţiei satelor dimprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit şi pentru care întîlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie şi serata dansantă din februarie, organizate de profesorii şi elevii liceului din Armadia, erau distracţiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiţi cavaleri. Totuşi gazda avea îngăduinţa tacită de a chema pe tînărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de duminica trecută că sindrofia viitoare va fi la ea şi că-l aşteaptă, iar el îi făgăduise că va veni negreşit; deoarece însă de atunci nu l-a mai văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat şi nu va veni, ceea ce ar putea stîrni printre fete vorbe felurite şi neplăcute…

Pe la trei după prînz, Laura şi Ghighi se aşezară în cerdac în aşteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă cîteva clipe. Simțea nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pintea şi să-i ceară o povață. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvînt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor…

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lîngă Rîpele-Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, rîzînd şi tîndălind. Laura şi Ghighi le ieşiră înainte, se îmbrățişară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braț şi sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant şi le primi cu glume bătrîneşti, încît toate izbucniră în rîsete zgomotoase. În pridvor dăscălița boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă şi soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mîna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zîmbească şi fără să răspundă întrebărilor obişnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiile, întîi pentru că în tinerețea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, şi apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilară în fața oglinzii dintre ferestre, potnvindu-şi care o buclă răzvrătită, care o sprînceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuță la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în acelaşi timp, fredonau, rîdeau… Cînd se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte şi de prăjituri, după cum se înțelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colț, locul de onoare în casă, şedea Elvira, fiica doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte şi cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? întrebă Elvira cu o uşoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu şi suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă şi făcea curte Lucreției Dragu.

— Nu-i acasă, Elvirică dragă, răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaşte şi-i împărtăşeşte suferința. Ştii, el lucrează foarte neregulat, iar cînd îi vine inspirația are nevoie de linişte absolută, altfel e nenorocit. Aşa a plecat şi acuma pe drumul cel vechi, spunîndu-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie… Dacă veneați pe-acolo, poate că-l întîlneați…

— Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel vechi! Oftă Elvira melancolică… Am fi văzut pe poetul nostru lucrînd!

— Ei, vedeți? Nu v-am spus eu că-i mai frumos pe-acolo? îi impută

Margareta Bobescu, fata unui funcționar de la Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguță, cu sprîncenele înnegrite, foarte pudrată şi cu buzele vopsite roşu-foc. Pentru că se sulemenea şi umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipseşte o doagă.

Fetele profesorului de limba română Spătaru erau mai urîțele, dar foarte bune şi simpatice. Elena, mai în vîrstă, dar micuță ca un copil, foarte blondă şi cu părul buclat, se tînguia şi se ruşina veşnic că e o stîrpitură. Sora sa mai tînără, Alexandrina, era însă înăltuță, cu buzele cărnoase şi nasul gros, cu mişcări băiețeşti şi vestită de mîncăcioasă.

Cînd intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru şi înghiți o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină:

— Sunt lată de foame!

— Drina, nu ți-e ruşine? o dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenica, te rog din suflet! interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere!… Că doar pentru voi le-am făcut!

În curînd toate se pomeniră cu ceştile în mînă, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte şi îmbucînd din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutînd îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să rîdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea aşa era totdeauna, cam mîndră, fiindcă toată lumea ştia că are zestre mare…

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În cîteva minute trecură în revistă tot ce s-a întîmplat mai de seamă în Armadia de la ultima lor întîlnire pînă azi. Bîrfiră pe fetele şi tinerii care nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreției Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă şi că a început să îmbătrînească şi să se ofilească; numai în privința vîrstei ei s-au încins controverse mai îndelungate, Elvira susținînd că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puțin încordate cu ea, declarînd că n-are mai mult de douăzeci şi doi. Laura întindea înadins discuția despre Lucreția, spre a face pe placul Elvirei.

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi pățit? S-o fi supărat poate? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Îşi găsea sieşi vini închipuite cu care l-o fi mîhnit, apoi iar îl mustra în gînd pe el pentru că nu se ține de cuvînt… Trimise pe Ghighi de cîteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura cînd soră-sa, întorcîndu-se îi făcea un mic „nu” din cap. În cele din urmă fetele i-au simțit neliniştea şi Elvira, în temeiul intimității lor, a întrebat-o chiar, în taină:

— N-ai invitat pe Aurel?

— Ba da… Îl aşteptam, dar nu mai ştiu… Oh! şopti Laura cu ochii înlăcrimați,

şi Elvira îi răspunse cu o privire plină de mîngîiere şi compătimire.

Mai tîrziu Laura începu să iasă ea însăşi în cerdac, să se uite cu inima strînsă spre Jidovița, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscălița, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea?"

În sfîrşit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi, care ştia pe dinafară toate poeziile lui Eminescu şi pe ale lui Coşbuc, se oferi să declame fiecăreia cîte o strofă care i se potnveşte mai bine. În vreme ce Ghighi stîrnea veselia tuturor, Laura ieşi iar în pridvor. Simțea cum o năpădesc lacrimile şi trebui să facă o sforțare grea să se stăpînească. Îşi rezemă brațul de un stîlp al cerdacului şi-şi culcă pe braț capul tulburat de gînduri dureroase. Stînd aşa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cîntat, care-i străpunse imma. Îşi aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoție. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, şedea Aurel. Într-o clipire fata fu lîngă ei.

— Erai aici şi nici nu ne-ai dat de ştire, domnule Ungureanu! îi zise întinzîndu-i mîna cu o imputare cochetă. Toate fetele te aşteptau… Nu eşti deloc drăguț şi sunt supărată pe dumneata…

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roşindu-se şi bîlbîind:

— Am stat puțin de vorbă cu domnul învățător.

Laura avu o tresănre. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pintea? Se uită cercetătoare la Herdelea care zîmbea şiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surîs silit şi caraghios… „I-a spus!" îşi zise ea încruntîndu-se o clipă la Herdelea. Dar apoi îşi adăugă: „Nu-mi mai pasă! Bine c-a venit! Am să-i explic eu!" Şi înfăşură pe Aurel într-o privire caldă, drăgăstoasă, chemîndu-l:

— Acuma vino, nu mai întîrzia! Eşti aşteptat!…

Aurel Ungureanu era un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, băiatul unui țăran înstărit din Teaca, cu fața osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu nişte mîini mari şi palme veşnic umede, cu mişcări stîngace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutînd să se arate bine crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stînd pe el parcă ar fi de căpătat. Îşi petrecea toate vacanțele prin Armadia, unde mamele ambițioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru cînd va ieşi doctor…

Toată sindrofia îl primi cu însuflețire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare: data „balului din octombrie" a fost amînată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajați pînă atuncea în alte părți.

— Chiar azi am trimis invitațiile cu poşta… Toată ziua am scris adrese, de aceea am şi întîrziat… Mă gîndisem să aduc chiar eu invitația dumneavoastră – adăuga către Laura –, dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poştă… mai oficial…

— Mai bine făceai dacă o aduceai… Cel puțin am fi văzut programul!…

Aurel, ca „aranjor", le destăinui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguț, medicinistul profită de ocazie şi le ceru să-i rezerve fiecare cîte o tură de vals, cel mai puțin. Propunerea produse mare emoție. Elvira hotărî:

— Eu zic aşa: întîia tură să ți-o dea Laura… Tu vrei, Laura dragă?

— Dacă credeți voi? se roşi Laura bucuroasă.

— De asemenea şi cadrilul al doilea…

Cînd auzide cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiților, Laura se îmbătă de fericire şi răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului… Elvira împarți tuturor cu dreptate cîte o tură, iar fetele, în semn de mulțumire, îi opriră ei cadrilul întîi, cu condiția să aibă vizavi pe Laura…

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! curmă Elena planurile ce se înşirau nesfîrşite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor…

Se urniră deodată cu toții. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămîne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeți departe că acuşi se întunecă! strigă Herdelea după Laura şi Ghighi care porniseră să-şi întovărăşească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri bine-venite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singuratate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorința, căutau să se depărteze cît mai mult.

Mergeau alături, cu paşi leneşi, vorbind de lucruri indife-rente, în care doar cîte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simțirile lor. Studentul îşi imputa că, după o curte sîrguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată.

Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicîndu-şi că numai nerozii pot să fie atît de lipsiți de mîndrie bărbătească. Laura, mai ales de cînd cu scrisoarea ultimă a lui Pintea, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima şi să-i limpezească aşteptările… Cu toate acestea n-aveau curajul să-şi deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grîul de toamnă şi cel de primăvară şi ea îl asculta strălucitoare de mulțumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de paşi, gălăgioase, vesele de răsunau cîmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă şi mai lungă, care le acoperi. „Acu-i acu!" se îmbărbăta Aurel frecîndu-şi mîinile.

— Iată-ne singuri… singuri! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopseşte nourii, ca într-o baie de sînge…

— Da… minunat… e… e… bîlbîi tînărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roşu din care nu se mai vedea decît o geană furioasă. Priveau cu atîta încredere ca şi cînd de lumina aceasta ar atîrna toată fericirea. Laura, copleşită de emoție, îşi lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschide într-o aşteptare dureroasă, cu pieptul frămîntat. Şi Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărțiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amîndoi. Se opriră o clipă ruşinați şi apoi porniră iar înainte, tăcuți, mai nemîngîiați şi mai nedumeriți.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigînd întruna:

— Lăsați-mă în pace, vă rog!… Vă rog!… Am de lucru… N-am vreme de prostii!…

Ceata îşi urmă calea, lăsînd pe Titu în marginea şanțului, aşezat pe o lespede de piatră, cu ochii cînd spre cer, cînd spre Pădurea Domnească din față. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea paşii ca şi cînd i-ar fi fost ruşine să mai rămînă în urmă. Aceeaşi sfială se încuibase şi în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gîndul că vor ajunge la Jidovița, se vor despărți şi ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atît de îndoită… Sărutarea, în loc să le împrumute îndrăzneală, coborîse un zid de neînțelegere între dînşii.

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise:

— Ştii că Pintea mi-a cerut mîna?

— Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh! Ai ştiut şi totuşi ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temehi.

Dar Aurel urmă, mai încet şi mai şovăitor:

— Pintea e un băiat foarte bun, foarte… foarte…

Voia să mai adauge cine ştie ce, întîlnind însă ochii fetei se încurcă şi murmură de cîteva ori „foarte… foarte…” Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui: şi totuşi nu putea crede. Se uita la el căutînd măcar în ochii lui, în înfățişarea lui, ceea ce aşteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroaşă înşelăciunea din ce în ce mai limpede. Şi apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile… Mergea tăcută, împovărată de gînduri amarnice, fără să mai simtă pămîntul sub picioare. Apoi se opri şi, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Vasăzică crezi că…?

Tînărul plecă ochii în pămînt, ruşinat, şi răspunse ca un vinovat:

— Cred că…

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întîlni cu „gîştele" care-l plictiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin şi-i cereau poezii. Minţise că i-a venit o idee. Se hotărîse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția şi să ofteze alături de ea. Îşi zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță şi-i dă noi avînturi. Gîndindu-se însă la Lucreția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație şi s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică şi apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei immii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvîrcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hîrtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o şi mereu se împrăştia cînd se cobora în vîrful creionului… Sosirea gîştelor apoi i-a spulberat din creion tot ce începuse să se cristalizeze, aşa că trebui să-şi înceteze curînd sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorît, cu gîndul să-şi aducă surorile acasă, dacă s-ar întîmpla să nu le însoțească Aurel, cum obişnuia.

Deodată, între nişte tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, îşi zise dînsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaționale ungureşti, trîntită pe un pardesiu vechi de-al soțuluiei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blînd, în singurătatea aceasta amețitoare! declamă dînsul patetic, aprinzîndu-şi închipuirea şi grăbindu-şi mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declarație categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De şapte luni, de cînd o cunoştea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decît tocmai de două ori, şi încă şi atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-şi deschidă imma. Niciodată n-a nimerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o însoțească singură măcar pînă în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deşi ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe cîmp, cu cîte o carte în mînă – ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întîlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deosebire de cînd notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că „Titu e un tînăr foarte simpatic şi bine crescut".

Apropiindu-se şi văzînd că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.

— Te căutam, îi zise domol, strîngîndu-i lung mîna.

— Te aşteptam, răspunse ea privindu-l galeş.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpuşă, cu născiorul

obraznic, cu nişte ochi visători şi leneşi, cu forme mlădioase şi plinuțe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea ființa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l disprețuia, fiindcă era ovreu şi beţiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasi-une, trăia fără nici o țintă lămurită, mîngîindu-se doar cu gîndul că şi-a greşit de la început viața, cînd s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepțiile; şi deoarece nu-i ieşise în cale nici una mare, se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte şi mai variate. Acuma se gîndea deseori la Titu. Stîngăciile lui i se păreau poetice şi o transportau în vremea dinainte de a cunoaşte pe Lang. Îi era drag văzîndu-l cum o soarbe din ochi, simțind cum îi tremură buzele cînd îi sărută mîna…

Se priviră un răstimp, ea stînd întinsă pe o rînă, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mînă, tulburat, cu patima pînditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mîngîiau obrajii femeii, îmbujorînd-o.

— Nu-ți place să stai lîngă mine, colea? îi zise Roza, arătîndu-i un colț din haina pe care se tolănea.

Titu se aşeză repede, zăpăcit de emoție, murmurînd:

— Nici nu-ți închipuieşti cît mă faci de fericit!…

— O, o, nu cumva ți-ai pus în gînd să mă ucizi cu o mărturisire? zîmbi ea deabia mişcîndu-şi buzele pline, foarte roşu, dintre care albeau dinții mici şi lucioşi.

Tînărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare şi şopti pierdut:

— Mi-eşti dragă… Te iubesc…

Apoi cu o mişcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mîini şi-i sărută buzele prelung, sălbatic, ca şi cînd ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închişi, întinzînd puțin gîtul alb, decoltat. Stătură cîteva clipe astfel, pe urmă Titu îşi trecu brațul pe după mijlocul ei şi o strînse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprinse uşor din înlănțuirea lui pătimaşă şi, potrivindu-şi părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Ei, dar ştii că eşti îndrăzneț de tot, micule? Nu te credeam aşa de îndrăzneț…

Titu simți un val de sfială cupnnzîndu-i inima, dar pasi-unea îi descleştă limba:

— Te iubesc nebuneşte! De cînd te-am văzut întîia dată te port în suflet ca pe o comoară neprețuită. Şi niciodată n-am avut prilejul să ți-o spun. Şi niciodată n-ai vrut să vezi cît de mult te iubesc…

Femeia îl ascultă un minut încîntată. Mărturisirea lui stîngace şi teatrală în acelaşi timp îi dădea nişte fiori feciorelnici. L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpîni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeaşi căldură patetică:

— Am văzut şi te-am înțeles de mult. Totuşi, trebuie să fii cuminte… cuminte, cuminte! Auzi? Altminteri nu te iubesc deloc…

Îl amenință drăguț cu degetul, iar el îi apucă amîndouă mîinile şi le acoperi de sărutări.

— Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce tîrziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruințele lui.

Se însera. Întunericul cobora atît de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroaşă… Titu ridică pardesiul, îl scutură şi întovărăşi pe doamna Lang pînă la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neaşteptate, cu mine în casă? întrebă dînsul la despărțire, liniştit, strîngîndu-i brațul.

— Mi-ar face plăcere şi… ți-aş da un ceai cu rom mult, răspunse femeia rîzînd. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi…

— Dar dacă Lang n-ar fi acasă? stărui Titu înfigîndu-şi privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci… atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra! murmură Roza cu un zîmbet ispititor şi supus.

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzînd paşii ca să ajungă din urmă pe surorile sale şi mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cişmeaua Mortului însă întîlni pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gînditor, în mers şovăitor.

— Da ce-i, Ioane, de tîndăleşti aşa? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ți-s toți boii acasă?

— Apoi, domnişorule, îmi chibzuiesc şi eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoțînd pălăria şi încercînd să zîmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Cîteva stele mari clipeau aprig luptînd cu întunencul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se apnndeau mai multe, ca nişte scîntei împrăştiate de un vînt năprasnic. Din urmă Pădurea Domnească vîjîia înăbuşit, parcă şi-ar fi stăpînit mînia, iar în față şoseaua cenuşie fugea pnntre şanțurile negre, pierzîndu-se repede pe după cotiturile de dealuri…

— Aşa, se vede c-ai auzit şi tu? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia… E adevărat, Ioane! Simion Lungu te-a pîrît că l-ai bătut şi că i-ai sfeterisit nu ştiu cîți stînjeni din porumbiştea…

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui! întrerupse flăcăul nepăsător, scuipînd

ascuțit, în semn de dispreț.

— Ce să-l dracuieşti, Ioane, că nu-i de glumă! reluă Titu întărîtat puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios şi poate să te bage şi-n temniță!… Că Simion ca Simion… cu el te-aifi învoit tu omeneşte. Dar s-a pus şi popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare… El i-a făcut pîra lui Simion şi s-a pus martor… Nu ştiu ce are cu tine…

Ion scuipă iar, îşi trase pălăna pe ochi şi tăcu. Auzise şi el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche şi i-au ieşit pe cealaltă. I se păreau fleacuri față de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stîrnise în sat mare vîlvă, căci Simion era o fire arțăgoasă, gata veşnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pămînturilor erau mai dese chiar decît certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pe la cîrciumă… Ion însă era atît de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deşteptaseră lacrimile Anei, încît parcă veşnic umbla prin nouri. Simțea totuşi nevoia unui imbold care să-i limpezească gîndurile şi să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aştepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Şi fiindcă de cîte ori îşi sfărîma mintea singur să-şi găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorîte – căuta să nici nu se mai gîndească la ceea ce va trebui să se întîmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuiehle şi să-l înfune.

— Lasă-i, domnişorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dînsul, ca şi cînd vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezînd că flăcăul se sfieşte să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins:

— De ce să-i laşi, Ionică? Ori ți-e frică de popa?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnişorule!

— Nici să nu-ți fie, că om mai urîcios ca Belciug nu se află sub soare!… Cîinos la suflet şiviclean ca dracul… A început să mă scîrbească de cînd am văzut că-şi pune mintea cu flăcăii şi-şi vîră nasul în sfezile voastre…

Într-adevăr, pînă deunăzi, Titu, singur din toată familia, părtinise pe preotul Belciug. Chiar cînd părinții lui se mai ciorovăiau cu dînsul, prietenia lor rămînea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de cîte ori se ducea în Armadia sau la Bistrița şi trăgeau cîte un pui de chef, ocărînd împreună pe unguri, căci Belciug era mare naționalist, deşi nu se prea arăta a fi, de frică să nu-şi piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rîndul oamenilor… Înverşunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întîi i se părea nedreaptă şi nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu pornea de la dînsul. Pe urmă Ion îi era tot atît de drag pe cît îi fusese Belciug. Mîndria

flăcăului, isteţimea şi stăruinţa lui de a împlini ceea ce îşi punea în gînd, voinţa lui încăpăţînată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărîse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit şi mai ales curajul trebuincios. Acuma, faţă cu flăcăul, îşi vărsa toată nemulţumirea pe care ar fi vrut s-o trîntească lui Belciug. Îl mira însă şi-l încurca înfăţişarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu îşi curmă indignarea şiîntrebă iscoditor:

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănîncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, îşi încrucişă braţele pe piept şi-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întuneric, ca la pisici.

— Altele, domnişorule, bine zici, răspunse scurt şi apăsat.

— Şi nu-mi spui mie? se supără Titu. Să ştii, Ioane, că m-ai supărat! Zău m-ai supărat…

Flăcăul îşi îndreptă sumanul pe umeri ca şi cînd nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gîndul că are să descopere cine ştie ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Hai, spune ce te doare! Iute!… Hai!…

Stăteau în mijlocul şoselei, sub Rîpile Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleaşcă în trap grăbit. Se dădură amîndoi la o parte, iar Ion îşi ridică pălăria, zicînd „bună seara” necunoscuţilor din trăsură. Apoi, cînd uruitul roţilor se potoli, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnişorule!

Titu rîse cu o voioşie decepţionată:

— Asta ţi-i supărarea?… Fugi d-aici, Ioane, că rîd şi curcile de tine!

— Asta-i, domnişorule, şi-i mare! Că badea Vasile nu mi-o dă şi, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot!…

— Nu înţeleg de ce te agăţi tu de fata asta? E slăbuţă şi urîţică… Eu unul n-aş lua-o nici să mi-o cîntărească în aur!

— Aşa-i, aşa-i, dar fără dînsa nu mai scap de sărăcie pînă-i Prut şi Siret!

— Aaa! făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situaţiei. Aşa da, adevărat! E greu!

— Aşa-i? zise Ion mulţumit că şi domnişorul îi înţelege acum necazul. Învaţă-mă dumneata ce să fac şi cum să fac, că eşti om învăţat!…

Titu, în realitate, nu prea înţelegea nici încăpăţînarea lui Ion de-a lua pe Ana, şi nici pe a lui Vasile Baciu de a nu i-o da. El vedea în amîndoi nişte ţărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezgheţat şi mai harnic, ceea ce face uneori cît o moşie. Deoarece însă rolurile de povăţuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat

bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ți-o dea de bunăvoie, trebuie să-l sileşti! zise Titu după un răstimp de gîndire, nehotărît puțin, ca şi cînd ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dîră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriaşă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoț prins cu ocaua. Mulțumirea îl strîngea de gît încît nu putu rosti nici un cuvînt.

— Poți să-l sileşti? Ai cum să-l sileşti? întrebă Titu, neînțelegînd tăcerea lui.

— Pot, domnişorule! izbucni Ion aspru, cu amenințare în glas.

Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nicio vorbă pînă la poarta învățătorului. Flăcăul nu mai simțea nici o nevoie de palavre zadarnice, cînd acuma ştia limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curînd, să-şi împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povața lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dîrz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulțumesc, domnişorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărțindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărîre strălucitoare. Văzîndu-l, Titu simți un fior de spaimă.

— Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiştea-n gard! murmură dînsul zîmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnişorule, că-mi ştiu eu dato-ria! răspunse Ion cu o bucurie atît de largă că se pierdea într-un rînjet prostesc.

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deşi nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuşi că a dezlănțuit o pornire atît de sălbatică încît îl cutremura. Cum dădu însă de lumină şi cum mirosi mîncarea, uită pe Ion şi-i reveni în gînd Roza Lang. Astfel se înseninâ iar şi, frecîndu-şi mîinile, zise cu o mîndrie prin care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguță nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!…

Herdelea aprobă în tăcere, căci şi lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume piperate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă:

— Repede vă mai speriați şi voi de toate zdrențele… Dacă şi aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de mama pădurii?… Cum poate să fie drăguță o femeie care-iatît de proastă că nici măcar nu ştie româneşte?

Doamna Herdelea avea un dispreț adînc pentru femeile care nu fac copii.

Pe Roza Lang însă era şi mai furioasă, pentru că, de cîte ori se întîlneau, voia s-o silească să vorbească ungureşte, mirîndu-se mereu cum se poate să nu ştie ungureşte soția unui învățător de stat. Dăscălița n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu ştie, ci spunea cu mîndrie că nu vorbeşte fiindcă îi sunt urîți ca dracul ungurii şi limba lor.

Laura şi Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altă dată, să le însoțească. Din Jidovița pînă în Pripas, Laura a plîns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor surorii sale, a ocărît toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi chiar decît înşişi bătrînii cînd erau mai porniți. Ocările ei şi oboseala drumului au potolit puțin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinții că a plîns. Oricît se silea să se stăpînească, nu-şi putea opri lacrimile. Simțea întruna ca şi cînd o casă întreagă s-ar fi prăbuşit peste ea şi nu e în stare să se ridice dintre dărîmături. Cînd Ghighi veni s-o cheme la masă, minți c-o doare capul. Ar fi murit de ruşine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducîndu-şi iar aminte de scrisoarea lui Pintea, deschise uşa odăii unde Laura îşi frămînta nenorocirea, şi-i zise din prag:

— Da cu omul cela ce facem, domnişoară? Tu, care ştii atîtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem?

Întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele el murmurau cu resemnare:

— Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului!… Cine te opreşte să-i scrii?… De-acuma mi-e totuna…

Ghighi se repezi numaidecît, adăugînd:

— A spus ea vreodată să nu-i răspunzi? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mînă pe cea din gard? Ori ați fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pintea? Aşa sunteți dumneavoastră, căutați cearta cu lumînarea şi pe urmă mai ziceți că alții se ceartă.

— Bravo, bravo! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! în sfîrşit, bine c-ați venit tot la vorba mea… Dacă m-ați fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă…

Laura plîngea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mîngîie, după ce mai întîi închise iar uşa. Bociră amîndouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese şi vorbi, alintînd-o:

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ți mai face sînge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plîngă o ființă gingaşă şi distinsă ca tine?… Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos… Ştii, ți-am spus şi astă-vară, la sindrofia de la Elvira!… De altfel şi Alexandrina mi-a povestit chiar azi, că fata

popii din Vărarea, ştii, toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece şi că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, beţivul, l-a şi pus să jure în biserică şi cu mîna pe Evanghelie, că îndată ce va ieşi doctor va lua pe Vica!… Acuma vezi şi tu cît e de murdar şi de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă!…

Bătrînii erau mulţumiţi c-a dat Dumnezeu şi i-au venit Laurei gîndurile cele bune. Dăscăliţa, mişcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o ştia dînsa, încă din tinereţe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pintea şi o citi din nou, cine ştie a cîta oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngîndurat, vrînd să învedereze nevestei şi lui Titu că nu-i uşor să ticluieşti un răspuns cum se cuvine, cinstit şi drept şi frumos, unei asemenea scrisori. Se aşeză la masa de scris, lucrată de el însuşi acum vreo douăzeci de ani, aprinse o lumînare, puse scrisoarea lui Pintea lîngă călimară, îşi atîrnă după urechi nişte ochelari pe care nu-i întrebuinţa decît în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încreţită ca să-şi adune gîndurile şi apoi începu să aştearnă pe hîrtie, bătrîneşte: „Mult stimate şi iubite fiule George! Află că rîndurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzînd într-însele gîndurile tale bune şi prea vrednice. Şi mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cît mai grabnic…”

Capitolul IV

NOAPTEA

De cînd a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciu. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pncina lui Ion, i se părea c-a înfrumuseţat-o şi i-a ridicat preţul. Ştia bine că Ana nu se va înmuia cu una, cu două, dar nădăjduia că, pînă în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atîrna. Cel puţin aşa credea el. Feciorul Glanetaşului are alte necazuri pe cap decît să-l mai bată gîndurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciu, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aştepta Ion? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în cîşlegi cu Florica… Vasăzică din partea aceasta calea lui George e slobodă… Numai Ana să se dea pe brazdă… Dar Ana îl ocolea, avea ochii veşnic roşu de plîns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea

pentru Ion. S-a gîndit George şi s-a răzgîndit. Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit şi ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii şi farmece. Ea l-a învățat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descîntat… Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jignea mai ales mîndria. Se credea cel dintîi flăcău din sat şi suferea cînd cineva nu i-o recunoştea. Din pricina aceasta a avut atîtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toți flăcău îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simțea şi el că al Glanetaşului are ceva de-l întrece în fața oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui şi se supăra cînd i-o spuneau alții. Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dînsul? Carte ştie şi el; e chiar abonat la *Foaia Poporului.* Prost nu e, voinic este, deşi nu e bătăuş. Adevărat că are o fire blîndă, dar cînd se mînie e în stare să facă şi moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai şiret, adevărat, dar el e mai aşezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat țăran din Pripas, mai cu stare decît însuşi popa Belciug, iar George e singur la părinți. Harnic şi muncitor şi strîngător este cum nu se găseşte al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petic de pămînt al lui Dumitru Moarcăş…

Vasile Baciu îl primea totdeauna voios, îl poftea să şadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea". George zîmbea şi se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu îşi făcea de lucru pe lîngă vatră şi de-abia răspundea la vorbele lui. Dintru-ntîi a crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obişnuită a fetelor față de flăcăi, mai ales cînd le văd şi părinții. Curînd a trebuit să înțeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el şi că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurînd-o în gînd şi hotărît s-o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămînea tot la ea şi a doua seară pornea iar glonț la Vasile Baciu, să se necăjească iar prinzînd-o cum suspină şi lăcrimează după celalt. Se încăpățîna din zi în zi. Se simțea jignit de răceala ei şi începea s-o iubească aievea. De unde pînă acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu şi fiindcă părinții lor i-au sortit unul altuia, azi o rîvnea cu patimă şi i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost ruşine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobîndească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în fața lumii, înălțînd în aceeaşi vreme pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de şi-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciu ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrînul nu putea bănui nimic. El ştia doar atîta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui aşa i s-a năzărit. Cu cît îl primea el mai bine, cu atît credea că va merge mai uşor. George se chinuia că, pe cînd satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit

să petreacă toate serile ascultînd palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atîtea vitejii de l-a pupat însuşi împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întîlni pe furiş, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de cîte ori tatăl ei se jura ca la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmățatul Glanetaşului.

De altfel Ana, de cînd a văzut pe Ion îmbrățişîndu-se cu Florica şi mai ales de cînd i-a ajuns la urechi că a şi cerut-o, trăia într-o frămîntare cu atît mai dureroasă cu cît trebuia s-o tăinuiască. Era o fire tăcută şi oropsită, menită parcă să cunoască numai suferința în viață. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mîngîietoare. Mama a lăsat-o fără aripi. Îşi aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blînde pe care nu le-a mai întîlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puține de la dînsul; bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă şi adîncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie… În Ion al Glanetaşului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întîia oară, acum cîteva luni, cînd au stat de vorbă mai îndelung, s-a simțit ademenită. De atunci îşi zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea, dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese şi de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile şi amemnțările lui, ca şi revenirea lui George, n-o speriau deloc şi nici nu-i clinteau hotărîrea. În gînd căuta veşnic prilejuri să întîlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l ştia atît de încăpățînat şi de bun. Depărtarea şi lipsa lui însă îi sfîşiau inima. Îşi zicea uneori că poate fuge de dînsa, că poate n-o mai iubeşte… Atunci îşi pierdea brusc toate nădejdile şi o cuprindeau gînduri de moarte. Mai ales după întîlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, cînd el n-a găsit nimic să-i spună, cînd n-a luat-o în brațe, deşi fuseseră singuri – gîndurile negre începură s-o stăpînească mai des. Joia, ducîndu-se la bîlciul săptămînal în Armadia, cu ouă, păsări, brînză, lăptării, trecînd în zorii zilei pe cărarea de lîngă Someş, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilarului şi privea lung vălmăşagul apelor adînci care parcă o chemau. Ce să mai aştepte în viață, dacă ce i-e drag o părăseşte? Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingîndu-i toate dorurile şi năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă s-ar pleca puțin, ar aluneca în gura morții unde, într-o clipire, s-ar sfîrşi toate suferințele…

Totuşi într-un colţişoral sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crîncene, mai simţea pîlpîirea unei fărîme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranţă care nu părăseşte pe om pînă nu-şi dă ultima suflare, care mai licăreşte în ochii muribundului chiar cînd inima a încetat de-a mai bate şi cînd trupul a îngheţat pentru totdeauna – îi dădea şi ei puterea să mai aştepte şi să stăruiască…

Şi astfel, într-o noapte, după ce plecă George şi după ce tatăl ei stinse lampa şi se culcă, Ana, plînsă şi frîntă, ieşi în ogradă, cum mai ieşise de atîtea ori zadarnic de cînd Ion nu se mai abătea pe la dînsa, cu scînteierea de nădejde în inimă că poate cine ştie?

Noaptea era neagră şi mohorîtă, noapte de toamnă, tristă şi năbuşitoare. Nouri groşi, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburîndu-se în văzduh, înnegrindu-se şi limpezindu-se ca nişte balauri năprasnici porniţi parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adînc şi mut. Pomii prin grădini dîrdîiau cutremuraţi de frig, cu nişte glasuri plîngătoare şi ostenite.

Fata, desculţă, strîngîndu-şi pe piept năframa, păşi sprinten spre poartă, zgîlţîită de o frică neînţeleasă şi de frigul care o pătrundea la os. Deschise vraniţa cu mare băgare de seamă, ca să nu scîrţîie, şi vru să iasă în uliţă. Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă. O mogîldeaţă neagră stătea rezemată de stîlpul porţii. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegîndu-se, întrebă în şoaptă:

— Cine-i aici?

— Eu, răspunse un glas gros, împrăştiindu-se în întuneric pe nişte aripi nevăzute.

— Ionică? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agăţîndu-se de dînsul şi repetînd printre lacrimi: Ionică! Ionică!

— Am aşteptat să plece George, răsună iarăşi glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De cîte ori am tot aşteptat aşa, iar tu, Ana…

Se întrerupse ca şi cînd i s-ar fi înfipt un cuţit în beregată.

— Hai în casă, Ionică, scînci fata, trăgîndu-l de mîneca sumanului. Pe urmă, aducîndu-şi aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să ştie că i-a adus pe Ion în casă, adăugă mai plîngătoare: Ori barem în ogradă… pe prispă… Vino!…

Ion nu intră. Atîta voise: să-l vadă ea şi să ştie hotărît că n-a părăsit-o. Aşa îşi chibzuise dînsul calea pentru a sili pe Baciu să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se primejduiau planurile… Acuma ştia bine cum are să-l silească. Numai să nu-şi piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie şi şiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt: „noapte bună” şi se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar paşii i se mai auziră pe uliță, leopăind rar prin noroi, îndepărtîndu-se din ce în ce pînă ce se stinseră de tot. Buzele fetei bîlbîiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!…

Rămase totuşi cu o mulțumire mare în suflet. S-a întors la ea, vasăzică o iubeşte!… Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta…

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Fața i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag şi simțea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observînd îndată schimbarea, s-a bucurat mai întîi crezînd că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta şi nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare şi stătea ca pe nişte spini, parcă de-abia ar fi aşteptat să-l vadă urnindu-se… Gîndindu-se mai bine, George îşi zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Şi gîndindu-se iar, îi fulgeră prin minte:

— Ion!

Vru să-l îndepărteze şi nu mai putu. În urechi îi vîjîia ca o bătaie de ciocăne:

— Ion!… Ion!… Ion!…

Cînd, a doua zi, straja îi aduse citația, Ion strînse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scirsul unguresc, şi o dădu Zenobiei s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă şi-a zis: „adică tot e adevărat?” şi pe urmă nici nu s-a mai gîndit la Simion Lungu, cum de altfel nu se gîndise nici pînă acuma. Seara se duse iar la Ana. Şi de-aci încolo mereu…

Glanetaşu s-a speriat de citație şi l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învățător, să se roage să-l povățuiască cum şi ce să facă. Herdelea era doar tot atît de vestit că ştie legile mai bine ca orice avocat, pe cît era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede şi fără durere ca dînsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnişorul Titu; de ce nu s-ar duce acuma cînd e vorba de judecată şi cînd se ştie că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrînului însă nu s-au lipit de dînsul. Gîndurile lui acuma erau toate şi mereu la Ana. Pînă ce nu va fi silit pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moşia, nu mai voia să audă nimic…

Ziua judecății cădea într-o joi. Fiind bîlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu păirnții săi, care duceau două mierțe de porumb, să le vîndă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărăşit de practicantul notarului, luînd zăloage de la cei ce erau rămaşi în urmă.

Zîmbea un soare bătrînesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrățișarea blîndă a razelor pămîntul amorțit parcă respira iar mai zdravăn, copacii îşi răsfirau mai tihniți frunzele arămii… Şoseaua uruia neîncetat de căruțele care se întreceau s-ajungă mai curînd la bîlci. Pripăsenii, mergînd mai toți pe jos, cu saci sau desagi în spinare, păşeau voiniceşte şi vorbeau tare de răsunau rîpile şi pădurile…. În Jidovița cîrciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiază cînd oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toții să închine cîte un pahar de mulțumire c-au vîndut sau cumpărat ce au putut…

Armadia începe îndată la cîteva sute de paşi dincolo de podul de peste Someş. Un orăşel lunguieț, împrăştiat pe țărmul rîului pînă la poalele dealurilor, urcîndu-se chiar şi pe coastă cu casele. De departe străluceşte mîndră biserica cu două turnuri şi clădirea liceului românesc, podoabele cele mai de seamă ale Armadiei şi ale întregului ținut. Dealtfel tot tîrguşorul e trei-patru străzi care se întîlnesc într-o piața largă, în fața bisericii.

Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ion, o apucă pe lîngă Someş, fiindcă-i calea mai scurtă, şi ies lîngă şcoala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuță veche catolică, Ion se opreşte şi trece desagii cu porumb în spinarea mamei sale. Îşi dau întîlnire în piață şi apoi bătrînii pornesc înainte, iar feciorul rămîne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturîndu-şi hainele de perii ce-i luase de pe desagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj şi cu ferestrele zăbrelite; în fața ei, afară, lîngă poartă, se aflau două bănci de scînduri, pe care se odihneau pricinaşii pînă le venea rîndul, căci funcționarn, copleşiți de lucru, nu-i sufereau înăuntru, pe coridor sau în sala de aşteptare.

Ion sosise prea devreme. Pînă la nouă, cînd se deschidea cancelaria, trebui să aştepte pe-afară, în tovărăşia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca şi dînsul. Tocmai tîrziu îşi aduse aminte de Simion Lungu şi-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Cînd în sfîrşit un aprod ungur, foarte roşu la față şi cu o mustață pomădată şi răsucită, începu să strige pe împricinați, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lîngă vizitiu, şedea țanțoş Simion. „Mhm! Îşi zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brişca!”

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, şi apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mîna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puțin, aruncînd o privire pe furiş spre Ion, care şedea pe bancă, de vorbă cu un moşneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stînjeni parcă pe toți dintru-nceput. O țărancă gureşă, aşezată lîngă poartă, pe un fedeleş gol, rupse tăcerea, între-

bîndu-i deodată:

— Oi fi avînd şi dumneata vreun necaz pe-aici, măi bade? Simion se uită la Ion şi răspunse cam ruşinat:

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are?

Iară tăcură cîteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, îşi reveniră cu toţii şi Simion povesti din fir în păr ce a păţit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toţi în vorbă, unii dînd dreptate unuia, alţii celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion de altfel nu cerea decît brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moşneagului din Vărarea: Ion să-i dea înapoi două brazde şi Simion să-şi retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat şi îl rugară să le îngăduie să înştiinţeze şi pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îl bătu pe umăr şi le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta şi în stînga erau birourile cărţilor funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana şi cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pămînturile pe numele lui… Urcară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaia de aşteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mînă, cu faţa mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătîndu-i pe cei doi ţărani, îi zise rînjind mulţumit:

— S-au împăcat… Nu trebuie judecată…

Preotul se opri brusc, ca şi cînd glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzînd însă pe Simion împreună cu Ion, înţelese şi se înfurie. Se băgase în cearta dintre dînşii într-o clipă de necaz prostesc, crezînd că izbind pe feciorul Glanetaşului are să simtă lovitura şi familia Herdelea. Aşa se grăbise de scrisese pîra lui Simion, susţinînd-o şi prin mărturia lui de preot. Peste cîteva zile însă, potolindu-şi supărarea, i-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-şi năpăstuiască credincioşii, tîrîndu-i în faţa judecătorilor unguri. Ar fi fost mulţumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar şi fără să iasă dînsul micşorat, căci din gură tuna şi fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinaşii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gîndul cum ar putea potrivi toate aşa încît să rămînă cu faţa curată. Îşi făcuse, plictisindu-se în sala de aşteptare, o cuvîntare bine simţită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobîndi iertarea vinovatului, dacă făgăduieşte să se îndrepte… Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnîndu-i deodată toate intenţiile. I se păru că ţăranii s-au întovărăşit ca să-şi bată joc de dînsul.

— Piei din ochii mei, măgarule! se răsti la Simion, indig-nat. M-ai adus pînă aici ca acuma să mă faci de rîs înaintea oamenilor?… Las că ştiu eu ce poamă eşti şi tu! Am să te învăţ eu minte şi pe tine, becisnicule!

Simion se făcu mic de tot şi mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar

totuşi să-şi poată zice că n-a tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că dumneata m-ai adus!…

Cîțiva țărani, care-şi aşteptau rîndul, se adunară ciopor într-un colț, spăimîntați. Numai o babă, neputîndu-se stăpîni, bolborosi:

— Mai rar popă ca acesta… În loc să împace oamenii, îi învrăjbeşte…

Pe Ion îndîrjirea preotului îl ului. În gînd îi răsări deodată întrebarea: „Ce-o fi avînd cu mine?" O presimțire urîtă începea să i se încuibeze în immă. Pleoştit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se rezemă de perete şi se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. În antreu se coborîse o tăcere grea, între-tăiată numai de paşii preotului care îşi reluase plimbarea de ici-colo, mai nervos, aruncînd deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Cînd Belciug obosi şi se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocită, rostite de un glas aspru şi urmate de răspunsuri umile, înfricoşate…

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simțea o amenințare de care nu se putea feri. Se mira cum de nu s-a sinchisit el deloc pînă acuma de afacerea aceasta? De ce nu s-a împăcat mai dinainte, cînd ar fi fost atît de uşor? îi părea foarte rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze ce să spună şi cum să răspundă… Se întoarse şi-şi aruncă ochii afară. Curtea era strîmtă, pardosită cu piatră şi împrejmuită cu un gard de scînduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenuşie, posomorîtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugi groşi de fier… Ion tresări. Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufletul… În curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea unui paznic în uniformă urîtă, cu puşca la umăr. Țăranii hîțîiau ferăstrăul alene şi nepăsători, pe cînd paznicul nu-i scăpa din ochi şi doar uneori îşi îndrepta cureaua de la armă, mîndru şi porun-citor. „Vasăzică aici…? se gîndi flăcăul, curmîndu-şi însă firul gîndirii, cuprins de îngnjorare.

Alt aprod, bătrîn, leneş, cu ochelari, îi introduse înăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puțin sub nişte fire rare de păr lung, cu ochii încruntați, avînd dinaainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfățişare solemnă, se aşeză îndată în stînga, lîngă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit şi gălbejit, cu mustăți cărămizii şi cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase cîteva hîrtii şi le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsat şi atît de vrăjmaş, încît cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngroziți, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă? De cîți ani eşti?… Ion simți de-acum foarte limpede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit… Nu mai e nici o scăpare… Cînd Simion

răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară şi că-şi retrage jalba, mai avu o scînteiere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare şi începu să răcnească:

— Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloşilor, să mă încurcați?… O să vă bag la răcoare pe amîndoi, o să vă…

Atunci Belciug se ndică de pe scaun şi se apropie, zicînd cu sfială:

— Pardon… Două cuvinte…

Judecătorul mai rău se întărîtă. Începu să dăscălească şi pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-şi piardă vremea cu fleacuri… Preotul roşi şi rosti cîteva vorbe pe ungureşte. Deşi ştia binişor ungureşte, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrînd astfel să dovedească tuturor că românul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoştea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungureşte şi deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, îşi trase scaunul mai aproape de dînsul şi-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion şi Simion nu mai înțelegeau nimic; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei şi că nu e bine. Cînd încetă preotul, judecătorul se sculă iar şi numaidecît se răsti la Ion:

— Vasăzică tu eşti spaima satului, cîine ticălos!… Bine. Foarte bine. Te dezvățăm noi de nebunii, fii pe pace!… Ai să vii să stai două săptămîni la răcoare, ca să-ți treacă pofta de bătăi!… Mişelule şi netrebnicule!

Ion îngălbeni; apoi tot sîngele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinşi:

— Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i aşa… Că eu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude…

— Să taci, ticălosule!…Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanțuri!… Şi acuma ieşi afară!… Marş!

Flăcăul ieşi clătinîndu-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mîna judecătorului care-i zîmbeşte prietenos…

În aceeaşi joi, după-amiază, pe cînd Herdelea, profitînd de vremea frumoasă şi călduță, sforăia închis în stupină, iar dăscălița cu fetele alegeau fasole pentru mîncarea de seară şi vorbeau de Pintea, mirîndu-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viață – o căruță se opri în fața casei şi, în vreme ce caii îşi scuturau clopoțeii de la gît, un glas strigă pătrunzător:

— Domnule-nvățător!… Domnule-nvățător!…

Ghighi, recunoscînd glasul, se repezi afară, aruncînd vorba:

— E drăguța tatii!…

În vîrful căruței era cocoțată o săsoaică bătrîioară şi roşcovană, cu o față veşnic rîzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armadia, la tîrg, cu căruța plină de pîine de vînzare. Herdelea o cunoştea încă de pe vremea cînd fusese elev la liceu. Toată casa o iubea şi o poreclise „drăguța tatii", fiindcă pe cît îmbătrînea cu atît se hîrjonea mai mult cu domnul învățător, în amintirea tinereților de odinioară.

— Fii bună, domnişoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poştă pentru dumneavoastră! zise săsoaică cu ochii zîmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aci şi caii-s nebunatici…

Ghighi alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzîndu-i scrisoarea, întrebă în şagă, lungind vorbele săseşte:

— Da domnu-nvățător nu-i acasă?

— Tata doarme, drăguță! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, şi apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăugă: Mulțumim, drăguță!

— N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce! vorbi săsoaica singură, mîngîind cu biciul şoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stîrni o emoție mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeşele drept nişte cobitoare de rău. Numai două a primit de cînd e măritată, şi amîndouă au fost fatale: una le vestise, în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus ştirea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, pînă ce a ajuns ea la Monor, l-a găsit pe catafalc… Astfel, acuma se uitau toate trei înspăimîntate la fițuică, întrebîndu-se de la cine o fi şi ce o fi cuprinzînd, închipuindu-şi numai veşti sinistre şi neîndrăznind să o desfacă.

— Eu o rup şi, ce o fi să fie! strigă în cele din urmă Ghighi. Cum îşi aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă:

— E de la Pintea!… Vine Pintea!… Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza! adăugă apoi, învîrtindu-se prin odaie în paşi de vals şi fîlfîind hîrtia în aer.

— Ia s-o văd şi eu! zise Laura, revenindu-şi în fire, cu glasul tremurat de emoție. Şi cum Ghighi nu se mai astîmpăra, sfîrşi mai apăsat: Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji!

Laura citi rar şi solemn: „Fericit nespus, sosesc sîmbătă – George".

Dăscălița, cu ochii înlăcrimați de bucurie, o citi de asemenea şi descoperi, într-un colț, un adaos, cu creionul: „Multe gratulări – Bălan".

— Uite, ne gratulează bietul Bălan! murmură ea plîngînd de-a binelea.

Bălan era singurul funcționar român de la poşta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Ştiind că Pintea ceruse mîna Laurei şi trecîndu-i prin mînă

telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintîi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luînd hîrtia prețioasă. Dacă nu era el, cine ştie cînd ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie țin toate scrisorile cu zilele… Şi cum a găsit el tocmai pe drăguța tatii!…

Cuprinsă de un nou fior de bucune, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice şi lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în uşa stupinei, tropăind şi din picioare, şi strigînd:

— Tată!… Tată!… Vine Pintea!… Vine…

Deodată se opri şi, țipînd ca din gură de şarpe, porni în goana mare spre casă, dînd din mîini, ca o desperată, căci sărind nebuneşte pe lîngă stupină, stîrnise duşmănia unei albine care, mînioasă cum sunt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi şi i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița şi Laura îi ieşiră înainte ostoind-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în uşa stupanei, mormăind:

— Da ce-i? Ce s-a întîmplat? Ce zbiară aia aşa?

După întîia durere şi spaimă, Ghighi plînse mai ales de frică să nu se umfle şi să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma duminică. Numai Herdelea o linişti, asigurînd-o că-i trece negreşit pînă duminică încît poate să fie chiar regina balului.

Învățătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzîndu-şi fericirea.

— Ei, prea bine… Să poftească şi avem să-l primim cum se cuvine! zise dînsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama şi punînd-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toți cunoscuții.

Pînă seara au adus pe tapet toate treburile ce le stîrnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pintea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui, fiind mulți şi neavînd decît trei odăițe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n-ar şedea bine unui logodnic să petreacă nopțile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obişnuiască mai bine cu Laura. Fireşte, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O dată se mărită o fată… Vor tăia cîteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească, deşi s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjitun vor îngriji fetele, căci Laura e meşteră mare… Bine ar fi dacă ar şti la ce oră va sosi sîmbătă? înainte sau după prînz? Poate că s-ar putea ghici din telegramă?… Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să ştie cum să orînduiască masa… Duminică, fireşte, vor merge împreună la serata dansantă. Cine ştie de nu vine chiar înadins ca să meargă şi la bal împreună cu Laura, să se mîndrească în fața lumii cu aşa logodnică

frumuşică. Laura roşi pînă în vîrful urechilor şi se întrebă ce vor zice fetele cînd vor afla că se logodeşte? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam ştie în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba…

— Să ştii că din pncina balului vine tocmai sîmbătă! Strigă Ghighi, muncită numai de gîndul seratei şi ținînd la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit!… Atît mai bine! Cel puțin avem un cavaler sigur!… Am să dansez pînă-mi fac pantofii ferfeniță!… Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înțepătură!…

Regretau toți că nu era şi Titu acasă, ale cărui sfaturi în privința primirii lui Pintea ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidovița decît pe-acasă.

Deocamdată se înțeleseră ca Herdelea să meargă mîine pînă-n ziuă, întovărăşit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învățătorul avea, mai întîi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ține piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ştrul din Jidovița, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar: „Foarte drăguță femeie doamna Lang", ceea ce însemna că a întîlnit-o şi era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o aşteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă şi prilejul de-a mai pomeni de cîteva ori de Rozica, cu nişte ochi atît de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare şi că mîine-poimîine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Cînd să se ndice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în uşă.

— Da cine-o mai fi aşa de tîrziu? zise Herdelea adăugînd tare: Intră!

Glanetaşu se strecură în odaie ca şi cînd l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Mărturisi, mereu încurcîndu-se, ce-a pățit Ion azi-dimineață la judecătorie şi rugă pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat de temniță. Vestea căzu ca o bombă; indignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion? De ce nu vine el? Bătrînul se zăpăci. I-e ruşine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dînsul şi cum ar fi fost bine de poate nici nu pățea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toți boii acasă… Toată familia ceru pe Ion.

În curînd Glanetaşu se reîntoarse cu Ion şi cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întîmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină şi pe popa, şi pe Simion, şi pe judecător.

— Pămătufu! strigă dăscălița la sfîrşit, fierbînd de revoltă. După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învățător?

— Apoi am să-ți fac o plîngere tocmai către ministrul justiției, ca să afle şi cei mari cum se poartă cu oamenii domnu de pe-aici… Am să-ți fac, Ioane! Numai să-ți vie întîi sentința, peste cîteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

Zenobia, drept mulțumire, îşi făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi şi bătu la repezeală vreo zece mătănii, stîrnind hazul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atît de grea.

— I-aş fi putut face jalba şi acuma – zise învățătorul după ce rămaseră singun – dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal…

— Perfect ai chibzuit! murmură Titu, zîmbind mulțumit, cu gîndurile la Rozica…

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brişcă galbenă, trasă de doi căluşei iuți şi grăsuni.

Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decît în casă, toată ziua, cu ochii pe şosea, zări trăsura de departe şi, deşi nu cunoştea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie şi dădu alarma cu însuflețire:

— Vine!… Iute, iute!

Întreaga familie apăru în uşa casei. Herdelea şopti Laurei să iasă mai în față, să vadă omul că-l aşteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărăbănea fără cruțare, scoase pălăria ceremonios, dînd din cap cu un surîs triumfător.

— Uite ce tînăr simpatic! murmură dăscălița silind pe Laura să roşească.

Trăsura se opri o clipă în uliță, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol şi brişca intră în ogradă, după ce Pintea coborî şi veni spre pridvor, ridicînd mai sus umbrela şi ferindu-se să nu calce în noroi. Toți îl întîmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

— Bine v-am găsit! Bine v-am găsit! repetă dînsul intrînd în cerdac şi scuturîndu-şi umbrela peste parmaclîc. M-a făcut leoarcă ploaia asta… Din Lechința pînă aici n-a stat nici un minut… Dar bine c-am ajuns…

Herdelea îl îmbrățişă şi-l sărută pe amîndoi obrajii, ceea ce nu se obişnuia decît între neamuri. Pintea sărută mîna doamnei Herdelea care, fiind foarte mişcată şi voind să se stăpînească, avea o înfățişare rece, zicîndu-i „Bună ziua, domnule!” Laura îi întinse grațios mîna, cu un surîs cochet prin care căuta să-l încătuşeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaş, dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumi să-i sărute mai lung mîna şi apoi, spre a-şi ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

— Mi-a vorbit atîta despre dumneata… sora dumitale… Încît te-am

cunoscut imediat…

Titu dădu o mînă de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau şură sau şopron, îl sfătui să acopere brişca cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd unde se mai găseşte puţin fîn; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreţ din belşug… Ploaia îl udă pînă la piele, ceea ce nu-l împiedică să strîngă bărbăteşte mîna lui Pintea care, împreună cu ceilalţi, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scîrboasă!… Ei, dar ce mai staţi aici în umezeală?… Haidem în casă!… Leapădă-ţi şi tu, George, macferlanul şi umbrela, că uite cum curge apa din ele!…

Îl duseră în salonaş. Întrebările nu mai conteneau: cînd ai plecat, unde ai poposit, ce-ai păţit pe drum? Şi copleşindu-l cu întrebări, încît el abia biruia cu răspunsurile, toţi îl cîntăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci şi cinci de ani, cu o înfăţişare plăcută, cu nişte ochi negri cam mici şi neastîmpăraţi şi cu o mustăcioară cărbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mişcările iuţi şi îmbrăcat într-o redingotă puţin prea lungă, sub care purta o vestă încheiată în nasturi deşi pînă la gulerul alb şi tare ce-i cuprindea gîtul scurt, n-avea mai nimic preoţesc nici în ţinută şi nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia şi aceasta îl încurca, dar totuşi povestea mereu, căutînd vorbele cele mai alese şi aruncînd deseori ochii la Laura, care stătea lîngă el, îl privea tăcută şi se roşea ca sfecla cînd întîlnea căutăturile triumfătoare ale bătrînilor.

Pintea vorbi mai cu seamă despre părinţii lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechinţa, iar Lechinţa era un orăşel cam cît Armadia, însă împestriţat cu toate neamurile şi fără culoarea românească de aici. Herdelea îşi aduse aminte că a umblat şi dînsul prin Lechinţa, acum vreo optsprezece ani, la o „reuniune” de învăţători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băieţandru de vreo cinci anişori. Îşi aminti chiar că cunoscuse şi pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ţinut o cuvîntare înflăcărată… Pe urmă Pintea mai spuse că are mulţi fraţi şi surori, care aproape toţi sunt gospodăriţi şi răspîndiţi prin toate colţurile pămîntului românesc. Acuma i-a venit rîndul lui să-şi întemeieze fericirea… Zicînd aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de ruşine şi se sculă repede, făcîndu-se că trebuie să caute ceva pe la oglindă, unde, privindu-se puţin, îşi potrivi părul la tîmple.

— Ei, fetelor, – interveni iar Herdelea, frecîndu-şi zgomotos mîimle, – ia să ne aduceţi voi ceva să mai dezmorţim oleacă pe George, că văd că-i rebegit rău de ploaie şi de frig… Cred că bei şi tu, ginere, un şnaps fain de tot, ştii, ro-

mânesc, de-al nostru?…

Fetele ieşiră ca nişte sfîrleze, bucuroase că pot să-şi comunice la repezeală impresiile. Aşezînd pe o tavă păhăruţele şi sticla cu rachiu fiert şi îndulcit, Laura întrebă cu inima strînsă:

— Ce *zici,* Ghighiţo?… Cum ţi se pare?

— O, dar ştii că-i foarte drăguţ, se jură Ghighi din toată inima. Zău, Laura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu… Mă şi mir cum nu ţi-a plăcut ţie pînă acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalţi care se plimbă veşnic cu umbrela subţioară… Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puţin inginer!

— Adevărat? stărui Laura strălucitoare… Nu-i prea mic?

— Ce mic? se cruci cealaltă. E doar tocmai cît tine de înalt… Adică de unde pînă unde vrei să fie negreşit ca prăjina de Ungureanu?… Ş-apoi n-ai văzut ce brişcă superbă are? Asta-ţi spune cît de colo că-s oameni bogaţi şi vrednici!

— Mie totuşi mi se pare că-i prea mic, reveni Laura care dorea să audă cît mai multe laude spre a se convinge pe deplin şi pentru a-şi risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

— Lasă, nu mai cîrti! Aveţi să fiţi o pereche încîntătoare! sfîrşi Ghighi cu însufleţire.

Pintea bău puţin ca să nu-şi închipuie oamenii că poate-i beţiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce. Era vorbăreţ din fire şi-i plăcea şi lui însuşi cum povesteşte. Şi astfel, după ce se mai obişnui puţin şi-şi învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuţii şi prietenii comuni, pe urmă despre el însuşi, despre viaţa lui în liceu, la seminar… Numai despre Laura nu scoase nici un cuvînt. De altminteri toţi găsiră că aşa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuţie decît cu băgare de seamă şi în momentul oportun…

Cînd Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mîine seară şi pînă la cină avură vreme să-l macine. Fireşte că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura şi nici Ghighi nu voiră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mîine o surpnză cu atît mai mare cînd le va vedea… Pintea, galant, îşi oferi brişca lui spre a merge cu toţii împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulţumit că scapă uşor de grija trăsuni pentru mîine. Laura refuză consternată: ce ar zice armadienii de aşa ceva? Apoi nici n-ar încăpea toţi într-o singură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărăşească cel puţin Titu şi să-şi ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputînd pleca de acasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Şi în sfîrşit ele s-au înţeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească… Primi însă bucuroasă ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu şi să se ducă împreună la bal…

Cum tînărul nu se pronunțase încă unde are de gînd să petreacă noaptea şi ca să nu-şi închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscăliță, prinse un prilej şi-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuş foarte cumsecade, care are casă bună şi n-o să-i ceară nici un ban cînd îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gîndise la aceasta, se zăpăci puțin şi rugă pe Titu să-l însoțească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brişca. Titu, fireşte, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Pintea de-abia mîncă, iar Laura ciuguli şi mai puțin ca de obicei din bunătățile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atîtea mofturi de ți-e şi necaz.

Tîrziu de tot, tînărul se urni totuşi să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă pînă dimineața… Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mîine la prînz e aşteptat. De altfel, cum ploaia încetase şi cerul se răzbunase puțin, probabil să avem mîine o zi minunată…

Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră şi se sfătuiră pînă după miezul nopții. Laura lăcrimă de cîteva ori cîte puțin, iar cînd se gîndi la cadrilul al doilea şi la primele tururi, plînse de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răsputeri pe Pintea, spunînd că întruneşte toate calitățile unui bărbat ideal; şi printre picături nu uita să-şi bată joc de Ungureanu, de stîngăciile lui comice, de mîinile lui veşnic umede, de încrederea lui ridicolă, şi era foarte mulțumită cînd izbutea să facă şi pe Laura să rîdă.

Totuşi, în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea că o iubeşte nebuneşte şi voia să se împuşte din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe cînd Pintea stătea bosumflat într-un colț, ca o arătare urîtă…

Duminică, după ce clopotele sunară ieşirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru deseară. Intrînd în ogradă, inima i se strînse puțin. Nu mai întîlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea şi-o omora alergînd după Roza Lang. Ştia însă foarte bine că popa întorcea capul cînd trecea prin fața casei lor, ca să nu salute, şi că, întîlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea… Niciodată pînă acuma răceala între preot şi învățător nu fusese atît de fățişă, încît Titu se temea puțin să nu se fi întins şi asupra lui supărarea popii.

Belciug abia sosise acasă, însoțit de cîțiva sfetnici de-ai bisericii, care, înghițind în sec, îl priveau cum mînca şi aşteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune şi primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete!… Are să mi se surpe hornul de cînd n-ai mai fost pe la mine… Ce mai veste-poveste prin țara muzelor? Ce vînt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor cînd şi el mîzgălise versuri spre a-şi uşura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaştri şi mîngîioşi.

— Aş vrea să-ți spun cîteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici:

— Haideți, plecați acasă că acum n-am vreme de voi! Veniți după-amiazi, pe la vecernie!

Cînd rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

— Ei, să trăieşti şi să te văd cît Coşbuc de mare! ură Belciug, ciocnind şi golind paharul dintr-o duşcă.

Titu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-i zice prosteşte:

— Ne-ar trebui brişca dumitale pentru deseară… Ştii că-i balul deseară… Dumneata tot nu te duci, iar noi…

După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi aşteptat să-l întrerupă scurt şi să-i spună „ai zis", ca altădată. Cum însă Belciug tăcea şi se întuneca, tînărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită… Trecu un răstimp greu pînă ce popa, cu ochii în farfuria goală şi jucîndu-se cu furculița, începu rar, gînditor:

— Am să v-o dau, fireşte, dar numai pentru dumneata… Pentru dumneata, înțelegi?… Căci pentru părinții dumitale n-aş da-o, mai bine s-o ardă focul… Uite aşa! Ți-o spun verde: n-aş da-o… Acum dumneata eşti băiat deştept şi mă vei pricepe fără multe explicații. Cînd a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, ştiți prea bine, şi am făcut ce-am putut ca să-i fiu de folos. N-aş fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaş pe față. Să nu creadă dînsul că eu sunt prost. Am simțit de mult că mă sapă şi am tăcut. Dar toate au o margine… toate… Cînd am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut…

Nu ridică deloc privirea din farfurie. Numai cu țăranii era mai îndrăzneț. Încolo se sfia cînd spunea cuiva în față lucruri neplăcute… Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte şi jignitoare. Se gîndi o clipă să-i trîntească o obrăznicie şi să sfîrşească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămînă fără trăsură.

— Acuma nu mai lua în seamă şi dumneata toate mărunțişurile, zise dînsul în cele din urmă, văzînd că Belciug a încetat.

Într-adevăr, preotul părea că-şi sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas:

— Dar ştii că n-am vizitiu?… Omul meu trebuie să meargă de noapte la

moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița măcină scump şi prost, pe cînd în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul…

— Nu-i nimic, am să mîn eu caii! Vorbi Titu, gîndindu-se că va lua pe Ion al Glanetaşului ca vizitiu, fireşte fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți şi buieştrii… Petrecere bună!

Trecînd spre casă, Titu înştiință pe Ion că-l ia ca vizitiu deseară. Venind, îşi pregătise o cunună de înfloriturі pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pintea.

După masă lucrurile erau potrivite aşa fel ca Laura să rămînă între patru ochi cu Pintea, spre a-şi putea descărca sufletele… Stătură împreună, singuri, aproape un ceas şi totuşi nu vorbiră deloc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcînd pauze mari şi roşind copilăreşte cînd li se întîlneau privirile furişe… Fiecare îşi zicea în sine că ar trebui să înceapă celălalt şi în sfîrşit se mîngîiară că se vor lămuri mai bine deseară, la bal, unde în potopul de lume şi de muzică le va veni mai lesne să-şi deschidă inimile.

Herdelea, parc-ar fi simțit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu şi prinse pe Pintea într-o convorbire serioasă de numai cîteva minute, dar de-ajuns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Cînd îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban zestre, tînărul s-a ruşinat şi s-a emoționat, iar cînd bătrînul a adăugat că fata va avea totuşi un trusou modest şi cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n-are nevoie de nici o ață, că Laura e cea mai mîndră comoară din lume şi că de altfel la logodnă nădăjduieşte să vină cu părinții săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot aşa cum o iubeşte el.

— M-am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînțelegeri, încheie Herdelea mulțumit, bătîndu-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal…

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lîngă Ion; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mînă spartă, să-i ție legați cu şapte ațe, căci nu se poate şti cît va mai sta Pintea pe-aici şi fiecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în *Gazeta Transilvaniei* printre „suprasolvenți”, dar să nu se întindă la chef…

— Dumnezeu să v-ajute! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzînd brişca urnindu-se.

Tocmai cînd să intre în Armadia îşi aduse aminte Laura c-a uitat să-şi ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cît p-aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituride la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu… Titu o povățui să împrumute unul de la Elvira. Laura se linişti numai gîndindu-se că întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întîmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăşi doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră şi zăcută de vărsat, dar bună ca pîinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri şi se făcură ca nişte păpuşi.

— Pun rămăşag că voi o să fiți reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mîngîindu-le cu privirea, în vreme ce ele îşi ştergeau pudra de pe sprîncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuşi albe de atîrnat în buzunar ca să se vadă că are… Plictisit de aşteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boțiseră în trăsură, iar el se aşează şi-şi lustrui ghetele ca oglinda.

Cînd veni Pintea, fetele erau zîne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pintea pentru norocul de-a fi găsit o ființă atît de drăgălaşă ca Laura, iar Elvira şopti fetelor, încîntată: „Foarte drăguț şi simpatic”. Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brişca popii, iar el cu Pintea în cealaltă şi vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata…

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rînduri de felinare. Pe scările de piatră aştepta, întru întîmpinarea invitaților, o întreagă armată de „aranjori” cu cîte o fundă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutînd fetelor să coboare şi oferindu-şi brațul cîrligat.

— E tîrziu?… Nu, da, aş… S-a început? Cîteva minute… De mult?… Foarte reuşit… Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurate de aranjori.

Pintea păşi în urma domnişoarelor, strîngînd cîteva mîini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor. Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie şi el să vadă petrecerea mai tîrziu, ca să fie la îndemînă cînd o fi de plecat. Poate c-o să-l cinstească şi cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face nişte hoții nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului şi să aştepte la uşa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică…

Titu cunoştea pe toți aranjorii care erau recrutați dintre profesorii mai tineri, studenții universitari întîrziați pe-acasă şi elevii mai spălați din clasele

superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dînşii, dar se ascunsese cînd au trecut fetele. Pintea cu domnişoarele şi cu doamna Filipoiu îi aşteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lîngă uşă, bătrînul şi mărunțelul profesor de desen şi caligrafie Romaşcu îndeplinea funcțiunea de casier… Titu se duse drept la Romaşcu, care însă îi strînse mîna murmurînd zîmbitor:

— S-a achitat… Domnul Pintea… Titu protestă, fireşte, numai de formă:

— Cum se poate una ca asta? îmi pare rău, dragă George, zău aşa!… Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!

— Ca suprasolvire?

— Da! făcu Titu cu mîndrie.

— Cele mai calde mulțumm! răspunse profesorul-casier însemnîndu-i numele într-un caiet liniat special de dînsul cu difente cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămînă întreagă, după-amiaza, toți elevii liceului. În fund se înălța scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarțe şi covoare pestrițe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rînduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraş cu condiția să le fie înapoiate îndată după sfîrşitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de cîțiva mai bătrîni, stăteau în picioare pe lîngă pereți, luîndu-şi însărcinarea de-a îngroşa ropotele de aplauze ce porneau din celalt fund al sălii unde se înşirau elevii din cursul superior, puşi acolo să-şi manifesteze admirația şi însuflețirea.

Aranjorii aşezară pe domnişoare în rîndul întîi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor surîsuri grațioase. Titu cu Pintea rămaseră mai pe lîngă uşă.

Spectacolul începuse… Acuma un elev lung şi slab declama o anecdotă țigănească, strîmbîndu-se întruna, repezindu-se încoace şi încolo pe scenă, schimbînd mereu glasul şi stîrnind rîsete zgomotoase în fund şi zîmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat şi variat; mai urmară vreo zece declamații, recitări şi dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscaturi ascunse cu multă discreție. Conferențiarul fu răsplătit totuşi cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s-a isprăvit”…

Toată lumea răsuflă mai uşurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu publicul care ieşea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strîngînd scaunele şi aşezîndu-le de-a lungul pereților, să stropească

puțin duşumelele cu leşie rece şi să împrăştie pe jos sacîz ca să nu se facă lunecuşuri să-şi frîngă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarăşele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorn şi alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pintea pe care Titu îl prezenta cu mîndrie tuturor:

— Cumnatul meu *in spe!*

Dealtfel mai toată Armadia ştia că fata lui Herdelea se mărită; chiar şi împrejurimile. Învățătorul se lăudase la berăria Grivița şi vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase şi examinau pe furiş pe Pintea, să vadă cum se înfățişează cel ce va fi soțul prietenei lor. Şi toate găseau prilejul să şoptească Laurei: „Foarte drăguț!" Se încinse apoi o ciripeală generală. Toți slăveau spectacolul şi pe interpreți, îşi angajau cadrilurile şi „romana" şi de-abia aşteptau să înceapă dansul…

După ce îşi făcu datona aici, Titu trecu la altă masă unde şedea Lucreția Dragu împreună cu părinții ei, amîndoi graşi ca nişte butoaie. Conferențiarul de adineaori, tînărul profesor de literatură Ştefan Oprea, şi un student în drept se învîrteau în fața fetei, înclinîndu-se din cînd în cînd şi copleşind-o cu complimente. Titu salută pe bătrîni cuviincios şi familiar, apoi îşi trase un scaun lîngă Lucreția, căreia îi sărută mîna, fără a uita să i-o strîngă puțin, ca omul cu drepturi cîştigate. Fata se roşi, iar ceilalți doi curtezani îngălbeniră văzînd îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luați loc, domnilor, dacă vă face plăcere! zise drăgălaş Lucreția, cu ochii la conferențiarul încurcat.

Începu un duel de aluzii şi înțepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuții ce nu le înțelegea. Oprea şi Titu, deşi prieteni, se vrăjmăşeau în ascuns, fiindcă profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pncepe în literatură nici cît straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întîi asupra conferinței profesorului, căutînd să-l doboare în fața Lucreției. Lupta însă rămase nehotărîtă: zîmbiră toți cînd Titu imită stîngăciile rivalului său, dar totuşi nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăță de fracul conferențiarului, cu mai mult noroc, căci toți izbucmră într-un hohot de rîs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac; şi-l comandase înadins şi, în sufletul lui, se fălea şi se simțea supenor tuturor purtîndu-l. Ceilalți domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulți în sacouri negre, unu chiar în haine de stradă deschise… Cu toată biruința lui Titu, atît părinții cît şi Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care putea fi un

ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani şi zadarnic. Titu însuşi băgase de seamă sforțările Lucreției de a înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întîi nu se socotea printre candidații serioşi. În ochii lui, Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcînd exerciții şi declarații de dragoste şi căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atît de melancolică şi de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de cînd nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pămîntească, Lucreția coborîse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă cînd conferențiarul se adînci cu Dragu în nişte dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gînd să se mărească, Titu se plecă mai aproape de Lucreția şi-i şopti:

— Cred că am cadrilul al doilea?

— O, de-abia acuma te trezeşti să mi-l ceri?… Dar l-am dat de mult!

— Da… Credeam că nici nu mai e nevoie să ți-l cer… Ştiai prea bine că sunt totdeauna al dumitale… Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret?

— El, murmură fata arătînd pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ții minte!… Dar cadrilul întîi?

— Cu plăcere…

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jignit, şi se depărtă. Lucreția însă rămase cu inima cît un purice. Mințise şi tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frămîntă cîteva minute, apoi deodată întrebă:

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea?

— Vizavi aş găsi, dar n-am pereche, domnişoară! zise profesorul şovăind.

— Nici eu, mărturisi Lucreția plecînd ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu…

Zgomotul de pahare şi de glasuri încrucişate, mirosul amestecat de sudori, de băutură şi de parfum ieftin, zăpuşeala care creştea repede şi înroşea fețele, silind pe domnişoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-şi şteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpînite deodată de sunetele pasionate ale unei someşane sprintene, pornită din arcuşurile tarafului de lăutari, în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mişcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghi! Goghi! trecu din gură în gură ca un suspin de uşurare. Era numele

țiganului din Bistrița care avea cel mai vestit taraf de lăutari din județ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii şi din pricina căruia se amînase pînă acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rînd pe rînd în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-şi luau locurile de pază şi admirație pe scaunele aşezate lîngă pereți. Aici muzica umplea aerul, iar luminițele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau şi picurau stearină, obligînd pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pintea care, nefiind dansator încercat, greşea adeseori paşii, ceea ce pe Laura o ruşina şi-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De cîte ori se încurca, Pintea îi cerea iertare şi-i strîngea mîna, iar fata, drept răspuns, zîmbea cu resemnare îngerească şi întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnişoarele erau în costume naționale, ca şi Laura, dînd o înfățişare mai caldă şi pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atît de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-şi uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările româneşti, vorbind şi chiar citind bine româneşte. Era un admirator al talentului lui Titu şi de aceea se întreținea deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrişor, spunînd veşnic că vinul şi literatura merg mînă-n mînă. La masa lor se opri mai pe urmă şi solgăbirăul Vasile Chițu care, deşi român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo ațîțare împotriva Ungariei sau vreo manifestație antipatriotică. Vorbea puțin şi se arăta posomorît parcă l-ar fi durut dinții. Romînii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, şi-i ziceau „renegatul”.

Veselia creştea în rîndurile dansatorilor. Cîțiva mai înfocați se făcură în curînd leoarcă de sudori, încît trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puțin şi să-şi schimbe gulerele. În schimb, domnişoarele parcă aveau şapte suflete, nu oboseau deloc şi zîmbeau întruna şi din ce în ce mai ademenitor.

Dîndu-şi seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pintea. Doar cîtorva profesori şi studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat cîte o tură, cîte una singură, aruncînd însă lui Pintea nişte priviri din care să înțeleagă că toți o plictisesc, afară de dînsul. Cînd, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit față-n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzîndu-şi cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Fireşte, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar cînd ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o

clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască şi să-i spună şi din gură ceea ce-i scrisese de atîtea ori: că o iubeşte cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie şi că are ambiția s-o facă cea mai fericită ființă de pe globul pămîntesc. Laura îl asculta întîi foarte mişcată, neobişnuită cu declarații atît de fățişe. Pe urmă însă i s-a deschis şi ei graiul, încît au stabilit pe îndelete să facă negreşit logodna luna viitoare, cînd să vie şi părinții lui George…

În cele din urmă, întărîtat de păhărelele de vin şi cu gîndul să se răzbune pe gîsca proastă care l-a jignit atît de adînc în amorul propnu, Titu se urni şi se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ținu toată seara pe urmele Lucreției, şoptindu-i crîmpeie de versuri cu aluzii înțepătoare, făcînd-o cochetă şi necredincioasă, şi în sfîrşit căutînd să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surîsuri lucitoare şi doar de vreo două ori murmură, rîzînd fără nici un rost şi cu o drăgălăşie cuprinzătoare: „Mai ştii?”

Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbărî în bufet. Mesele se încărcaseră cu mîncări şi băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltînd butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însuflețirea. Romanțele cele mai noi şi mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbîntate. Arcuşul lui părea fermecat. Cîntînd trecea de la o masă la alta, ciocnea cîte un pahar ici-colo, arunca priviri galeşe domnişoarelor, ca orice lăutar răsfățat.

De-abia acuma îşi aduse aminte Titu de Ion şi-l găsi la uşa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare şi de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere şi o halcă de friptură.

— Ei, ce maizici, Ionică? îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreției.

— Tare-s mîndre petrecerile dumneavoastră, domnişorule! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintîi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansînd cu Lucreția, uită de candelabrul cel mare şi trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu haz de pățania aceasta, iar Titu se grăbi să şoptească necredincioasei:

— Vezi? Pedeapsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea! Zorile pnveau pe ferestrele sălii şi balul nici gînd să se sfîrşească. Tinerii nu se mai săturau şi bisau furtunos toate dansurile, înverşunîndu-se chiar să nu lase pe domnişoare să plece acasă…

În dosul uşii dinspre grădină, Ion, cotoşmanit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea

domnişoarelor, rîsetele, chiar şi sudorile dansatorilor îl mîngîiau şi-l întărîtau neîncetat. Văzînd feţele vesele i se părea că toţi oamenii aceştia duc o viaţă fără nici o grijă, fără necazuri şi fără supărări. Îi pizmuia amintindu-şi zbuciumările şi chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor!" îşi zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învăţat carte, poate că ar fi şi el printre dansatori, vesel, fără gînduri grele, fără trudă în oase! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea… Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintînd pămînturile fără de care viaţa lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. „Toate astea nu plătesc cît o ceapă degerată", se gîndi dînsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrîngînd mereu petrecerea domnească, dar văzînd de-acuma numai pămîntul aspru şi totuşi ademenitor, ca o ţărancă voinică şi frumoasă a cărei îmbrăţişare îţi zdrobeşte oasele…

Tot satul cinstea mai mult pe Ion şi-l compătimea de cînd s-a aflat ce-a păţit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alţii huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină şi nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu, şi numai la beţie, striga: „Uite cine umbla să ia pe Anuţa mea!" Cînd era treaz însă, lua şi el partea lui Ion şi odată, întîlnindu-l pe uliţă, i-a spus cu glasul înduioşat:

— Lasă, măi băiete, că temniţele-s pentru oameni, nu pentru draci!

Osînda totuşi răscolea toate planurile flăcăului, clătinîn-du-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis şi departe două săptămîni, va pierde şi pe Ana, şi mai ales pămînturile ei pe care începuse să le privească întocmai ca şi cînd ar fi ale lui. Avea o presimţire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face şiva aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Şi atunci toate nădejdile lui s-ar împrăştia în vînt şi ar rămîne tot aşa de becisnic ca pînă acuma, silit să îndrăgească veşnic numai pămîntul altora.

Cum zilele treceau şi sentinţa nu mai venea, neliniştea lui creştea. Îşi închipuia că întîrzierea poate să însemne şi o agravare a pedepsei. Dacă pe cîteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămîni de temniţă, de ce nu s-ar aştepta şi la mai rău?… Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului şi nici chiar împotriva judecătorului. Îşi zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuşi, în lovitura aceasta, avea şi mulţumirea că barem s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blîndeţea fetei începea să-l neliniştească, bănuind într-însa o şiretenie. De altfel tărăgănările ei, cînd îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în şură sau în podul cu fîn, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară,

vorbind de pățania lui şi cînd ea plînse şi-l rugă să se ostoiască şi mai bine să stea în temniță decît să se pună împotriva celor mari, Ion se înfune parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se boceşte din vicleşug, umblînd să se scape de dînsul… Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut, orice ar fi să se întîmple…

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveți, domnule învățător, şi să nu mă laşi, că pacostea asta mă omoară! zise dînsul mohorît.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, ca doar bărbat eşti, nu pleavă! răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegîndu-i îngrijorarea.

— Dumneata nu ştii ce ştiu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul clătinînd din cap.

Herdelea citi hîrtia mormăind pînă la sfîrşit, apoi, ca şi cînd n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! făcu dînsul ridicînd ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toți, Ionică, şi să te mulțumeşti cu pedeapsa! Adică ce-o să fie dacă-i sta şi tu la răcoare două săptămîni?… Altfel te pomeneşti că pățim şi mai rău!

Învățătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion şi pînă la împăratul. S-a gîndit însă bine şi şi-a dat seama că orice armă are două tăişuri. Judecătorul împărțea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni şi tălmăcea legile astfel încît să se potrivească cu dorințele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plesni puțin, mai ales că față de dînsul ungurul se arăta mîndru şi uneori chiar disprețuitor. Dar îl ştia răzbunător şi aceasta îi domolea pornirea. Cînd ar afla judecătorul că el a făcut plîngerea, nu s-ar lăsa pînă nu l-ar zdrobi… Pe urmă ar trebui să încurce şi pe Belciug în bucluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dînsul în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună, să-l învețe minte. Şi totuşi ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui paşnice însă mai mult întărîtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spînzure decît să mă calce aşa în picioare!

Hotărîrea flăcăului înmuie împotrivirea învățătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cît Herdelea şovăia mai tare, cu atît Ion stăruia mai aprig, parcă în joc ar fi fost însăşi viața lui.

Dăscălița şi fetele împărtăşeau pe deplin scrupulele învățătorului şi îndemnau din cînd în cînd pe Ion să se astîmpere sau, în orice caz, să se ducă

la notar să-i facă „lăcrămația”. În cele din urmă îşi dădu părerea şi Titu:

— Şi eu cred că mai bine ar fi să-i lăsați în plata Domnului, că de temniță, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfînt. Dar dacă nu vrea şi nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plîngerea? Eu zic să i-o faci fără grijă… Şi ca să nu-ți cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, şi gata!… Foarte simplu!

Părerea lui fu adoptată de toți şi Herdelea capitulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se aşeză şi făcu o jalbă amănunțită şi simțită, în care judecătorul şi preotul se întovărăşeau spre a năpăstui pe un biet țăran nevinovat. Cînd o citi pe româneşte lui Ion, toți se înduioşară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoție. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie şi adresa pe plicul mare: ministrului de justiție…

— Uite, Ionică! Mîine dimineață o dai recomandată la poşta din Armadia, şi să fie într-un ceas bun! zise învățătorul mişcat.

Ion era uluit de mulțumire; puse pe masă trei zloți şi nu vru să iasă din casă pînă ce Herdelea nu-i primi.

— Nici nu ştii dumneata ce bine mi-ai făcut, murmură flăcăul sărutînd mîna învățătorului.

— Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-şi bată joc de el toți măgarii?

Peste vreo două săptămîni, în amurg, silvicultorul Madarasy cu solgăbirăul Chițu şi cu şeful percepției din Armadia, într-o căruță uşoară, se opriră în fața casei învățătorului. Fuseseră la vînătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua şi nu izbutiseră să tragă măcar un foc de puşcă. Se întorceau pleoştiți, zgribuliți de frig şi de umezeală; doi cîini tremurau lîngă căruță, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învățătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-şi alunge necazul şi să nu intre în orăşel ziua şi cu genții goale, vînătorii nenorocoşi hotărîseră să poposească la Jidovița, la cîrciuma lui Neumann, să se dezmorțească cu cîteva litre de vin fiert şi chiar să-şi potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Ştiind că, dacă vor fi singuri, vor continua a vorbi numai de vînătoare, făcîndu-şi imputări plicticoase reciproce, se gîndiră să poftească atît pe Herdelea cît şi pe Titu cu care erau toți în legături prieteneşti. Învățătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se mişte fără consimțămîntul doamnei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrîn şi cu necazuri să se aşeze la beție cu toți fluşturaticii Armadiei. Titu poate face ce pofteşte, că-i tînăr şi fără răspundere… Trebui să coboare din căruță Madarasy, să stăruiască din răsputeri pînă să o înduplece, dar cu

condiția, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întîrzie peste vremea cinei…

La cîrciuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă şi veselă: profesorul de greceşte Maiereanu, un chefliu şi jumătate, cu creştetul pleşuv şi cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian şi popa din Vărarea, cel mai straşnic bețiv de pe valea Someşului, care era aici de ieri de la amiazi şi nici gînd n-avea să se urnească.

Titu îşi dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici pînă mîine dimineață. Şi deodată îi răsări în minte doamna Lang şi inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef şi pe Lang. Dacă izbuteşte, îi surîde fericirea. Pe Lang, cînd dă de băutură, nu-l clinteşti nici cu şase boi, mai ales cînd băutura e pe gratis… Într-o clipă se şi hotărî: se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beție şi n-o să-l dea nimeni afară.

Pînă să fiarbă vinul, şi în vreme ce ceilalțise întinseră la vorbă, Titu ieşi, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o şteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu ştiau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza şedea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujorați de căldura focului, şi-l întîmpină înviorată:

— Cît eşti de drăguț că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare!

Cînd auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-şi uită niciodată prietenii! strigă dînsul luîndu-şi îndată paltonul şi pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plîngă că i-e frică să rămînă singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregăteşte aici cîte un ceai… Lang nici n-o asculta.

— Vino, dragă, nu te potrivi toanelor femeieşti! mormăi el către Titu care încerca să liniştească pe Roza.

Fiindcă tînărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeaşi clipă Titu sărută puternic mîna Rozei şi şopti puțin răguşit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai tîrziu?

Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare…

Lang, ca bețiv reputat, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferi un scaun lîngă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsui împreună ungureşte.

Între timp ceilalți înconjuraseră pe crîşmărița tinerică, durdulie şi sprintenă, asaltînd-o cu complimente ştrengăreşti pe care ea le asculta zîmbind neobosită în dreapta şi în stînga, spre a mulțumi tuturor pentru atîta cinste. Cîrciumarul închidea ochii şi urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, şi

doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii şi numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă îşi vîrî capul pe uşă şi, făcînd un semn soției sale, vorbi mieros muşteriilor:

— Mă rog dumneavoastră… fierbe vinul în clocot… e nevoie de muiere…

După ce ieşi crîşmănța, popa din Vărarea începu să lălăie cîntece bisericeşti spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuție serioasă căreia nu-i puse capăt decît revenirea cîrciumăresei, cu o tocană uriaşă, şi a cîrciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Într-o clipă toate sticlele goale şi rămăşițele de mîncări fură date la o parte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roşu, încît trebui să i-o smulgă din mîini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn… Cu cît foamea se potolea, cu atît paharele se goleau mai des şi limbile turuiau mai slobode. Veselia creştea mereu. Vremea trecea ca părerea. Cînd îşi aduse aminte Herdelea de făgăduința că pînă la cină va fi negreşit acasă, era tîrziu de-a binelea: aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr-un zîmbet complice.

— Acuma e prea tîrziu, ce să mă mai supăr degeaba! se mîngîie bătrînul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel şi cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpînite, se porni să cînte *Deşteap-tă-te, române.* Solgăbirăul Chițu păli şi-şi muşcă buzele. Văzînd însă că mai toți țin hangul profesorului, se ridică în picioare şi curmă cîntecul, zicînd:

— Nu pot permite, domnilor, să faceți şi aici politică! Spătaru, înțepat, sări şi el în picioare şi se răsti la Chițu cu nişte ochi fulgerători de mînie şi de băutură:

— Iar eu nu-ți permit dumitale să fii obraznic, domnule! Aici nu suntem în cancelaria dumitale renegată, ai înțeles? Acolo să te rățoieşti dumneata, nu aici, între oameni cumsecade!… De altfel, dacă nu-ți place, uite colo-i uşa!

— Domnule profesor – se înfune solgăbirăul – nu uita, te rog, cu cine vorbeşti!

— Cu un renegat vorbesc, ştiu prea bine! Mi-ai fost elev, dar mi-i ruşine că mi-ai fost, că n-ai obraz nici cît o ciobotă!…

Chițu, clocotind, dădu să plece. Cîțiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră şi-l opriră, în vreme ce Spătaru răcnea biruitor:

— Lăsați-l să se ducă dracului! Aici nu ne trebuiesc renegați! Solgăbirăul, fireşte, rămase, dar murmurînd disprețuitor:

— Are noroc că-i beat, altfel…

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blînd luiChițu:

— De ce să nu cînte, prietene, dacă aşa le place?… Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăieri agitaţiile şoviniste, se indignă solgăbirăul. Conştiinţa mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitaţii!

— Aş, agitaţii, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitaţii! Parcă statul are să se prăbuşească din pricina unui cîntec… Îmi pare rău că nu-l ştiu, că l-aş cînta şi eu, iată!

— Ascultă-l, domnule, şi ruşinează-te! răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numeşti român! Pfui!… Domnule, dă-mi voie să te pup! Eşti un om admirabil! adăugă apoi repezindu-se la Madarasy şi sărutîndu-l zgomotos. Ştiam noi bine că renegaţii poartă vina tuturor persecuţiilor noastre… Renegaţii, jidanii şi ceilalţi ticăloşi!

Discuţia se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simţea că astfel cheful va ţine pînă-n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frămîntat de nerăbdare, pîndind clipa priincioasă cînd să se facă nevăzut. Spătaru îşi puse în cap să convingă cu orice preţ pe Chiţu că e mişel împreună cu toţi cei de teapa lui şi începu să-i înşire nedreptăţile şi mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiţi ca robii din vechime! întrerupea deseori Belciug foarte grav şi posomorît.

Avocatul Damian, spîn, cu ochii foarte mari şi foarte albaştri, completa pe Spătaru adresîndu-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din cînd în cînd se întorcea spre colţul perceptorului, căutînd să-i explice şi lui pe ungureşte; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în româneşte.

Solgăbirăul nu era tare în replici şi, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zîmbet de superioritate:

— Născociri tendenţioase!… Daţi-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste!

Maiereanu se chercheli repede şi se simţi obligat să contrazică pe toţi. Respingea cu mîndrie învinuirile lui Spătaru şi combătea vehement pe solgăbirău, căutînd să arate ambelor tabere că iredentismul românesc nu există decît în închipuirea şoviniştilor. Fiindcă ceilalţi nu-l lăsau niciodată să-şi isprăvească cuvîntările, Maiereanu se roşea, bufnea şi ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi şi independenţi, domnilor! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu fraţii noştri de pretutindeni!

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorinţa de unire cu fraţii de acelaşi sînge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însufleţit deodată de

băutură, se ridică şi strigă:

— Eu admit, domnilor! Fraţii să fie fraţi! Dreptatea să triumfe! Solgăbirăul Chiţu, desperat, se sculă iar să plece. Îşi îmbrăcă încet paltonul şi se duse pînă la uşă, mormăind furios şi aşteptînd să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-iveniîn minte un răspuns zdrobitor:

— Dacă n-ar fi libertate în ţara asta, aţi putea dumneavoastră vorbi astfel şi încă în faţa mea? răcni dînsul scoţîndu-şi haina şi aşezîndu-se iar la loc.

Spătaru, Damian şi chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beţie, îi răspunseră deodată, cu aceeaşi vorbă:

— Renegatule, să taci!

Atunci însă interveni Maiereanu, declarînd sentenţios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chiţu şi adăugînd că el, ca cetăţean cinstit, nu vrea să audă de himere şoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi:

— Eu nu vreau nimic… Nu vreau… Jos!… Nu vreau!…

Herdelea vorbea încet, ungureşte, cu perceptorul şi dezaproba cu un zîmbet încurcat pe Spătaru, deşi în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăşte pe solgăbirău şi pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăieri nu sunt românii mai fericiţi ca în ţara ungurească, iar învăţătorul asculta cu acelaşi zîmbet nedumerit, înfricoşat să nu intre cumva şi el în gura luiSpătaru.

Pe la miezul nopţii Belciug refuză să mai bea, spunînd că a doua zi trebuie să slujească în biserică şi deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească şi sufletească. Se stîrni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de duşcă un pahar, spre a-i servi drept pildă, şi zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy:

— Dar poetul nostru?

Atunci băgară de seamă toţi că Titu hpseşte. Chemată, crîşmăniţa îi lămuri, trăgînd şiret cu ochiul, că domnişorul a şters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simţi un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă şi, gîndindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscăliţa, îşi ticlui un plan cum s-o tulească şi el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, chpind înţelegător:

— Ei, ce vreţi, tinereţea, sînge fierbinte! Cine ştie în ce braţe se odihneşte acuma poetul nostru!

Vîlvătaia chefului izbucni mai neastîmpărată, mai ameţitoare…

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Îşi zicea mereu „în sfîrşit” şi i se părea că fiece minut de întîrziere e o pierdere (reparabilă. Băuse numai atîta cît să-i întărească îndrăzneala şi cu gîndul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cîrciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mînă de ajutor, scoțîndu-i pe furiş paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Pînă în uliță a avut o clipă de teamă: ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor şi s-ar pomeni cu Lang? Vîntul aspru, care bătea dinspre Someş, îi alungă însă din minte orice grijă şi-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femen dorite.

Satul dormea într-o beznă adîncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu paşi de lup. Uşa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din țigara aprinsă spre a dibui mai uşor odaia din stînga şi ca să nu se împiedice de ceva prin întuneric. Avu însă grija să învîrtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoț uşa dormitorului şi se furişă în vîrful picioarelor.

Pe noptiera de lîngă patul larg, lampa, cu abajurul de hîrtie roşie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strîmb, ca o pălărie pe capul unui beţiv, aşa încît aproape toată lumina cădea asupra patului dîndu-i o înfățişare pompoasă şi trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre uşă, dormea uşor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o aşteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăştiase pe perna moale, numai cîteva şuvițe se odihneau pe spinarea-i albă şi plină. Umerii cămăşii alunecaseră pînă aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de şoldurile rotunde. Brațul stîng, întins leneş, îşi rezema degetele subțiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns pînă-n genunchi, iar celalt îndoit puțin şi aruncat peste plapuma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii şi ochii i se opriră pe şoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrățişeze. Nu mai ştia ce să facă. Carnea i se înfățişa în toată ademenirea ei, tulburîndu-i simțurile. Goliciunea îl chema şi în acelaşi timp îl şi înspăimînta. Mai mult în neştire îşi lepădă paltonul. Îşi simțea sîngele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaş, încît se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deştepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind şi apoi îndată îşi zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nimerit trează şi îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbuşea… Se apropie tiptil de pat, se plecă şi-şi lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre şuvițele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puțin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea

corpului însă îi aprinse deodată toate simțurile. Nu mai văzu decît carnea trandafirie şi ispititoare. Fără să-şi mai dea seama, palmele lui mîngîiau pătimaş brațele, şoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutînd. Roza se trezi alene, ca şi cînd ar fi aşteptat sărutările, se întoarse încetişor spre dînsul cu ochii pe jumătate închişi şi şopti galeş:

— Ai venit, micule?… Mi-eşti drag… te…

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gîtul cu brațele care parcă-l frigeau. Tînărul o săruta neîncetat, bîlbîind vorbe fără şir, şi doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roşii şi umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci şi se lipi de Titu care, simțindu-i căldura, îl încolăci cu amîndouă brațele şi-l strînse sălbatic parcă să-i sfărîme oasele. Sînii plini, cu sfîrcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrățişarea aprinsă femeia se zvîrcolea gemînd cu ochii închişi…

Pe urmă Titu sări jos din pat ruşinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemişcată, cu fața în sus, cu brațele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua şi lumina parcă-l înfricoşa. Se gîndi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetele. Apoi îşi aduse aminte de Lang şi îndată îi năvăli în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înşelat lua înfățişarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-şi ia paltonul, hotărît să plece înapoi la cîrciumă, ca să fie feriți de orice întîmplare. Roza însă îi surpnnse gestul şi, sculîndu-se repede, îi zise cu o imputare dulce:

— Cum, micule drag? Vrei să pleci?… Ți s-a şi urît cu mine?

— Mi-e să nu se întîmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil eşti, drăguțule!… Dar Lang nici nu se gîndeşte să vie pînă mîine la amiază. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume şi cu atît mai puțin pentru sărmana nevastă-sa. În privința aceasta poți fi absolut sigur… Şi chiar presupunînd imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, şi atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dînsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic… Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci şi tu…

Femeia vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Titu îi ațința poftele. Tînărul stîngaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Şi cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi şi-l chemă drăgălaş, întinzînd brațele goale:

— Vino, sărută-mă, puiule mic şi drag!

Titu o privi printre gene. Prin cămaşa subțire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate şovăielile. Din doi paşi o luă

în braţe şi o doborî. Roza însă îi alunecă din mîini şi se ascunse sub plapumă de nu i se mai vedea decît vîrful nasului. Scoase limba ştrengăreşte şi apoi îi porunci cochet:

— Ori te dezbraci, ori dacă nu… mmic!…

Tînărului îi trecu prin creien, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sîngele îi fierbea în vine…

Adormiră tîrziu, îmbrăţişaţi… Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărîri: ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă… Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniştită, punîndu-i mîna pe gură ca să nu răspundă şi şoptindu-i:

— Stai frumos!… Nu mişca!… N-avea frică!

În şira spinării, Titu simţea totuşi o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai amenințător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decît supărat:

— Cine-i?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! Mormăi afară vocea lui Lang, răguşită de băutură. Rozica dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda… Tu să ai grijă mîine dimineaţă, dacă cumva nu viu pînă-n vremea şcoalei, să dai drumul copiilor, auzi?… Ei, noapte bună, Rozico! Somn uşor!

Paşii bărbatului se îndepărtară şovăitori. Titu îşi aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei şi jumătate. Femeia se lipi lîngă dînsul, îl sărută lung şi-izise:

— Mai avem un ceas, două pînă să pleci… Dar nu mai dormim… Aşa-i, urîtule?

Din clipa cînd a pus jalba la poştă în Armadia, Ion s-a simţit iar liniştit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana şi pîndea neîncetat prilejul cînd să-şi izbîndească planul care-i fierbea în minte şi-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Ştia bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baciu. Deseori a trebuit să aştepte pînă-l vedea plecînd şi apoi pînă se culca Baciu şi stingea lumina, ca să poată ieşi afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni şi de nimic, atît era de sigur de biruinţă. Numai prilejul să-i sosească…

Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferinţele şi îndoielile ce i le pricinuise Ion. Vedea numai că acum vine mereu şi-l aştepta mereu mai drăgăstoasă. Stăruinţele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpînite şi reizbucnite care o umplea de mîndrie. De cum se înserа o cuprindea nerăbdarea şi, gătind cina sau aşezînd prin casă, inima ei îl simţea întruna pe-afară, dosit după vreo claie, sub un gard, în vreun şanţ, tăcut şi neclintit. Îi era

milă de dînsul şi ochii ise umezeau de lacrimi. Îşi ascundea însă fericirea faţă de tatăl ei, zîmbind mult, arătîndu-se voioasă. Cînd pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaş de care nu mai ți-e teamă. Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l şi prostindu-l. Mulțumirea sufletească parcă deşteptase într-însa dibăciile femeii care iubeşte şi-şi apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezişul. De aceea se încăpățîna mai rău. Voia să-i prindă şi-şi zicea că atunci se va potoli. Ieşind din ograda lui Vasile Baciu, se uita în toate părțile să-l descopere. Şi fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfîrşească cu orice preț… Peste vreo săptămînă se făcu că coteşte pe Ulița din dos, dar se întoarse ca un hoț şi se aşeză la pîndă. Atunci văzu pe Ion intrînd…

Siguranța nu-l mulcomi decît o clipă. Fățărnicia Anei îl biciuia. Se gîndi întîi să-i întoarcă spatele. Gîndul acesta însă fu repede strivit de dorința ce i se învîltora mai puternică în suflet, de-a rămîne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă şi mai des pe la Baciu, iar cînd nu se ducea, dădea tîrcoale casei, privind cum se apropie celalt, holbînd ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrațişează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele…

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deştepte mai multă iubire în imma Anei, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă… Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierile acestea ca nişte izbînzi ale ei asupra lui şi simțea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică?

Flăcăul însă îi închidea gura veşnic cu întrebarea plinmă de imputare:

— Dar tatăl tău?

În sfîrşit se apropia Crăciunul. O iarnă urîcioasă se zbătea să coboare pe pămînt, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneşi care se topeau pînă să ajungă jos şi se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuşi în toate nopțile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă măruntă, veni mai devreme puțin. Casa zăcea în întunenc, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă şi se aşeză pe prispă, mai închis şi mai hotărît ca altă dată. Aşteptă fără nici un gînd în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimțire. Primprejur tăcerea era aşa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii şi chiar cum se ciocnesc în văzduh ca nişte fîlfîiri de aripi mici. Într-un tîrziu uşa tinzii se deschise scîrțîind şi Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicîndu-i îndată rugătoare şi alinătoare:

— Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică!… Nu te las pînă nu vii. Tata doarme dus. A venit beat din Jidovița şi acu sforăie de hurducă pereții!…

Ion îi cuprinse mijlocul şi-i mîngîie sînii peste cămaşa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă şi porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mînă şi-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întuneric. Numai ferestrele se desluşeau puțin ca nişte găuri cenuşn. Ion cunoştea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atît de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece îi cutremura imma. Ştia că, de s-ar trezi bătrînul şi l-ar simți aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiş parcă-l zărea lucind amenințător.

Stătură cîteva clipe nemişcați, ascultînd horcăielile. Îşi auzeau bătăile immilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în aşternut ca şi cînd ar fi dat să se scoale. Ion îngheță. Fata îi strînse mîna cu desperare. Bătrînul însă se învîrți puțin, se întoarse iar cu fața în sus şi sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuş de velințe, țoale, perne, cearşafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sîsîiau cîțiva buşteni verzi de arin… Fata se înălță în vîrful picioarelor pînă la urechea flăcăului şi-i şopti, strîngîndu-i mereu mîna:

— Lasă-ți sumanul pe prichici… Să nu faci zgomot că ne omoară pe amîndoi!…

Oasele lui Ion pîrîiră urcîndu-se în culcuş.

O luă în brațe, iar ea tremura ca zgîlțîită de friguri. Apoi Ana începu să-i şoptească imputări multe, să se jelească şi să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniştit, trăgînd însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lîngă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească şoaptele ei şi-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îi ridică pînă-n brîu cămaşa. Picioarele fetei erau fierbinți şi strînse. Îşi încolăci brațele în jurul gîtului lui, îl strînse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, şi-i lihăi în ureche, plîngătoare, dar fără împotrivire:

— Ionică… ce vrei să faci… ce faci?… Nu… Nu…

O podidiră lacnmile şi plînse cu sughițurî, bolborosind întruna vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutînd-o:

— Taci… taci… taci…

Gemetele Anei însă se înțesau tot mai nestăvihte, pînă ce se sfîrşiră într-un țipăt scurt, surd, care o spăimîntă într-atîta că-şi încleştă dinții în buzele flăcăului, zvîrcolindu-se.

Țipătul fetei se înfipse ca o suliță în întunericul casei şi zbîrnîi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deşi strivit de băutură, se deşteptă, ascultă cu mintea încîlcită şi, auzind oftările înăbuşite în lacrimi, mormăi nedument:

— Ce faceți voi acolo?

Glasul tulbure îngheță sîngele în vinele îndrăgostiților. Ana îşi amuți brusc suspinele, pierzîndu-se în brațele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mîna pe lavița de la capul patului, ca şi cînd ar fi căutat chibritunle. Creiem lui obosiți de beție parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor şi într-o clipă făcu o mişcare să se scoale, să vadă şi să-i oprească. Dar în acelaşi timp îi trecu prin gînd că trebuie să fie George şi deci poate să-l lase în pace. Gîndul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniştit. Totuşi bîigui prosteşte pînă să-l copleşească toropeala:

— Apoi… ia seama… nu… vezi bine… ruşine… porcăna… asta…

Îndrăgostiții nu mai suflară nici o şoaptă. Stăteau îmbrățişați şi neclintiți ca şi cînd s-ar fi unit pentru totdeauna. În curînd sărutările lor fură iar înghițite de sforăitunle din pat…

Ion se coborî de pe cuptor cînd cîntau cocoşii a doua oară şi Ana îl însoți pînă la poartă. Frigul părea mai vrăjmaş, iar întunencul mai posomorît.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! murmură fata cu dinții dîrdîind şi glasul ei domol se împrăştie în tăcerea nopții ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-şi muşte buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi uşor de obraz şi apoi porni mulțumit, lăsînd-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneşi, picurau blînd, i se aşezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; îi simțea topindu-se pe brațe ca nişte sărutări reci şi amenințătoare. În clipa cînd nu mai auzi paşii flăcăului, Ana văzu deodată că din şanțul celalt se ridică un om şi porneşte întins spre ea.

— George! George! murmură fata fugind îngrozită în casă. Vranița se închise în urma ei trosnind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de cînd s-a întunecat, văzuse pe Ion intrînd şi l-a aşteptat pînă a ieşit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scîrbă, iar în sufletul lui se frămînta un gol care-l durea. Picioarele-i erau de plumb şi totuşi nu simțea cum le tîra. Se pironi în mijlocul uliței, cu fața spre căsuța turtită de povara întunencului. Stătu aşa, uluit şi pierdut, ca un stîlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetici. Scuipă larg, disprețuitor şi apoi rosti cu o uşurare mare:

— Scroafă!…

Capitolul V

RUŞINEA

Săptămîna dinaintea Crăciunului, în toate dimineţile, satul clocotea de guiţări deznădăjduite. Porcii îngrăşaţi se prefăceau în muşchi şi cîrnaţi, meniţi să mai înzdrăvenească puţin pe oamenii jigăriţi de postul care parcă nu se mai sfîrşea. Cu cît se apropiau sărbătorile, cu atît ţăranii le doreau mai tare, lingîndu-şi buzele mai dinainte în vederea ospăţurilor obişnuite şi atît de mult aşteptate. Căci în vremea postului mare numai popa şi învăţătorul mîncau de dulce: Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popeşti…

În alţi ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guiţările, se simţea mai nenorocit ca oricînd şi se înfuria văzînd că, în tot satul, numai Glanetaşu şi ţiganii nu sunt în stare să facă *bojotaia* cuvenită, ba încă unii ţigani se sileau şi izbuteau să ajungă în rîndul oamenilor şi să taie barem cîte un mascur. Atunci îşi blestema viaţa care l-a sortit să rămînă de ruşinea satului. Acuma, cu toate că Glanetaşu, singurul meşter al satului în căsăpirea neamului rîmatorilor, avea să primească tot în natură plata pentru tăierea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuşi nu-şi mai pierdu firea. Faţa lui osoasă parcă strălucea. Ba chiar într-o seară, cînd Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitor:

— Nu face nimic… În curînd vom avea şi noi de toate…

Herdelea făcea ce făcea şi în fiecare an ucidea cîte doi porci, întîi pentru că lui îi plăceau foarte mult cîrnaţii şi îndeobşte porcăria, şi al doilea pentru că altminteri ar fi trebuit să cumpere din tîrg untura pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste puterile pungu lui dăscăleşti. Dar în ăst-an *bojotaia* avea o importanţă şi mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreşit în ianuarie şi cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaş, mai ales că luau parte şi pănnţii lui Pintea, în faţa cărora familia Herdelea voia să se arate la înălţime.

Porcii învăţătorului, cumpăraţi în dricul verii şi îngrăşaţi cu porumb, de-abia se mai mişcau în coteţ, încît tăierea îi mîntuia de o moarte păgubaşă, năbuşirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetaşu inspectîndu-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meşterul măcelar se înfiinţă însoţit de Ion şi de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne

şi cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osîndite.

Glanetaşu îşi ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind rolurile tuturor: Ion va lua porcul de urechi, îl va trînti jos pe o rînă şi-i va ține capul, Herdelea şi Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscălița va strînge sîngele în lighean… Totuşi lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăie nehniştiți, parc-ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul uşa cotețului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi şi să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea, prea miloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încît sîngele se scurse mai mult pe de lături, făcînd o pată mare roşie în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroşa mereu, schimbîndu-se în horcăitun lungi şi din ce în ce mai rare, pînă cînd cei ce-l țineau simțiră că nu mai clinteşte. Glanetaşu îşi şterse cuțitul şi mîinile însîngerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de şapte degete… În vremea aceasta celălalt porc grohăia atît de speriat că în clipa cînd Ion deschise portița cotețului, năvăli afară cu toată iuțeala îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutînd să scape de moarte prin fugă. Cuțitul Glanetaşului fu astfel nevoit să-i curme viața tocmai lîngă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetaşu. Porcii fură pîrjoliți amîndoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetaşu le plimba de ici pînă colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-şi mîimle, prețăluind mereu valoarea porcilor, mai aruncînd uneori cîte o glumă şi trăgînd în răstimpuri cîte o duşcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai tîrziu coborîră în curte şi domnişoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, şi-şi primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mîncară la fața locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate *bojotăile*.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii şi a slăninii, spălatul mațelor, facerea cîrnaților… Avură toți de lucru toată ziua şi mai rămînea pe mîine topirea unturii şi alte mărunțişuri. Totuşi dăscălița, alegînd cărnurile, a găsit vreme să repeadă o tocană grasă şi piperată şi chiar să răstoarne o mămăhguța lîngă ea, spre încîntarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetaşu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mîncare.

— Am ținut postul atîtea săptămîni… n-o să ne spurcăm acuma, cu cîteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu suntem copii şi n-om plesni, se lămuri Zenobia înghițindu-şi saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetaşu şi Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat şi pe cînd dăscălița făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti luiTitu cum stă cu Ana.

Domnişorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte şi, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Şi crezi c-a rămas însărcinată? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnişorule, răspunse flăcăul. Şi de n-a rămas pînă acuma, mai are vreme să rămîie! adăugă apoi cu un rîs larg care-i dezvelea gingiile roşii şi-i întipărea pe față atîta răutate şi încăpățînare, încît Titu se înfricoşă şi murmură dojenitor:

— Al dracului mai eşti, măi Ioane!

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pintea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decît de obicei. Învățătorul se aprovizionase din belşug cu rachiu, dăscălița făcuse nişte cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătiră trei feluri de prăjituri ca să ajungă şi pentru a treia zi de Crăciun cînd se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriaşe vechi, legate cu sîrmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfîrşit ca în toate bunele gospodării româneşti cu prilejul Crăciunului, aşa că puteau veni colindătorii şi musafirii.

Cel dintîi s-a înființat Ion, cîntînd o colindă frumoasă sub fereastra luminată şi pe urmă mai cîntînd una în casă, după ce fu cinstit cu băutură şi cîțiva gologani, cum e datina. Pe cînd era feciorul Glanetaşului înăuntru, un cîrd de fete începu afară *Lerui Doamne.* Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră ruşinate, mai ales aflînd că-i şi Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură apoi lanț spre înduioşarea dăscăliței care, în asemenea împrejurări sfinte, îşi aducea totdeauna aminte de tinerețea ei şi lăcrima.

Mai tîrziu sosiră şi soții Lang care, în urma invitației lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În reahtate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amîndoi ca să se poată întîlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, şi îndată, presimțind că e rost de băutură multă şi gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă nişte jidani să-i pîngărească sărbătorile, oricît se silise tînărul să-i explice că soții Lang, deşi el e evreu, nu sunt jidani, deoarece nu țin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitînd de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeților să-i plimbe puțin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, dedulcindu-se la rachiu, fireşte, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun

ceas prin locurile cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedice de zăpada răbdătoare.

După miezul nopții i-a venit inima la loc şi dăscăliței în clipa cînd s-au pomenit cu corul studenților liceului din Armadia, sosit înadins să cînte trei colinzi „părinților celor mai drăgălaşe domnişoare dimprejur", cum a spus îndrăzneț, într-o cuvîntare patetică şi cu paharul plin în mînă, un elev care diviniza în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporții atît de mari încît, mai tîrziu, uitînd neînțelegerile ce-i despărțeau de Belciug, se cărăbăniră cu toții să-i facă o surpriză cu o colindă bătrînească pe care doamna Herdelea o ştia din copilăne şi pe care pe-aici nimeni n-o cunoştea. Preotul, care juca durac cu cîțiva țărani fruntaşi, încîntat de colindătorii neaşteptați şi distinşi, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece pînă dimineața, iar în cele din urmă îşi îngădui chiar cîteva glume lumeşti cu Roza Lang, spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie…

Dar sărbătorile trecură ca părerea şi logodna Laurei bătu la uşă. Vremea fiind scurtă, toți se aşternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în fața mirelui şi a cuscrilor. Logodnica trebuia să-şi isprăvească o rochie nouă, foarte simplă şi frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică şi-şi transformă o rochiță, făcînd-o aproape nouă. Însăşi doamna Herdelea consimți ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deşi ea era vrăjmaşa luxului şi se încăpățîna să se îmbrace în haine de acum zece ani şi păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decît toți, povestind oricui îl asculta ce noroc are fata lui, lăudînd pînă-n cer pe Pintea, pe Laura, pe toată lumea… Numai Titu nu se interesa de nimic, umblînd veşnic pe urmele Rozei Lang, încît prin Jidovița şi prin Armadia începea să se şoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas şi nevasta noului învățător din Jidovița.

Serile reîncepură discuțiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pintea, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban şi nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura şi numai pe Laura". Totuşi fetele adăugau că fără zestre nu înseamnă fără trusou şi că în trusou intră şi cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului pînă şi scaunul pe care să se aşeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviință spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrînii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că şi aşa sunt destule cheltuieli cu logodna şi cu nunta, şi mai ales să nu uite că mai

rămîne în casă o fată de măritat… Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetîndu-şi leafa şi dobîndind girul notarului Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloți de la Banca Someşană spre a putea ține piept dorințelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie şi fără invitați. Numai Elvira Filipoiu şi domnişoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepțional. Încolo nici un străin, deşi Titu stăruise din răsputeri să cheme şi pe soții Lang.

George împreună cu părinții au sosit după-amiază. Bătrînul Pintea avea o înfățişare impunătoare. Înalt şi spătos, se ținea drept ca bradul, cu toate că se apropia de şaptezeci, şi fața-i era rumenă, părînd chiar aprinsă alături de albeața mustăților ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaştri cuminți blîndețea se împerechea cu sclipirî de voință şi hotărîre. Părul mare, nins şi zbîrlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată şi puțin brăzdată. Era preot din vremea veche, păstor harnic, dar şi gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dînsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungînd de-abia pînă la inima bătrînului, cu pielea obrajilor scorojită de mii de zbîrcituri, cu ochii căprui veşnic speriați, cu părul lins, de o culoare nehotărîtă, femeia se văieta întruna, avea sumedenie de junghiuri şi vorbea cu glas tremurat şi înfricoşat, privind des spre stăpînul ei, ca şi cînd mereu ar fi vrut să-i implore îngăduința de-a deschide şi ea gura.

În duminica logodnei, pe la prînz, se nimeri să pice, nechemată, şi mama lui Herdelea, o țărancă îndoită de spate, cu fața roşcovană şi zîmbitoare, cu nişte ochi vii şi cam vicleni. Neîndurîndu-se să plătească zece creițan unei căruțe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra pînă aici, cu desagii în spinare, încărcați cu ce găsise mai bun prin casă pentru nepoții ei. Cînd află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori şi plînse cu mare poftă, compătimind pe sărmana nepoată care începe atît de curînd necazurile vieții. Îşi aduse aminte de „moşul" ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzînd din vîrful unei clăi de fîn pe o grapă de fier şi rupîndu-şi şira spinării, şi care, Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încît de multe ori îi venise să-şi ia lumea-n cap de groaza lui. Numai de n-ar da şi Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai ş-amar de sufletul ei… Laura rîse de temerile bunicii, dar doamna Herdelea se necăji de atîta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de cîte ori se întîmpla vreo ceartă, ținea partea învățătorului, ba-l mai şi îndemna să bea „că doar o viață are omul"… Din toată familia, bunica mai bine se înțelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăşi cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate şi înscriindu-se singur la şcoala cea mare din Armadia… După ce sosiră musafirii, bătrîna trecu la bucătărie; se

simțea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pintea şi cu Zenobia, care venise să dea o mînă de ajutor dăscăliței…

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiților şi să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zîmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau şiroaie. Învățătorul era atît de mişcat, că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plînsul, în toată casa numai Titu stătea ursuz cu gîndurile la Rozica.

George Pintea sorbea din ochi pe Laura. Cînd s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roşit amîndoi aşa de tare că toată lumea a rîs de dînşii.

Logodna se încheie cu o masă împărătească. Popa Belciug ținu o cuvîntare mîncătoare pentru fericirea tinerilor, urîndu-le copii mulți şi viață lungă. George îi răspunse printr-o declarație de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialității cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcărați, plimbîndu-se prin casă cu mîinile la spate, începu să-şi desfăşoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul de la marginea românismului, unde primejdiile sunt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea… Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmar, unde este numit el să păstorească, românii nici nu ştiu româneşte, încît sunt siliți să spună pe ungureşte că sunt români… Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspîndească graiul românesc, să întărească mîndria națională a celor şovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conştiincios? Totuşi sarcina e atît de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să şi-o ia fără o tovarăşă de viață ca Laura, ea însăşi o româncă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag şi cu mai multă încredere în izbîndă… Vorbind, însufleţirea îi îmbujora fața, părea că se înalță. Însăşi Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soț e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete…

La început bătrînul Pintea fuse mai rezervat şi se adîncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soție a fiului său, precum şi restul famihei Herdelea. Privirea lui se întîlnea din cînd în cînd cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: „Ei, aşa-i că-s oameni foarte de treabă!” încetul cu încetul apoi se încălzi şi el, iar mai tîrziu, venind vorba de copiii lui, îşi dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se împrieteni repede cu doamna Herdelea şi i se jelui că a îmbătrînit şi s-a trecut atît de mult pentru că a făcut treisprezece copii; dăscălița o compătimi îndelung şi se făli, la rîndul său, că şi ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viață decît pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipseşte unul singur ca să avem duzina completă! Interveni aci bătrînul Pintea rîzînd jovial, cu ochii închişi. Noi, ce-i drept, ne-am silit cît am putut, am tras şi peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dînsul vesel, uitîndu-se mîndru şi pe rînd la toată lumea, parcă ar fi aşteptat să se bucure toţi de mulţumirea lui; întîlnind însă privirea lui Belciug, care zîmbea iertător, îşi aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume uşurele, deveni deodată serios şi adăugă mîngîindu-şi barba: Unsprezece trăiesc, doi am îngropat… Domnul a dat, Domnul a luat, fie-i numele binecuvîntat!

Adaosul răci puţin atmosfera, încît Herdelea, spre a o reînsufleţi, se apropie cu scaunul de Pintea şi-izise încîntat:

— Ai fost voinic de tot, cuscrule! Hehehe!

Cuvîntul „cuscrule” căzu neplăcut pentru bătrînul Pintea, dar deoarece i se deşteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu… Şi toţi mari, toţi zdraveni, toţi bine, cu ajutorul lui Dumnezeu… Iată, ăsta e al nouălea, şi arătă pe George care vorbea în şoaptă cu Laura, fiindcă lăudăroşiile moşneagului îi erau cunoscute şi puţin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ţine socoteala nepoţilor… Adică stai oleacă… Alexandru trei, Profira trei, fac şase, Ştefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece… Întîia duzină-i gata!..

Apoi cu gesturi ca şi cînd ar predica de pe amvon şi cu o înfăţişare ce nu îngăduia întreruperi, îşi înşiră toate odraslele, găsind pentru fiecare cîte o laudă bine simţită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la hceul din Giurgiu; s-a însurat acolo cu fata unui arendaş bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moşie de cîteva sute de pogoane şi crede că în curînd o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar şi merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ştefan, s-a înstrăinat puţin; ţine o nemţoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe cînd studia ştiinţele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au patru copilaşi, frumoşi şi cuminţi cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemţoaica nu ştie boabă româneşte şi, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toţii de petrec cîte o săptămînă în Lechinţa, pe cînd Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vîrstă, între băieţi, vine Liviu, care-i numai de treizeci şi doi de ani şi e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranţe multe să-l mute în curînd la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat şi cu viitor de aur. A terminat întîiul şcoala de război, iar toamna aceasta şi-a trecut cu distincţie examenul de ofiţer superior în statul-major. O singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu ştiu cui să semene, căci în neamul Pintea toţi sunt drăgăstoşi. Poate că preoteasa, care în

viața ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare… Fireşte că în famihe se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, avînd o clientelă straşnică, de-l invidiază pînă şi străinii. Fiind un român înfocat şi făcînd orice sacrificii pentru cauza națională, e foarte bine văzut în cercurile politice româneşti conducătoare şi n-ar fi de mirare să ajungă ca mîine deputat în Camera din Budapesta… Cel mai potolit dintre toți este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuți, strîngător, harnic, pnceput în socoteli, menit să devină milionar sau cel puțin director de bancă… Acuma vine la rînd George, băiat bun şi el, mai ales că s-a dedicat carierei părinteşti. Cînd va închide ochii bătrînul, George va continua să păstorească turma credincioşilor din Lechința… Mai rămîn doi feciori, Marcu şi Vasile. Cel dintîi e zvăpăiat de tot cu naționalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenților români din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi româneşte. Vasile acuma îşi termină liceul la Blaj… Dar fetele! Cea dintîi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lîngă Chişinău. A întîlnit-o un boiernaş basarabean la Giurgiu, pe cînd ea era la Alexandru, şi într-o bună zi primim vestea că „dragi părinți, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu…" atîta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj şi are doi copii, un băiat şi o fetiță. Şi în sfîrşit Eugenia, mezina, o frumusețe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureştilor, toată lumea o răsfață. Adevărat că e şi tînără de tot, mai mică decît George, deşi acum se împhnesc trei ani de la cununia ei…

Pomelnicul copiilor iubiți stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atît de împrăştiați în lumea mare şi n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deşi poate mîine-poimîine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită şi arsă cum este de povara anilor. Pintea îi curmă jelania cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniştită şi ai răbdare! Mai avem oleacă şi apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea şi Dumnezeu… Atunci o să-i strîngem pe toți, cu cățel şi purcel din toate colțurile… Ca să se împlinească voia dumitale!

Gura bătrînului acuma torăia întruna, încît Herdelea de-abia a putut schimba cu dînsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarîndu-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă şi… Pintea îl întrerupse nemulțumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum îşi aşterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru…

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți

surîzînd ca şi cînd ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea, prin scrisoare, după ce se vor fi înştiinţat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărît doar atîta: că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemmtatea cuvenită.

Famiha Pintea plecă noaptea tîrziu spre Lechinţa cu trăsura. Cum ieşiră din sat, bătrînul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-şi ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca şi în fapte, că în sfîrşit să ia bine seama pînă ce nu-i prea tîrziu… George se scandaliză că un tată poate vorbi astfel despre nişte oameni aşa de simpatici care ca mîine îi vor fi rude. Căci nu va renunţa la Laura pentru toate comorile lumii. Înţelege că bătrînul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmbă bogată şi că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au şi logodit, sunt absolut zadarnice. Şi decît să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrînul, cotropit de oboseală şi de somn, a capitulat repede, urmînd pilda preotesei care, legănîndu-se în hurducăturile trăsurii, dormita uşor cu gura căscată şi cu ochii înlăcnmaţi…

În casa Herdelea însă, lumina nu se stinse pînă spre dimineaţă. O bucurie mare stăpînea toată familia. De-abia acum îşi dădeau seama de norocul Laurei. Învăţătorul înşiră triumfător şi de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebînd mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate cînd a stăruit să-şi alunge gărgăunii din cap şi să fie cuminte? Pe faţa logodnicei se întipănse, ca o mască, un surîs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dînsa să o mai scoată prin lume, căci nu se ştie de unde sare norocul omului şi mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sîngeorz, n-ar intra azi într-o familie atît de mare şi de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoţie, cu ochii umezi, strîngînd buzele pungă ca să n-o podidească plînsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura şi o acoperea de sărutări… Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frămînta în minte o poezie în care voia să cînte iubirea herculeană.

— Norocul Laurei poate să fie şi norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutînd să-l dezmorţească.

— Aş! Norocul meu sunt eu însumi! răspunse tînărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba, urmă învăţătorul. Mă gîndesc însă că acuma, cu atîtea rude mari în lume, ţi-ar fi mai uşor şi ţie să treci în România, cum a trecut Coşbuc, să te apuci mai serios de ispravă…

— Las că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără şi-i impută că-şi pierde timpul cu fleacuri în loc să-şi croiască un rost în viaţă, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească…

Văzînd că discuția se îngroaşă, Titu se dezbrăcă şi se culcă foarte amărît că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărît ca a doua zi să se întîlnească negreşit cu Rozica, singura ființă în lume care-l înțelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată şi plîngea că Laura, sărăcuța de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas…

Spre sfîrşitul cîşlegilor se răspîndi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimem nu ştia de unde a pornit vorba şi mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în şoaptă, ca un tîlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau cu voluptate. Cînd trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pîndeau de după toate gardurile şi din toate ferestrele, în taină, măsurîndu-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetîndu-i mersul. Şi cele mai şirete spuneau celor proaste:

— Nu vezi, leliță, cum umblă să-şi ascundă păcatul, cum se strînge în bete ca într-un chimir?

Şi cele mai păcătoase o bîrfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sîn. Se mira că George tace, cînd ea era sigură că el ştie tot. În fiece minut se aştepta să i se dea în vileag păcatul şi aşteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăşi conştiința greşelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deşi față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George şi, într-o seară, s-a sfătuit şi s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrajilor ei, din bîlbîielile ei speriate, țăranul şi-a adus aminte ca prin vis… şi fața i s-a luminat. Bănui pricina. Apoi cînd, în cîteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiş şi rămîne în frig cîte-un ceas, două, se linişti pe deplin. Înțelegea tot şi era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că aşa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă, îşi zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curînd va trebui să vie în pețit. De aceea, întîlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că ştie şi nu-i supărat, şi-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea…

Fata însă aştepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfîrşite şi, îndată ce se însera, îşi pierdea cumpătul, se roşea la fiece vorbă a tatălui ei, îşi făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, şi nu ştia cum să aştearnă patul mai repede, să se culce bătrînul şi să stingă lampa. Şi flăcăul se înființa nesmintit, veşnic spre miezul nopții, scîrțîind puțin portița ca să-i

dea de ştire… În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuş moale într-un stog de paie din grădiniță. Peste o săptămînă s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiți de orice pnmejdie.

Pe la Crăciun, Ana a ştiut sigur că a rămas grea şi, într-o îmbrățişare pătimaşă, printre vorbe de iubire, şopti lui Ion că de acuma viața ei atîrnă de voința lui. Flăcăul nu zise mmic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvîrcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aştepta totuşi mereu, îşi ascuțea urechile să audă scîrțîitul portiței, îi țiuiau creierii de încordare şi nu putea închide ochii pînă dimineața. A doua zi căuta şi-i găsea ea singură scuze, iar apoi, cînd după mai multe nopți chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni deloc. Se simțea o jucărie în mîinile lui şi totuşi nu-i trecea prin gînd să-l învinuiască. De altfel, îşi zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiți unul altuia. Ce s-a întîmplat era scris să se întîmple. Cu toate acestea îi era ruşine de lume încît de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrajii. Cînd avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pămînt, să nu fie nevoită să întîlnească privirile oamenilor, îşi închipuia că ruşinea ei trebuia să rînjească de pe toate coperişurile caselor. Atunci se întreba spăimîntată, cum are să se sfîrşească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o… Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-şi bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decît mînia bătrînului…

Flăcăul lipsi o săptămînă încheiată, iar pe urmă cînd veni nu mai vru să se suie în podul cu fîn. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieşit de a dat vitelor nutreț şi era cît pe-aci să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca şi înainte, şi să facă ceva, ce-o crede dînsul de bine, pentru că în curînd nu-şi va mai putea ascunde sarcina… Ion mormăi cine ştie ce, şi din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămînă, două, cinci… Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munții Bîrgăului, împreună cu alți bărbați, îşi dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plîngînd amarnic, ca şi cînd ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare… Fața i se îngălbeni şi se împestriță cu nişte pete pămîntii. Păcatul nu se mai putea tăinui şi răfuiala se apropia.

Deoarece cîşlegile erau pe sfîrşite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciu începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-şi bată joc de Ana şi s-o lase pe urmă de rîsul satului? Dacă ar fi aşa, atunci… Nu putea

să se gîndească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mînia şi i se întuneca mintea. De cîteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omeneşte. Dar totdeauna, cînd să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-şi îmbie fata, ca un cerşetor? Intra la Avrum, se îmbăta şi ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfîrşit nu mai erau decît cinci-şase zile pînă să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă amețeli şi uneori chiar vărsături. Şorțul i se rotunjea văzînd cu ochii… Vasile Baciu îi vedea suferințele şi o compătimea. Îi fu frică să nu se prăpădească fata şi, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump şi nici nu se uită la om pînă nu-i ia banul din mînă, aduse pe baba Firoana, meşteră mare în descîntece şi moaşă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbîrcită la față, dar sprintenă la suflet, schimbă numai două şoapte cu Ana, o pipăi uşor pe pîntece şi apoi spuse verde țăranului:

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile!… Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă…

Fata se ghemui pe vatră, ca un cîine vinovat, cu ochii în pămînt, aşteptînd s-o omoare. Vasile Baciu însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colțul mesei, cu privirea înghețată, oftînd des ca un bolnav de moarte.

Ghiță Pop, singurul copist român de la judecătoria din Armadia, unul din pretendenții dăscăliței de pe vremea cînd jucau împreună teatru în Monor, stînd într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orînduite de ministrul justiției, în urma plîngerii lui Ion Pop-Glanetaşu din Pripas. Judecătorul turbează şi aşteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistrița, trimisă să cerceteze şi să raporteze fără întîrziere. Toți se întreabă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ți închipui, dragă Zaharie, ce cap are şeful! sfîrşi zîmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar ruşinea pe el să se pomenească cu asemenea bobîrnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piața bisericii, decît să pățească una ca asta. S-a şi jurat însă că nu se mulcomeşte pînă nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba şi cine i-a făcut-o, şi pînă nu-i bagă în puşcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind vestea şi mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gîndi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plîngerii şi să-l întrebe cum să se apere de s-ar întîmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar îşi luă seama repede. Oricît de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie, şi să-l nenorocească. Apoi, curînd, ştiindu-se la adăpost, o mîndrie pruncioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia

Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!” Rîse deci şi el, îşi frecă mîinile şi zise copistului, trăgînd cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgîlțîie nițel şi pe dumnealui, că prea se fuduleşte de parc-ar fi frate cu sfîntul Petru!

Cum ajunse acasă, strigă pe Ion şi-i povesti ce-a auzit, avînd grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus şi tare că jalba i-a scris-o un domn de la Bistrița pe care nici nu ştie cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură şi se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfîrşit a sosit şi ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților… Laura şi Ghighi împărtăşeau mîndria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviință nici să le salute, cînd le întîlnea, deşi le cunoştea foarte bine. Dăscălița însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare şi pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricît căuta dînsul s-o linguşească; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămîne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaş, că nu scapă nici sfinția sa cu mîna goală din comedia asta! Are să mănînce şi el ruşinea cu lingura, n-ai grijă!

Niciodată n-a sălăşluit atîta mîndrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părțile nădejdile bune surîdeau.

Laura, de cînd se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acuma parcă seriozitatea îi şedea mai bine. De unde pînă atunci nu se potrivise deloc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarăşe şi nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se găteşte cutare mîncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbăteşti, ba cum se fac murăturile… Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrşită, să vadă Pintea că, deşi ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calități prețioase încît se poate lua la întrecere cu orice domnişoară din Ardeal. Mai ales se gîndea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lîngă că-i face cinste, e o floare aşa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-şi închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Laşitatea lui o scîrbea, îndeosebi de cînd auzise din gura viitorului ei socru pomelmcul neamurilor distinse care, era sigură, o vor primi cu brațele deschise. Totuşi se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Îşi amintea cu cîtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile… Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-i iubirea?… Adevărat că pe urmă el s-a purtat urît neavînd nici o tresărire de indignare cînd a aflat că Pintea i-a cerut mîna, ceea ce

însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme. Poate însă că şi ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decît exerciții de cochetărie… Dar Pintea? Se roşeşte gîndindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strîngerile de mînă, la vorbele lui de dragoste şoptite cu o înflăcărare stîngace. Toate nu stîrnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă… Pînă acuma cîteva săptămîni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric şi romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse şi visări la lună; crezuse că cel care va iubi-o aievea va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei şi, în loc de fraze pompoase, mintea ei frămîntă numai bucătărie, gospodărie, proză şi, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos şi bun… Lucrînd la trusou, rămînea deseori cu mîinile în poală şi cu ochii în gol, aşteptînd parcă un răspuns care nu putea veni. Pintea îi scria în fiecare zi şi ea primea scrisorile cu o strîngere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înțeleagă tulburarea şi să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu şi-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-şi pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Aşa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită… Ghighi iarăşi nu era în stare să-i pătrundă gîndurile. Era prea copilăroasă pentru nişte lucruri atît de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive şi zgomotoase nu-i risipeau şovăirile. Cu prietenele ei, oricît ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-şi deschidă inima pînă în fund. Numai Titu ar fi liniştit-o, dar el parcă nici nu vrea să ştie de fericirea ei. Niciodată, de cînd soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i uşureze îndoiala… El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca şi cînd ar trăi în altă lume…

Într-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimaşe, nu mai trăia decît pentru Roza Lang. După cîteva întîlniri, femeia îi cucerise toate gîndurile şi toate simțurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburîndu-l, chinuindu-l şi fericindu-l. Restul lumii, pentru dînsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre şi punte barem s-o vadă, să-i culeagă un zîmbet cu înțeles sau o privire drăgăstoasă cu care să-şi mîngîie dorințele pînă se va ivi clipa neprețuită cînd s-o poată strînge iar în brațe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rîndurile îi răsărea mereu ea şi numai ea, ademenitoare şi stîrnindu-i noi pofte. Ceasuri întregi îşi tortura creierii să cizeleze cîte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea… Doamna Lang de altfel se simțea

măgulită că a deşteptat o iubire atît de puternică în inima tînărului fără trecut şi-i răspundea cu cochetării veşnic noi. Isteţimea ei instinctivă născocea cu uşurinţă prilejurile de întîlnire şi de îmbrăţişare. Pasiunea aceasta o înviora şi o înfrumuseţa. Trebuia să facă sforţări să se stăpînească şi să nu-şi piardă capul cu totul. Prudenţa femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai tîrziu începu să-l doară şi gîndul că Roza trăieşte într-o casă cu Lang şi că chiar se culcă în acelaşi pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soţul ei şi s-o ia de nevastă, într-un moment de însufleţire îi spuse şi ei ce-a hotărît, şi ea îi mulţumi cu un uragan de sărutări. Îndată îşi dădură seama amîndoi că, de vreme ce el n-are nici un cîştig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, cînd va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gîndea serios să se arunce în vîrtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întîlneau mai ales acasă la ea, în timpul cînd Lang era la şcoală. Titu se obişnui curînd şi nu-i mai fu frică să nu-i prindă bărbatul. Îşi întocmi chiar o replică straşnică pentru orice eventualitate: „Domnule, ne iubim, şi te urîm! Slobod eşti să iei orice hotărîre!”

Cuvintele acestea i se păreau şi demne, şi eroice. Din nenorocire, n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toţi bărbaţii şi nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă să mai tragă o duşcă de rachiu ca să-şi întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira şi nu se supăra, ci zicea veşnic foarte senin:

— Aici eşti, amice? Eşti drăguţ că mai ţii de urît nevestei mele, că eu n-o prea răsfăţ. Ce vrei, am îmbătrînit… Doreşti un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreţia Dragu. De cînd putea strînge în braţe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vaporoase. „Oacheşa cu ochii verzi”, cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira cîtuşi de puţin. I se părea o mică ipocrită încrezută… De altfel nu mai simţea nici o trebuinţă să povestească nimănui cum a cucent iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mînă în mînă cu discreţia.

Herdelea, încurajat că una din fete şi-a găsit norocul urmînd sfaturile lui înţelepte, se frămînta acuma să asigure şi viitorul băiatului. Astfel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-şi croiască un drum în viaţă, că anii trec ca vîntul şi cel ce n-a muncit n-are la bătrîneţe, şi în sfîrşit c-ar fi bine să se gîndească şi el la ziua de mîine. Titu se înfuria înţelegînd, căci orice asigurare de viitor însemna o despărţire de Rozica. Dar iarăşi nu putea stărui să se eternizeze în lenevie şi deci răspundea

morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiți-mi o slujbă, orice ar fi, şi iată că mă duc! Dacă nu sunteți în stare să înțelegeți talentul meu, am să mă fac chiar şi măturător de stradă, ca să vă scăpați de mine şi să nu-mi mai bateți capul că sunt trîntor şi nimic mai mult!

Supărarea lui îi mîhnea pe toți din casă. Fetele săreau şi-i luau apărarea. Dăscălița, înduioşată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe cînd învățătorul, încurcat, se scărpina în ceafă şi, vrînd s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jidovița. Fetele hahamului Cahan, bătrîne şi înăcrite, neavînd altă treabă şi fiind vecine cu Lang, se apucară să pîndească de cîte ori vine Titu, să se uite la ceas cînd intră şi cînd iese. Şi, deoarece Roza făcea pe mîndra față de ele şi le privea de sus, răspîndiră vorba că între unguroaica lui Lang şi feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau paşii luiTitu se înmulțiră, iar ştirea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu şi în Armadia stîrnind senzație printre învățătom de acolo, şi în sfîrşit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrînul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punînd în legătură nervozitatea şi nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să pericliteze viitorul băiatului şi se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curînd barem un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele iubini primejdioase. Mai ales că aproape în acelaşi timp, dar pe alte căi, vestea sosi şi la cunoştința fetelor şi a doamnei Herdelea care nu ştia cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfieşte a-şi pune mintea cu un copil.

Astfel toată famiha se bucură cînd învățătorul, într-o seară, vesti că a întîlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput şi ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? zise dînsul cu glas stins, măsurînd în gînd depărtarea dintre Jidovița şi locul surghiunului.

— Gargalău… Nu e departe, răspunse bătrînul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al şaptelea sat de la Armadia… Notarul e un om de ispravă. Aveți să vă înțelegeți ca frații. Şi pe urmă acolo poți strînge şi bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încît să poți pleca mai tîrziu unde te îndeamnă inima… Nu-i vorba să te împotmoleşti în Gargalău. E ceva provizoriu…

Herdelea vorbea atît de blînd că Titu nu găsi putința să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întîi cu Rozica, răspunse în doi peri:

— Bine, bine… Acum să mă mai gîndesc şi eu puțin, o zi, două… Că doar nu

arde…

Roza Lang, simțind că lumea forfoteşte, îl povățui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înşela şi că va veni cît mai des posibil. În schimb îi făgădui şi ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deşi trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfîşie inima…

În joia cînd Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman şi-l încunoştiința că săptămîna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiază se întîlni, prin fața liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieşea de la slujbă. Învățătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprîncene fără măcar să mişte din cap. După ce se depărtă cîțiva paşi, judecătorul îl strigă înapoi şi-l întrebă brusc, privindu-l aspru şi iscoditor:

— Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui țăran din Pripas o plîngere, la minister, împotnva mea?

Învățătorul şovăi o clipă şi pe urmă răspunse bîlbîind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungureşti în minte:

— Eu! Oo, cum vă închipuiți una ca asta? Eu care… respectul legilor…

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcîndu-i spatele cu dispreț.

Întîlnirea aceasta îi înfipse un cui în immă. Vasăzică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamației?… Pînă acasă întoarse şi suci toate urmările posi-bile ale nenorocitei întîlniri. Dar cum să fi aflat ungurul? Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare? Cu neputință n-ar fi, căci între prieteni cam are şi el obiceiul să spuie vrute şi nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atît de urît încît parcă-l şi vedea destituit, de nu şi întemnițat… Dacă însă se dovedeşte acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-şi împlinească amenințarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăşi, parcă mai înfricoşătoare.

Acasă tocmai sosise scnsoarea lui Pintea care hotăra cununia pentru Dumimca Tomii. Se sili să se bucure, ca şi ceilalți, dar inima îi rămase mohorîtă. Găsi un pretext şi se repezi peste drum, la Glanetaşu, să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvînt, va fi foarte rău pentru amîndoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deşi s-a jurat iarăşi că mai bine să-l taie în bucăți decît să vîndă tocmai pe domnul învățător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuşi nu-l liniştiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea şi mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate frica îl face să exagereze, poate că conştiința vinovăției îşi bate joc de dînsul… Un strop de nădejde îi picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presimținle

rele.

Vasile Baciu se zvîrcoli toată noaptea ca pe jăratic. Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gîndurile care acuma nu-şi mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca şi cînd i-ar fi fost ruşine de lumină. Pnn întunenc putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier, oricît îndrepta paiele sub cearşaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respirația suptă, îşi ascuțea auzul, întocmai ca în noaptea cînd se frînsese întîia oară în brațele lui Ion, pîndind somnul tatălui ei şi aşteptînd, la fiece mişcare, s-o înhațe de picioare, s-o tragă jos din culcuş şi s-o zdrobească…

Spre ziuă, fata ațipi puțin. Cînd se trezi, speriată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă şi bătrînul nu se mai vedea.

În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Barem de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile şi vaietele i-ar fi uşurat suferința trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turteşte încetul cu încetul imma, vrînd să stoarcă un răspuns la întrebarea: ce vrea să facă tata? Ea de mult îşi închipuia că bătrînul ştie cu cine a păcătuit şi se minuna mereu că tace. Uneori se gîndea că înadins aşteaptă pînă se va întoarce Ion de la munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă şi Vasile Baciu se nătîngea în tăcere.

Două zile spălase şi fiersese în tindă rufele murdare; azi avea de gînd să le laie şi să le limpezească în Gîrla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălță cu opin-cile, îşi suflecă poalele şi zadiile, şi porni cu toporul subsuoară, să spargă gheața şi să-şi potrivească locul. În grădină zăpada rîdea, albă şi sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie şi să strice pojghița de fulgi proaspeți care suspinau dureros sub paşii ei. Din cîteva lovituri de topor desfundă o gaură rotundă în gheața groasă de-o palmă şi căptuşită cu omăt. Apa zbucni afară în bolbociri mînioase, ca şi cînd s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoarei de gheață, înmuind şi mînjind fără cruțare zăpada de primprejur… Apoi fata se duse şi se întoarse, avînd subsuoară un coş de rufe ude de leşie, peste rufe scaunul de lăut şi maiul, iar într-o mînă aducînd o oală cu apă fierbinte în care să-şi dezmorțească degetele cînd o va fi răzbit gerul.

Îşi împărțise treburile aşa încît să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute şi limpezite, să vadă dacă a venit bătrînul. Bătea zdravăn cu maiul rufa aşezată pe scaunul lung şi cu picioare scurte, ca să iasă mai întîi leşia, apoi o dădea în gîrlă. O bătea iar şi iar o dădea prin apă, pînă ce rămînea ca zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura şi o punea la o parte… Gerul îi dîrdîia carnea şi oasele. Oboseala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeaşi

întrebare aprinsă: „Ce va face?” Şi cu cît se întețea, cu atît lua parcă mai multe înțelesuri: „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea…”

I se statornicise în creieri siguranța că Baciu s-a dus la Ion… şi acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău… În răstimpuri totuşi, fără să-şi dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub immă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, cînd ispititoare ca nişte şoapte de dragoste, cînd amenințătoare ca un duşman însetat de răzbunare. Dar gînduri de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducîndu-şi aminte cum era cît pe-aici să-şi facă seama astă-vară, umblînd pe lîngă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale, respira adînc şi-şi mîngîia pîntecele rotund, în neştire, cu mîinile crăpate şi roşite de îngheț…

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de şovăiri şi chibzuiri. Mintea lui, neobişnuită cu frămîntarea gîndurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină şi descopentă, uitată pe un jăratic mare. O ruşine amețitoare îi strîngea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia… dacă a pîngărit-o. Ruşinea îl înfuria însă cînd îşi zicea că, deoarece flăcăul nu se grăbeşte să fie om de treabă, va trebui să se ducă dînsul să se înțeleagă cu Toma, să nu se întîmple să nască Ana şi pe urmă să înghită toți ruşinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoieşte cu zgîrcitul de tată-său în privința zestrei… Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă țări? Ori poate n-o fi dînsul tatăl copilului? Gîndul acesta se îmbrîncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvîrcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia pnntre dinți şi era gata-gata să apuce de gît pe Ana şi s-o strîngă pînă îi va stoarce ei dezmințirea. Se potolea însă alungîndu-şi din cap asemenea închipuire şi zicîndu-şi convins că George trebuie să-şi facă datoria şi, spre a se convinge deplin, încerca să-şi reamintească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea cînd el îi făgăduia negreşit pe Ana şi-i zicea „măi ginere”; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea cînd, deşi doborît de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră şi înfundată, căci atunci trebuie să se fi întîmplat pozna… Se înşela singur silindu-şi în urechi închipuirea unor şoapte groase care n-ar putea fi decît ale lui George şi care-i înlesneau sarcina şi-i mulcomeau zvîrcolirile inimii.

În toată frămîntarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gîndea măcar s-o ia în seamă serios. O ştia supusă şi n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atît de proastă şi s-a dat lui George înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu

feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină cînd ea habar n-are ce-i lumea, cînd ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dînsul?

În sfîrşit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, îşi zise că dis-de-dimineaţă se va abate pe la Toma, să zvîrle o vorbă în treacăt, aşa ca din întîmplare, să ştiricească gîndurile lui şi pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nimerească negreşit acasă, leşind pe poartă se gîndi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă… După ce coti însă pe ulița din dos şi începu să se apropie de casa lui Toma, hotărîrea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă ruşinea umflată de mîndrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! murmură zărind casa de piatră înălțîndu-se peste coperişele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost şi primar în sat şi, slavă Domnului, am ce băga-n gură…"

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită şi văzu poarta mare, cu stîlpii înfloriți acoperită cu cotețul de porumbei, apoi coşarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpuşoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite, dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare, iar altele rumegau alene suflînd fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăşi casa cu acoperiş de țiglă, cu ferestre domneşti împodobite cu chenare late, vinete-închise, cu falnice cununi de porumb atîrnate de căpriori deasupra prispei, cu uşa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacără uriaşă în jurul căreia se mişca o femeie şi un bărbat, care parcă era George, apoi grădina cît o livadă, cu pomi mulți, cu stoguri de fîn şi de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oameni cu stare, ce mai calea-valea", îşi zise Vasile Baciu ca şi cînd acuma şi-ar fi dat de-abia seama cît de bogat trebuie să fie Toma.

Îşi aduse aminte de nişte locuri ale lui, semănate cu grîu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Îşi iuți paşii. Curînd ieşi din sat, uitînd că pornise la Toma, cuprins numai de gîndurile moşiei sale. Îşi află pămînturile neatinse, aşternute cu pînză groasă de zăpadă… Fiindcă tot a venit pînă aici şi pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-şi mai care cîteva sănii de lemne pînă ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu maiaibă grija asta pînă în iarna viitoare. Învîrtindu-se prin pădure şi ochindu-şi copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma şi apoi hotărîrea cu care plecase de acasă. Atunci se înfune că s-a lăsat înfricoşat şi se întoarse grăbit spre sat. „Adică mie să-mi fie ruşine că n-au ei obraz? mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i aşa, stai că întorc eu cojocul!"

George adăpa vitele. Cumpăna fîntînii scîrțîia ascuțit în vreme ce găleata plină se înălța greoi.

Vasile Baciu intră în ogradă trîntind portița şi, apropiin-du-se de flăcău, zise cu glas răstit:

— Bine, măi George, apoi aşa te porți tu cu mine? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap şi te-am îmbrățişat şi te-am cinstit, ca să mă faci de ruşinea lumii şi pe urmă să-ntorci spatele?

George, foarte liniştit, ridică găleata şi o răsturnă peste gheața de cîteva degete ce se prinsese în jgheabul de lîngă fîntînă. Apa se rostogoli năvalnic, împroşcînd boturile care sorbeau cumpătat şi speriindu-le, aşa încît toate se înălțară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasile? făcu flăcăul, întorcînd numai capul şi ținînd cu amîndouă mîinile găleata goală.

Nepăsarea şi răceala lui George îl scoaseră din țîțîni. Strivi o sudalmă între dinți şi apoi urmă, tot dojenitor, dar căutînd să se stăpînească:

— Apoi văd că nu eşti om de treabă, măi băiete, auzi tu?

— Apoi de ce? zise George nemişcat.

— Apoi pentru că nu eşti de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pîntecele la gură şi amu te faci că nici n-o cunoşti… Aşa ți-i ție omenia, ai?

— Eu?

— Vezi bine că tu!

Flăcăul dădu drumul găleții, îşi şterse mîinile pe cioareci şi veni lîngă Vasile, păşind foarte greoi şi avînd pe față un zîmbet compătimitor care-ți plesnea obrajii. Se uită drept în ochii lui Baciu şi vorbi cumpătat, ca şi cînd ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială:

— Apoi să ştii că greşeşti, bade Vasile, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mîna pe cruce că nici nu m-am atins de ea… Mie mi-a fost tare dragă Anuța şi am venit pe la dumneavoastră şi m-am silit în fel şi chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întîmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte cînd am văzut cum a ieşit altul noaptea din casă şi încă am auzit ce-am auzit…

Vasile Baciu pricepu îndată şi simți ca şi cînd l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creştetul capului. Ochii i se roşiră şi ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învîrtească parcă s-ar fi zdruncinat pămîntul. Mai ascultă o vreme jelania flăcăului, imputările lui, mîngîierile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dînşii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-i plîngător, îşi frînse mîimle, se închină, se uită spre cer… În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorîse singur gîndul că George nu-i vinovat şi acuma se zvîrcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să ştie cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decît dacă ar fi băut trei zile şi trei nopți. Drumul i se păru nesfîrşit. De-abia aştepta să sosească, să se izbească cu capul de toți pereții, cel puțin astfel să-şi astîmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Cînd deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gîrlă cu coşul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simți o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se lumină iar şi în gîndurile lui răsări Ion al Glanetaşului, cu o înfățişare dispreţuitoare şi triumfătoare, arătînd cu mîna pîntecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămînînd în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriaşă, vinovată, urîtă, aţîţătoare, în care ruşinea se lăfăia sfidătoare şi trufaşă.

Cînd a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare şi sălbatică ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atît de sfîşietoare că începu să țipe desperată, cu un glas foarte subțire:

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî! Coşul îi căzu din brațe, rufele albe se împrăştiară prin zăpadă, iar mîinile ei moarte se încrucişară, ca o apărare, pe pîntecele rotund în vreme ce țipătul ei se repeta tot mai jal-nic, mai slab şi mai răguşit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpînitoare şi-a ameţit prada, dar totuşi spre a-şi spori plăcerea sîngeroasă, mai aşteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel şi Vasile Baciu stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei şi ascultîndu-i strigătele îngrozite care îl întărîtau ca nişte îndemnuri vrăjmaşe… În sfîrşit, cu paşi grei şi rari, se apropie de ea, îşi înfipse mîna în părul ei şi, cu o smucitură setoasă, o trînti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuțeală fulgerătoare, gîfîind şi mugind:

— Rapandulă!… Rapandulă!… Amu te omor!… Neruşinată!… Feciorul Glanetaşului îți trebuia?… Na, rapandulă!…

Țipetele Anei se întețiră iar, mai dureroase şi mai deznădăjduite:

— Iartă-mă, tată!… Nu mă omorî, tată!…

Vaietele ei, cu cît mai sfîşietoare, cu atît pe Baciu îl întărîtau mai tare şi-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbuşe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroşau ca şi cînd ar izvorî acum din pîntece, ochii lui umflați de mînie zăriră din nou burta batjocoritoare şi îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulțumit, parcă prin fiecare izbitură şi-ar fi răcorit sufletul. Mîinile Anei, încrucişate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crîncene care-i ameninţau rodul păcatului. Şi cizmele grele cădeau mereu, sfărîmîndu-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.

Ca nişte păsări speriate alergau ţipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrîngeau peste dealurile zgribulite de frig… Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbuşe vaietele, o trînti cu capul în zăpada care se roşi îndată de sîngele ce-o podidi pe gură şi pe nas, pe cînd pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele şi strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opnră spăimîntate la poartă şi numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c-aiomorît-o… Tulai!… Uite-o că nu mai suflă!… Vai de mine şi de mine c-a ucis-o!… Săriți, oameni buni, c-o omoară!… Tulai!

Drept cel dintîi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobîndit din numeroasele bătăiii ce s-au desfăşurat în cîrciuma lui, intră de-a dreptul în ogradă şi se repezi la Vasile:

— Destul, omule!… N-auzi?… Ho, ho! Destul!

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar cînd Avrum i se agăță de brațul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndărăt pe fata ce acuma zăcea nemişcată, cu fața la pămînt, cu mîinile mereu împreunate pe pîntece, gemînd foarte rar şi prelung.

Femei şi copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspîndeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă:

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana şi cică vrea s-o omoare!

Cîțiva bărbați de prin apropiere, îndemnați de nevestele lor, veniră şi încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpîn şi străinul n-are ce să se amestece. Vasile Baciu, plictisit de mulțimea de gură-cască şi spre a scăpa de chihăielile din ce în ce mai stăruitoare, tîrî fata în casă, aproape leşinată, încuie uşa şi urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăşi, dar mai înăbuşte:

— Nu mă omorî!… Iartă-mă!… Tătucă!…

Prin ogradă şi în uliță lumea adunată îşi făcea cruce, clătina din cap, pe cînd o babă îşi frîngea mîimle spunînd tuturor:

— A nebunit Vasile, oameni buni, şi n-are s-o lase pînă n-o omoară!…

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nimerise a fi cea dintîi cînd a început bătaia, văzînd acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga pînă la domnul învățător şi-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalți oameni nu mai vrea să asculte, atîta-i de păgîn. Herdelea sări îndată, îşi puse pălăria şi alergă la fața locului socotind că, oricît ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se ruşineze şi să înceteze cînd îi va porunci dînsul. Fata însă trebui să rămînă să povestească din fir în păr ce şi cum s-a întîmplat. Dommşoarele şi doamna

Herdelea se cruciră de sălbăticia beţivanului de Vasile şi-l blestemară şi-l ocărîră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieşi în cerdac, urmată în curînd de Laura şi de dăscăliţă, să audă ţipetele Anei. Degeaba, căci de-aci nu se putea auzi nimic. Pe uliţă însă era mai multă mişcare. Oamenu se strîngeau pîlcuri-pîlcuri şi vorbeau arătînd des înspre locul poznei, mirați sau îngrijați… La Glanetaşu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu faţa-i osoasă aprinsă de o mulţumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă şi să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strîngînd nepăsător din umeri.

— Îngrozitor! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face! Lasă s-o bată zdravăn, că i se cade! adăugă Ion cu un rînjet răutăcios care-i înnegri toată faţa.

— Nu ţi-e ruşine obrazului să vorbeşti aşa, afurisitule şi spînzuratule! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociți fetele şi le faceți de rîs şi pe urmă vă mai bateți joc de suferinţele lor… Ticălosule!…

Ion strînse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliţei şi intră pe o ureche şi-i ies pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învăţătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetaşu, intră repede în tindă:

— Da ce-i, domnule învăţător, ce minune s-a întîmplat? întrebă Zenobia nemaiputîndu-şi stăpîni cunozitatea.

— Întreabă-ţi mai bine odrasla, că el ştie mai multe ca toți! zise Herdelea supărat. Pînă am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dînsul familiei nerăbdătoare, urcînd în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decît vie, biata fată… Am văzut-o. Ţi se frînge imma. E plină de sînge şi zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita!… Acum Vasile s-a mai astîmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetaşului şi că de-aceea a bătut-o…

A doua zi Vasile Baciu se aşează de dimineaţă în cîrciumă şi bău pînă tîrziu după prînz, singur, încruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atît de straşnic că Avrum tresărea după tejghea şi repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cinstit pînă la un ban, trecu acasă şi se năpusti iar asupra Anei, plină de vînătăi, şi o bătu pînă ce o scoaseră vecinii din mîinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiază luă de mînă pe Ana şi-i vorbi foarte liniştit, dar cu aceeaşi luare rece şi ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăieri:

— Ascultă-mă, draga tatii, şi ia seama bine ce-ţi spun, că-s om bătrîn şi

mîncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat şi tare rău ai păţit… Amu ce să mai faci? Ai greşit, vezi bine, că cine nu greşeşte. Aşa-i omul. Dar greşeala îndreptare aşteaptă, altminteri ne-ar mînca toţi cîinii… Amu m-am gîndit şi eu, şi m-am răzgîndit, că-s mai hîrşîit cu viaţa… Cu pîntecele la gură vezitu bine că nimeni în lume n-are să te ia…

Vasile Baciu se opri, scrîşni din dinţi. Dar nu îngădui să-l cotropească mînia, ci, înghiţind scuipatul, întinse gîtul şi urmă mai rar, îndulcindu-şi iar graiul:

— Tu ai greşit, draga tatii, tu singură trebuie să-ţi îndrepţi greşeala… Aşa!… Ori poate nu zic bine?… Ba zic, zic… Ei, ş-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetaşu tău, că tu ţi l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, şi să te înţelegi cu feciorul… C-aşa se cade, fata tatii!… Aşa! Să vă învoiţi cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec… Aşa, draga tatii…

— Apoi să mă duc, tătucă, bîlbîi Ana cu glas plîns, cu ochii încrememţi de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciu mohorîndu-se iar.

Şi Ana porni îndată spre Glanetaşu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau paşii, ca un cîine izgonit. Îi iuţea mersul groaza privirii ciudate a bătrînului în care fîlfîia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetaşului, fără să-şi dea seama dacă a întîlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Şi în casă văzu pe Ion stînd la masă, cu un briceag în mînă şi crestînd o ceapă mare, roşie, iar pe masă văzu o pîine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă şi nişte sare pisată într-un nod de pînzătură. La vatră clipocea Glanetaşu, cu luleaua atîrnată în colţul gurii, cu mîinile în poală, iar Zenobia strîngea jăratic sub o cratiţă cu trei picioare.

Fata se aşeză nepoftită pe laviţă, căci genunchii îi tremurau ca piftia, şi rămase cu ochii umezi aţintiţi asupra lui Ion care, liniştit, ca şi cînd nici n-ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o muşcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vîra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată şi apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să ştie ce aşteaptă şi se minuna de nepăsarea lui neînţeleasă, atunci cînd în sufletul ei clocotesc durerile numai şi numai pentru că l-a iubit pe el mai adînc decît orice în lume.

În casă se înstăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna baţjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuţit şi mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare:

— Ai mai venit şi pe la noi, Anuţă?

Ana nu ştia ce să răspundă şi totuşi îşi auzi îndată vocea ei însăşi, plînsă şi fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie… am venit pentru Ionică…

Iar se înțeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrîşni dinții, muşcînd vîrtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe cînd fălcile lui ronțăiau rar şi pielea i se întindea şi se încrețea pe obraji.

Trecură astfel cîteva clipe lungi. Flăcăul se roşi înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

— Da ce-i porunca, Ana? Ce vrei cu mine?

— M-a trimis tata pentru…

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară şi se opriră pe pîntecele umflat care, de sughițurile plînsului stăpînit, se zvîrcolea ca o imputare. Ion se uită la dînsa şi-i cîntări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, avînd un surîs de mîndrie pe buze şi ştergîndu-şi briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Aşa, Anuță! Aşa să-i spui! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi şi ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni suntem… Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală? Că nici noi nu suntem cîini, nu, nu… Să-i spui negreşit lui badea Vasile, c-aşa ți-am spus, ca să ştie…

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plîngă, să-l roage, să-i cadă în genunchi şi totuşi se pomeni curînd în uliță, mergînd spre casă, obosită, suflînd greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, şi nici povețele Zenobiei care se silise s-o învețe cum să ia cu binişorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă… Simțea însă o căldură mai vie în pîntece şi din cînd în cînd cîte-o uşoară zvîcnire ce-i umplea inima de bucune mare şi o făcea să uite toate suferințele.

De-abia în fața tatălui ei şi întîlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de cîteva vinişoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare şi stranie, o cuprinse iarăşi spaima şi bolborosi uluită vorbe fără şir. Vasile Baciu nu înțelese nimic, dar şimți tot şi se năpusti asupra ei răcnind:

— Uite hoțul şi tîlharul!… Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu!

O călcă în picioare şi o umplu de sînge, urlînd şi jurîn-du-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa şi să-l trăsnească decît să se ducă dînsul la Glanetaşu…

De-aci încolo nu trecea zi să n-o bată, pînă ostenea. Vecinii se obişnuiră şi cu răcnetele lui şi cu gemetele ei, încît nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baciu acuma o snopea în casă, cu uşa zăvorîtă, să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atîtea bătăi, încît abia se mai ținea pe picioare. Numai pîntecele îi creştea zi cu zi, bombîndu-se neîncetat, parcă în ciuda luiVasile.

Tocmai peste vreo trei săptămîni Vasile Baciu se nimeri să se întîlnească față-n față cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amîndoi avură o tresărire. Flăcăul totuşi vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci aşa parcă nici nu m-ai cunoaşte? Îi zise Vasile Baciu, neputîndu-se stăpîni, cu un rînjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de ruşine?

— Da de ce să am? se opri Ion rece şi sfidător.

— Apoi nu ştii tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să ştiu mmic!

— Nu vrei?

— Nu!

— Bine, bine – scrîşni Vasile – numai să nu-ți pară rău, măi Ioane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ia seama să nu-ți pară rău dumitale!

— Adică nu vrei s-o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Cînd am vrut eu, n-ai vrut dumneata… Amu nu maivreau eu, uite-aşa! sfîrşi Ion, urmîndu-şi calea semeț şi cu nasul în vînt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleştînd pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, cînd a simțit întîia oară că i se năruie sufletul. Întinse paşii să ajungă acasă mai repede şi, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuşi sub ploaia de lovituri, țipînd desperată:

— Tată, nu mă omorî!… Nu mă omorî! Nu mă omorî!…

Capitolul VI

NUNTA

Notarul din Gargalău, jidov ca mai toți notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet şi nu voia să se creadă că el nu ştie să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de modă veche care nu prea ştiau multă carte. Îi potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni şi să poată lucra în tihnă, cînd i-ar veni inspirația, fireşte afară de orele de birou.

— Poeții au nevoie de singurătate şi de iubire, îi zise notarul trăgînd cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulțumeşti cu muze mai rustice! Hehehe!…

Masa o lua împreună cu famiha Friedman: notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veşnic murdară şi cu obrajii înțesați de pistrui, apoi o fetiță de vreo cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu de la prima vedere, nădăjduind că-i va face şi ei poezii, şi în sfîrşit un băietan de vreo douăzeci de ani, student în

drept, care învăța acasă şi numai la examene se ducea la Cluj…

Totuşi Titu se simțea rău aici şi, în sinea lui, blestema clipa cînd s-a învoit să plece de-acasă şi să se despartă de Roza. Despărțirea aceasta îi rănise inima şi-i zdrobise chiar dragostea de viață. Încerca să se mîngîie că în fiecare joi se va duce cu Fnedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-şi vadă părinții, se va repezi în Jidovița să strîngă în brațe pe doamna Lang. Dar o săptămînă fără Roza i se părea o veşnicie… Apoi mai ascundea în suflet şi durerea că nici n-a putut măcar să-şi ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiți să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trîndăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strîngere de mînă tremurătoare şi o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorît ca o temniță… Şi vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieşit dînsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza… De aceea tînărul privea pe Friedman şi toată familia lui ca pe nişte duşmani de moarte şi-i ura cît se putea în împrejurările în care se găsea.

De cînd a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii şi ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungureşte. Venind acuma într-un sat unguresc, şi-a închipuit că, auzind şi vorbind mereu ungureşte, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei şi astfel îşi va mai răcori dorul. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult româneşte, întîi pentru că tuturor le era mai la îndemînă şi apoi fiindcă notarul însuşi nu cunoştea limba statului decît tocmai cît îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai evreieşte sau româneşte, căci notăreasa, cu toate silințele, nu fusese în stare să învețe nici o boabă ungureşte. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe româneşte; deoarece însă îşi dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scîrbă de el şi-l ocolea.

Amărît şi mîhnit, Titu totuşi se apucă serios de munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur cîtă vreme va sta la dînsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-şi pune la zi lucrările rămase şi îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia aceloraşi formule şi tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu rîvnă în aşteptarea zilei de joi, cînd va revedea pe Roza. Se simțea chiar mîndru că se jertfeşte scriind „bilete de vite", „liste de impozite" şi alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate…

Joia sosi împreună cu o decepție crîncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreşit prin comună,

să zorească strîngerea birurilor şi să pună sechestre celor rămaşi prea mult în urmă, deoarece percepția îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în treizile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n-a fost mai posomorîtă ca joia aceasta. Fierbea, înjura şi-şi blestema soarta văzînd cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cît pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urît şi să discute politică. Pe urmă îşi zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decît îndemnat de Herdelea şi ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieşi toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colț registrele de sechestre şi, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă şi udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-şi scrisoarea, i se păru cam umflată şi o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța joii viitoare. Cum a răbdat o săptămînă, va mai răbda cîteva zile. Revederea va fi cu atît mai plăcută… Notarul îi povesti că s-a întîlnit în Armadia cu Herdelea şi cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, şi găsi că a făcut foarte bine cruțînd pe oameni cu sechestrele, deoarece percepția tocmai i-a mai acordat o amînare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel şi totuşi se mîhni parcă mai puțin ca întîia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunt, slab şi cu o mustață foarte căruntă, şi pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certați şi nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceştia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman şi astfel se mai răcorea şi-şi uita aleanul.

În cele din urmă totuşi trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dînsul mai bine comuna şi oamenii. Şi văzînd, i se strîngea inima de remuşcări şi imputări, şi-şi zicea din ce în ce mai întristat:

— Uite ce orb am fost!… Unde mi-a fost sufletul pînă acuma?

Gargalăul era un sat cam de vreo două ori cît Pripasul, aşezat pe țărmul stîng al Someşului, pe un şes drept ca masa. În mijloc se înălța trufaşă, cu un cocoş alb în vîrful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere şcoala statului, cu coperişul roşu de țiglă, cu două etaje, severă şi poruncitoare ca o stăpînă nemiloasă. Primprejur se înşirau numai case bune, cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca nişte cerşetori flămînzi, se răzlețeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate şi, într-un colț, ruşinoasă, se ascundea parcă bisericuța românească de lemn, dărăpănată, cu turnulețul țuguiat de şindrilă mucegăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginaşi, Titu, îndemnat de Friedman, îşi începu activitatea printre cocioabele pleoştite, întîmpinat

pretutindeni de dulăi lățoşi care-l lătrau c-o înverşunare atît de duşmănoasă ca şi cînd ar fi mirosit că vine cu gînduri rele. Umblînd din casă în casă şi răscolind mizeria pînă în fund, se simți cuprins încetul cu încetul de o nedumenre mare şi atît de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i întruna clădirile mîndre din mijlocul satului.

„Aci suntem noi, cei oropsiți şi săraci, pe cînd dincolo ei se lăfăiesc în belşug", se gîndi dînsul în sfîrşit, intrînd tocmai într-o căsuță foarte hodorogită, cu streşinile aşa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenuşie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să şteargă cu şorțul lavița, ca nu cumva să se murdărească domnişorul dacă ar pofti să şadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura cînd pe Titu, cînd pe cele două străji rămase în uşa tinzii.

— Apoi să ne iertați, domnişorule, că la noi e urît, murmură baba cu glas jalnic. Ne mănîncă sărăcia şi necazurile, domnişorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung şi se cutremură de o ruşine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrîna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipînd mizeria şi întunericul. Vru s-o liniştească cu o vorbă blîndă, dar nu îndrăzni să deschidă gura şi-şi vîrî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Cînd auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase cîteva clipe cu gura căscată, apoi înțelegînd, izbucni brusc într-un hohot de plîns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnişorule! Două sute!… Vai de mine şi de mine!

Lacrimile ei gîlgîiau atîta durere încît Titu avu o încleştare în beregată. Se uită zăpacit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratic. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simțind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainițele, schimbîndu-se într-o milă din ce în ce mai lămurită şi mai stăpînitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?" se gîndi atunci dînsul, în vreme ce bocetele bătrînei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babă, trebuie să plăteşti, că altfel îți iau zăloage şi-ți vînd tot, tot! Vorbi în acelaşi timp gura lui cu glas aspru care i se părea atît de străin încît de-abia îl mai cunoştea şi mirîndu-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N-am nimic, domnişorule, afară de sufletul din oase!… N-am!… Dar ia-mi-l, ia-mi-l!… Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile şi cît amarul de pămînt ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima… Numai sufletul mi-a mai rămas… Amu încaltea ia-mi şi sufletul, domnişorule!…

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare: „De ce să-i iau eu sufletul?

De ce eu? De ce tocmai eu?”

Stătu mult nemişcat, fără să rostească o vorbă şi fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plîngea mereu, îşi sufla nasul zgomotos, se închina şi se jura. Lui îi era ruşine de străji că se înduioşează şi totuşi n-avea puterea să-şi învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap şi mormăi supărat:

— Atunci poate că sunt greşite socotelile? Ori ce Dumnezeu?… Ori nu se poate?… Adică ce greşeli, ce…?

Se agăță îndată de cuvîntul „greşeli” ca un înecat, ieşi furios din casă, urmat de străjile care păşeau nepăsător, clătinînd din cap ca nişte animale trudite. Se duse drept la primărie şi spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greşit. Friedman zîmbi cu superioritate şi-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dînsul şi copiate de fiul său, un matematician de mîna întîi. Dar, dacă ține să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deşi, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele şi să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu îşi dădu seama că în registru nu poate fi nici o greşeală şi că-i trebuieşte doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simțea mic şi ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sîngele şi-i infiltra în suflet o scîrbă mare de sine însuşi. Zvîrcolindu-se să-şi împrăştie simțămîntul acesta, se aşeză la un birou încărcat de hîrțoage şi, maşinal, începu să adune, să scadă şi să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiece nume în cîte cinci-şase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atît de adînc baba cu fața zbîrcită de cute şi strîmbată de plîns, încît pe toate paginile tremura chipul ei mustrător, în vreme ce în urechi îi vuia mereu ca o imputare din ce în ce mai aspră: „Ia-mi şi sufletul, domnişorule!…”

După un răstimp de bîjbîiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat şi porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-şi gonească vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gîndurile la Rozica, la îmbrățişările ei calde, la şoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăşi în cocioaba dărăpănată, în fața bătrînei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se ruşină că, în asemenea clipe, mai poate să se gîndească la Roza Lang şi-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atîta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătîndu-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zîmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Paşii tînărului, apăsați, cînd mai rari, cînd mai grăbiți, răscoleau praful duşumelelor tocite, care, în îmbrățişarea soarelui, se legăna

ca o boare aurită… Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mîinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întîlni peste drum şcoala ungurească, trufaşă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau şi se jucau, strigînd plini de voioşie, supravegheați de un învățător tînăr şi foarte palid, cu ochii atît de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul şi veselia ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai învioreze cînd deodată văzu că învățătorul galben se umflă şi se roteşte ca un curcan, făcînd semn mînios unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dînşii, amenințîndu-i cu degetul şi strigînd. Titu se plecă spre fereastră şi, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuşi limpede cuvintele învățătorului, pline de indignare:

— Numai ungureşte!… Ungureşte!… Trebuie ungureşte!… Ungureşte!…

Într-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului. Simți o pornire năvalnică să se repeadă la dînsul şi să-i înfunde în inimă cuvintele amenințătoare… Nişte bătăi de clopot zdrăngăniră însă atunci şi, într-un minut, zgomotele amuțiră şi curtea şcolii rămase pustie. Numai clădirea scăldată în soare privea parcă mai mîndră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce şi-a înghițit prada, se linge leneşă pe buze. Niciodată pînă azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om.

Acum vedea cum casa roşcovană de peste drum, cu ferestrele mari şi sclipitoare, vrea să-l disprețuiască şi să-l jignească. Aceasta îl înfuria şi-i reamintea iar pe baba speriată şi cernită de suferințe. „Să-i smulg eu nenorocitei şi sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai țanțoş: numai ungureşte!”

Ridică ochii mai sus deasupra şcolii, spre cerul albastru, limpede ca o pînză întinsă acoperind nemărginirea. Gîndurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriaşă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcaşuri de stăpîni răsfățați de soartă, se plimbau prin ogrăzile mîndre unde întîlneau țărani unguri sfătoşi, cu izmene largi ca rochiile, cu mustăți răsucite, hodorogind în gura mare… Apoi uşoare şi iuți, ca năzdrăvanii din basmuri, gîndurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alți țărani, împovărați de nevoi, oropsiți de Dumnezeu şi de oameni, sleiți de muncă şi de sărăcie. „Şi totuşi al nostru e viitorul! îşi zise Titu înseninîndu-se. O cetate încercuită de o oştire desculță! Degeaba ne înfruntă cu şcoala amenințătoare, degeaba cîntă cocoşul în vîrful bisericii… Presiunea noastră nu încetează o

clipă! Mulțimea noastră înaintează mereu… Zidurile lor meşteşugite se clatină şi se fărîmițesc îndată ce le atinge suflarea vieții noastre încătuşate… Stăpînii tremură în fața slugilor! Slugile! Noi suntem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!…”

Îl gîdila un rîs de mulțumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările şi gîndurile negre. Îşi aduse aminte cum în Săscuța, acum vreo zece ani, cînd a trecut spre Bistrița, singur văcarul era român şi stătea într-o hrubă în capul satului, pe cînd azi, fără şcoală şi fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alți stăpîni sunt cotropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață!” se gîndi dînsul, simțindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiților.

Cînd fu poftit la masă, merse atît de bine dispus că înveseli toată familia notarului, deşi era cam supărată deoarece le pierise o gîscă, îndopată şi îngrijită de însăşi doamna notăreasă. După prînz Titu se cufundă într-o discuție pasionată cu Friedman şi fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungureşte, dar Titu nu răspundea decît româneşte, parcă ar fi uitat dintr-o dată şi cu desăvîrşire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că îşi va pierde graiul în clipa cînd ar mai rosti un cuvînt unguresc. Notarul şi mai ales feciorul său susțineau cu înverşunare că politica românească e greşită din temelie, fiind pornită dintr-un simțămînt de ură împotriva stăpînitorilor legali ai țării şi că prin urmare se va sfîrşi printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndîrjit, strădania ungurilor de a ucide prin deznaționalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferințe şi de vitejie, şi dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sunt siliți să lupte pe viață şi pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrînd să-i dea lovitura de grație. Sunt sigur că, mai curînd sau mai tîrziu, şovinismul dumitale are să te gonească în România, ca şi pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi… Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înşel niciodată…

— Unde-i norocul să pot trece şi eu în țară! suspină Titu cu mîndrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întîrzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aş vrea să te întîlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara Românească! Grozav!… Ai să vezi dumneata acolo libertate şi fericire, dumneata care aici cîrteşti şi te revolți neîncetat… Chiar te rog să-mi scrii şi mie o carte poştală… Făgăduieşti?

— Desigur! strigă Titu îmbujorat de însuflețire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?… Crezi dumneata? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi ştii dumneata că în România dumitale nimic şi nimeni nu e

stabil? Dacă ochii dumitale se întîmplă să nu-i placă boierului, a doua zi ai zburat… Acolo nu-s legi şi nici admimstrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniați pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanelor de robi în zdrențe… Să nu-mi vorbeşti, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca dumneata!… Trei ani am stat acolo în tinerețe, dar n-am să uit pînă voi închide ochii cît am îndurat!

— În sfîrşit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin ştiu că tot e românesc şi numai românesc! făcu Titu cu un surîs triumfător care pe notar îl sîcîia mai tare decît dacă ar fi răcnit. Şi prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbeşti şi să simți ca un străin!

— Eşti un şovinist cum nici nu mi-aş fi putut închipui, nu degeaba eşti poet român! zise studentul, căutînd să fie ironic, pe ungureşte.

La sfîrşitul discuției Titu se simți mîndru ca un comandant de oaste după o bătălie cîştigată. Era mai ales mulțumit pentru că a avut curajul să-şi declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca şi cînd ar fi făcut-o în fața unor inchizitori fioroşi.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bîrfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obişnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era ruşine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoştință cu toți surtucarii unguri, dar n-a umblat deloc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe şi oropsite.

Casa preoțească era în preajma bisericuței, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preotească, o țărancă secătuită de muncă, şi trei fete modeste, foarte ruşinoase şi cam prostuțe. Toate s-au bucurat şi l-au poftit îndată în „casa dinainte”, o odaie împodobită cu țesături şi cusături țărăneşti şi cu o masă în mijloc, aşternută cu față albă, pe care trona o biblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint şi alta mai mare de lemn. Stîngăciile şi sfiala fetelor, ca şi vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să rîdă, acuma i se păreau pîine de farmec.

— Dar sfinția sa? întrebă dînsul cînd, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră nemaiştiind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mîinile roşii. Au venit adineaori nişte unguri să-i cunune. C-aici aşa-i obiceiul. Întîi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin şi la tata, că zice că slujba noastră e maisfîntă…

— E mai sfîntă… repetă Titu maşinal.

În curînd sosi şi preotul, bătrîn, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită şi cu nişte ochi blînzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mîndră. Dădu mîna cu Titu, îl aşeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar

de vin şi apoi, cînd rămaseră singuri, îi zise cu o imputare uşoară, frățească:

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit şi pe la noi… Aşa se şi cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți cei de-o limbă şi de-o lege. De aceea m-am mirat şi m-a durut că ne-ai ocolit pînă azi…

Titu plecă fruntea parc-ar fi aşteptat o binecuvîntare şi rosti domol, ca un vinovat mustrat de remuşcare:

— Iartă-mă, părinte!

Zvonul şi apoi ştirea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deşi nu tăgăduieşte că cu dînsul a rămas însărcinată, se răspîndi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoieşte de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce ştiau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei şi că deci şi-a bătut joc de ea înadins şi numai ca să se răzbune pe Baciu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a şi bruftuluit de față cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stîrneau zilnic valuri de lacrimi şi explozii de milă pentru victima „praşcăului" Glanetaşului, cu toate că pînă atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație în familia învățătorului. De cîte ori auzeau că Baciu bate pe Ana, amîndouă fetele lui Herdelea plîngeau cu hohote şi blestemau pe Ion, avînd de partea lor fățiş şi pe dăscălița, care nu se ostoia pînă ce nu striga din cerdac spre casa Glanetaşului: „Să vă fie ruşine obrazului!" Deşi nu se arăta, învățătorul se indigna tot atît de mult ca şi muierile, fiind un sentimental fără seamăn şi avînd oroare de bătaie, încît chiar în şcoală, cînd se întîmpla să-l scoată din sărite vreun copil şi să-i tragă două-trei la palmă, avea remuşcări zile de-a rîndul. Laura mai încercă de cîteva ori să explice flăcăului că nu-i sade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea şi rînjea ca un cîine turbat.

— Nici n-am mai văzut aşa blestemăție, murmura Herdelea, clătinînd din cap, seara cînd vorbeau de feciorul Glanetaşului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia…

De altfel Ion însuşi trăia într-o tulburare atît de ciudată, că aproape nu-şi dădea seama ce mai voia şi unde vrea să ajungă. De cînd a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl duşmăneşte şi totuşi se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieşea în cale, aci se înfuria şi suduia din senin, căutînd oricui ceartă şi bătaie. Mai ales cînd îi pomenea cineva de Ana se zborşea şi fulgera; ba în cele din urmă ajunse să vadă un vrăjmaş de moarte în oncine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminică, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să caute să se înțeleagă cu Vasile Ba-

ciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata şi chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe cînd îşi zicea că se poartă ca un prostănac, alergînd după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine şi să încerce o învoială cinstită. Se gîndea atunci că Vasile Baciu, încăpăţînat cum e, poate să se răzgîndească, să lase pe Ana să nască şi s-o ţie acasă cu copilul pînă ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au maifost şi alte fete cu copii din flori care totuşi s-au măritat, dar încă fata bogătaşului Vasile Baciu?… Asemenea închipuiri îl făceau însă mai dîrz. „Mai bine să rămîn tot calic, decît să mă frece ei pe mine!" îşi răspundea cu un simţămînt de mare mulţumire.

Cîteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că şi-a împlimt gîndul, că de acum poate avea şi pămînt şi de toate, numai să vrea dînsul, căci toate numai de voinţa lui atîrnă. Aşteptarea de azi îi umplea fiinţa de o plăcere nemaisimţită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost uşor să puie capăt tuturor neînţelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobîndit ce a rîvnit atît de vijelios, vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute şi mai grele.

Într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr-un aprod trimis înadins după dînsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca şi odinioară, cînd cu pîra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întîmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit şi fericirea e atît de aproape, că doar să întindă mîna s-o culeagă.

Un domn străin, gros şi gras, cu ochelari negri, cu faţa plină şi rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut jalba împotriva domnului judecător. Ion nu stătu pe gînduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a făcut-o… Numai după ce-a isprăvit şi a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mînios, mai la o parte, şi-a dat seama că s-a pripit şi şi-a adus aminte cum a făgăduit învăţătorului de atîtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăugînd că el a stăruit la Herdelea şi l-a rugat în genunchi pînă l-a înduplecat. Domnul străin însă nu-l mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungureşte altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat româneşte, îl întrebă dacă s-a gîndit bine ce a făcut, iar cînd dînsul răspunse că s-a gîndit, îi zise că plîngerea lui e mincinoasă şi, prin urmare, în loc de două săptămîni, acuma poate să fie închis două luni, de nu şi mai mult… Ion, cu o înfăţişare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Pînă ce ajunse în uliţă, flăcăul se mai gîndi că n-ar fi trebuit să vîndă pe Herdelea. În uliţă îşi zise că şi în temniţe oameni trebuie să stea şi că ori o săptămînă, ori o lună, tot un drac e… Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pămînturile lor care vor fi ale

lui…

Fiindcă Ion, de la o vreme încoace nu mai mergea aşa de des pe la Herdelea ca înainte şi niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului de-abia după vreo săptămînă şi întîmplător a aflat cum odrasla Glanetaşului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu cînd a încercat să-l descoase asupra gîndurilor lui cu fata batjocorită. Domnişoarele şi doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învățător şi om luminat, e dator să intervină, să povățuiască şi la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu şi nici de oameni". Măgulit, învățătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întîi nişte ogrinji în ieslele Dumanei.

— Păcat că nu-i aici şi Titu, murmură Herdelea, aşteptînd aproape mişcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influență asupra nebunului… Ei, dar acuma săracul Titu cine ştie cum se trudeşte în Gargalău! Căci de, pîinea cea de toate zilele greu se agoniseşte şi cu multă sudoare!

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roşi, se înfurie şi curînd i-o trînti, fără ruşine, învățătorului:

— Dar mai lăsați-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil şi ştiu bine ce fac şi cum trebuie să mă port!… Apoi zău aşa!… N-o iau, domnule învățător, pentru că n-am poftă s-o iau. Şi drept să vă spun, mi-i urîtă Ana ca mama pădurii şi nu mi-ar mai trebui, să ştiu că badea Vasile mi-ar pune colea-n palmă tot hotarul Pripasului. Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pîntecele la gură? Io-s vinovat? Ea-l de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat… Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele…

Herdelea se cruci ascultîndu-l şi amuți, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgîne. Numai dăscălița nu-şi pierdu cumpătul, ci aprinzîndu-se de indignare, îi zise, căutînd totuşi să-şi păstreze demnitatea:

— Nu ți-i ruşine ție, măi băiete, să vorbeşti aşa în fața noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici țiganii cei mai nemermci n-ar îndrăzni să facă şi să grăiască precum îndrăzneşti tu! Frumos îți stă, n-am ce zice… Noi te-am crezut mai de treabă şi mai aşezat ca pe alții, dar văd că n-ai pereche în blestemății. Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de cîine nu faci pînă-i lumea sită de mătase… Foarte bine a zis…

— Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tînăr şi nu ştie ce vorbeşte, interveni Herdelea împăciuitor, uitîndu-şi hotărîrea energică de adineaori în fața îndîrjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblînzească reamintindu-i că, de cîte ori i-a ascultat sfaturile numai bine i-a mers, şi stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion Lungu, cînd fusese cît pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temnițe

şi cînd numai jalba pe care i-a făcut-o dînsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blîndețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se ruşineze. Dar nevrînd să se dea învins, îşi aduse aminte de domnul străin de la judecătorie şi sări mînios, strigînd:

— Că bine m-ai sfătuit, domnule învățător! Mai bine nu mă sfătuiai şi mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămîni, decît să stau amu două luni ori poate şi doi ani!… Lasă că am aflat şi noi cum s-au întors lucrurile, ca doar nu suntem tocmai aşa de proşti…

— Vasăzică asta ți-e recunoştința, măi Ioane? zise Herdelea înfricoşat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, şi tu şi ai tăi, să nu te las, acuma ai obraz să-mi faci imputări? Uiți că tot plîngerea mea te-a scăpat de temniță…

— M-a scăpat, cum să nu mă scape… Zi mai bine că ți-ai bătut joc de neştiința mea cum nici n-aş fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nimeni… Dar amu nu-i nimic! Să fim sănătoşi! De-amu oi şti şi eu să mă feresc şi să umblu după capul meu… Să dea Dumnezeu noapte bună!…

Ieşi repede, trîntind uşa şi bodogănind pînă acasă.

Atîta obrăznicie încremeni chiar şi pe doamna Herdelea, încît de-abia într-un tîrziu putu zice:

— A înnebunit de tot becisnicul! ceea ce se potrivea şi cu părerea domnişoarelor care, reapărînd, nu mai ştiau cum să-şi arate revolta.

Pînă noaptea tîrziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întîmplase niciodată… Şi supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atîta nerecunoştință şi lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteț şi mai spălat ca ceilalți țărani. Herdelea se mîndrea că l-a avut elev şi-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept, şi Ion fusese veşnic săritor şi nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge pînă-n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme nişte lemne pentru bucătărie… În serile lungi de iarnă, cînd plictiseala omoară satele, cînd de frica ei oamenii se culcă odată cu găinile, feciorul Glanetaşului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultînd sau spunînd basmuri, cîntînd ori jucînd loton şi durac… Însăşi doamna Herdelea, care nu-şi ascundea disprețul față de proşti, cum le zicea dînsa țăranilor, cu Ion vorbea ca şi cu o persoană de seama ei, mai ales că el ştia să păstreze totdeauna buna-cuviință. Şi acuma, acelaşi Ion nu se ruşinează să răcnească şi să amenințe pe domnul învățător!

— Dac-ar fi fost acasă Titu, sunt sigură că-l plesnea! zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decît se mîniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră îndeosebi cele despre plîngerea împotnva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima: dar dacă nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba?… Nu maivăzuse de mult pe Ghiță Pop de la judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia şi deci se prea poate să fi fost chemat şi Ion… Atunci nenorocirea e pe drum…

— Te pomeneşti că mai dăm şi de belea din pircina reclamației cu obraznicul ăsta! vorbi Laura care, de cînd se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m-aş mira deloc! adăugă dăscălița mîngîindu-şi gura şi nasul. De la astfel de proşti te poți aştepta la tot ce-i mai rău!

— Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul aşa de negru cum se pare… O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi avînd cine ştie ce necazuri, ş-apoi la necaz omul vorbeşte vrute şi nevrute!

În vreme ce sufletul îi sîngera de presimțirea nenorocirii, trebui să zîmbească, să glumească şi să convingă familia că nu-i nicio primejdie… Dăscălița şi fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frămîntă toată noaptea cu ochii deschişi, speriați, căutînd zadarnic să înece în întuneric vedeniile apăsătoare…

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plîngerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistrița. Răspunse surîzînd cucernic la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului şi nevrînd să pară că e cuprins de vreo pornire duşmănoasă față de nimeni, deşi în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pîrască. De altfel îi veni foarte uşor să se lămurească, avînd doar să-şi repete declarațiile făcute cu prilejul procesului din care se înțelegea că feciorul Glanetaşului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas şi că, în interesul obştesc, trebuia negreşit scuturat puțin ca să-şi vie în fire.

— Nu sunt om de legi şi deci nu pot vorbi decît ca un simplu profan, făcu dînsul drept încheiere. Totuşi mi s-a părut şi mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că amenințarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăşi plîngerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneață, este, zic, faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru…

Cînd însă preotul auzi din gura lui Ion însuşi că Herdelea este autorul adevărat al plîngerii, se roşi de mare mînie. „Asta-i culmea ipocriziei! se gîndi el. Pe de o parte îmi vine la colindat şi mă pofteşte la logodna fetei, iar pe de

altă parte mă tîrăşte pe la judecăți! în sfîrşit, bine că s-a făcut lumină!”

De-acuma era dovedit că învățătorul i-e duşman şi prin urmare se credea îndreptățit să caute şi el să-l lovească şi încă tocmai cînd îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu deloc!” se hotărî dînsul.

Cu cît i se înrădăcina în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atît găsi mai multe împrejurări uşurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decît victima intrigilor învățătorului. Îl compătimi şi-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gîndi tot mai des la dînsul şi din ce în ce cu mai multă duioşie. Adică pentru ce îl urmărise cu atîta înverşunare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile şi întîmplările, recunoştea că s-a pripit cînd l-a dojenit în biserică şi c-a greşit îndemnînd pe Simion Lungu să-l pîrască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion… Deci trebuie să încerce să-şi răscumpere greşelile şi să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Şi, fiindcă ştia bine neînțelegerile dintre el şi Vasile Baciu, îşi propuse să-i împace, convingînd pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baciu să-i împlinească dorințele în ce priveşte zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăştia şi ruşinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întîia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someşului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilaşul de mînă. În Pripas însă, de cînd e Belciug în fruntea credincioşilor, nu s-au pomenit copii din flori. Şi apoi ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer. Bine, a greşit fata şi e vinovată, dar pentru o greşeală nu poți să omori un om. Atîta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea şi prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vînătă şi zdrobită de bătaie…

Preotul mai cumpăni cîtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-şi impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreț. Herdelea are să îngălbenească de necaz cînd va afla că pînă şi Ion al Glanetaşului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoştința flăcăului, va dobîndi şi încrederea lui Vasile Baciu, pe care pățania fetei l-a prăpădit şi care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar şi cu feciorul Glanetaşului, măcar că s-a jurat şi s-a lăudat atîta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simțea o nouă arsură a conştiinței sale, căci şi el îl asmuțise odinioară pe Baciu să nu-şi nefericească fata cu un destrăbălat bătăuş şi tîlhar… În sfîrşit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească şi biserica cea nouă ceva. Căci rîvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțîndu-se un sfînt locaş de piatră, falnic şi frumos, în locul celui vechi şi dărăpănat care îi făcea necinste atît lui, cît şi satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu crescînd, con-tribuind el însuşi cu aproape toate

veniturile bisencii şi impunîndu-şi singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntaşi, Toma Bulbuc şi Ştefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulți, Belciug căuta să insufle şi țăranilor ambiție de a dărui pentru bisenca cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunți, la botezuri, la morți… Din nenorocire, credincioşii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încît de-abia acuma se putuseră începe tratative cu cîțiva arhitecți vestiți din Bistrița, şi încă nu se ştia dacă suma adunată va ajunge… În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trîmbițînd lumii silințele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea şi bisericuța cea veche, aşa săracă şi umilă cum era, mutată în satul Săscuța, unde românii se înmulțiseră şi, neavînd unde să se închine, veneau duminicile în Pripas să asculte sfînta liturghie… Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-şi poată continua opera şi să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dînsul acasă, după-amiază, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetaşu şi Zenobia. Nu voia să se ştie de ce-i cheamă şi nici să bănuiască unu că a poftit şi pe ceilalți. „Cum sunt de îndîrjiți amîndoi, ar fi în stare să nici nu vie, îşi zise Belciug, frîngîndu-şi mîinile cu înfrigurare. Pe cînd aşa, dacă se vor întîlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială!”

Cei dintîi sosiră Vasile Baciu cu fata. Țăranul era puțin cherchelit fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați şi arşi de plîns şi încerca zadarnic să-şi ascundă pîntecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să şadă, pe cînd ea rămase în picioare, cu ochiiîn pămînt, lîngă uşă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-şi stîlceşte fata, c-a ajuns de rîsul lumii, că omul la nenorocire să nu-şi piardă judecata, că Ana a greşit, dar orice greşeală se poate îndrepta cu bunăvoință, dar încăpățînarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-i fecior sîrguitor şi isteț, deşi n-are avere, şi poate să fie un ginere mai de treabă ca mulți alții… Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioşat şi amărît:

— Da cum n-aş vrea eu, domnule părinte? N-am încercat eu în toate chipurile? L-am şi rugat, eu, om bătrîn… Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea şi nu vrea. A batjocorit-o şi amu ne freacă… Apoi ce să mai ştiu eu face? Dumneata eşti om sfînt şi drept şi înțelept… Învață-mă dumneata şi eu fac orice!

Preotul îşi petrecu mîna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, şi

tocmai se pregătea să-l povățuiască să nu fie zgîrcit, că doar pentru odrasla luidă, iar nu pentru străini, cînd auzi paşi de opinci în tindă şi apoi un ciocănit sfios în uşă.

— Intră! murmură dînsul repede, încîntat. Glanetaşu deschise încet şi cu respect uşa şi îşi puse îndată căciula jos lîngă cuptor, în vreme ce Zenobia şi Ion intrară mai cu curaj şi dînd bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzînd pe Baciu şi pe Ana, cu toate că atît ei cît şi ceilalți bănuiseră de ce au fost chemați. Belciug dădu mîna cu Glanetaşu şi cu Ion, aruncînd o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cît de mult îi cinsteşte, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blînd, învehnd dojana în rugăciune:

— Aud şi nu cred că tu n-ai vrea să iai pe fata asta neno-rocită, după ce vezi bine şi recunoşti că eşti vinovat şi c-ar trebui să-ți împlineşti datoria creştinească… Apoi aşa nu-i frumos, măi Ioane! Că fata urîtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i… Spune şi tu, nu vorbesc eu bine?… Tu de asemenea eşti un băiat cumsecade, cuminte, aşezat… Cum se poate una ca asta?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetaşu în locul flăcăului, scărpinîndu-se în cap şi cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăugă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfîrşească, pe cînd Ion plecă fruntea cu o mişcare ce voia să arate că da, într-adevăr el ar vrea.

Se lăsa o tăcere mai lungă şi pe urmă deodată se porniră să vorbească în acelaşi timp şi Vasile, şi Ion, şi Glanetaşu. Preotul însă le curmă avîntul, făcînd un semn cu mîna, şi le zise blajin, cu un zîmbet cucernic şiîmpăciuitor:

— Iacă de-asta v-am adunat! Acu să vă tocmiți şi să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani…

Belciug se aşează tacticos la masă şi apoi ridică ochii la dînşii, aşteptînd tocmeala şi păstrîndu-şi pe buze surîsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privirile ațintite asupra lui, ca şi cînd într-însul ar vedea singura lor mîntuire. Zenobia ofta des şi-şi dădea ochii peste cap, vrînd astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de ruşine, plîngea înăbuşit, căutînd să se facă cît mai mică şi să-şi acopere pîntecele cu mîinile încrucişate pe care picura în răstimpuri cîte-o lacrimă fierbinte… Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai cîteva clipe de uruitul unei căruțe pe uliță… În tăcerea ce stăpînea ca o duşmănie mută, zbîrnîi apoi deodată vocea lui Vasile, gros şi răguşit, încît toți parcă se speriară şi întoarseră capetele spre dînsul:

— Eu nu mă codesc deloc, domnule părinte… Eu îi dau fata… Uite-o! Să şi-o ia şi să fie sănătoşi!

Vorbele acestea deşteleniră amorțeala aşteptării. Ion se mişcă pe scaun, îşi

drese glasul puțin şi zise liniştit, dar uitîndu-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse şi arătînd tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să ştiu ce iau şi ce-mi dă… Am dreptate, domnule părinte, ori n-am?

Amîndoi se adresau numai preotului şi nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana şi deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaților se înmoaie şi se apropie.

— Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămîne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume… Cît trăiesc însă nu vreau să rămîn pe drumuri şi s-ajung la bătrînețe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? se ridică atunci şi Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac? Am eu avere ca dumneata, am eu pămînt?… Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amîndoi ca să nu pierim de foame?

— Să munciți şi să vă faceți! strigă Vasile Baciu.

— Oare?… Da pîn-amu n-am muncit? Pîn-amu nu mi-am sfărîmat de ajuns oasele? Că slavă Domnului, cu mîinile în sîn n-am stat! şi avut-am oare vreun folos din toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol… Ş-amu ai vrea să mai hrănesc şi pe fata dumitale, că ți se pare că dînşii nu-mi sunt pînă peste cap!

Arătă cu degetul pe rînd, pe tată-său şi pe maică-sa care dădură din cap foarte posomorîți, vrînd astfel să înduioşeze pe adversar şi să dea o mînă de ajutor feciorului.

— Cît trăiesc eu, nu dau nimic!… Asta s-o ştii dinainte! Nici un creiţar şi nici o palmă de loc! Mai bine o omor şi o îngrop; cel puțin să ştiu c-am omorît-o eu, pentru că nu şi-a ținut cinstea şi nu m-a ascultat pe mine… Aşa! Uite-aşa!

— Apoi dacă-iaşa, degeaba ne-am mai ostenit şi am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învîrtindu-şi pălăria în mîini şi îndreptîndu-se spre scaun ca şi cînd ar fi dat să se scoale şi s-ar fi răzgîndit înainte de a sfîrşi mişcarea.

Belciug, speriat că i s-a stncat planul, ar fi vrut să intervie şi să-i domolească, şi nu ştia cum s-o facă. Tuşi de cîteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împînzi iar o tăcere, acum însă nervoasă şi frămîntată de scîrțîitul scaunelor… Înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciu izbucni din nou:

— Dac-ai socotit să-ți baţi joc de fată ca să-mi smulgi moşia, apoi rău te-ai socotit, că nu ți-ai găsit omul… Nu, nu, băiete!… Hm… Ştiu că ți-ar plăcea… Dar eu… hm… lasă pe mine… Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu şi Maica Precista!

În clipa următoare Ion, Zenobia şi Glanetaşu protestară indignați,

acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului… De-abia acuma se rupse gheața aievea şi se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mîlc şi suspina, ca o osîndită care-şi aşteaptă verdictul.

În sfîrşit Vasile Baciu consimți să dea cinci locuri şi o pereche de boi, dar pămînturile să fie scrise pe numele Anei.

Ion însă ținea morțiş că-i trebuie toată moşia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrîn, şi încredințîndu-l că, drept recunoştință, îi va purta de grijă şi nu-i va ieşi niciodată din cuvînt.

Cînd ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricît s-ar mai ciondăni. Dar atîta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzînd că se înserează şi încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala şi, dînd mîna cu bărbații, le zise zîmbind:

— Ei, să fie într-un ceas bun şi cu noroc! şi la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer şi biserica lui de pe pămînt!

Ciorovăiala dintre potnvnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se înjurau, se opreau, dădeau din mîini, îşi şopteau cine ştie ce, dar tocmeala nu mai înainta deloc. Cînd sosiră în fața casei lui Vasile Baciu, amîndoi se gîndiră să lase aşa cum vrea celălalt şi să sfîrşească, şi totuşi se răzgîndiră repede nădăjduind fiecare că amînarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura şi se uita rugătoare cînd la tatăl ei, cînd la Ion, înfricoşată că se vor despărți fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferințele. Şi într-adevăr se despărțiră jurîndu-se, atît flăcăul cît şi Vasile, că ori rămîne cum au spus ori nici să nu se mai întîlnească…

Vasile Baciu, simțindu-se gîtuit, plesnea de mînie şi, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei şi o bătu iar pînă cînd o umplu de sînge… Toată noaptea şi a doua zi fu crîmpoțit de gînduri negre. Înțelegea acum lămurit ceea ce bănuise de cînd a prins de veste că feciorul Glanetaşului umblă să sucească mintea Anei: „Vasăzică vrea să-mi ia pămînturile!" îi răsăreau sudori reci pe frunte gîndindu-se că va fi nevoit pînă la urmă să se îndoaie şi să trăiască din mîna calicului… Îşi fierbea creierii căutînd să născocească un mijloc care să-l scape din ghearele hoțului şi se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înşele cît mai cumplit… Dar oricît se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască şi că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atît de slabă, încît nici el însuşi n-o credea. Cum s-o primească atunci celalt? Mai mult l-ar întărîta…

Ion era vesel şi mulțumit. Era sigur că pînă la urmă Vasile Baciu îi va da tot şi-şi făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbîndească. A

doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru şi să se bucure văzîndu-le, fiindcă de-acuma sunt ale lui. Pe la amiază se sfădi rău cu Glanetaşu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decît m-ai învăța pe mine, mai bine ai pune şi dumneata mîna pe ceva, că mănînci pîinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor! îi strigă feciorul cu dispreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetaşu, şi de soacra primarului, o babă specialistă la peţituri şi tocmeli, se duse la Vasile Baciu care de altfel îl aştepta şi chiar chemase pe Firoana şi pe nevasta dascălului Simion Butunoi, să poată ține piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile şi îmblînzeşte inimile. Toată tîrguiala fu reluată de la început cu mai multă rîvnă şi violență, fiecare parte urmărind să păcălească cît mai tare pe potrivnic. Cuvîntul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau țigăneşte şi, drept dovezi şi argumente, se ocărau întîi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetaşu, pe Baciu şi toate neamurile lor cunoscute şi necunoscute… În loc de apropiere, mai rău se înrăiră şi se despărțiră hotărîți să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, fireşte, nu-i împiedică să se întîlnească iar peste cîteva zile şi iar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciu se gîndi că cununia nu se poate face în nici un caz pînă după Paşti, se lăsă mai greu spre a cîştiga timp pentru a găsi mijlocul de a-şi înşela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea deloc şi se prăpădi de rîs cînd Vasile vru totuşi să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana… Apoi, cu două săptămîni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de ceas, încît flăcăul se miră cît s-a făcut Baciu de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pămînturile şi amîndouă casele, cerînd doar să fie scrise, după cununie, pe numele amîndurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetaşu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu viţel, o scroafă cu şapte purcei, un car nou şi altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese şi neveste tinere. În aceeaşi zi se duseră la notar pentru înştiințările legale şi pe urmă la preot să facă strigările de cuviință aşa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminică după Paşti.

Din clipa aceasta Vasile Baciu trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-şi găsea locul şi nu mai ştia cum să-şi ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie şi-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

După întrevederea cu preotul român, Titu se simțea alt om, mai luminat,

mai curat. Se gîndi mult la viața lui de pînă atunci şi o găsi stearpă şi ruşinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închişi, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungureşte i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mîzgălise poezii, cînd sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mînă împuindu-şi mintea cu gîndurile altora, dacă nu căutase să ştie ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuieşti drame şi tragedii pentru glorie, cînd în fața ta se desfăşoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în muțenia ei decît orice născociri romantice? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui!" îşi zicea dînsul cu mîndrie în clipele de însuflețire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina şi făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea cînd cu făclia în mînă, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire, cînd rătăcitor din sat în sat mîngîind jelaniile oamenilor năpăstuiți, învățîndu-l cum să-şi uşureze traiul şi aținînd în sufletele lor focul nădejdii de mai bine, cînd în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor fîlfîind în vînt… Îşi zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejeşte pentru poporul lui şi foarte deseori se visa în fundul unei temnițe, legat în lanțuri şi totuşi fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbînda tuturor… Şi închipuinle acestea îi umpleau ființa de plăceri sufleteşti nebănuite.

În lumina zilei însă zîmbea de visurile îndrăznețe ca nişte aiurări bolnave şi-şi zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile şi hotărîrile nu fac doi bani dacă rămîn neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată şi se necăjea că nu ştie ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atîrna picioare de plumb… Avu o bucurie cînd îi dădu prin gînd să rupă orice relații cu toți ungurii şi să nu vorbească decît româneşte. Şi fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungureşte hîrtiile oficiale, îl cuprinse scîrba de slujba ce o făcea.

Totuşi pe Roza Lang n-o uita şi chiar se gîndea cum ar putea-o aşeza şi pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-şi încurca năzuințele. Îi era ruşine însă cînd îşi amintea că i-a declarat dragoste în ungureşte şi că întîia lui iubire pătimaşă e o unguroaică. Se consola doar zicîndu-şi că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e şi Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, ştiut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național… Deoarece trecuseră cîteva săptămîni de cînd se despărțise de ea, acuma n-o mai dorea cu atîta înverşunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebuneşte. De aceea hotărî că iubirea aceasta nu e în contrazicere deloc cu planurile lui şi că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi

cu totul liniştit, făcu legămînt că o va învăța şi pe ea româneşte.

Acuma, după ce credea că şi-a tras o nouă linie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare şi-l considera mai puțin ca pe un buştean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput, i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească deloc ungureşte şi care nu-l mai scotea din „şovinist" şi „agitator".

Avea remuşcări că n-a căutat pînă acuma să cunoască măcar din cărți România, țara spre care se îndreaptă azi toate gîndurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-şi poate procura nici cel puțin cîteva vederi din „paradisul românesc", cum o botezase dînsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminali pe toți dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opreliştile guvernului unguresc şi să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase şi chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgîndărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea ştie bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i țărani storşi de sărăcie alături de boieri ce nu-şi cunosc numărul moşiilor, sate mai mizerabile ca nişte colonii de robi alături de oraşe otrăvite de lux şi desfrîu, clăcaşi ce se zvîrcolesc în beznă, surtucari cărora li-e ruşine să vorbească româneşte şi se fălesc sporovăind franțuzeşte, ciocoi spilcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege…

— Dumneata vezi România cu ochi ungureşti, zicea totdeauna Titu, încercînd să-i oprească ocările.

— Aşa crezi?… Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine şi vei recunoaşte că n-am exagerat… Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mînă, v-aş aduna pe toți şi v-aş tnmite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul dumitale. Sunt sigur că v-aş vindeca de iredentism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră!

— Asta-i culmea! sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, şi cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plictisit cu martirii dumneavoastră!… De altfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Cînd îi zici dumneata „frate", el îți zice „boanghină"!

Fireşte, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci îşi închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întîmplare şi cîte un cuvînt mai bun, Titu se mîndrea ca şi cînd lauda l-ar fi privit direct pe dînsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales

că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci şi năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma cîtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică şi mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-şi caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paşti, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor, explicîndu-i că, din pricina tărăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrîn şi conştiincios. Titu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, şi seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Cînd află aceasta, Friedman se roşi de mînie şi-i declară, de-abia stăpînindu-se:

— Dumneata vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare… Aşa nu mai merge, regret… Trebuie să ne despărțim!

— Conştiința mea e curată, în orice caz! răspunse Titu cu o demnitate însoțită de un zîmbet modest.

În aceeaşi seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci şi cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joi şi avînd treburi în Armadia, îl duse şi pe Titu pînă la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

Macedon Cercetaşu, îndată ce ieşi din biserică, aduse învățătorului Herdelea ştirea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu şi că chiar i-a chemat la dînsul acasă pentru după-amiază să-i puie față-n față. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amărî. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sînge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvîrşită față de binefăcătorul său?… Îi veni în minte imputarea lui Ion şi acum înțelese de unde vine nerecunoştința lui: Belciug… „Vasăzică popa l-a ademenit să mă trădeze… Iată pînă unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un țăran împotriva mea…"

De altfel, de cînd îl oprise judecătorul înaintea liceului şi mai ales de cînd s-a întîmplat obrăznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paşte rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioşeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunțase Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cît de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deşi licărirea aceasta era atît de vagă, că şi lui i se părea himerică. Cînd însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia şi a aflat de la Ghiță Pop că ancheta a trecut şi a constatat imparțialitatea judecătorului, dîndu-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învățătorul a început să se aştepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-ispună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției; dar atîta tot a putut afla Herdelea că, printre

cei dintîi, au fost ascultați Belciug, Ion şi Simion Lungu… Cum nici unul dintr-înşii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dînsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să ştie, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că pînă în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl aţîța, iar frica îl oprea, închidea ochii şi căuta să amîne cel puțin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu soseşte niciodată prea tîrziu… Şi aşa, în loc să cerceteze la obîrşie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei iscodind mereu pe Ghiță Pop de la care ştia că nu poate culege nimic sigur.

Umblînd zadarnic pe la Ghiță Pop, într-o după amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vreo trei zile şi pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. „S-a spart buba!” îşi zise dînsul, încredințat că citația e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzînd că e vorba de o nouă complicație. Era pîrît să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistrița de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de cîte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-şi mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri şi încurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct de la percepție. El zisese că, precum au stat fără salon atîția ani de zile, ar mai putea sta pînă se vor mai uşura puțin. Dar fetele atîta l-au cicălit încît a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate şi că e nevoie de o odaie mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori… Vreo doi ani de zile a şi plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămînă iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei şi se ducea chiar ea să pună banii la poştă. De cînd a intervenit însă bobota măritişului, Laura nu s-a mai interesat, iar bătrînul, avînd destule alte cheltuieli urgente, şi-a zis că jidanul poate să mai aştepte şi a ascuns somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenințătoare, ca să nu le vadă fetele şi să-i aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, îşi găsi scuza că nu poate plăti o sumă aşa de mare, şi că va aranja lucrurile după nunta Laurei, cînd va maiscăpa de greutăți… Acuma iată că firma a pierdut răbdarea şi-i cere să achite imediat atît ratele din urmă, cît şi pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un surîs desperat. Şi tocmai azi, în preajma nunții!

Pînă acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Vasăzică trebuie să se silească mai ales să cîştige

timp pînă după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile… Întîi şi întîi n-are să arate acasă citația şi nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacnmile, blestemele şi spaima familiei. Toate are să le descurce el liniştit, fără zvîcniri zgomotoase. Din nefericire, termenul judecății e înainte de Paşte. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti şi nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Poliția tot nu cunoaşte amînări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată şi reluînd ratele… Pînă atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei şi se mai simplifică lucrurile…

Intră acasă vesel, ca şi cînd ar fi cîştigat la loterie. Deşi citația îl ardea în buzunar, luă pe dăscăhță de mijloc, o învîrti de cîteva ori tinereşte şi o pupă țocăind pe amîndoi obrajii, stîrnind rîsul fetelor şi indignarea doamnei Herdelea care, smulgîndu-se din brațele lui, îl ocărî:

— Ho, nebunule!… Nu ți-i ruşine, om bătrîn şifără minte, măcar de copiii ăştia care te văd şi te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecății, pe înserate, tocmai cînd se aşteptau mai puțin şi chiar vorbeau de cît se jertfeşte bietul băiat într-o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide uşa şi apare însuşi Titu, zîmbitor aducînd şi poşta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înştiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie şi că, pînă la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul. „Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile!” se gîndi Herdelea posomorît.

Titu ponegri din răsputeri pe „jidanul din Gargalău” care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună şi se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul acela de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița şi fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimțitor. Învățătorul înțelegea însă numai atîta, că tînărul a fost concediat şi a rămas iar fără pîine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum cînd grijile au început să-l copleşească mai rău. Mai dureroasă era totuşi ştirea despre retragerea bătrînului Cernatony, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscăleşti. Cernatony a fost om de suflet şi a trecut multe cu vederea; Horvat, urmaşul lui, însă e un ungur furios care şi pînă acuma a încercat să-i facă zile fripte, veşnic nemulțumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungureşte.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca nişte stafii mînioase, îl împresurau şi-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalți parcă îi mărea suferința. Cumplit e să-ți porți singur crucea, fără

măcar să te poți mîngîia împărțind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic… Poate niciodată povara vieții n-a simțit-o mai apăsătoare şi viitorul mai întunecat…

Dimineața porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puțin ce se urzeşte împotriva lui. Titu îl însoți pînă la Jidovița, unde se opri să zică bună ziua cunoscuților şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dîndu-i întîlnire la prînz la berăria Rahova. Învățătorul se învîrți prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someşană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie naşul Laurei şi cu care mai vorbiră despre amănuntele nunții. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang şi astfel sosi curînd şi el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreției Dragu şi fu primit foarte rece, deoarece domnişoara era acum în vorbă senoasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin tîrguşor, supărat din pricina Lucreției, iar spre amiază, nemaiavînd ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorît. Tînărul începu să-i bată capul cu pățaniile lui din Gargalău şi să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui şi despre revelația ce a avut-o în fața primejdiei ungureşti. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzînd că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă:

— Tu parcă trăieşti în altă lume, dragul tatii!… Tu alergi după visuri şi nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Titu rămase o clipă cu gura căscată şi, nesimțind amărăciunea din vorbele bătrînului, urmă cu un gest larg, măreț:

— Dumneata niciodată n-ai înțeles avînturile generoase! Şi în gînd mai adăugă: „Nu degeaba sunt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat… Cam au ei dreptate, cum se vede!”

— Dar nici tu n-ai înțeles greutățile noastre, cu toate că acum eşti om în toată firea şi ar trebui să fu cît de cît spnjinul meu şi al famihei, zise Herdelea cu aceeaşi dojană în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mari ale neamului! strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obşteşti!

Învățătorul zîmbi trist şi, în vreme ce tînărul îşi dezvolta ideile naționale, se gîndi că tot aşa a fost odinioară şi dînsul, demult, pînă ce n-a ştiut ce sunt sarcinile vieții, pînă ce nu a dat piept cu lumea. Deşteptarea a fost crîncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea şi în locul lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mîine. Şi, vorbind parcă cu sine însuşi sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol:

— Ce bine ar fi dacă viața s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi

din visuri!

În berărie era puțină lume. Doar cîțiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la liceu, şi vreo doi funcționari de la Banca Someşană. Toți întrebară pe Herdelea cînd e nunta dommşoarei Laura şi nu-l scoteau din „socrule" şi din felicitări zgomotoase. „Atîta mulțumire aş fi avut şi eu, şi acuma iat-o înecată într-un potop de nenorociri! se gîndea învățătorul căutînd să răspundă cît mai vesel. Se vede că aşa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină!"

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărăşit de un avocat ungur din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara şi, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurînd:

— Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! zise Titu surpnns că tatăl său vrea să plece tocmai cînd începe să vie lume mai bună.

Judecătorul îşi roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea şi avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deşi numai cu coada ochiului. Pe urmă se aşeză la o masă aproape, tocmai în fața învățătorului, continuînd a se întreține cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredeleşte. Nemaiputînd-o suferi, îşi luă inima în dinți şi se uită drept în ochii vrăjmaşi, plecînd apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeaşi căutătură rece.

Şi pe cînd dînsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă… Vorbele lui răsunau în urechile bătrînului ca un bîzîit obositor.

Peste cîteva minute judecătorul puse uşor mîna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, şi apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale, dar pe atît mai pătrunzătoare:

— Ştii că ştiu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? întrebă învățătorul năucit de spaimă.

— Ia, te rog, nu te mai preface! Din capul locului am bănuit că numai opera dumitale poate să fie… Ei, acuma ştiu că nu m-am înşelat în bănuiala mea… Fireşte, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd dumneata mă calomniai la mimster şi umblai să-mi zdrobeşti cariera. A, desigur, nu face nimic… Dar nu înțeleg de ce ai fost laş şi m-ai mințit cînd te-am întrebat deunăzi? Atîta curaj puteai să ai şi dumneata!

— Domnule judecător, trebuie să ştiți… vă rog… O explicație sinceră, negreşit că va… Căci nu se poate astfel să… Vă rog foarte mult! bîlbîi Herdelea foarte umil gîndindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului şi să-i

ceară iertare; dar limba de-abia i se mai mişca de frică şi sub asprimea privirii în care simțea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te maiosteni! Explicațiile ai să le dai tribunalului… Sper că nu te aştepți să fu cruțat, cum nici dumneata nu m-ai cruțat pe mine! Sper! zise judecătorul cu un rîs ciudat şi punînd iar mîna pe brațul avocatului ca să-şi urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului şi se ruşină văzînd umilința şi groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s-a întîmplat? întrebă de mai multe ori, trăgîndu-l de mînecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrînul rămăsese cu ochii țintă la judecător, aşteptînd parcă să-i mai întîlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea şi teama, şi să-l îmblînzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca şi cînd pentru dînsul nici n-ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul şi-i spuse grăbit, negustoreşte:

— A, domnul Herdelea!… Nici nu te văzusem… Avem ceva de vorbit împreună… De ce n-ai venit azi la proces?

Învățătorul îşi croi în minte un răspuns, dar, pînă să deschidă el gura, avocatul îşi reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încît i se păru că e apucat într-un vîrtej amețitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase şi nerăbdătoare, „ce este, ce este?" şi în acelaşitimp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din cînd în cînd de glasul judecătorului, atît de cunoscut şi atît de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățişare desperată şi cu nişte ochi arşi de întrebarea: „Ce vreți cu mine? Ce vreți? Ce vreți?" Vîrtejul însă vuia neîncetat în creierii lui, într-un tîrziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru şi lumea parcă reintra în făgaşul ei obişnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mîncări şi băuturi, băteau fîşii largi de lumină albă primăvăratică, înseninîndu-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crîmpeie de convorbiri, rîsete zgomotoase, strigăte flămînde şi zîngăniri de farfurii şi de tacîmuri… Şi la masa lui, lîngă Titu, se aşeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată şi compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat… Ai intrat în belea mare cu dînsul… Şi e o fire cîinoasă care nu iartă!

Atît Herdelea, cît şi Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule?… Foarte rău! Foarte rău! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puține cheltuieli… Acuma, ca să nu zici

că-s om fără suflet şi că fug de o înțelegere cinstită, deşi sentința o am în geantă, totuşi îți propun să…

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație – toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe prețul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învățătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces şi de licitație.

— Ei, şi ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilim ziua sechestrului pentru după Paşti, joi, să faci şi dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi şi alte afaceri în Armadia, aşa că te pot scuti de cheltuiala călătonei mele… Termenul licitației îl vom fixa atunci… Aşa! Aide, dă mîna! Ne-am înțeles, vasăzică… Aş mai zăbovi, dar după-prînz, la cinci, am o licitație în Bistrița, de la care nu pot lipsi… Vasăzică joi după Paşti, pe la nouă dimineața… Din partea mea poți fi liniştit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înțeles ca mine… Ei, la revedere pe joi!… Dînsul e fiul dumitale? Îmi pare foarte bine!… La revedere!…

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului care, dacă voia, îl putea face de ruşine tocmai în ajunul nunții Laurei, vînzîndu-l cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine aşa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzînd descurajarea tatălui său şi înțelegînd acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade… Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoşti pe Lendvay? zise Herdelea, adăugînd apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestru, licitație… vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tînărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi ruşine să mai zică ceva?… Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma, dacă nu pentru ele?… Ori crezi că-s aşa de proaste să nu priceapă nici atîta? Mă mir că te mai gîndeşti la ele… Apoi parcă cine ştie ce lucru mare-i un sechestru şi o licitație de formă! Că doar ți-a spus, şi de zece ori, că sunt numai de formă…

Mergînd spre casă cu Titu, învățătorul îşi mai uşură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plîngerea lui Ion şi că desigur chiar Ion l-a pîrît că i-a făcut-o.

— E o canalie şi Ion, fireşte! zise Titu din ce în ce mai însuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decît că tatăl său e un martir al iubirii pentru țăranul român. Dar ce are a face, tată! Trebuie să fii mîndru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s-a întîmplat să fie un mişel… E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ți închipuice urmări grele poate să aibă! gemu bătrînul puțin mai îmbărbătat, gîndindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie” şi

„tribunal”.

— Cu cît vor fi mai grele, cu atît te vei ridica mai sus în stima tuturor! zise tînărul invidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița şi fetele, auzind de sechestru şi de licitație, se aşternură pe bocete şi vaiete că ruşinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle şi să-i întoarcă spatele… Ca să arate cît sunt de convinse că aşa are să fie, fetele nici nu mai continuară în ziua aceea lucrul la trusou, lăsînd în maşina de cusut un cearşaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi şi dantele şi cu monograma ei brodată frumos într-un colț. Titu se sili toată după-amiaza şi toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire şi Laura nu se linişti decît zicîndu-şi că ea nu va mai fi aici să-i crape obrajii de ruşine cînd vor veni cu toba să pîngărească salonaşul în care şi-a țesut ea visurile ei de fată… Fireşte că în asemenea atmosferă nici Herdelea şi nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent şi cu amenințările judecătorului, deşi tînărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Avînd acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat şi mai uşurat. Pînă una-alta însă trebuia să vadă mai de aproape de şcoală, căci se putea lesne întîmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur şi mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la şcoală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Rîvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puțin gîndurile mohorîte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paştilor, se opri o caleaşcă falnică în fața şcoln. Era subinspectorul Horvat care înadins venise aşa de tîrziu şi pe neaşteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetînd tot, ascultînd pe toți copiii, încurcîndu-i numai pe ungureşte şi strîmbîndu-se urît dacă nu-l înțelegeau… În sfîrşit iscăli jurnalul-program şi spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult şi mai serios… Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dînsul în goană, vrînd să inspecteze în aceeaşi zi şi şcolile din Jidovița şi din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mînă, îşi făcu cruce cînd nu-l mai văzu şi murmură amărît:

— O, bată-te mînia lui Dumnezeu, că acru mai eşti! Oftă, dădu drumul copiilor şi porni spre casă cu capul în pămînt.

— Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! se gîndi dînsul abătut.

Numai cinci ani… numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume… Din pensioara mea voi trăi şi eu omeneşte cu baba, că pînă atunci poate să se aşeze şi copiii, dacă o vrea Atotputernicul.

El, care-şi bătea joc de dăscăliță pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, cînd nevoile şi neplăcerile se țineau de dînsul ca scaiul de oaie, îşi punea toată nădejdea în puterea cerească şi-şi întărea inima înălțîndu-şi cugetul fierbinte şi umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe cînd Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfățişare foarte fericită, răspîndind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învățătorului rămase trăsnită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuşi surorilor lui şi apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea şi că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum şi purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscălița, tremurînd de mînie şi scăpărînd scîntei din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloşiile pe care le-ai făcut învățătorului, mai îndrăzneşti să ne treci pragul!

Ion însă nu se sfii deloc şi zise liniştit şi supus, dar cu aceeaşi față mulțumită:

— Amu iertați-mă!… Zău, doamnă, iertați-mă!…

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ți-ai bătut joc de noi cum ți-a plăcut! strigă doamna Herdelea. Cît te-am ajutat noi şi te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus şi ne-ai vîndut ca luda!

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăşi mai cald. A trecut… Toate au trecut… Cîte-am pățit şi-am pătimit eu, numai Dumnezeu le ştie… Am greşit, văd bine, dar…

— Greşeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță şi să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se şi îmblînzise puțin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stri-cat… Nu-ți fie frică, domnule învățător! Am să stau eu în temniță oricît, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească nici un fir de păr! Credeți-mă şi pe mine astă dată!… Că azi sunt şi eu fericit, domnule învățător! Amu am pămînt, am de toate… Amu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ți fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-şi că învoiala dintre Ion şi Vasile s-a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rînd spre fiecare din casă parc-ar fi cerut ajutor,

dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învățător şi doamnă!… Am venit să vă spun că nu mă mişc de-aici pînă nu-mi făgăduiți să mă cununați dumneavoastră!

Toată familia protestă într-un singur glas, deşi toți fură mişcați de rugămintea ticălosului. Titu, care pînă atunci se făcuse că citeşte spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puțin nasul, se uită la dînsul şi se miră cît era de schimbat la față. Părea mai smead şi mai hotărît. Pielea i se lipea şi lucea pe umerii obrajilor, iar în ochi avea o lumină mîndră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că năşitul înseamnă cheltu-ială mare, că tocmai şi el are sarcini multe cu nunta domnişoarei, că de ce nu-l cunună popa… Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decît să se gîndească la alți naşi, îl încredință că nu trebuie să cheltuiască nici un ban şi în sfîrşit stărui atît de mult şi atît de călduros încît învățătorul fu nevoit să primească:

— Bine, Ioane, bine… S-o facem şi pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine şi de puțină recunoştință am avut parte… Dar poate de aci încolo să fim mai norocoşi!

Ion, plecînd, sărută mîna, întîi domnului ş-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dăscăliță să zică mai potolită:

— E mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul!

Titu iar păştea ca odinioară: umbla după Roza şi n-o putea întîlni. Doar că azi parcă nu mai era atît de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoție stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea.

Dorea chiar s-o nimerească, de s-ar putea, într-o clipă cînd să fie şi Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidovița şi bătu la uşa în fața căreia îi tremurase inima de fericire de atîtea ori. Găsi pe Roza singură, plîngînd, într-un halat murdar de stambă, cu părul vîlvoi. „Asta să fie femeia pe care am iubit-o cu atîta patimă acum abia două luni?” se gîndi dînsul, sărutîndu-l mîna foarte jenat.

Stătu încurcat cîteva clipe, iar femeia plînse mai cu foc, parcă, revărsîndu-şi durerea în fața lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decît o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, şi-şi zicea întruna uluit: „Şi ce frumoasă mi se părea atunci!”

Apoi doamna Lang îi spuse printre şiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas şi pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin şi, ducîndu-se la şcoală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineața de la un chef din Armadia. A trimis după el şi l-a aşteptat aproape un ceas pînă ce l-a

deşteptat ea şi l-a momit să se îmbrace şi să plece la datorie. Dar cum l-a văzut, subinspectorul l-a şi mirosit că-i beat şi nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunîndu-i să se considere suspendat şi să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învățămînt.

— Ce-o să ne facem acuma! urlă Roza frîngîndu-şi mîinile. Unde să ne ducem? Şi bietul Lang… bietul Lang! Dumneata ştii ce suflet nobil are şi cît e de bun!… N-a zis nimic, nu s-a plîns nimănui, dar eu văd cum suferă… O, Doamne, Doamne! Spune dumneata dacă asta e dreptate!

Îi zicea „dumneata" şi Titu simțea că aşa se cuvenea şi parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Îi spuse cîteva cuvinte banale de încurajare şi vorbind se gîndea: „A murit o femeie!… S-a stins o iubire în sufletul meu… Sau poate că nici n-a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei mi-ar durea… Nu, nu, n-a fost iubire… Un foc de paie… N-am iubit-o şi nu m-a iubit, şi cu toate acestea ne-am strîns în brațe, ne-am jurat credmță, ne-am mințit… Ridicol! Ridicol! Ridicol!"

Îi venea chiar să-i trîntească şi ei cuvîntul acesta, drept mîngîiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situația care i se părea mai mult phcticoasă decît tristă. Lang era beat şi zîmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii:

— Ai auzit ce mi-a făcut măgarul?… Ha, ha, şi crede el că m-a turtit pe mine!… El, pe mine!… Ce idiot!… Bah, un hoț, o canahe, un mizerabil… gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur!… Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu? Aide, dă-ne un păhărel!… Vivat, Titule! Trăiască victimele, jos călău!

Cînd spuse Titu acasă ce-a pățit Lang, doamna Herdelea zise cu dispreț:

— El ca el, vai de zilele lui… Dar ea-i o blestemată fără pereche… Dacă a fost ea în stare să se țină pînă şi cu practicantul notarului… Ți-e şi scîrbă!

Titu se roşi ca şi cînd i-ar fi şfichiuit obrajii cu un bici de foc: „Vasăzică în vreme ce eu o purtam în suflet şiîn visuri, ea…"

În ziua cînd veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele şi doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte pnvitoare la nunta Laurei şi să ia de la tipografie invitațiile tipănte pe hîrtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, de altfel, isprăvi toată afacerea în cîteva minute, încît Titu se prăpădi de rîs seara, cînd femeile se înapoiară din Armadia frînte de oboseală.

Înfngurarea nunții stăpînea de-acuma toată casa… Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăşi Laura şi o făcuse o minunăție. Încercînd-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap pînă în clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atît era Laura de frumoasă într-însa… Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile şi hainele împrăştiate pe toate

mobilele şi prin toate colţurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea şi trase la hotel în Armadia, dar stînd de dimineaţa pînă seara în Pripas, neclintit de lîngă Laura. Amîndoi erau foarte mişcaţi şi vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremomile care le vor da dreptul să nu-şi mai ascundă iubirea în faţa nimănui.

Laura slăbise puţin, dar aşa îi şedea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veşnic umezi şi strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-au părăsit-o şi se simţea mulţumită văzînd pe Pintea alături de ea. Îi tremura inima ca sub o mîngîiere blîndă. „Mi-e drag! se gîndea dînsa înduioşată. Sărăcuţul! Şi cum nu-l puteam suferi odinioară! Mare neroadă am fost!”

Ghighi, băgînd de seamă că-i face plăcere, îi repeta întruna că o invidiază.

— Spui adevărat, Ghighiţă?… Crezi tu că voi fi fencită?

— O, cît aş vrea să fiu în locul tău! mînţea Ghighi care, în sufletul ei, nu înţelegea cum poate să ia o fată frumoasă şi rară ca Laura pe un omuleţ care nu ştie nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant şi aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărţea cu el, după ce muşca din fiecare cu guriţa ei, încît îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăţi. În ajunul nunţii însă George veni cu nişte daruri care îi uimiră pe toţi: un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca nişte vîrfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, şi un colan de platină cu o cruciuliţă de aur avînd la fiecare capăt cîte-o steluţă de smaragd.

— Pupă-l! strigă învăţătorul văzînd bogaţiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea ţintită locului, o luă de mînă şi îi făcu vînt în braţele mirelui, îndemnînd-o cu însufleţire: Pupă-l, Laura, n-auzi?… Pupă-l!

În dimineaţa cununiei sosiră părinţii lui George şi fraţii lui mai mici, Marcu şi Vasile. Ceilalţi, fiind împrăştiaţi prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toţi au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poşta din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amîndoi fraţii mirelui îndrăgiră pe Laura şi făcură curte Ghighiţei, încît ea îi găsea mult mai drăguţi ca pe George.

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mîna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea bătrînilor” un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. Tot atunci Titu dărui lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toţi se gîndesc numai la mireasă… Ei bine, eu m-am gîndit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa! vorbi dînsul mîngîind pe Laura.

Ghighi se porni pe plîns văzînd că numai ea n-are ce să le ofere, pînă ce noul ei curtezan şi cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preţ şi anume cîte o sărutare miresei şi mirelui, sau, dacă i-e ruşine, poate să le dea pe amîndouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui. În Jidovița, notarul Stoessel primi pe distinşii nuntaşi cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfîrşit îşi îngădui să ție şi un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cinstea să împreune cu articole de lege două inimi atît de tinere şi pline de speranțe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau lăudînd frumusețea şi gingăşia Laurei, dar şi înfățişarea simpatică a lui George. Rochia miresei stîrni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mişcate păreau Elvira Filipoiu şi Lenica Spătaru, ele fiind şi domnişoare de onoare.

Şase preoți, între ei şi Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe şi armadienii neînțelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrîn, le binecuvîntară legătura, iar corul studenților cîntă parcă mai mişcător ca întotdeauna. Cînd protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica; mireasa însă rosti un „da” atît de mititel şi de timid, parcă i-ar fi fost ruşine să n-o audă lumea, în clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpîni şi izbucni într-un hohot de plîns, ceea ce înduioşă pe toți şi făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puțin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă puțintel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric şi unde se adună toată domnimea din Armadia şi împrejurimi. Mireasa zăbovi puțin pînă se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, şi o pălărioară foarte drăgălaşă, căci era hotărît ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriți să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămînă, săptămîna de miere… Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roşi pînă-n vîrful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneți îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mîncările şi băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistrița le sporea amîndurora emoția.

Apoi George şopti ceva Laurei şi amîndoi se ridicară. Lăutarii intonară un marş nupțial care-i petrecu pînă jos în stradă unde îi aştepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar de-acolo să-şi continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățişă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc în lacrimi. Fiindcă Ghighi plînsese cîte puțin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără

bocete, deşi tremura de durere. Despărțirile țină vreun sfert de ceas, urmînd la rînd Herdelea şi Titu, apoi familia Pintea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții şi frații lui… Şi tot timpul țiganii cîntau marşul nupțial, pe cînd sus, în ferestre, invitații priveau curioşi şi mişcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura şi asculta muzica.

În sfîrşit mirii se suiră în trăsură şi vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fîlfîiră în vînt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun!… Să ne scrieți!… De pretutindeni!… Negreşit!… Adio!…

Trăsura se depărtă şi se micşoră repede. Într-însa o batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă şoseaua înghiți şi trăsura şi batista… Rudele se întoarseră la musafiri… Începură toasturile, urmară glumele şi veselia pînă ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademeni tineretul… Mîndru şi înduioşat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unu, zîmbind cu alții, căutînd să vadă pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pămînt. Ziua de mîine cine ştie ce-o mai aduce. Grijile şi necazurile sunt veşnice, pe cînd fericirea e atît de nestatornică…

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriți alerga grăbită, trecu iute prin Jidovița şi se îndreptă spre Pripas. Laura şedea buimăcită, cu ochii drept înainte, neîndrăznind să se uite la „bărbatul" ei. Inima i se topea într-o tristețe nelămurită. Vedea cum rămîn în urmă rîpile, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereții ei, care i-au fost atît de dragi şi pe care îi părăseşte acuma poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna şi parcă-i zicea adio, mut şi totuşi înțelegător… George i se părea mai străin ca oricînd şi se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină şi necunoscută, lăsînd aici lumea care o iubea şi pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoşată: „Cine-istrăinul acesta?"

În Pripas opri trăsura în fața casei părinteşti. Coborî şi făcu cîțiva paşi în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate şi coperişul cîrpit ici-colo cu şindrilă nouă, ca şi cînd ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Camele casei se gudură la picioarele ei şi-i linse vîrful pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mîncare. Laura îl mîngîie ca pe un prieten şi şopti cu genele umede:

— Adio, Hector, adio… Acuma plec…

Apoi trăsura porni înainte. Peste cîteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țăranii cunoscuți se uitau mirați după domnişoara care se duce cine ştie unde, scoteau pălăria şi rosteau urări pe care ea nu le auzea…

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăştiat între dealuri, ascuns sub o pînză străvezie de fum albăstrui. Apoi îşi îndreptă privirile numai înainte… Şoseaua albă,

şerpuitoare, se zvîrcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi şi sufletul ei atît de încărcat încît îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții… Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor şi atingerea aceasta i se păru blîndă ca o alinare şi ca o tovărăşie în singurătatea ce o înconjura, întoarse fața spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înfiori un zîmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujorați.

— Te iubesc! murmură bărbatul, strîngîndu-i mai puternic mijlocul.

Cuvîntul răscoli adînc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dîndu-şi seama acuma că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atît de dragă şi poate mai bună decît aceea care a rămas în urmă. Şi buzele ei răspunseră încrezătoare:

— Te iubesc!

Din clipa cînd Vasile Baciu, în fața peţitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire şi de încredere. Era atît de plin de sine însuşi încît se gîndea numai la pămînturile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petic de pădure, şi habar nu mai avea nici de Vasile şi mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ținut de zestre… Doar cînd îi pomenea numele cineva, îşi aducea aminte că şi ea mai este pe lume, şi se încrunta uşor.

În schimb Ana nu se gîndea decît la dînsul. Uitate erau ruşinea şi bătăile şi suferințele. Ea nu ştia nici de planuri, nici de vicleşuguri… Sufletul ei dornic de iubire aştepta împlinirea visului ca o mîntuire şi gura ei şoptea numele lui cu aceeaşi nerăbdare plăcută ca şi în nopțile bune de odinioară.

Nunta ținu trei zile, după obicei… Sîmbătă porni tot alaiul, în căruțe, la notar, în Jidovița. În frunte călăreții pocneau mereu din pistoale, pe cînd în căruța întîi lăutarn îşi frîngeau degetele cîntînd şi totuşi nu se auzea decît grohăitul gordunei. Apoi venea o căruță cu mirii şi cu druştele, apoi o brişcă cu naşii avînd pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruță cu părinții mirilor şi cîteva fețe mai spălate, în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi şi fete ce chiuiau şi se zbenguiau.

De-abia acum înțelese Ion că împreună cu pămîntul trebuie să primească şi pe Ana şi că, fără ea, n-ar fi dobîndit niciodată averea. Nu mai schimbase cu ea nici o vorbă de cîteva luni. I se părea o străină şi nu-i venea să creadă că în pîntecele ei se plămădeşte o ființă din sîngele lui… O privea şi se mira c-a putut el săruta şi îmbrățişa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plîns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenuşii, şi care, împopoțonată cum era astăzi,

părea şi mai urîtă. În aceeaşi vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana şi-o alesese druşcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaş.

Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roşii, umede şi pline, cu ochii albaştri şi limpezi ca cerul de vară şi avea în toată înfăţişarea o veselie sănătoasă pe care se silea şi nu izbutea s-o ascundă. Ion îşi aduse aminte cum a strîns-o în braţe astă-toamnă şi mai înainte, cît i-a fost de dragă şi cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era ruşine că acuma se însoară cu alta şi de ruşine îl bufnea un rîs prostesc şi nu-şi putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea şi o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită şi aproape înfricoşată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna cînd se mărita vreo fată din sat, deoarece îşi zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru şi le citi pe ungureşte cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pîntecele miresei, zîmbi şi zise neoficial:

— Văd că v-aţi grăbit… Nu face nimic, să fie cu noroc!

Ion rîse cu poftă, ca şi ceilalţi bărbaţi, dar îndată îşi luă seama şi, părîndu-i-se că notarul a vrut să-şi bată joc de urîţenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pămînt, stăpînindu-se anevoie să nu izbucnească într-un rîs zburdalnic. Coborînd din cancelarie şi pe cînd în curte trosneau pistoalele, Ion se gîndi deodată: „Adică ce ar fi oare dacă aş lua pe Florica şi am fugi amîndoi în lume, să scap de urîţenia asta?i

Dar tot atît de repede îi veniră în minte pămînturile şi adăugă în sine cu dispreţ: „Şi să rămîn tot calic… pentru o muiere!… Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?”

Belciug, nădăjduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deşi faptul că cununau soţii Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că şi popa s-a uitat baţjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospăţul era la socrul cel mic. Cîteva vedre de rachiu îndulcit răscoliră curînd veselia oaspeţilor. Urările şi chiuiturile se încrucişau şi se ciocneau în aerul îngroşat de mirosuri grele.

Vasile Baciu se îmbată cel dintîi, încîntat că i s-a împlinit planul, strigînd întruna ginerelui său cu un glas ciudat şi trăgînd şiret cu ochiul:

— Lasă că-ţi dau eu ţie pămînt… N-ai grijă… Îţi dau, îţi dau!…

Starostele nunţii, Macedon Cercetaşu, vorbea numai în versuri, cum şade bine unui staroste isteţ, amestecînd însă în toate neprețuitele lui comenzi milităreşti… În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii îşi alungau oboseala cu rachiu… Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată pînă-n genunchi şi cu un linguroi uriaş în mînă, umbla printre mesele încărcate,

lăudîndu-şi mîncările şi chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mîndră că era soacră mare, se îmbătase tun. Naşii veniră la ospăț împreună cu Titu şi Ghighi, şi vorbiră mult despre Laura cu fruntaşii ce-i înconjurau, ciocnind totuşi în sănătatea mirilor şi spunînd tuturor că tinerii sunt foarte potriviți şi o să trăiască bine.

Pe la miezul nopții urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi ținu locul druşca întîi, adică Florica. Mirele o învîrți de cîteva ori voiniceşte şi apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hîrtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toți oaspeții, pe rînd, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima şi punga… În vremea aceasta Ana şedea pe laviță, ruşinată că n-a putut juca ea, geloasă puțin că Ion ar fi strîns pe Florica, mai tare ca ceilalți şi totuşi mulțumită, plutind parcă într-un nour de fericire atît de mare că se simțea răsplătită pentru toate suferințele.

Cînd se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o someşană piperată, în care se amestecară bătrînii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica şi în vălmăşagul asurzitor se pomeniră curînd aproape de uşă, unde era mai întuneric. Nu deschisese gura nici unul din ei; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi; el însă fierbea şi-şi încleştase degetele în şoldurile ei pline, uitînd de tot pe Ana, închipuindu-şi că Florica e mireasa lui… Deodată apoi îi şopti răguşit, cu ochii înflăcărați:

— Numai tu mi-eşti dragă în lume, Florică, auzi tu?… Auzi? O strînse năvalnic la piept, scrîşnind din dinți încît fata se spăimîntă şi se uită ruşinată împrejur.

În aceeaşi clipă Ana tresări ca muşcată de viperă. Simți că nădejdile ei de fericire se risipesc şi că ea se prăvale iar furtunos în aceeaşi viață nenorocită. Se porni deodată pe plîns amar care să-i alunge presimțirile nemiloase… Cine ia însă în seamă lacrimile unei mirese?… Ion, aşezîndu-se mai tîrziu lîngă ea, îi zise nepăsător:

— Amu ce te mai boceşti? Că doar nu mergi la spînzurătoare…

— Norocul meu, norocul meu! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cît s-o fi strîns? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plînsul ei, uitîndu-se lacom la farfuria cu bani pe care naşul îi număra a doua oară, ca să nu se întîmple vreo greşeală.

Ziua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atîta amar de vite şi galițe că de-abia încăpeau în ograda Glanetaşului.

Vasile Baciu era vesel ca şi cînd ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita bațjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, şi-şi zicea mereu

mai mulțumit: „Stai, melenaşule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baciu!

GLASUL IUBIRII

Capitolul VII

VASILE

— Cînd măriți o fată, e parcă ți-ar arde casa! oftă Herdelea încheind socotelile nunții. Acu numai să fie cuminte şi fericită!…

Casa părea pustie fără Laura. Toți vorbeau mereu de ea, ghiceau pe unde o fi ajuns şi ce-o fi făcînd, iar dăscălița şi Ghighi lăcrimau cînd dădeau peste vreun lucruşor rămas de la dînsa.

Viața însă îşi reluă chiar de-a doua zi mersul ei obişnuit, nepăsătoare nici de dureri şi nici de bucurii. O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvay vesti data licitației de care avea groază doamna Herdelea, oricît îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învățătorul, îngrijorat în taină ca şi nevastă-sa şi doritor de compătimire şi încurajări care să-i risipească temerile, căută şi găsi un prilej să povestească şi lui Belciug toată încurcătura. Deşi stăruia între dinți răceala, amîndoi se prefăceau că nu ştiu nimic, iar Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioşeze şi să netezească drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai înfricoşat să nu-i facă vreo poznă cu locul casei. Belciug se miră, îl compătimi cu o pîlpîire stranie în ochi şi pe urmă îi spuse că va veni şi dînsul la licitație să-i dea o mînă de ajutor, dacă va fi nevoie. Învățătorul era mulțumit că l-a îmblînzit şi astfel îl va îndupleca mai lesne de-acuma să facă actul de donațiune a locului, cum îi făgăduise cînd s-a apucat să-şi clădească încrezător casa. Totuşi nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămînea neclintită în antipatia ei față de „pămătuful" viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncînd iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei…

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineață, dar se opri numai o clipă, să comunice învățătorului că, avînd o afacere urgentă în Armadia, să-l aştepte înspre amiază, la întoarcere, pentru descurcarea formalităților.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună şi familiei, cu multe înconjururi şi menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitație… Dăscălița înțelese numaidecît că nu poate fi la mijloc lucru curat.

— Ai să vezi, bărbate, că pămătuful umblă după vreo potlogărie! zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi! Pe cine nu suferă inima mea, să ştii că-i suflet de

cîine!

Învățătorul se încurcă, îndrugă protestări timide ca „doar n-o fi nici el aşa de hapsîn, că-i popă şi ar fi ruşine”… Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încît, deşi făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru săpatul gradinii şi una la rufe, se răzgîndi şi rămase acasă.

— Barem să fiu aici şi eu, că tu, cît eşti de papălapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate neruşinările!

Belciug zărise trecînd trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuşi prea tîrziu. Nepricepînd, intră în casă, zîmbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte zăpăcit, trăgînd mereu cu ochiul spre dăscăliţa care bufnea fără să fi răspuns măcar la binețele dulcege ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învățătorul se aşeză cu Belciug în pridvor la taifas, pînă se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de cîmp în aer, cu un cer ca o oglindă fermecată. Peste drum, Hristosul de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecați, ca şi cînd ar fi simțit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viață ce respira din toți porii firii redeşteptate.

Preotul se gîndea mereu c-ar fi mai bine să plece, şi cu toate acestea şedea parcă l-ar fi ținut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amîndurora suna atît de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura şi de familia Pintea cu care îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

— Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrînul Pintea mai demult, că doar ai fost învățător în Lechința odinioară? Începu preotul.

— Apoi stai, frate Ioane, - zise Herdelea într-adevăr înseninat – că în lumea asta sunt mai multe Lechințe. A mea a fost un sătuleț nenorocit prin fundul văii Diugului, iar a cuscrului e un orăşel în toată forma…

În vremea aceasta doamna Herdelea şi Ghighi, în salon, revoltate, ocărau şi blestemau pe Belciug, aşteptînd să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap pînă-n Armadia să ridice de la percepție un avans pe leafa învățătorului, deoarece rămăseseră fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curînd, însoțit de un copist bătrîn, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă spnnten în pridvor, începînd vorba din uliță:

— Norocul îmi iese în cale pretutindeni… Am isprăvit mai repede decît bănuiam, aşa că acuma sper să fiu acasă în Bistrița la vremea prînzului. Nevastă-mea ține grozav la ora mesei şi e încîntată cînd mîncăm împreună, iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie!

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieşiră din salon. Lendvay, foarte reverențios, le întîmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe

ungureşte, dăscălița nu răspunse, ci se mulțumi să strîngă din buze, cu o înfățișare jignită, încît Herdelea se grăbi să observe, ca să nu se supere avocatul:

— Nevastă-mea nu ştie ungureşte…

— Aa? Se poate? Şi cu toate astea ziarele dumneavoastră țipă ca din gură de şarpe că sunteți asupriți, terorizați, ungurizați… Interesant!… Ei bine, crezi dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială? Nu ți-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg român care adineaori, în Armadia, se plîngea că de pe-acum au început presiunile şi samavolniciile față de sărmanii români în vederea alegerii de deputat… Haha!… Foarte curios!…

Vorbea foarte repede, rotindu-şi ochii ca un uliu, spre a nu-şi neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească şi pe dînsul, şi răspunse româneşte, umflîndu-şi guşa:

— Altele sunt împrejurările în Germania şi aiurea, domnule avocat!… Noi aici suntem o națiune băştinaşă, despuiată de drepturi şi împovărată numai de datorii…

— Cine-i domnul? întrebă Lendvay mirat şi atins că i s-a răspuns româneşte. Ce zice? Ce zice? adăugă apoi, deşi înțelesese foarte bine.

Herdelea, înfncoşat să nu se învenineze lucrurile pe spinarea lui, căută şi izbuti să schimbe vorba şi conduse pe Lendvay în odaia întîi, unde erau două paturi lîngă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate vechi şi hodorogite.

— Aci n-avem nimic de seamă, nu-i aşa? zise avocatul trecînd, fără să se oprească, într-o odăiță îngustă şi lunguiață, cu o fereastră spre uliță şi un geam spre grădină. Vasăzică să începem aici!… Începem, stimate domn! strigă către copistul care se aşeză ursuz la biroul lui Herdelea şi scoase dintr-o geantă roasă nişte hîrtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită, cu pi-cioarele strunjite, acoperiră cu o față tricoloră, lucrată de însăşi doamna Herdelea pe cînd era fată, şi un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Pînă să-şi aranjeze copistul hîrtiile, avocatul se uită bănuitor la Belciug care zîmbea blajin şi speriat puțin de pri-virile duşmănoase ale dăscăliței din odaia dintîi.

— Amator, amator? întrebă deodată Lendvay, ironic.

— Şi prieten! murmură preotul.

— Desigur, prieten care cumpără ce poate de la prietenii în nevoie! făcu avocatul, disprețuitor, şi apoi, întorcîndu-se spre copist: Ei, merge?

— Gata. Vasăzică avem… mormăi funcționarul întrebător.

— Masa şi patul, sfîrşi Herdelea puțin răguşit şi cu ochii la Lendvay ca şi cînd i-ar aştepta aprobarea.

— Una masă de nuc, douăzeci şi trei coroane! citi copistul din hîrțoagele lui, cu glas mai răspicat.

— Douăzecişi patru! zise avocatul, făcîndu-i semn să scrie.

Belciug însă se apropie de masă, ridică fața, o pipăi şi apoi rosti candid:

— Douăzeci şi şase!

Toate privirile îl izbiră ca nişte săgeți, iar doamna Herde-lea, în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roşindu-se. Lendvay, după o clipă de şovăire, strigă:

— Treizea!

— Treizea şi două! zise preotul cu ochii lipiți pe masă.

— Depuneți banii imediat, nu-i aşa? bufni acuma avocatul întărîtat.

— Da, da, fireşte, făcu Belciug scoțînd portofelul din reverenda boțită.

— Atunci eu renunț! spuse Lendvay strîngînd din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit şi spăimîntat, avea fața strîmbată de un surîs amar.

Preotul stătu pînă la capăt, ca o amenințare, pipăind şi ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Cînd se sfîrşi, avocatul puse pe Herdelea să iscălească polițele şi plăti copistului diurna cuvenită.

— Cel puțin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea! zise strîngîndu-i mîna. E păcat de cheltuieli, deşi partea leului o bag eu în buzunar… Ei, la revedere! Bună ziua, doamnă, şi-mi pare rău că nu ştiu româneşte! rîse apoi către învățătoarea care, înțepînd cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse:

— Mai bine să nu ştii româneşte şi să fii om de treabă!

— Ce zice, ce zice? întrebă avocatul pe Herdelea ieşind însă fără să mai aştepte tălmăcirea.

În pridvor preotul se despărți de învățător zicîndu-i încet:

— Apoi mîine o să viu să-mi iau masa, Zaharie…

— S-o iai?… S-o iai… da, da, bîlbîi Herdelea.

— Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu încotro, că tocmai îmi hpsea o masă ca asta! Ei, servus, Zaharie!

Ieşind în uliță, ochii lui întîlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acuma se zvîrcolea plîngător. Belciug se închină şi trecu cu paşi măsurați, cu privirea în jos ca totdeauna şi cu o mulțumire adîncă în suflet că în sfîrşit a putut da o lecție bună şi meritată Herdelenilor…

De-abia acuma se revoltă învățătorul, dar totuşi fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar

să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă aşa de departe cu neruşinarea.

A doua zi însă, pe cînd el era la şcoală, iar Titu încă în pat, bătu la uşă Belciug. Doamna Herdelea deschise şi văzu la spatele preotului un țigan bătrîn, bărbos, cu pălăria în mînă.

— Pentru masă! murmură Belciug arătînd spre țigan.

— Bine… bine… poftim! bolborosi dăscălița perplexă.

Începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-şi dea seama ce face. Numai mîinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata… Cînd însă dădu să puie la loc sertarul, gol, îşi reveni brusc şi, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug:

— Ce vrei să faci dumneata cu masa? Preotul stătea rezemat de uşcior, zîmbind nevinovat.

— Apoi aşa m-am înțeles cu Zaharia, zise dînsul domol.

Doamna Herdelea şovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dăscăliță apropiindu-se cu ochii strălucitori, şi îndată îşi pierdu zîmbetul.

— Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucruşoarele din casă? strigă deodată doamna Herdelea. Să ieşi afară de-aici, hoțule, c-altfel îți sucesc gîtul! Afară, ticălosule!… Nu ți-e ruşine obrazului să-ți fie! Aşa-s popii, porcule?… Ieşi… ieşi!… Afară!…

Dăscălița răcnea ca scoasă din minți, căutînd cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimîntat, ieşi afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura şi se repezi cu ea în pridvor unde țiganul stătea nedument. Fiindcă preotul nu-i era la îndemînă, croi pe țigan, țipînd:

— Marş!… Afară de-aici, tîlharilor!…

Țiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga întruna, amenințînd cu mătura pe preotul ce păşea foarte grăbit:

— Mutule!… Am să te învăț eu omenie dacă n-ai învățat la tatăl tău! Pămătufule! Pamătufule!

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia, ieşi în prag şi întrebă:

— Da ce-i, doamnă? Ce-i cu domnul părinte?

— Să se bage dracu-n pielea lui de hoț! zise dăscălița cu ochii roşii de mînie, dar totuşi mai răcorită.

Două săptămîni, după nuntă, mulțumirea stăpîni trufaşă în sufletul lui Ion. Se simțea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ținea sfat cu Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ana. Ce să cumpere din banii strînşi la nuntă? Un juncan? Ar fi bine, căci, împreună cu vițelul înțărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi… Ion însă ar fi vrut mult să cumpere

perechea calului, dacă s-ar ajunge banii… În aceeaşi vreme i-ar mai fi plăcut să păstreze şi ceva gologani la chimir ca să aibă la îndemînă de s-ar ivi cumva pămînt bun de vînzare, să-şi mărească mai mult moşia şi gospodăria… Sfaturile acestea îl înălțau şi-l încîntau, mai ales că toți băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpîn.

De altfel şi față de săteni căuta să-şi arate greutatea pe care i-o dădea simțămîntul bogăției. Pe uliță umbla cu paşii mai rari şi cu genunchii îndoiți. Vorbea mai apăsat cu oamenii şi veşnic numai de pămînt şi de avere. I se părea că chiar casele şi grădinile îl priveau acuma altfel, mai supuse şi mai zîmbitoare.

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruința lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statorea pe hotare. Copacii înmuguriți, verdeața ce răsărea zi cu zi mai vie, ca un veşmînt fermecat coborît să acopere goliciunea neagră şi gălbuie a pămîntului bătrîn, pădurile care se încoronau cu frunzişuri noi, mirosul aspru, îmbătător şi înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respirația sănătoasă a unui uriaş deşteptat dintr-un somn greu – toate împrăştiau vioiciune în suflete, tinerețe nouă şi nouă poftă de viață. Dimineața plugurile scîrțîiau trecînd pe uliță, urcînd coastele năclăite şi apoi brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernii. Pe-alocuri vitele se căzneau să pască întîile firicele de iarbă şi, mîncîndu-le, le curgeau balele de plăcere…

Ion ieşea deseori în hotar să-şi desfete sufletul în priveliştea pămînturilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii şi privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimaşă, mormăind mîndru de mulțumire:

— Acum avem şi noi pămînt, slavă Domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc!

Nu se grăbea însă cu aratul şi semănatul de primăvară… Îşi făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atîtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamemi sunt mai ieftini pe la sfîrşitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz o săptămînă, două, se gîndi să isprăvească mai întîi cu socrul său, să facă hîrtiile de întabulare pe numele lui, cum se învoiseră… Îi spuse şi Anei că sîmbătă seara vor merge împreună la Vasile Baciu ca să ia înțelegere pentru duminică. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el. Nu pricepea dînsa planurile lui şi nici nu căuta să le priceapă. Era mulțumită că poate trăi lîngă omul iubit şi numai nălucirea îmbrățişării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-şi mărturisească temerea.

Văzînd-o plecată şi supusă, Ion se mira cum poate fi aşa şi-i era parcă mai urîtă ca înainte. Noaptea, în pat, simțea o răceală alături de ea, iar şoaptele ei drăgăstoase îl supărau ca şi respirația ei obosită de femeie însărcinată. O

răbda totuşi şi nici n-o bruftuluia, dîndu-şi seama că numai printr-însa s-a ridicat din sărăcie. În immă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sîngele…

Joi se duseră cu toţii la bîlci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciu îi primi nepăsător, ştiind bine de ce vine Ion. Îl lăsă să vorbească şi numai cînd Ion pomeni de întabulare, sări fript, se înfurie, scuipă şi apoi strigă:

— Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă laşi pe mine pe drumuri?

— Pe care drumuri, socrule? Nu ne-am tocmit aşa? întrebă Ion cu ochii cît pumnul, simţind deodată ca o izbitură drept în frunte.

— Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mîna-n beregată. Dar tu nu te gîndeşti că nu-i drept? Apoi dacă ţi-oi da eu ţie şi pămînturile şi casele amîndouă, mie ce-mi mai rămîne şi din ce să trăiesc? Ori ai poftă să mă vezi intrînd slugă la bătrîneţe?

— Ba să stai la noi fără muncă şi caznă, să-ţi mai odihneşti ciolanele, că te-ai trudit destul, bîlbîi ginerele înăbuşit. C-aşa ne-a şi fost vorba…

— Adică să-ţi fiu eu slugă ţie? Ai? răcni iar Baciu sculîndu-se cu o privire vicleană şi batjocoritoare.

— De ce slugă?

— Măi Ioane, eu ştiu una şi bună, că ce-i în mînă nu-i minciună! făcu Vasile Baciu apăsat. Nu zic că nu-ţi dau. Îţi dau, după moartea mea. Atunci o să faceţi voi ce ştiţi. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea şi nici altora n-oi lăsă-o… Cît trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru! Aşa!…

— Nimic, nimic? şopti Ion spăimîntat.

— Nimic, băiete. Oritu n-auzi bine?… Dar, ca să nu zici că-mi hrăneşti tu fata ori că ţi-am dat-o goală puşcă, măcar că nu ţi-am dat-o eu, ci ai luat-o cu vicleşug, te las să-ţi alegi cinci locuri care-ţi plac, şi să bagi plugul în ele chiar mîine dacă vrei. Luaţi-le, munciţi-le, sunt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămînă pe numele meu, că nu cer de mîncare. Eu unul n-am să vă scot din folosinţa lor, cum te-ai făcut tu că ai să mă scoţi pe mine… Alege-le! Cinci!… Am trei holde cu grîu de toamnă. Poţi să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele… Cum îţi place ţie… Cinci! Să nu zică nimem că fata lui Vasile Baciu s-a măntat ca o ţigancă…

— Dacă ţi-i aşa vorba, socrule, bine… Să vedem ce-or mai zice şi alţii, răspunse acum Ion mai liniştit şi cu ameninţare în glas.

— Să vedem, cum nu… Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine, dacă mi-aş lăsa eu bătrîneţele pe mîna ta!… Ş-apoi cine mă poate sili să-ţi dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea?… Hehe, Ionică! Credeai c-ai să mă

învîrteşti tu pe mine! Nu te-ai găsit, copile, hehe!

— Bme, socrule, bine!… Noroc bun! zise Ion strîngînd din umeri prostit.

— Noroc, noroc, ginere!… Şi rămînem aşa: cinci, auzi? strigă Baciu baţjocoritor. Mi-a venit şi mie rîndul, că tu m-ai frecat destul…

Ion ieşi, urmat de Ana, care nu rostise nici o vorba şi pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul păşea greu, tăcut, încît femeia nu îndrăznea să se apropie.

Roza Lang lăsase o dîră de tristeţe în sufletul lui Titu. Încerca s-o ascundă sau s-o înăbuşe, dar simţea că totuşi se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pămîntul nisipos. Nu se dumerea cum a putut o iubire atît de furtunoasă să sfîrşească atît de neaşteptat şi de urît. „Aventura" aceasta, cum îi zicea dînsul cu mîndria tînărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. Un crîmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii. Îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viaţă, ca şi cînd nu i-ar mai putea suporta povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolţea din ce în ce mai des întrebarea: „Ce sunt eu?… De ce trăiesc?"

Şi drept răspuns i se ivea în faţă o pînză nemărginită, înţesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decît un gol chinuitor.

Îşi dădea seama că trebuie să aibă o ţintă hotărîtă în viaţă şi se îngrozea neputînd descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă şi nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfăţişa acelaşi nimic rece şi înfiorător. „Aşa să mi se depene oare toată viaţa?… Atunci ce rost mai am în lume?" îşi zicea deznădăjduit, seara mai ales, în patul din salon, unde se mutase el de cînd s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singură.

Toate zilele hoinărea prin Jidoviţa şi prin Armadia, crezînd să-şi alunge din suflet neliniştea. Dar întrebările îl însoţeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În faţa lor i se păreau copilării şi versurile lui, şi pozele de poet, şi iubirea lui ucisă de gelozie, şi înflăcărarea lui naţională… Peste acestea se ridicau mereu zbuciumările: „Unde merg? Unde vreau s-ajung şi de unde vin?i

Ca să poată răspunde se gîndi să citească, să înveţe şi să afle din cărţi ce nu găsea singur. „în mintea mea e un haos… Numai haosul aruncă la suprafaţă întrebări dureroase…"

Cîteva săptămîni se cufundă în cărţi. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte mică, în care se rătăciseră cîteva volume de ştiinţă, de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atît mai multă lacomie cu cît pînă acuma le ocolise. Mai adună şi de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nimeri… Le sorbi grăbit, ca şi cînd ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simţi curînd că haosul, în loc să se limpezească, creştea mai mare. În mijlocul frămîntărilor singura rază de mîngîiere îi era credinţa că el este cel dintîi om

chinuit de asemenea gînduri.

În cele din urmă însă o oboseală stranie îl luă în stăpînire. În inimă nu-i mai rămăsese decît o nemărginită părere de rău: „De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel?”

Apoi parcă şi creierii i se opriră în loc, copleşiți de o apă străvezie din care țîşneau răspunsuri ca nişte flăcări mici, izbăvitoare: „Adică ce-mi pasă mie de unde vin şi ce-o fi mîine? E nerozie să te perpeleşti cu întrebări fără sfîrşit… Unde te duce viața, acolo trebuie să mergi, şi ce-ți porunceşte ea trebuie să faci! Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinței celei mari care e una şi milioane de milioane, care e oarbă şi totuşi urmăreşte o țintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească… Voința cea mare sunt eu, precum e şi vaca lui Ion sau cîinele nostru, ori viermele ce se aşază singur sub talpa mea ca să-l strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbeşti cu piciorul, precum tot ce este şi cerul, şi ceea ce este dincolo de cer şi de stele, şi dincolo de acest dincolo, mereu pînă-n nesfîrşitul nesfîrşitului… Atunci? Viața singură ştie ce vrea, sau poate pentru că nu ştie nici ea mi se pare că ştie… Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munți, mereu înainte. Cine cade din carul vieții e pierdut… Înainte! înainte! Înainte!”

Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filozofală. Zîmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înțelese obîrşia. „Atîta nelinişte pentru că Roza Lang a plecat şi mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut!… Şi din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieții!”

În aceeaşi noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut pînă atunci. O dragoste nouă de viață îi împodobea sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. Îl interesau şi-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.

Schimba priviri amoroase cu „gîştele” de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de românii oropsiți, de planurile lui mărețe… Îndeosebi spunea deseori, cu superioritate, ca o sentință fără apel:

— Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec!

De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întîmplase un eveniment extraordinar: murise Ion Ciocan, deputatul circumscripției. Ciocan fusese mulți ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducînd, mai ales pe uşa din dos, limba unguresc în program, iar în schimb cîrmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub firma independentă, dar era dintre independenții care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai cîştigat pe urmă

catedra de literatura română la Universitatea din Budapesta şi i-a păstrat reprezentanța Armadiei în Parlament pînă a închis ochii.

Fusese om tăcut, ursuz şi deci nu tulburase multă apă în Capitală. Răutăcioşii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat gura, cînd, rămînînd deschise două uşi, ar fi strigat nervos: „Uşa, domnilor, că trage îngrozitor aici!" pentru care improvizație oratorică toată Camera l-ar fi aplaudat frenetic. Prin testament întreaga avere şi-a împărțit-o între liceul din Armadia şi Astra din Sibiu, căci soția îi murise de cîțiva ani, iar alte rude nu avusese, afară de doi frați țărani, morți şi ei mai demult.

Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crîncenă între doi candidați: Victor Grofşoru, avocat foarte căutat din Armadia, susținut de toată românimea, şi bancherul Bela Beck, şvab ungurizat din Budapesta, care se auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii de coroane şi, fiind guvernamental, mai avea la dispoziție, cu o discreție eficace, concursul autontăților mari şi mici.

În Armadia fierberea creştea zi cu zi. La berăria Rahova discuțiile şi pronosticunle nu se mai sfîrşeau. Grofşoru desfăşura o activitate straşnică, secondat fireşte de toți intelectualii, care-şi luaseră însărcinarea de agenți electorali. Izbînda ar fi fost asigurată dacă s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidovița, presupunînd că preoții şi învățătorii îşi vor face cu toții datona.

Titu, vindecat, se avîntă cu trup şi suflet în vălmăşagul luptei. De dimineață pînă seara era în Armadia, agitîndu-se, discutînd mereu, îmbujorat de entuziasm. Care nu-i fu însă mîndria şi mirarea cînd, într-o zi, la berărie, Victor Grofşoru veni glonț la dînsul, cu mîna întinsă:

— Poete, dragule, vreau să-ți cer un serviciu!… Pentru dumneata e nimic, pentru cauza noastră e colosal!

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea ca pe un erou, Titu se simți în culmea fericirii şi strigă înflăcărat:

— Domnule deputat, cere-mi orice! Pentru cauză îmi dau bucuros şi viața!

— Bravo! Uite omul! zise candidatul, cuprinzîndu-l prietenește de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ți pot spune aici… Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci onoarea şi plăcerea!… Deci spune-mi repede: cînd? Nu-ți închipuieşți cît îmi sunt de împărțite toate minutele!

— Imediat… sau după-prînz… E bine? făcu Titu, deodată grav, văzîndu-se parcă inițiat în secretele zeilor.

— Perfect! Atunci azi după-prînz, dragă poete! Grofşoru, ca toți care-l sprijineau, era convins că, îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc va fi liber şi scăpat de orice griji.

— Dacă mă aleg eu, vom putea respira toți, vom avea aer românesc!

spusese dînsul din capul locului, încît fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înfiinţă exact la întîlnire şi ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, aruncînd numai din cînd în cînd cîte o aprobare întovărăşită de: „domnule deputat", care pe candidat îl măgulea.

— Ne lipsesc ovreii din Jidovița, poete! Fără de ei suntem pierduţi! sfîrşi Grofşoru, oftînd cu o figură întrebătoare şi întristată brusc.

Tînărul nu vru să audă de asemenea oportunism. Succesul trebuie să fie curat românesc, nepătat de nici un ajutor străin:

— Vom goli satele de oameni şi-i vom aduce pe toţi la urnă, să dovedim lumii întregi voinţa noastră, porunca noastră!

— Da, da, dar în satele noastre sunt puţini cu drept de vot, pe cînd ovreii sunt toţi alegători! observă avocatul care, chiar în vîrtejul visurilor naţionale, nu uita realitatea.

Apoi îşi completă gîndul:

— Pentru a ne asigura voturile din Jidovița, e nevoie de concursul lui Herdelea, care e iubit de toţi ovreu. Dacă Herdelea ar vrea să facă puţină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim!

— Ştiu, ştiu în ce situaţie gingaşă se află tatăl dumitale, se grăbi Grofşoru să adauge, ca şi cînd s-ar fi aşteptat la vreo obiecţie a lui Titu. El, ca învăţător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea… Dar cu dibăcia lui, în mod discret… Ce zici, poete? în mod foarte discret?

— Pe faţă, domnule deputat! strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu potexista rezerve şi compromisuri. Înainte de a fi învăţător, tata e român!

— Da, negreşit, român… Cine se îndoieşte?… Dar greutăţi sunt, şi eu le înţeleg şi le apreciez… Totuşi, cu bunăvoinţă, s-ar putea înlătura piedicile, ştii, discret, foarte discret… În asemenea împrejurări discreţia are mare importanţă. Guvernul contează pe ovrei şi e sigur că-i are în mînă. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudenţă, altfel se pot ivi noi rezistenţe… Vezi, în Pripas e mai uşor. Acolo suntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mînă de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezişul… Nu-i aşa?… Dar în Jidovița e delicat, e foarte greu, e… e…

Din Armadia pînă-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puţin de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curînd ce cinste mare au hotărît tatălui său fruntaşii mişcării naţionale.

— Tată, iată clipa cînd poţi dovedi lumii întregi că eşti adevărat român! Răcni dînsul din uşă, speriind pe toţi cu faţa-i aprinsă de entuziasm şi de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-şi că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat român, dar român adevărat, pe față, nu ca Ciocan – deşi Ciocan îi făcuse lui pe ici, pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuşi se ferea să-şi arate sentimentele, de frică să nu-l pîrască cineva… Apoi acuma, tocmai pe cînd Titu vorbea mai cu foc, îşi aduse aminte, nu putea şti de ce şi cum, de ultima vizită a subinspectorului şi de amenințările lui ascunse.

— Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece deloc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă şi cu puțin dispreț în glas. Dînsul e om bătrîn şi trebuie să-şi vadă de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieştri. Parcă mare ispravă o să facă şi Grofşoru… Îl ştim noi cît le plăteşte pielea!… Dacă pe urmă ungurii vor prinde pizmă pe dînsul şi se va pomeni fără slujbă, crezi c-o să-i dea Grofşoru ceva?

Titu sări revoltat de atîta egoism:

— Adică cum! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului?… Laşitatea asta ar însemna trădare națională, ar însemna să-şi dea singur certificat de renegat!… Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii?… Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atîta pentru cauza românească?

Ghighi împărtăşea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gîndindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri şi poate nici pețitori mai tîrziu.

— Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine ți-ai căuta şi tu vreun post pe undeva, că eşti cît muntele şi vezi bine cîte greutăți avem pe cap! zise doamna Herdelea supărîndu-se.

— Apoi dumneata numai atîta ştii, mamă, greutăți şi iar greutăți! mormăi tînărul opărit.

— Atîta da, că eu am minte! se înfune dăscălița. Practicant de notar nu-ți place să fii, învățător nu-ți place, dar la mîncare te îmbulzeşti! Apoi aşa-i uşor să ai fumuri! Mai pune osul şi tu, dragul mamii, că cu lenevia ai să rămîi de rîsul lumii!

Numai Herdelea tăcea. Cu cotul rezemat pe colțul mesei, cu capul în palmă, se uita în neştire la gheata din piciorul stîng. Lumina lămpii atîrnată de grindă îi cădea drept în creştet, pe părul alb-argintiu… Îi venea mereu să ofteze şi se stăpînea. Şi, în vreme ce doamna Herdelea se hărțuia cu Titu, i se perinda în gînd toată viața lui alcătuită aproape numai din umilințe, speranțe veşnic spulberate, necazuri necurmate, viața întreagă care şi-a bătut mereu joc de dînsul, impunîndu-i mereu compromisuri, din pricina cărora niciodată nu şi-a putut asculta glasul sufletului, viața care i-a îngrămădit în inimă amărăciune otrăvitoare… Două lacrimi se zvîrcoleau în ochii lui blînzi, plecați – regretul

unei vieți cheltuite într-o trudă sisifiană.

— Oh, oh! suspină dînsul în sfîrşit, cînd se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viața, cumplită-i, zău!

Vicleşugul lui Vasile Baciu căzuse atît de neaşteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut şi a dormit ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat mmic. Duminică dimineața însă, ieşind din casă şi aruncîndu-şi ochii pe cîmp, îşi adu-se aminte de vorbele socrului său şi-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gîndul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pămînt… Se aşeză pe prispă, cotropit deodată de mînie, de frică, de nedumerire, de deznădejde… Întîi îşi zise c-ar fitrebuit să-l bată măr pe Baciu, să-l învețe cinste. Pe urmă recunoscu că nici cu mînia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina este numai a lui însuşi, fiindcă în ultimul moment şi-a pierdut mințile de bucurie şi s-a cununat înainte de-a vedea hîrtiile date la cărțile funduare.

Întorcîndu-se de la biserică şi găsindu-l tot pe prispă şi abătut, Zenobia bănui ceva rău şi, ca să-i deschidă gura, întrebă:

— Dar tu ce stai aşa, neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mîine numai pămîntul tău o să rămîie nearat!

— D-adică dumitale ce-ți pasă? Că de dat, slavă Domnului, mi-ai dat numai sărăcia şi necazul! țîşni Ion, ursuz.

— Apoi ce să-ți mai dăm noi, că doar socru-tău ți-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

— Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat, mormăi omul amărît. Nu vezi dumneata că m-am şi gîrbovit de cît mi-a dat?

Zenobia nu-l mai slăbi pînă nu află tot şi apoi izbucni în afurisenii care se întețiră cînd Ana apăru în ogradă, speriată de gura ei. În vreme ce soacra îşi blestema nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fîşie luminoasă: prin Ana trebuie să-şi îndrepte greşeala. Deocamdată nu ştia cum şi în ce fel, dar simțea că numai ea poate să-l scape.

— Şi urîtă, şi calică!… Bine ai nimerit-o, dragul mamii! strigă Zenobia în gura mare.

— Ho, cotoroanță, ho! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vîri ca musca-n băligar? Potracăni ştiți să fiți, dar sărac m-ați lăsat, ai?… Ea-i de vină?… Ce-i ea de vină?… Apoi atunci ce te răsteşti la dînsa?… Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu!

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de cîine huiduit şi ochii i se umplură de lacrimi, simțindu-se vinovată față de dînsul fiindcă în gînd l-a bănuit cu Florica, pe cînd el e atît de bun şi o iubeşte atît de mult că bruftuluieşte chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mîngîietoare, dar fața ei

toată zîmbea de o fericire mare, mai ales că Ion veni la ea şi-i zise blînd:

— Ia nu mai plînge, Anuță… Tu în ochii mei să te uiți şi încolo să nu-ți pese de nimeni!

Seara, în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blîndețe să fie om cumsecade şi să le dea ce-a făgăduit față de atîția martori. Femeia se simțea magulită de încrederea lui, dar, gîndindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranțe să-l poată înmuia. Cînd însă bărbatul o învață cum să-i vorbească, credința lui o cuceri şi pe ea, şi se jură că se va duce chiar mîine dimineață şi de bună seamă nu se va întoarce cu mîna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. Încrederea îi crescu cînd, ajunsă în uliță, nevasta lui Macedon Cercetaşu îi ieşi în cale cu o doniță plină de apă.

Vasile Baciu tocmai înjuga bon să pornească la plug. Văzîndu-şi fata, o întîmpină nepăsător:

— Da ce, te-a alungat?

— Cum să mă alunge, taică? se miră nevasta, începînd să-i povestească ce vînt o aduce, după învățăturile lui Ion.

Baciu se holbă la ea o clipă, apoi, ca un taur care vede roşu, se aruncă şi-i închise gura cu o droaie de pumni, urlînd:

— V-ați pus amu amîndoi să mă jefuiți şi să mă lăsați cerşetor?… Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai!

Pînă ce se învîrți dînsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plîngă de durere, deşi obrazul stîng i se roşise, iar din nas îi curgea un fir de sînge. De-abia cînd se apropie de-acasă îşi mai veni în fire şi se întrebă: „Ce-a mai fost şi asta?… Avan de mine!…”

Ion o aştepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu paşi iuți şi ştergîndu-şi mereu nasul cu mînecile cămăşii.

— M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic! Uite cum m-a umplut de sînge! bolborosi nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simți deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi şi reci, ca şi cînd ar fi văzut o arătare vrăjmaşă. Pe pometele obrajilor pielea îi stătea să plesnească, iar pe tîmple i se umflară vinele ca nişte lipitori sătule. Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sînge şi cu privirea de-o umilință aţîțătoare. Brațele şi pulpele îi zvîcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau pielea groasă şi aspră în podul palmelor. „Asta s-a înțeles cu tatăl ei să mă înşele!” îi fulgeră prin creieri, şi gîndul îl duru atît de rău, parcă I-ar fi izbit cu parul în moalele capului.

Atunci, cu o poftă neînfrînată, ridică mîna şi o lovi greu peste obrazul drept, şi apoi cu dosul palmei, repede, peste obrazul stîng. Durerea stoarse din pieptul femeii un țipăt atît de ascuțit că Ion auzi cum zăngănesc geamurile casei. O mai trăsni însă şi peste ochii ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimîntați îşi păstraseră o clipire de bunătate… Ana căzu pe prispă, amețită şi legănîndu-şi corpul din mijloc în sus ca să-şi aline suferința.

— Şi tu mă zdrobeşti, Ionică? gemu dînsa. Nu ți-e milă nici ție de mine?

Ion scuipă spre ea, răcorit, şi intră în casă, căci de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon, pe cînd în pridvor la Herdelea parcă ieşise cineva să vadă ce se întîmplă.

Ana suspina şi, suspinînd, pîntecele mare i se zbătea ca o mustrare. Năframa îi alunecase din cap, părul i se încîlcise şi pieptul i se frîngea de plîns. În inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea îngrozită: „Doamne, ce ți-am greşit de mă pedepseşti aşa de rău?i

Nevasta lui Macedon Cercetaşu se aşează lîngă ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mîngîie pe obrajii udați de lacrimi şi-izise cu milă, căutînd s-o ostoiască:

— Taci, draga lelii! Taci şi rabdă, că femeia trebuie să sufere dac-aşa a lăsat-o Dumnezeu… Taci mulcom, taci!

Glasul ei era atît de blînd că sufletul Anei se încălzi puțin. Apoi îşi ascunse fața în poala femeii şi plînse mai uşurată, murmurînd însă întruna, ca şi în seara nunții:

— Norocul meu, norocul meu!

Pînă să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să stea cu mîinile în sîn şi a pornit din casă-n casă, îndemnînd pe țăranii alegători sau nealegători să meargă cu toții la o întrunire în Armadia, unde Victor Grofşoru avea să-şi lămurească programul. Fiindcă alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi spre a preîntîmpina tulburările şi agitațiile împotriva statului. Titu nu se sinchisea de dînşii. Dorea chiar un conflict sau poate o arestare, închipuindu-şi că astfel va dovedi lumii întregi barbaria stăpînirii ungureşti şi va contribui mai eficace la izbînda candidatului român. Vorbea țăranilor de jugul unguresc, de datoria națională, de limba strămoşească, se izbea însă mereu de aceleaşi răspunsuri:

— Bine, domnişorule, aşa o fi… Dar n-avem pămînt şi dările-s multe şi grele…

Întîi se supără de atîta nepricepere. Pe urmă totuşi le dădu dreptate. „Adevărat, pe ei îi strivesc sarcinile vieții şi eu le bat capul cu fraze! Nici măcar speranțe nu le aduc!… Apoi, fireşte, dacă eu însumi nu ştiu bine ce vrem!”

El bănuia ce vrea, dar dorințele lui nu se potriveau cu ale bătrînilor. El cu

cîțiva studenți şi profesori mai tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor. Nu se gîndeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecați spre România, aşteptînd de-acolo mîntuirea. În fața lor însă stăteau mai toți fruntaşii recunoscuți, între care însuşi Grofşoru, care spuneau că acestea sunt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bune numai pentru discuții de berărie, se poate compromite toată lupta.

— Mijloacele noastre trebuie să fie legale! Îi spuse Grofşoru. Numai prin legalitate se obțin lucruri trainice! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate!… Ce ascunde viitorul, nu se ştie… În suflet putem nutri orice speranțe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică!

Titu se zăpăci şi fu cupnns de o şovăire din care de-abia cu sforțări se putu smulge. Se coborî iar între țărani şi, cu toată opreliştea bătrînilor, le vorbi de „frații noştri", de „stăpînirea românească" ce va veni în curînd. Şi tresari de bucurie cînd Ştefan Hotnog, bogătaş din sat, în loc de tînguirile obişnuite, răspunse acuma în numele tuturor, ridicîndu-şi chimirul pe burtă:

— Să te audă Dumnezeu, domnişorule! „Oportunismul şi laşitatea ucid avînturile! se gîndi Titu mulțumit. Cu jumătăți de idealuri nu poți lupta şi nici nu poți fi înțeles de nimeni!"

Strădaniile lui Titu au rămas totuşi zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunțat oficial, a fost oprită de către prefectul județului în urma raportului solgăbirăului Chițu care se temea de tulburări.

Tocmai cînd Titu venea pleoştit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrînul Herdelea a primit citație de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deşi, între timp, ungurul se mutase din Armadia într-un orăşel din Ungaria, fiindcă – cum spusese dînsul la plecare – nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzația judecătorului s-a părut atît de întemeiată procurorului, încît şi-a însuşit-o din oficiu şi deci procesul trebuia să continue negreşit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citație, vrînd să se sfătuiască împreună cum să abată nenorocirea ce-i amenința de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plîngă ce a pățit şi cum a fost înşelat, iar de procesul care îl durea pe învățător, parcă nici nu-i păsa.

— Aveți să vedeți că becisnicul ăsta are să mă bage în temniță şi să ne nenorocească pe toți! zise învățătorul pe urmă, doborît de îngnjorare. Țineți minte ce v-am spus eu azi! Ion e fatalitatea noastră… El se ciorovăieşte cu Vasile Baciu pentru nişte zdrențe de pămînt şi nici nu vrea să ştie în ce poznă m-a înfundat!

Titu, văzînd spaima bătrînului şi ca să mai schimbe vorba, găsi înţelept să povestească pe un ton de glumă cum azi, întîlnindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat şi că nu va lăsa fără răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în faţa justiţiei… Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui aşteptat de dînsul, stîrnind o ceartă care nu se isprăvi pînă noaptea tîrziu.

— Apoi da, că atîta-mi mai lipsea, să umblu acuma pe la judecăţi şi pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învăţătorul amărît. Mai bine-l lăsai dracului şi tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap şi cu el!

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soţul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat în picioare de toate nătăflețele din lume, şi declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă şi chiar să stea la puşcărie, decît să rabde mojiciile „pămătufului".

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-şi pună în cumpănă toată influenţa pentru alegerea desăvîrşitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. „Am toată încrederea în patriotismul dumitale încercat şi să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum se cuvine", sfîrşea subinspectorul. Mai ales sfîrşitul i se părea învăţătorului plin de mari făgăduinţe.

— Uite ce om de treabă bietul subinspector! strigă dînsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparenţe!… Iată bărbatul care-mi place şi mie!… Bravo! Bravo!

Îndată îşi însemnă pe toţi alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, şi chibzui îndelung pe cei care ar vota cum îi va sfătui dînsul. Apoi îşi frecă mîimle cu încredere:

— Vezi, Dumnezeu îţi trimite ajutorul cînd nici te aştepţi! Titu, aflînd seara planurile tatălui său, sări pînă în tavan de indignare şi strigă de nenumărate ori „trădare" şi „ruşine". Dar Herdelea rămase neclintit.

— Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrînețele pe drumuri… Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul?… Citeşte bine! Poftim! zise aruncîndu-i mîndru scrisoarea.

Tînărul nu vru să citească nimic şi făcu jurămînt că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întristă că feciorul lui se gîndeşte mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decît la dînsul, a cărui soartă atîrnă de bunăvoinţa celor mari şi puternici.

— Nu-ţi închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorinţa, poate să-mi fie de mult folos? N-ai văzut citaţia de ieri şi nu ştii că mă paşte afurisitul de judecător? O vorbă a subinspectorului cîntăreşte greu la tribunal. Cînd va

spune subinspectorul prezidentului că uite-aşa şi aşa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai crîcnească? Aşa se lucrează în lume, băiete… Înțelegi, ori nu înțelegi?

— Nu vreau să înțeleg nimic! răspunse Titu cu atît mai îndîrjit cu cît socotelile acestea i se păreau şi lui cuminți.

— Atunci să-ți fie ruşine obrazului, că eşti cal bătrîn şi ai putea înțelege atîta lucru! strigă Herdelea adînc mîhnit. Ruşine să-ți fie, măgarule!

În seara zilei cînd Ion bătuse întîia oară pe Ana, pică în casă, de-abia tîrîndu-se, Dumitru Moarcăş, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerînd adăpost pînă s-o îndura Dumnezeu să-l strîngă din lume. Zenobia, aflîndu-se în toane bune, pentru că feciorul şi-a muştruluit nevasta, îl primi fără a se burzului, mulțumindu-se doar să-l descoase puțin:

— Da ce-ai pățit, bade Dumitre? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo?

— Parcă de bine fuge omul? murmură Moarcăş, mototolindu-se pe vatră.

Era un moşneag trecut de şaizeci, pipernicit şi prăpădit de să-l sufli de pe picioare. Nu mai avea nici un dinte în gură şi vorbea greu, scuipînd în toate părțile. În tinerețe a fost bărbat frumos şi cu stare şi se băteau fetele după dînsul, dar în loc să se însoare şi să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n floare, încît mulți oameni şi-au ciomăgit muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, fiind voinic şi iute ca un lup. Cărăuşia i-a fost mai dragă decît pămîntul şi tot cărăuşia i-a mîncat capul. Într-o noapte, venind de la Dej, o ceată de țigani lăieşi au tăbărît pe dînsul, l-au stîlcit şi i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani şi a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghițit averea. Rămas numai cu căsuța şi grădina, s-a aciuat pe lîngă Paraschiva, care era văduvă tînără şi rîvnea mai mult la casa lui, crezînd că nu mai are de trăit cine ştie cît. Dumitru însă se încăpățîna să nu moară şi o duse douăzeci şi doi de ani aşa, prăpădit cum a scăpat, încît Paraschiva a avut vreme să se obişnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înțeles ei totuşi destul de bine pînă acum cîteva luni, cînd Dumitru s-a apucat şi a vîndut lui Avrum casa şi grădina fără ştirea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloți de argint, femeia nu s-a mulțumit. Ea era convinsă că a luat mai mult şi a ascuns banii undeva sau la cineva. Şi cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfuria că banii vor ajunge pe mîna altora, iar ea, care l-a îngrijit atîția ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cît i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moşneag, mai întîi cu sudălmile, apoi cu bătaia, pînă ce în sfîrşit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrînul povesti ce-a pățit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea şi să moară poate prin

case străine.

— Apoi lasă c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mîngîiere.

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mîncău care-i cade în spinare din senin. Credea totuşi că Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, ştiindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie – se zice – pe care a iubit-o el cu adevărat şi care, de aceea l-a şi învîrtit cum i-a plăcut. De altfel gîndurile lui erau atît de fripte de grija pămînturilor, încît tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfuria cînd vedea pe Ana care, pe cît îi îngăduia pîntecele ţuguiat, se sprintenea pe lîngă vatră să gătească cina, şi era din ce în ce mai convins că femeia e înţeleasă cu Vasile Baciu să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli cîteva zile fără să ştie ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea şi se bucură ca şi cînd ar fi găsit scăparea. Chipul învăţătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranţe. Îl căută îndată şi, nimerindu-l la şcoală, îl chemă afară. Herdelea era supărat şi-i impută că e nerecunoscător şi că, prin nepăsarea lui cnminală, îi primejduieşte slujba şi cinstea. Ion ascultă nerăbdător, ca şi deunăzi cînd încercase învăţătorul să se sfătuiască cu dînsul. Ce-i păsa lui de grijile altora? Pe el numai necazul lui cel mare îl rodea şi-l chinuia, şi, după ce îmblînzi pe Herdelea cu făgăduinţe, i se plînse ca un copil nepriceput, zicînd mereu mai rugător şi mai stăruitor:

— Învaţă-mă, nasule, că altminteri ori fac moarte de om şi ajung la puşcăne, ori mi-oi pune singur ştreangul de grumaz!

Se uita în ochii învăţătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atîta: „Fii liniştit, finule, că ce ţi-a făgăduit trebuie să-ţi dea… Dumimcă tu să vii la mine cu Ana… Am să chem şi pe Vasile s-aveţi să vă înţelegeţi, fii liniştit!”

Zilele pînă duminică trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gîndurile în trandafiriu. Se simţea iar stăpînul pămînturilor şi de-abia aştepta să poată ieşi la lucru pe moşia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte să-şi scadă cerinţele spre mulţumirea amîndurora, povăţui pe Vasile Baciu să dea acuma jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povaţa lui însă îi nemulţumi pe amîndoi. Toate nădejdile lui Ion se prăbuşiră auzind ce spune învăţătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dînsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile naşului? Lui nu-i trebuiau sfaturi, ci pămînturile, toate pămînturile… Îl cuprinse o mînie sălbatică împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înşele, în loc să-l ajute… Vasile, cu o luare şireată în privire, zise tacticos că el nu-şi ia vorba înapoi şi dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. În sinea lui însă era sigur şi el că

Herdelea s-a înțeles cu Ion să-i fure averea… Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învățătorul, potirvnicii schimbară între dînşii cîteva sudălmi şi apoi, uitînd orice omenie, se luară de piept şi începură să-şi care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca nişte mistreți prinşi în capcană… Herdelea şi Titu de-abia izbutiră să-i scoată din odaie, în vreme ce dăscălița, nespus de indignată că neruşinații s-au încăierat în casa ei, îi ocăra cu înverşunare, iar Ghighi țipa speriată. Ana încremenise pe un scaun, în dosul uşii, încît doamna Herdelea o dojeni şi pe ea bine şi apoi o dădu afară.

Vasile şi Ion se mai zgîlțîiră puțin în pridvor, se mai ghiontiră pînă-n poartă, dar în uliță se descotorosiră şi-şi aşezară hainele boțite, înjurîndu-se din ce în ce mai potoliți. În clipa însă cînd să pornească spre sat, în uşa casei învățătorului se ivi Ana, topită de ruşine şi de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor relelor. O zăriră amîndoi deodată şi furia lor se înteți iar, pumnii se amenințară în aer şi privirile roşii se loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră în ogradă urlînd cu o spumă subțire albă între buze, care se muta şi se lipea cînd pe cea de sus, cînd pe cea de jos:

— Să-ți mănînci friptă odrasla, tîlhar bătrîn ce eşti! Ana dădu să intre şi ea, dar Ion se repezi ca uliul şi răcni, răguşit, scăpărînd scîntei din ochi şi scoțînd cuțitul din şerpar:

— Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă!… Şi să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec!… Hoață!… Hoți şi tîlhari care umblă să mă mai şi batjocorească!

Femeia vru să ridice mîiinle să-l roage, dar privirea lui o îngrozi, spunîndu-i că într-adevăr e hotărît s-o omoare acuma. Şovăi o clipă şi apoi porni după tatăl său care făcea cîte doi-trei paşi, se oprea, se întorcea, zvîrlea ginerelui cîte-o înjurătură, iar se urnea şi iar se oprea… Cînd însă Vasile o văzu apropiindu-se, îşi îndreptă toată mînia asupra ei şi, amenințînd-o cu amîndoi pumnii, strigă clămpănind din dinți ca o fiară:

— Să nu vii la mine, rapandulă, că-ți zdrobesc ciolanele!… Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte!… Uite-l! Uite-l ce mîndru-i!… Amu să-ți fie de cap! De cap! De cap! De cap!

Păşi mai iute, dar răcnind întruna „de cap”, ca şi cînd n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea…

Ana rămase în mijlocul drumului, nemaiştiind încotro s-o apuce. Ion tot mai înjura şi blestema în ogradă, iar Vasile Baciu, depărtîndu-se, țipa mai tare, parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieşiseră în uliță şi priveau, care mirați, care rîzînd, toți dornici să urmărească desfăşurarea poznei… Nemişcată, cu brațele moarte, cu ochii rătăcitori şi cu sufletul crîmpoțit de înfricoşare, femeia se uita împrejur, fără să mai ştie ce să facă. „Acu unde să mă duc?” se întreba şi în

minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care o pironeau pe loc, sleindu-i voința şi ispitind-o să-şi curme singură toate suferințele, fiindcă viața ei e zadarnică.

Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mînă, o duse acasă la ea, o îmbărbătă pînă seara şi o culcă după cuptor, lăcrimînd de milă:

— Vai, sărăcuța de ea, sărăcuța!…

În noaptea aceea îşi dădu seama întîia oară Ana de prăpastia în care-şi zvîrcoleşte ea viața. Şi atunci gîndul morții i se coborî în suflet ca o scăpare fericită. Îl alintă atît de stăruitor că, în cele din urmă, se minună cît de blîndă şi ademenitoare i se înfățişează, ca un liman unde nu mai sunt nici dureri şi nici nădejdi… Deodată însă simți o zvîcnire în pîntece, trezin-d-o din aiurare. „Cum se mişcă, sărmanul!" îşi zise dînsa uitîndu-şi toate necazurile şi înțelegînd că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o ființă nouă bate la poarta vieții.

A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de rîsul lumii şi că s-a hărțuit cu socrul său tocmai în casa învățătorului, deşi era convins că Herdelea s-a dat de partea duşmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetaşu şi aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar povețele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mîine-poimîine îi soseşte ceasul şi cine ştie ce se poate întîmpla dacă o huiduiesc toți şi n-o cruță nimem.

Apoi fu cuprins de desperare. Simțea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă țeasta. Numai buzele îi şovăiau întruna:

— Nu-i bine aşa… Nu-i bine… nu-i bine…

Se ducea prin Jidovița, se îmbăta şi se întorcea mai posomorît.

După o săptămînă ploioasă şi murdară, care-l ținuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decît în ținutunle muntoase în dricul primăverii. Ieşind în ogradă, Ion se opri ca trăsnit şi, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeață, sălbatic şi umed, ce plutea în văzduh. Ca şi cînd peste noapte tot pămîntul s-ar fi spălat cu apa fermecată, atît se înfățişa de mîndru în verdele deschis pe care strop fi de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca nişte diamante presărate înadins de o mînă nevăzută. Priveliştea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu şi-i umplu deodată creierii de gînduri… Şi porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dînsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest „odinioară" era aşa de depărtat, parcă ar fi trecut ani şi ani de zile, deşi abia ieri se împlimseră cinci săptămîni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizitiul, un țăran somnoros şi plin de baligă pe haine.

— Ce mai veste-poveste, Ioane? zise dînsul văzîndu-l intrînd pe portiță, cu pălăria în mînă.

— Apoi mai mult rău decît bine, domnule părinte, răspunse Ion vrînd să zîmbească, dar izbutind numai să se strîmbe şi să-şi arate dinţii galbeni, ca un cîine care mîrîie neputincios.

— Am auzit… De, băiete, dacă uitaţi pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească? mormăi Belciug puţin înnourat şi intrînd în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă şi preotul simţea mîna Cerului în neînţelegerile dintre ginerele şi socrul care nici nu s-au gîndit măcar să dăruiască ceva pentru locaşul Domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu judecătorul era o pedeapsă grabnică şi cuvenită pentru că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aştepta doar manifestarea mîniei divine faţă de doamna Herdelea, care l-a ocărît pe dînsul, şi apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă cîţiva alegători în favoarea candidatului de deputat ungur, deşi ştie bine că el doreşte să arunce un bloc – mic, dar solid – în cumpăna reprezentantului român. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuşi mai ales în hotărîrea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistriţa, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curînd şi, cu materialul adunat, să aşeze temelia. Pînă la toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaş va putea fi sfinţit cu toată solemnitatea. Belciug se gîndea de pe acuma la programul sfinţirii şi inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puţin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfîrşite. De aceea nu pierdea credinţa că, pînă la urmă, şi Ion va des-chide punga şi deci se sili să-l cîştige prin bunăvoinţă.

— Acuma spune, Ioane, ce te doare! murmură dînsul aşezîndu-se, bătîndu-şi genunchii cu palmele şi privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pămînt, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă şi fără să-l întrerupă. Apoi cînd isprăvi, Belciug se sculă, se plimbă de cîteva ori de ici-colo cu paşi mari, uitîndu-se o dată cu mirare în odăiţa de culcare unde patul era încă tot nefăcut, şi în sfîrşit se opri lîngă masă, se rezemă de dungă cu palmele încrucişate la spate şi vorbi privind mereu într-un colţ al tavanului:

— Ştiu eu ce să te sfătuiesc?… Greu… Prea greu… Numai un avocat te-ar putea lumina bine… Dar cu răul şi cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de cînd lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărţirea dreptăţii pămînteşti… Am păţit şi eu deunăzi, ştii bine, că m-a ocărît dăscăliţa ţigăneşte. Puteam să mă apuc de bătaie?… Nimeni să nu-şi facă singur dreptate… N-am

zis nimic şi nu m-am înfuriat… Dreptatea-i de la Dumnezeu… M-am plîns şi eu în Armadia la judecătorie şi, dacă-i bine şi drept să fiu hulit de pomană, hulit să rămîn…

Tu însă vei face cum crezi de cuviință. Numai atîta să ştii: pumnul nu-i dreptate… Întreabă un avocat, roagă-i să te învețe şi fă cum te-o îndrepta el… Eu n-am nici o putere…

Ion plecă mulțumit. Bine a zis popa: legea să hotărască… Ajuns acasă, chemă pe Ana şi-i vorbi foarte blînd:

— Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuță, că eu nu te mai pot ținea, vezi bine şi tu, că-s sărac şi abia ne tîrîm şi noi zilele… Dumnealui are destulă avere… Amu că m-a înşelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede şi judecă. Dar eu trebuie să mă gîndesc la pielea mea. Cu mîinile-n sîn n-oi sta, de bună seamă, poți să-i spui!

Pe urmă o duse de mînă pînă la poartă şi închise poarta după ea. Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

— Are dreptate… toți au dreptate, şopti femeia podidită de plîns. Numai eu n-am nici un rost în lume…

Capitolul VIII

COPILUL

Cu cît se apropia alegerea de deputat, cu atît Herdelea, tatăl şi fiul, se ciorovăiau mai mult, ca şi cînd toate necazurile şi toate nădejdile, ba chiar însăşi soarta lor ar fi atîrnat de izbînda românului sau a ungurului. Bătrînul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l amenința. Se gîndea în taină că, în preajma judecății, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul şi deputatul, să pună o vorbă bună pentru dînsul acolo unde trebuie. Văzîndu-l cu asemenea sprijinitori, judecătorul va trebui să se îmblînzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea… Şi, fiindcă în cele din urmă Titu rîdea neîncrezător de speranțele lui, Herdelea zicea convins:

— Cine rîde la urmă rîde mai bine, băiete!

Dăscălița, deşi nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuşi neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să aibă grijă de pielea lui. De altfel ea şi cu Ghighi nu se sinchiseau atîta de mofturile alegerii, cît se frămîntau că, în afară de cîteva cărți poştale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcar că acuma se împlineau aproape două luni de la nuntă, îşi făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicații care să le potolească

neliniştea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia şi se chinuia de însufleţire. Dorea cu atîta înverşunare izbînda lui Grofşoru, că îl durea chiar numai gîndul că ar putea cădea. Începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că punea veşnic înainte interesul personal.

— Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată? striga dînsul desperat, scrîşnind din dinţi şi smulgîndu-şi părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gîndească să plece oriunde, în lume, încredinţat că aiurea oamenii vor fi mai voioşi să se sacrifice pe altarul unei idei. Deşi striga întruna că activitatea e mama succesului, continua să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Grivița, unde, împreună cu alţi tineri entuziaşti, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăznețe şi puneau la cale soarta poporului. Fiind siguri de succes, îi umflau mereu proporţiile. Li se părea că alegerea lui Grofşoru va revoluționa nu numai țara, ci toată Europa.

Ştiau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofşoru va ului Parlamentul şi vedeau limpede clipa cînd Ardealul se va ndica brusc în picioare şi va cădea, ca un copil pierdut şi regăsit, în brațele României, cînd cei oropsiți de atîtea veacuri îşi vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca nişte urmaşi vrednici ai stăpînilor lumii…

După asemenea înaripări, intrînd seara în atmosfera îmbîcsită de realitate de acasă, Titu simțea că se prăvale din înălțimi şi se zvîrcolea neputincios. „Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuş!” îşi zicea după ce se certa cu tatăl său care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar, îşi găsi singur un loc în Luşca şi, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuții mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei, fiindcă s-a săturat de viața aceasta fără niciun ideal, mînjită numai de noroiul mărunțişurilor zilmce. Declarația voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său, care însă se bucură auzindu-l şi-l felicită că începe să se cumințească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mînă de ajutor jandarmilor concentrați din tot județul spre a păstra ordinea.

— Uite ce susținețti dumneavoastră, cei cu prudența! zise Titu către Herdelea arătîndu-i soldații ce de-abia-şi tîrau picioarele obosite. Drept argumente ne dați baionete!

În sfîrşit ziua cea mare răsări frumoasă… Armadia fierbea ca un stup în ceasul cînd roieşte. Toată lumea era stăpînită de înfrigurare. Din sus şi din jos soseau mereu cete de țărani, cu preoții şi cu învățătorii în frunte, unii pedeştri,

plini de praf şi de sudori, alții în căruțe, toți veseli şi strigînd mereu „trăiască”…

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezişul pieței, pînă la primărie, unde era biroul electoral, în dreapta şi în stînga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoş agitate în pălării, răstindu-se la mulțimea ce se înghesuia în spatele lor, răcnind deseori „înapoi” şi amenințînd cu puştile. În mijlocul pieței, lîngă crucea îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele superioare, încadrați de cîțiva profesori tineri şi de studenți îndrăzneți, cîntau *Deşteaptă-te, române*, întrerupîndu-se din cînd în cînd ca să strige în cor: „Trăiască deputatul Victor Grofşoru!” Grupul ajungea pînă la cordonul de jandarmi; cei din față aplaudau pe alegătorii români şi huiduiau pe ovreii şi ungurii care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele unui jandarm voinic, cu mustăți mari şi sclipitoare de pomadă, stătea şi Titu, roşu de entuziasm şi răguşit de cît a cîntat şi a răcnit. Toată piața gemea de țărani nealegători, aduşi înadins să manifesteze, urlînd „trăiască” sau „ruşine”.

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci de pripăseni, dar în fața bisericii un ofițer de jandarmi trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărți de alegători, încît preotul defilă numai cu şase inşi înspre localul de vot, zîmbind amar la mulțimea care-l aplauda.

Titu strigă însuflețit „bravo, Belciug”, iar popa îi răspunse măgulit şi trist:

— Nu-i vina mea că suntem numai atîția, ştii bine!

Soarele ardea. Căldura creştea neîncetat. Oamenii, osteniți de cît au stat în picioare, asudau, se îndîrjeau, se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să ştie de ce, iar jandarmii se strîmbau, răcneau şi izbeau ici-colo cu patul puştii, înjurînd.

Pe la amiază Grofşoru, însoțit de cîțiva prieteni, trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulțimea. Însuflețirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratic peste care ai turnat ulei. Cîntecele, uralele, țipetele se topeau într-un zgomot năprasnic. Lumea se năpusti peste cordoane să-l vadă mai bine. „Ura! Trăiască Victor Grofşoru!… Jos renegații!…” Jandarmii se zbăteau, învîrtind armele să stăpînească valurile de oameni. Unul, cuprins de mînie fiindcă norodul nu-l lua în seamă, împunse cu baioneta în mulțime, înțepînd pe un țăran bătrîn, care tocmai se lupta să iasă din vîltoare şi care deodată începu să se vaiete.

— Ruşine!… Huo!… Jos cu ei! urlă gloata repezindu-se mai dîrză asupra cordonului.

— Înapoi!… Înapoi! țipau jandarmii lovind cu arma în cei care se avîntau peste hnia oprită.

Grofşoru, care tocmai văzuse cum a împuns jandarmul, se repezi la țăranul rănit şi-l îmbrățişă furtunos, în vreme ce mulțimea vuia de entuziasm şi mulți

întrebau: „Ce este? Ce s-a întîmplat?” Apoi, revenind în mijlocul străzii, îşi scoase pălăria, îşi şterse năduşeala şi începu cu glas vibrator:

— Cetăţeni! A curs sîngele nevinovat! Teroarea…

Nu izbuti să continue, căci un ofiţer de jandarmi îl opri scurt, declarîndu-l că nu e voie să aţîţe lumea. Grofşoru se ciondăni un răstimp cu ofiţerul protestînd cu gesturi largi, pe cînd partizanii îl sprijineau stăruitor:

— Trăiască!… Trăiască!…

În clipele acestea sosi în piaţă Herdelea, urmat de cinci alegători, cu faţa luminată de un zîmbet sfios, uitîndu-se puţin speriat în dreapta şi stînga. Cîţiva strigară „trăiască”, dar îndată un glas gros răcni: „Ruşine! Renegaţii!… Jos!” şi repede toţi izbucniră în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni încleştaţi se scuturau ameninţători. Herdelea, înfricoşat, simţi un tremur în genunchi, dar zîmbetul nu-i dispăru de pe buze ca şi cînd ar fi fost vopsit… Grupul de liceeni porni să cînte batjocoritor „Veşnica pomenire”, cu glasuri ascuţite şi false de mascaradă, în timp ce alţii răcneau neîncetat „ruşine”.

Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitîndu-se îngnjorat după tatăl său, îmbătrînit prea înainte de vreme, a cărui faţă acuma era albă încît de-abia i se mai vedeau mustăţile mici şi cărunte.

— Renegatule!… Ruşine!… Trădătorule!… Jos! ţipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mîinile, copleşit de emoţie, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruţătoare.

Grofşoru, care nu mai isprăvea discuţia cu ofiţerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse şi-l apostrofă indignat:

— Îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata… Învăţătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofiţerul însă interveni:

— Pardon!… Vă rog să nu terorizaţi pe alegători! Aici nu se permite nici o presiune! zise punîndu-se între Grofşoru şi Herdelea şi apoi adăugînd, către acesta: înainte, înainte, domnilor!

— Protestez împotriva acestei noi încălcări de lege! strigă Grofşoru, deschizînd o nouă ciorovăială cu ofiţerul.

În faţa primăriei, solgăbirăul Chiţu strînse mîna lui Herdelea şi-l prezentă unui domn scurt şi gros, cu ochelari de aur şi cu o mustaţă galbenă rară:

— Domnule candidat, iată unul din prietenii noştri!… Îmi daţi voie? Candidatul dădu mîna învăţătorului, zicîndu-i maşinal:

— Îmi pare foarte bine… Voi fi totdeauna la dispoziţia dumitale… Totdeauna…

Herdelea, înviorat, primi cuvintele ungurului ca o uşurare şi intră în biroul notarului unde, la o masă lungă, şedea un judecător de la tribunalul din Bistriţa, uscat, cu nasul foarte subţire, cu nişte ochi mici, rautăcioşi şi cu un

creion în mînă. Învățătorul îl cunoştea. Alături alți doi, tot de la tribunal, scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de oameni care măsurau pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mînă, cu zîmbetul pe față. Judecătorul, preşedintele comisiumi electorale, îl privi întrebător.

— Votez pe domnul candidat Beck! zise învățătorul, rezemîndu-se cu mîinile de dunga mesei şi uitîndu-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l roage să-l țină minte şi să-l apere cînd va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar preşedintele rosti, indiferent şi obosit:

— Altul?

Învățătorul se dădu puțin la o parte, să facă loc tovarăşilor săi.

— Tot din Pripas, murmură dînsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpina după ureche cu creionul şi se uita la cei ce scriau voturile.

La şase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspîndi pe-afară, prin mulțimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare şi cu cîntece naționale. Piața totuşi se goli curînd. Cîrciumile însă se umplură, adăpostind pînă noaptea tîrziu comentariile aprinse, felicitările, amemnțările…

Herdelea povesti acasă încîntat cum i-a strîns mîna deputatul şi cum i-a făgăduit spnjinul pentru orice împrejurare, cum i-a zîmbit judecătorul încreținд fruntea ca să-şi întipărească în creieri numele lui.

— De-acu nu maiam nicio grijă cu procesul… De-acu pot dormi liniştit! zise dînsul cu mîndrie. Vezi acuma ce înseamnă să ştii să te porți cu oamenii? adăugă apoi bănuitor către Titu.

— Am văzut… am văzut! Şopti tînărul istovit. Auzindu-l şi văzîndu-l însă îşi amintea răcnetele mulțimii

În piață, cînd a trecut Herdelea, paloarea lui de-atunci şi mila aceea dureroasă ce-o simțise şi care i-a rămas în inimă parcă mai adîncă. Era trist şi abătut, ca şi cînd ar fi pierdut orice nădejde în lume. „Iată de ce atîrnă înfăptuirea ideii! se gîndea dînsul. Cinci voturi! Adică tocmai voturile tatii… că să-şi uşureze procesul! Dacă nu era procesul, triumfa ideea… Şi barem procesul de-ar ieşi bine!… Iată ce hotărăşte soarta unui popor: un fir de tină… Şi totuşi ideea nu poate muri! Ideea e sufletul omului.i

Profitînd că notarul din Luşca era în Armadia, cu alegerea, a doua zi plecă. „Dac-aş mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realității!” îşi zise Titu despărțindu-se.

— M-a alungat, tată… şopti Ana atît de încet că nici ea însăşi nu-şi auzi bine

glasul, cu groaza încuibată în ochi, aşteptîndu-se s-o zdrobească.

Vasile Baciu prînzea. Avu o tresărise, văzînd-o galbenă şi trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din lapte o dată, îmbucă o coajă de mălai, pe urmă se uită lung la Ana şi răspunse molfăind:

— Bine… Stai aici că ai unde… Vezi că eu mă duc pînă în Zăhată, că am nişte oameni la sapă… Să iei seama pe-acasă…

Vorbea atît de liniştit că femeia se zăpăci, crezînd că n-a auzit bine şi nu îndrăzni să se aşeze pînă nu-l văzu plecînd aievea cu carul.

Baciu ştia că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate şedea şi acasă. Mai bine aşa, decît să se plece el în faţa tîlharului şi să-i dea moşia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul şi s-o ia, mulţumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro… Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămîne deasupra. Iar dînsul poate aştepta oricît, că nu-l doare…

Ana era umilită şi tăcută ca un cîine. Nu crîcnea înaintea bătrînului şi doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundaţi în cap şi veşnic roşii. Zilele i se păreau nesfîrşite în aşteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atît mai mult că suferise greu pentru dînsul.

Ion, chiar în ziua cînd o alungase, se dusese în Armadia la Victor Grofşoru, de care ştia că-i avocat straşnic, mai tare ca mulţi din Bistriţa. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat şi, aflînd că Ion nu-i alegător, vru să-l amîne pentru altă dată. Ion însă, încăpăţînat, nu s-a lăsat pînă nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preţ, Grofşoru întrebă mai întîi:

— Martori ai?

— Am, domnule avocat, cum să n-am… Am pe… se grăbi ţăranul, înşirîndu-i pe toţi cei ce au fost la tocmeală şi care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcină să-i scoată toate pămînturile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion numără banii, Grofşoru îi închise într-o casă de fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune Vasile Baciu c-a alungat-o, dar să potrivească lucrurile astfel încît să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

Ion îşi făcu cruce de mulţumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să cîştige. Ana are să se întoarcă ea singură… Numai cînd trecură două săptămîni începu să intre în grijă să nu cumva să se primejduiască procesul din pircina femeii care nu vine acasă.

Cînd află Vasile Baciu că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. Îi era frică de judecaţi, deoarece nu mai avusese niciodată şi văzuse la alţii că procesele înghit zadarnic moşiile oamenilor. Începură îndoielile. Să nu se întîmple ceva şi

să piardă tot. Avocații cîte şuruburi nu învîrtesc. Te bagă în temniță cu dreptatea în mînă. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce cîinelui jumătate locurile şi căsuța cea veche, să scape de-o grijă… Se uita mai chiorîş la Ana şi ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o gonească înapoi, la tîlharul pe care şi l-a ales ea şi de care acuma nu mai ştie cum să se scuture.

În duminica a treia, Vasile Baciu, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiază cîrciuma era plină, ca de obicei. Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuşi rachiul mai prompt chiar decît alte dați. Vasile n-apucă să se afume bine şi se pomeni cu Toma Bulbuc lîngă dînsul, foarte vesel şi mulțumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George pe care avea de gînd să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baciu se plînse cît de rău a nimerit-o cu măritişul fetei, cum stă acuma acasă la dînsul, parcă nici n-ar avea bărbat… Toma clătină din cap şi apoi întrebă binevoitor:

— De ce nu vă împăcați voi, Vasile?… Oamenii trebuie să se învoiască…

— Da cu cine să te împaci, omule? făcu Baciu trîntind paharul pe masă şi povestind iarăşi ce-a pățit cu ginerele şi cum vrea să-l lase pe drumuri, cerşetor.

Atunci intră şi Ion în cîrciumă. Venea înadins, ştiind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-şi ia acasă nevasta. Se aşează însă la altă masă, strigînd cu un oftat:

— Jupîne!… Măi jupîne!… Dă-mi şi mie oleacă de stropşeală!

Pînă să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede:

— Ia vino încoace, Ioane! Vino, vino, că nu te mănîncă nimeni…

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia:

— Noroc bun, socrule…

— Ce socrule, mă! sări Vasile, jumătate glumeț, jumătate furios. Eu să-ți zic ție „socrule”, că văd că nevastă-ta-i mai mult la mine decît la tine!

— Vina mea-i? făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

— Eu aş zice să vă împăcați ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceți de rîsul lumii! vorbi acuma Toma, trăgînd cu ochiul întîi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău aşa! ia şezi, Ioane, şezi colea!

Ion se aşează, aşternînd pe o bancă o batistă roşie cu flori verzi, ca să nu-şi murdărească hainele. Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răguşit țipînd, acuma amîndoi erau liniştiți, chibzuiți şi reci ca doi negustori pățiți şi înşelați. Vasile sfîrşi îmbiindu-i jumătate locurile şi casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricînd pe numele lor, să nu mai fie neînțelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-

i dea ce s-a înțeles cînd a luat fata; totuşi Ana poate să vie acasă oricînd, căci el cu ea n-are nimic… Toma îi îndemnă să mai lase fiecare cîte ceva şi-i sili să dea mîna.

— Bine, aşa să fie cum ziceți, mormăi Ion cu ochii aprinşi. Dar procesu-i proces… Amu, deocamdată, fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin! Dacă dumneata îmi dai de bunăvoie cît zici, ne-om judeca pe mai puțin!

Vasile Baciu nu vru să audă de proces şi se supără. Toma însă îl făcu să dea mîna a doua oară, zicînd blajin:

— Lasă, lasă cum zice, că-i mai tînăr şi mai fără minte! Lasă… Pînă la judecată mai trece vreme şi cine ştie ce-o mai aduce Dumnezeu!

Băură aldămaşul împreună pînă pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mînă. Era beat, dar nu-şi arăta totuşi mulțumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheața.

A doua zi dimineața Vasile Baciu veni, după cum se înțeleseseră, şi se duseră în Jidovița, la notar, să le facă hîrtiile de întabulare.

— Da să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte! zise Ion ca o amenințare.

Vasile Baciu încercă să răspundă, dar Ion se sculă în picioare:

— Îmi trebuie tot pămîntul, socrule, ştii bine… Tot pămîntul!…

După plecarea lui Titu, casa Herdelea se linişti. Învățătorul se mai lăuda din cînd în cînd cu lovitura lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea şi Ghighi se gîndeau tot mai mult la Laura. Ca să se mîngîie, dăscălița, îndată ce isprăvea lucrul, se aşeza în salonaş şi citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrențuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.

Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector începu să latre în ogradă, portița scîrțîi prelung, în pridvor se auziră paşi greoi şi apoi un ciocănit în uşă.

— Scrisoare de la Laura! sări Ghighi aprinsă şi bătînd din palme, în vreme ce Herdelea zise gros: Intră!

Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaş şi aducea poşta din Jidovița: o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostaşi, apoi cîteva ziare ale lui Belciug. Învățătorul citit oate adresele, dădu scrisoarea Ghighiței şi vru să oprească gazeta popii.

— Nu pot, domnule învățător, zău nu pot, bîlbîi straja ruşinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la dumneavoastră nici o gazetă, că altminteri mă probozeşte în biserică…

— Bine, Cosma, să fii sănătos! răspunse Herdelea rîcîit de cunozitate. Şezi puțin şi te odihneşte, că pînă atunci văd eu repede ce mai spune în ele…

De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea; nu-şi mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulți care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofşoru, care spunea pretutindeni că numai din pncina „renegatului din Pripas" o circumscripție românească a trimis în Parlament un deputat ungur.

Pînă să răsfoiască Herdelea ziarele, dascălița încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, se silea să urmărească şi ea rîndurile mărunte, cu litere ascuțite şi drepte. Dar emoția lor era aşa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

— Ia daţi-o-ncoace! zise Herdelea, după ce îşi astîmpărase setea gazetei şi expediase pe Cosma.

— Da, da, citeşte-o dumneata tare! strigă Ghighi. Învățătorul îşi puse ochelani, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lîngă lampa atîrnată de grindă şi citi rar, apăsat, bătrîneşte, cu glasul tremurat puțin pe alocuri:

„Mult iubiții şi doriții noştri! Nu m-aş mira să credeți că cine ştie ce ni s-a întîmplat de nu v-am scris pe îndelete de cînd ne-am despărțit, în fața Rahovei şi cu lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atît de neglijentă, căci dragostea mea pentru dumneavoastră nu s-a micşorat, deşi s-a împărțit. Numaipunîndu-vă în situația noastră, ne veți înțelege şi ne veți ierta. Sper însă că ați primit multele cărți poştale ce vi le-am tnmis de pretutindeni, pe unde am umblat? Pînă să ne încropim gospodăria noastră mică şi drăguță, am tot amînat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în păr viața nouă în care am intrat. În sfîrşit iată-mă mai slobodă.

Nimeni nu-şi poate închipui cît amar îmi strîngea inima în clipa cînd am pornit la drum. Îmi sîngera sufletul şi nici nu puteam plînge măcar, căci George ar fi înțeles poate greşit lacrimile mele… Totuşi călătoria din Armadia pînă aici îmi va rămînea veşnic neuitată şi plăcută. George a fost aşa de bun că repede mi s-a risipit tristețea şi mi-a cîştigat, mai mult decît iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistrița, fiindcă eu m-am îmbolnăvit uşor şi George n-a vrut să ne urcăm în tren pînă ce nu voi fi zdravănă de tot. Cît a fost George al meu de delicat şi de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aş scrie complimentele acestea, dacă n-aş fi sigură că el nu le va afla niciodată; altfel ar fi în stare să-şi ia nasul la purtare, dragul meu drag!) A doua seară, înviorată şi gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi şade admirabil, am cinat la *Gewerbeverein.* A fost o minune. Cînta muzica militară. Era lume imensă şi elegantă. Şi George era aşa de drăguț şi vesel. Mă sfiam puțin, fiindcă mereu îmi săruta mîinile peste masă, deşi pe de altă parte ştiam că acuma aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George… În sfîrşit am petrecut splendid şi ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci

George cheltuia nebuneşte, zicînd neîncetat că numai o săptămînă de miere e în viață. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru şi să rămînem de rîsul lumii.

Miercuri am plecat din Bistrița hotărîți să nu ne mai oprim deloc pînă-n Sătmar. Totuşi în Dej iar am poposit o noapte şi o zi. George era neastîmpărat şi voia să-mi arate toate oraşele pe unde trecem, ca să avem amintin comune de pretutindeni. Şi la Gherla am stat o zi şi am vizitat Episcopia, întîlnind chiar şi pe preasfințitul nostru episcop, care a glumit cu noi şi ne-a binecuvîntat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraş mare şi frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiți la sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă, Victor Grozea; trebuie să vă aduceți aminte, că ne-a vorbit de Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost şi la teatrul unguresc unde se juca nu mai țiu minte ce comedie. N-am putut însă rîde deloc, întîi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, şi apoi mai ales pentru că era a treia seară de cînd ne oprisem la Cluj şi George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici şi că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine şi să-mi facă plăcere. Am plîns şi l-am certat că m-a înşelat astfel şi cu deosebire a cheltuit atîția bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-ați spăimînta. De aceea n-am putut rîde la comedia ungurească. George însă zice că n-am rîs fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă şi el dreptate.

Şi aşa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej, să mai petrecem acolo o noapte şi pe urmă să o luăm la miazănoapte, spre Sătmar. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren pînă la Sătmar, unde ne aşteptau de multişor bagajele şi lăzile mele şi mai multe ale lui George. În oraş doar că ne-am odihnit cîteva ceasuri şi îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiase din Dej că sosim.

Pe aici e numai şes şi iar şes, cît vezi cu ochii, neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrşite de grîu. Soarele frige năprasnic, iar nourii de praf după căruțe rămîn în văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pămînt… O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor mereu de dealurile noastre din Pripas, de munții noştri albaştri şi măreți!

Vireagul e sat românesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s români, dar o spun pe ungureşte, căci altă limba nu pricep. Te şi doare inima cînd îi auzi. De altfel sunt harnici, săritori, creştini buni. Nu-i de mirare că şi-au uitat graiul strămoşesc bieții oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului românesc. Dincolo nu mai găseşti decît unguri şi iar unguri, cu izmene largi ca poalele țărancelor noastre şi cu nişte tichiuțe de pălării în cap de-ți vine să rîzi. Ghighi s-ar omorî de rîs pînă s-ar obişnui cu dînşii… Notarul

de aici e ungur şi, fireşte, n-are de unde să ştie româneşte. Chiar şi învățătorul vorbeşte foarte stricat, deşi şcoala e confesională, susținută din banii bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dînsul s-a scuzat că aici aşa-i obiceiul, că şi răposatul preot numai ungureşte vorbea, ba ne-a mai asigurat că şi noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întîmpla, nu se va abate de la îndatoririle naționale şi i-a spus învățătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciți; a vorbit atît de mişcător George al meu că învățătorul a plîns, precum am plîns şi eu… Învățătorul e văduv, iar notarul are o nevastă bătrînă şi arțăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci altfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeşteptare a acestor români nenorociți. Am început să cunosc puțin şi eu viața, să înțeleg cît este de apăsătoare. Ne-am aşezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguță, din Sătmar, cam ca aceea din salonaşul nostru. Suntem mulțumiți şi fericiți, şi ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot aşa pe viitor. Ne gîndim cu drag că poate la anul vom avea un băiețel. Eu cred mult că vom avea şi chiar am început să-i pregătesc scufițele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămîni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată țara şi că slujeşte cel mai frumos dintre toți. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că aşa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutul şi nu mai sfîrşesc. Dacă însă nu mă opresc singură, iată că mă opreşte hîrtia care s-a săturat de mîzgăliturile mele… Acum cred ca v-am povestit chiar prea multe. E rîndul dumneavoastră să-mi trimiteți o scrisoare cel puțin tot aşa de lungă. Pînă atunci vă îmbrățişez de mii de ori cu dragoste mare pe toți. – Laura.

P.S. Prin octombrie sperăm să ne repezim puțin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace şi pe Ghighița mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor. – Aceeaşi.

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrățişez cum pot. Iubirea ne-a făcut să ne gîndim numai la fencirea noastră; de aceea iertați-ne. – George”.

Herdelea puse scrisoarea pe masă şi-şi şterse ochelarii zîmbind mişcat, cu două lacrimi înflorite în colțurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută şi se învîrți prin casă plîngînd şi rîzînd de bucurie, în vreme ce doamna Herdelea, lingîndu-şi buzele cu vîrful limbii, rosti înduioşată:

— Dragii mamii, dragi!

Văzîndu-se stăpîn al altor locuri, Ion, în loc să se împace, mai rău se întărîta. Se simțea din ce în ce mai înşelat şi se gîndea numai la pămîntul celălalt, care ar trebui să fie al lui şi care e încă tot al lui Vasile Baciu. Aştepta procesul cu

încăpățînare şi se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofşoru să-i dea zor, încît avocatul trebui să-l ocărască şi să-l amenințe să se astîmpere.

Neputîndu-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înțeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai cînd o vedea plîngînd, se mai răcorea.

Femeia răbda, supusă şi friptă. Îi trecea uneori prin creieri gîndul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoşată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovățea, ca şi odinioară, zicîndu-şi că grijile şi necazurile îl îndîrjesc. Apoi nădăjduia o mîngîiere în copilul ce-l aştepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblînzească şi pe dînsul.

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de cînd avea noră în casă, nu catadicsea nici să mute un scaun de ici pînă colo; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruftuluind-o şi afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mîncarea şi tot ea o căra la cîmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-şi mai simțea şalele, iar burta o împovăra şi o năbuşea. În pat gîfîia atît de greu că Ion o lovea cu cotul în coaste, înjurînd-o că nu-l lasă să doarmă cu fonfăielile şi rîgîielile care o apucau şi o țineau ceasuri întregi.

În dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mîncare şi s-o ducă la prînz bărbaților care, împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grîu. În vreme ce turna rîntaşul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simți deodată nişte junghiuri prin pîntece atît de dureroase, încît fruntea şi tîmplele i se încununară cu sudori fierbinți. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriați, apucîndu-se cu amîndouă mîinile de burtă şi gemînd. „Mi-o fi venit vremea", se gîndi cînd junghiul se mai mulcomi.

Gustă mîncarea, puse puțină sare… Durerile însă o încercară din nou, întîi mai slabe, pe urmă mai crîncene parcă ar fi înțepat-o cu ace. Pînă în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mîncările şi le-a pus într-un coş, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întîmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiază îi încetară toate junghiurile şi se simți mai uşoară. Se închină, luă coşul şi porni încetisor, lăsînd casa în paza bătrînului Dumitru Moarcăş, care se aciuase de-a binelea la Glanetaşu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva.

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidovița, pe lîngă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima. Zăpuşeala plutea în văzduh, grea şi sugrumătoare, ca o pîclă nevăzută. Cîmpul îngălbenise sub apăsarea arşiței. Doar ici-colo cîte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia păşea legănat, tîrîndu-şi picioarele desculțe pe cărarea crescută cu buruieni.

Sosi totuşi mai devreme şi de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureț din marginea holdei, să aşeze acolo coşul şi să ia secera, să mai taie şi ea doi-trei snopi. Cînd se plecă însă să rezeme coşul de trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi, atît de dureros parcă o secure i-ar fi despicat burta. S-a prăvălit fără putere pe pămîntul dogorît şi crăpat, strîngînd dinții de-i pîrîiau ca nişte oase sfărîmate, căutînd să-şi ascundă suferința. Dar, cu toate încordările ei, un țipăt sfîşietor, prelung şi jalnic i se smulse din plămîni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

— Tulai! O fi apucat-o durerile facerii! strigă Zenobia, îndreptîndu-se de spinare, cu secera într-o mînă şi în cealaltă cu un snop de spice, şi uitîndu-se spre mărul pădureț. Da, da… aşa-i, cum zic! Uite-o cum se zvîrcoleşte!

— Afurisită muiere! bombăni Ion, fără măcar să se întoarcă. Ştie că-i soseşte ceasul şi vine să fete pe cîmp! Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă!

— Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc! murmură Glanetaşu cu glasul înecat de milă.

— D-apoi că zău aşa, făcu bărbatul totuşi mai blînd. Zenobia alergă la Ana care se zbătea şi se legăna, cu fața în sus, cu mîinile pe pîntece ca şi cînd ar fi vrut să înăbuşe vîlvătaia năprasnică ce o ardea. Prin umbra subțire a mărului lumina albă pîndea tremurîndu-şi petele străvezii pe corpul chinuit al femeii.

— Da ce-i, Ană?… Vai de mine, că şi tu, zău… Nu puteai şedea acasă dac-ai simțit că te încearcă durerile? zise Zenobia miloasă, îngenunchind lîngă ea şi căutînd să-i aline suferința.

Ca mai toate bătrînele de la sate, Zenobia se pricepea la moşit, fără să-l fi învățat. Îi desfăcu betele, îi scoase zadiile şi-i frecă uşor pîntecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuțeau în sîsîituri prelungi, iar buzele-i uscate şopteau în răstimpuri:

— Soacră, soacră, mor… Mor!… Moor!…

— Taci, că nu mori, maică, taci, taci… Mai rabdă şi taci că uite-acu scapi!

Bărbații secerau înainte. Glanetaşu tresărea la fiece țipăt al Anei; Ion hîrşîia mai aprig trăgînd însă mereu cu urechea şi mormăind mînios ca să-şi alunge mila ce i se furişa încetinel în inimă.

— Of, sărăcuța, sărăcuța! se cutremură bătrînul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

— Ei, aşa-i soarta femeii! zise Ion, vrînd să pară liniştit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază. Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă era amorțit sub sărutarea pătimaşă a soarelui. Primprejur nici țipenie de om; numai dincolo de şosea, pe lunca dinspre

Sărăcuța, furnicau răzleți cîțiva viermuşori albi. Frunzele porumbului sfîrîiau răsucindu-se în arşiță, iar spicele holdelor se legănau amețite, ca şi cînd ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor aprinse.

Gemetele Anei încetară, încît bodogăneala Zenobiei se auzea limpede:

— Rabdă, puică, rabdă şi taci… Încă olecuță… „Te pomeneşti că moare!" se gîndi deodată Ion. Gîndul îl spăimîntă. Vru să se scoale, să alerge la ea, dar, pînă să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de nişte țipete subțiri ca orăcăiala de broaşte speriate sau ca scîncetul unui cățel strîns în uşă.

— Copilul! zise Ion cu inima opărită, auzind glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieți noi în lume.

Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai uşurate, pe cînd țipetele cele noi se întețeau, se îndîrjeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mîinile roşii de sînge, cu fața desperată, strigînd furioasă:

— Foarfece… Dați-mi un bnceag, că n-am cu ce tăia bu-ricul copilului!… Fuga, fuga!

Smulse custura Glanetaşului şi se întoarse grăbită sub măr, căci plînsul copilaşului i se părea mai înecat şi-i era frică să nu se întîmple vreo nenorocire.

Amîndoi bărbații stăteau nemişcați, în picioare, cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde ființa nouă îşi cerea dreptul la viață. Amîndoi aveau în suflet uimirea şi smerenia în fața minunii care se petrece zilnic sub privirea oamenilor şi pe care totuşi omul n-a ajuns încă s-o înțeleagă în toată măreția ei dumnezeiască. Glanetaşu se închină cucernic, iar după dînsul şi Ion, simțindu-se ca şi cînd s-ar fi înălțat, îşi făcu repede cruce de trei ori.

Peste cîteva clipe văzură pe Zenobia coborînd în vale cu copilul în palme.

— Mă duc să-l scald în pîrîu… Mai aveți grijă de nevastă pînă viu! strigă ea spre bărbați cu fața îmbujorată.

— Ce-i, mamă!… Ce-i? întrebă Ion întinzînd numai gîtul într-un gest instinctiv spre copilaşul care plîngea în mîinile bătrînei, scuturînd nervos din picioruşele-i de păpuşă.

— Băiețel! Băiețel! răspunse Zenobia dispărînd printre porumbişti, spre Gîrla Popii ce curgea aproape, la poalele coastei.

Ion păşi în neştire lîngă nevastă-sa. Alături de ea o pată mare negricioasă parcă se strîmba la bărbatul năucit; pămîntul însetat sorbise lacom sîngele. Ana se tîrîse anevoie spre trunchiul mărului şi se rezema cu spatele. Era albă şi udă de sudori în obraji. În colțurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă, dar buzele crîmpoțite şi învinețite se strîngeau într-un zîmbet de fericire.

— Mult am sufent, Ionică! murmură femeia blînd.

— E băiat! răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbați la fața ei istovită şi totuşi strălucitoare de bucurie.

— Soacra zice că seamănă cu tine! reluă Ana mai încet, în vreme ce pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețîndu-i.

În sufletul bărbatului țîşneau remuşcări de-abia stăpînite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure şi vorbele i se stăviliră în gîtlejul uscat. Stătea stîngaci, cu secera în mîna, iar sudorile îi curgeau de pe tîmple pe umerii cămăşii.

Zenobia reveni curînd cu copilaşul mototolit în zadia ei dinapoi.

— Uite-ți odorul! îl vezi ce dolofan e? zise ea descotoşmănindu-l şi arătîndu-i lui Ion. Acu să vă ție Dumnezeu să-l creşteți mare!

Ion se uită lung şi aproape înfricoşat la omulețul cît un pumn, foarte roşu, cu ochii închişi din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o ață murdară. Întinse brațele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebînd:

— Dar oare de ce-o fi avînd cap aşa de lungăreț?

— Nu-i nimic… Aşa-i la copiii mici! zise Zenobia apăsînd uşor țeasta moale s-o mai rotunjească.

— Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd şi eu! zise Ana cu o privire lacomă, întinzînd mîinile.

— Lasă c-o să te saturi de el, n-ai grijă! îi răspunse bătrîna aşezîndu-i copilul pe brațe.

Un răstimp stătură toți tăcuți, ascultînd țipetele speriate ale noului născut. Glanetaşu îşi ştergea mereu năduşeala cu mînecile cămăşii, oftînd şi mormăind de emoție… Pe urmă mîncară grăbiți şi se apucară iar de lucru, lăsînd pe Ana cu copilaşul să se odihnească pînă deseară ca să poată merge acasă.

Ion se posomorî, fără să înțeleagă de ce. Gîndurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plînsul copilului său îl supăra şi-l bucura în acelaşi timp. Simțea o mîndrie că odrasla lui răcneşte aşa de poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin ființa aceasta gîngavă, e înlănțuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfuria şi i se înfățişa în suflet chipul Floricăi, rumen, ademenitor, care îl chema şi apoi se stingea brusc, ca o speranță pierdută fără scăpare. În locul ei îi țiuia în urechi scîncetul amenințător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatice, drăgostoase:

— Şşşş… Taci cu mama, puiul mamii, taci, taci… Şşşş… Şşşş…

În Luşca, sat mare şi bogat, cu păşuni grase şi vite multe, Titu sosi amărît profund, întocmai ca în vremea cînd i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai ştia cum să-l vindece. Fu primit bine de toți surtucarii comunei, toți români şi care auziseră că-i poet.

Notarul Cîntăreanu avea locuința în clădirea mare şi veche a primăriei şi

pregătise pentru Titu o odăiță bună, cu intrare separată, împodobită drăguț de însăşi domnişoara Eugenia, care-l cunoştea de pe la balurile şi seratele din Armadia. Doamna Cîntăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrajii negri şi cu fălcile atîrnate ca nişte pungi, îi dădu din prima zi să înțeleagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrînului care, surd de-o ureche şi leneş, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să învețe ungureşte şi se temea să nu-şi piardă slujba. Eugenia, isteață şi cochetă, îi plăcea lui Titu, totuşi planurile notăresei i se păreau caraghioase. Îi venea să rîdă singur gîndindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduieşte să-şi deschidă o pîrtie serioasă în viață.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simțea o nevoie mare de singurătate, să-şi macine amărăciunea. Cîntăreanu se minună văzîndu-l atît de harnic la muncă şi lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Şi Titu, de dimineață pînă seara, împlinea slujba pe care o ura, nemişcat de la birou, fără a răspunde cinpinlor şi tîrcoalelor dommşoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămînă făcu cunoştință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere şcolară. Auzise de ea înainte de a sosi la Luşca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte şi devotată învățămîntului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere… Era de vreo douăzeci şi cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi şedea bine. Avea nişte ochi mari, visători şi o gură mică cu un zîmbet fermecător.

— Cît eşti de frumoasă! îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălăşia ei şi însoțind-o pînă-n uliță.

— Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale! răspunse învățătoarea, înțepată. Credeam că dumneata eşti mai…

Titu îi sărută mîna respectuos, cerîndu-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

Întîlnirea aceasta puse capăt mîhnirilor sufleteşti ale lui Titu. Se gîndi mult la Virginia. Gherman, la surîsul ei dulce şi totuşi rece, la ochii ei lucitori şi totuşi potoliți. Se bucură aflînd că sunt prietene bune cu Eugenia şi că vine deseori în familia notarului. Iar peste cîteva zile, cînd Eugenia îi spuse că se duce la învățătoare, Titu se oferi s-o însoțească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarțe lucrate de mîna ei, cu multe mărunțişuri de artă adunate de ea, şi cu o bibliotecă în care se mîndreau numai cărți românești, colecții de reviste, toate legate frumos, cu inscripții şi inițiale aurite. În fața casei o grădiniță de flori,

îngrădită cu uluci subțiri, şi sub ferestre o bancă pe care stătea seara învățătoarea visătoare.

Se împrieteniră curînd. Cu cît o cunoştea mai bine, cu atît Titu se simțea mai acasă în Luşca. Virginia îi mărturisi roşind că, în orele libere, încearcă şi ea să făurească stihuri. Le citiră împreună şi Titu se scandaliză auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mîngîia şi aproape se fălea că nu e înțeleasă… Se bucură însă că cel puțin poetul îi apreciază modestele cîntece. Cînd apoi Titu, mai tîrziu, îi destăinui frămîntările visurilor lui, învățătoarea drăgălaşă dădu trist din cap, semn că aceleaşi zbuciumări sunt şi în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonț la Virginia Gherman şi, pe banca din grădinița adormită, îşi depanau împreună nădejdile în aşteptarea zilei cînd românii vor fi stăpîni pe pămîntul strămoşilor, cînd toată lumea va crede ca dînşii, cînd… Vorbele îi îmbătau pe amîndoi.

„Ce ființă extraordinară! îşi zicea Titu întorcîndu-se acasă. Dacă năzuințele noastre au pătruns pînă în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape."

Intra în casă cu paşide lup, casă nu deştepte pe Cîntăreanu care dormea vara cu ferestrele deschise. În odăița lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimați. Pe geamurile date la perete luna argintie îl încuraja. Se zbuciuma ca şi cînd chiar mîine ar aştepta izbîndirea finală… O zugrăvea de pe acuma şi închipuirea îl ducea pe aripi furtunoase… Iată-i în Cluj, unde a fost o singură dată cu cîțiva ani în urmă. Pretutindeni numai grai românesc… şi ce grai! Parcă toată lumea vorbeşte „ca-n țară", mai dulce ca inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat România întreagă… Firmele magazinelor, străzile, şcolile, autoritățile… tot, tot e românesc… Statuia lui Matei Corvinul zîmbeşte către trecători şi le zice: „Aşa-i c-a venit ceasul dreptății?…" şi soldații… cu căciuli… Întocmai cum auzise el că sunt dorobanții… Judecătorul care a fost atît de obraznic cu Herdelea în Armadia scoate pălăria pînă la pămînt dinaintea lui. Titu vrea să fie mărinimos, să-i arate că stăpînii români sunt nobili şi iertători… Îi întinde mîna… Dar valul îl goneşte mereu înainte… Uite-l în Sibiu, în Braşov, în Oradea Mare, în Arad, în Timişoara!… Steaguri tricolore fîlfîie mărețe pe toate palatele din basmuri… Jandarmii cu penele de cocoş s-au topit… Dar ce-i asta? Plutonierul, şeful postului de jandarmi din Luşca, vine țanțoş spre dînsul, cu o căciulă neagră de dorobanț pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte… Titu îşi aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să se împrietenească şi cum s-a obrăznicit pe urmă cînd a văzut că un poet mic român nu se înjoseşte să dea mîna cu un jandarm ungur. „Unde-ți sunt penele de cocoş, cinstitule?" îl întreabă acuma cu mîndrie. „Ce pene? Ce cocoş? se roşeşte plutonierul. Eu sunt român! Nu mă cunoşti? Român am fost

totdeauna, dar viața-i grea şi slujba…" „Renegatule!" strigă Titu indignat. Atunci plutonierul se înfurie, începe să înjure pe ungureşte şi-i zvîrle cocarda tricoloră în obraz. Tînărul, scandalizat, se repede orbeşte să-i pună mîna în gît… Piciorul însă îi alunecă şi cade grămadă… „Ce-i cu mine? Aiurez?" se întrebă Titu scuturîndu-se deodată şi sărind în picioare.

Luna rîdea pe fereastra deschisă. Pe uliță glasuri aspre se apropiau trufaşe. Titu păşeşte la geam. Razele îi albesc fața. Două siluete negre trec bocănind. Baionetele străfulgeră în lumină, penele de cocoş se clatină trufaşe, cu sclipiri de argint.

— Oooh… patrula de jandarmi! bîlbîie Titu îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, şi adaugă trîntind fereastra: Visuri… visuri…

Totuşi aceleaşi visuri îl cuprindeau îndată iar în mrejele lor, şi dînsul nu li se mai putea împotrivi. Ele îl adormeau, ele îl deşteptau şi-l dezmierdau apoi toată ziua, îndreptîndu-i paşii mereu spre Virginia Gherman, singura ființă care îi înțelegea deplin năzuințele şi aşteptările…

„Poate c-o iubesc?" se gîndi dînsul într-o zi,cînd îl chinuia mai tare dorința de-a o vedea.

Întîi se spăimîntă, parcă s-ar fi prins singur asupra unei fapte rele. Dar apoi se linişti. Iubirea are totdeauna un scop egoist. De aceea, la sfîrşit, îți lasă un gol în suflet. Îşi reamintea pe Roza. De-abia acuma îşi dă seama bine cît de falşi au fost amîndoi. Rîvneau îmbrățişări, numai îmbrățişări. Toate vorbele umflate, căutate, numai acolo țînteau… Pe cînd Virginia parcă nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urîtă, sentimentele lui n-ar fi mai puțin vii. Asta este prietenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate de idealuri… Ca un doctor, care observă o boală asupra lui însuşi, Titu îşi compara bătăile inimii de astăzi cu ceea ce a simțit cînd a fost îndrăgostit de Roza Lang sau de Lucreția Dragu. Şi conchidea mîndru că nici nu poate fi vorba de o iubire ca toate iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicîndu-şi încîntat:

— Nu există pe lume nimic mai prețios ca prietenia adevărată între un bărbat şi o femeie!

Astfel cînd într-o bună zi Eugenia, mîncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Luşca numai pentru că iubeşte pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate:

— O, nu… nu e iubire, domnişoară! E mai mult decît iubire… E prietenie izvorîtă din aceleaşi năzuințe altruiste!

Şi se supără că Eugenia zîmbi mîhnită şi necrezătoare.

În ziua de Sfîntul Petru au botezat copilul şi l-au numit Petre. Şi au făcut veselie mare de s-a îmbătat pînă şi Dumitru Moarcăş.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgaşul lor. Nici o săptămînă n-apucă să

treacă şi Ion găsi pricină să-şi snopească iar nevasta.

Fericirea ce umpluse sufletul Anei, durerile naşterii se stinseră repede ca aburii în vînt. Acum trebui să-şi dea seama în sfîrşit că Ion o urăşte şi deodată se miră cum n-a înțeles-o pînă azi? Dacă nici copilaşul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască? Se uită în urmă şi se spăimîntă cît a fost de oarbă. De ce s-a agățat de el, cînd el numai zestrea i-o cerea? A înşelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simțit slăbiciunea şi a urmănt-o ca un lup hain. Îşi aduse aminte cît îi vorbea de dulce la horă cînd umbla să-i sucească mintea… Prefăcătorie a fost dulceața, precum prefăcătorie a fost pînă şi îmbrățişarea lui cea dintîi, în culcuşul ei de pe cuptor, pînă ce a lăsat-o însărcinată… pînă ce i-a mîncat norocul şi toată viața… Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea tîrziu…

Simțămîntul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranța copilului îi oprise pînă azi pornirile îndemnînd-o să rabde. Mai căuta azi mîngîiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Cînd se întreba de ce mai trăieşte, valuri-valuri de gînduri negre o copleşeau, din care numai gîngăvelile blînde ale copilaşului ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau cîte un răstimp. În curînd însă şi drăgălăşiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcînd-o să-şi zică desperată: „Barem de ne-ar strînge Dumnezeu pe amîndoi deodată!”

Totuşi necunoscutul morții o îngrozea fără să-şi dea seama. Priveliştea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuțele împrăştiate ca nişte jucării printre pomii grădinilor, parcă-i spuneau că toate chinurile vieții sunt de o mie de ori mai uşor de îndurat ca taina înfricoşătoare a beznei în care te aruncă durerea morții. Voința ei şovăia în fața porții de aramă zăvorîtă cu mistere care a înghițit atîtea mihoane de vieți, fără ca omul să fi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frămîntările ei. Vara se sfîrşea şi lucrul cîmpului se îmbulzea. Cu leagănul în spinare suia zilnic dealurile, cărînd de mîncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocărî şi bătăi.

Apoi duminica întîi din septembrie, dis-de-dimineață, Ana, după ce mulse vaca şi tocmai cînd strecura laptele în oalele de prins, auzi, din tindă unde era, glasul lui Macedon Cercetaşu, sugrumat de spaimă:

— Domnule învățător, fă bine şi osteneşte puțin, că s-a spînzurat Avrum!

— Nu mai spune! răsună răspunsul învățătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

— S-a spînzurat, s-a spînzurat! repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simțind un fior ciudat în spinare, încît îi răci imma. Ion plecase adineaon în sat… Deodată, suflecată şi neprimenită cum se găsea, porni fugind spre cîrciumă, ca şi cînd ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să

lipsească în ruptul capului. În poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cîrd de oameni care se îmbulzeau, dădeau din mîini şi întindeau gîturile. Ajunse gîfîind şi căută să-şi facă loc prin mulțime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întîmpină mînios:

— Da tu ce-ți mai bagi nasul? N-ai de lucru acasă? Ia să te cărăbăneşti de-aci, toantă dracului!

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o şopîrlă prin vălmăşagul de lume şi se pomeni îndată în ogradă.

Poarta şurii era deschisă larg. O căruță de-un cal, cu roțile pline de noroi uscat, încremenise lîngă un perete cu oiştile ridicate drept în sus. De celalt perete era rezemată o scară, cu picioarele întinse pînă la inima căruței, iar cu vîrful îngropat adînc în fînul nou şi foarte mirositor care atîrna din gura podețului şi se înălța pînă în căpriori. În lațul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al şaptelea fuştel, atîrna Avrum, cu obrajii roşii-sfeclă, cu barba galbenă zbîrlită, cu părul ciufulit şi lipit pe fruntea şi tîmplele lucitoare de sudori, întors cu fața spre ogradă, privind parcă necăjit, cu ochii ieşiți din orbite, spre oameniice se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strîmbase în colțul drept, iar limba, crîmpoțită între dinți, era vrîstată cu dungulițe alburii.

— Încă nu-i mort!… Unde-i Rifca?… Săriți de-i tăieți ştreangul! Răcni Trifon Tătaru frîngîndu-şi mîinile, dar fără să se mişte.

— Ia taci, omule, că-i rece! răsunară cîteva glasuri ostoitoare.

Într-un semicerc de vreo cinci paşi, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărîmituri de fîn şi de paie, găinați de gîşte şi pălăria spînzuratului, cu fundul în afară, arătînd căptuşeala lucioasă şi soioasă.

Ana tremura între oiştile căruței şi nu-şi putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atît de aproape. Nu simțea nici groază, nici milă, ci doar o dorință aprigă de a citi pe fața lui taina care o împiedica pe dînsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuța de catifea neagră, şi mai ales că picioarele îi atîrnau de pămînt, cu genunchii îndoiți, iar cu mîna stîngă se ținea de scară, şi numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblînd să se agațe de ceva.

— Faceți loc! Hai, dați-vă la o parte! izbucniră deodată mai multe glasuri, pe cînd o mînă grea făcu vînt Anei aproape s-o trîntească în brațele spînzuratului.

— Da cum de nu i-a tăiat nimem funia? Că doar nu-i cîine, ce Dumnezeu! strigă Herdelea, zbătîndu-se printre oameni, cu fața palidă.

Învățătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum şi îndată strigă poruncitor:

— E cald!… Iute!… Taie tu, Tnfoane!… Țineți-l bine să nu se prăvălească!

Cîțiva țărani, încurajați, se repeziră împrejurul lui Herdelea şi, peste un minut, Ana văzu capătul căpăstrului bălăbănindu-se uşor ca o limbă de ceasornic.

Femeia nu mai pncepea ce se întîmplă, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un tîrziu desluşi, uimită, că doi flăcăi, îndemnați de Herdelea, mişcau picioarele şi brațele spînzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Şi ea se gîndi cu tristețe:

— Ce s-or mai fi necăjind degeaba? Dac-a murit, barem să se odihnească omul!

Țăranii glumeau şi rîdeau de încercările învățătorului care, după un răstimp, zise supărat:

— Parcă nici nu sunteți creştini, măi oameni! L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat îndată funia!… S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele-i ajungeau la pămînt… Bietul Avrum!

— Apoi cînd ți-e scris să mori, mori şi din senin, c-aşa a lăsat Dumnezeu! strigă primarul Florea Tancu, uitîndu-se semeț la ceilalți, ca şi cînd ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învățătorului, care trebuie să ştie de ce s-a spînzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu fața în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat şi cu cămaşa descheiată la piept, privind cu ochii reci spre podul şurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toți, îmbulzindu-se mereu, călcă pe gheata noroioasă a spînzuratului, se sperie, îşi făcu cruce şi, zicîndu-şi că-i semn rău, ieşi în uliță.

În sfîrşit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce ştia. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea Domnească din hotarul Jidoviței. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un muşteriu căruia să-i revîndă îndată contractul cu un cîştig mare, încît ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească şi să ia diferența. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Muşteriul cu cîştigul se evaporase. În schimb data cînd ei trebuiau să depună prețul pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cît au cumpărat-o… Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-şi vîndă tot şi să rămînă în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămîni era într-un hal de desperare nemaipomemt. Ieri, sîmbătă, a fost la sinagogă în Jidovița, unde toți bătrînn i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început să răcnească, încît la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, stngîndu-i: „Du-te şi te spînzură dacă eşti prost!” A venit din Jidovița înverzit. Herdelea a vorbit cu

dînsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mîngîiat, i-a spus să aibă încredere… Zadarnic. Avrum o ținea lanț că, decît să-şi piardă pămînturile şi averea pentru care a muncit cu atîta trudă şi decît să ajungă iar gol cum a fost cînd a venit în Pripas, mai bine se spînzură. Herdelea, fireşte, nu credea că vorbeşte serios şi-l îndemna să aibă răbdare, că nu se ştie ce poate aduce ziua de mîine. „Am să mă spînzur! Am să mă spînzur!" răspundea însă Avrum necontenit… Şi s-a ținut de cuvînt.

— Cînd îți vine ceasul te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă! murmură straja Cosma Ciocănaş, închinîndu-se cucernic.

Ana ascultă înfrigurată povestirea învățătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit şi în minte îi răsări ca o lumină gîndul: „Ce iute moare omul cînd îi soseşte ceasul!"

Cu două săptămîni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea cu judecătorul şi rugîndu-l să pună o vorbă bună unde cred dînşii că trebuieşte, făgăduind în acelaşi timp că-şi va împlini şi pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniştit şi sigur că scapă. Aşteptă răspunsurile răbdător, fără grijă. Pentru orice eventualitate tocmise şi avocat, fireşte ungur, ca să facă impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul şi licitația. Peste o săptămînă, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înştiințare de la avocat că s-a interesat de-aproape, afacerea pare destul de gravă şi ar fi bine să pună pe cineva să îmblînzească pe preşedintele tnbunalului.

— Mare pişicher ungurul! zîmbi Herdelea citind scrisoarea lui Lendvay şi înțelegîndu-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cît o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat… şapte piei ți-ar jupui…

Siguranța îi era de oțel. Cînd nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui pînă în ajunul procesului, îşi zise mulțumit că trebuie să fi vorbit amîndoi cu preşedintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-şi caute de necazuri cum va şti.

Se înțelese cu Ion să meargă împreună la Bistrița, cu căruța lui de un cal ce-a căpătat-o în zestre. Seara îl dăscăli iarăşi ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învățătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întîrzia însă mereu. Totuşi asculta sfaturile lui Herdelea şi se jura din cînd în cînd că are să stea el în temniță în locul dumnealui, ceea ce pe învățător îl supăra, căci i se părea o prevestire rea. Hotărîră ca Ion să declare cum că în genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba şi că Herdelea l-a refuzat de cinci ori. Atunci Ion s-a apucat şi a făcut-o el singur, cu mîna lui, şi s-a dus apoi din nou la domnul învățător să i-o scrie

numai pe ungureşte, căci el nu ştie, dar Herdelea nici aşa n-a vrut. În sfîrşit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul şi au închinat şi au băut pînă ce învățătorul s-a amețit bine, atunci apoi iar a scos jalba şi a căzut în genunchi şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungureşte. Astfel Herdelea, amăgit de băutură şi fără să-şi dea seama, i-a tradus plîngerea către domnul ministru, neavînd însă nici atîta vină cît e negru sub unghie.

— Că doar chiar aşa este, Ioane, nu? zise Herdelea, la sfîrşit, cu o privire blîndă şi rugătoare.

— Aşa-i, aşa-i! aprobă Ion, dînd din cap. Ce-idrept, e drept. M-ar bate şi Dumnezeu să zic altmintrelea…

Porniră în miez de noapte ca să sosească din vreme la Bistrița. Calul lui Ion alerga binişor, deşi era istovit de munca cîmpului. Cînd răsări soarele, urcau tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lîngă căruță, povestind lui Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciu şi cu Ana, liniştiți, parcă ar fi şi uitat de tribunal… Deodată o brişcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfîrîiau roțile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învățătorului. Ion îşi scoase pălăna, respectuos, dar preotul se uită în altă parte, îmbondorit pînă peste cap într-o blană de vulpe. Brişca dispăru curînd la cotitura cea mare din vîrful dealului.

— Rău om! murmură Herdelea acuma, simțind deodată că încrederea şi siguranța i se clatină puțin în suflet.

Ion nu răspunse. Amîndoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuțea paşii cîte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăşi singur înainte. Țăranul, pe marginea şoselei, mergea cu paşi mărunți, învîrtind biciul deasupra capului şi îndemna calul din cînd în cînd cu cîte un „hi, cinoş, hii, dar fără să se mai uite la învățătorul care, cu un zîmbet înghețat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumenre apăsătoare. Parcă un nour de întristare s-ar fi coborît peste dînşii, amuțindu-i şi uluindu-i.

Din vîrful dealului se deschidea o privelişte măreață. Valea Bistriței, ocrotită sub o pînză fină de ceață argintie, se deştepta din somn în mîngîierile calde ale soarelui tomnatic. Jos, în față, rezemat pe o spinare de pădure cu frunze verzi şi ruginii, oraşul bătrîn părea plăpînd ca o jucărie de copii, iar turnul bisericii săseşti un paznic uriaş şi ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenuşii, mîncate de vreme.

— Uite Bistnța! zise Herdelea înviorat, întinzînd brațul.

— Bun pămînt… Şi bine muncit! adăugă Ion rotindu-şi privirea peste cuprinsul văii bogate care părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineții nemărginirea firii se înfățişa mai copleşitoare şi pătrundea adînc în sufletul învățătorului. În fața lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simți atît de mic, că-l cuprinse o nelinişte dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile şi speranțele lui, cu toată viața lui, în vîrtejul amețitor al vieții celei mari? Nici cît un fir de nisip pe care întîmplarea îl aruncă de ici-colo. „Dumnezeu are grijă şi de păsările cerului şi de nisipul mării, se gîndi dînsul vrînd să-şi mîngîie tulburarea şi căutînd din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărăşte soarta viermilor!" oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească şi cea săsească.

— Uite, finule, uite colo-i tribunalul! îl vezi? strigă arătînd cu degetul o casă greoaie, cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Şi de-acuma, cu cît se apropiau de oraş, cu atît încrederea i se topea. Sufletul îi tremura şi totuşi pe buze îi flutura un zîmbet umil, înflorit parcă de mustățile-i albe, retezate. În colțul ochilor îi licărea cîte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustați cu multe cute mărunte şi subțiri ca nişte desenuri măiestrite… Gîndurile îi alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc? Şi, cu toate acestea, nu-şi făcea imputări şi nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viață?

— Mi se pare, Ioane, că o pățim urît de tot astăzi! zise Herdelea cînd trecură vama de la intrarea oraşului, cu un glas glumeț, dar care aştepta o mîngîiere.

— Acu, ce-o vrea Dumnezeu! rîse Ion gros şi nepăsător. Pe condoarele întunecoase şi întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiți, vorbind tare sau şoptind tainic, plîngînd şi rîzînd, îngrijorat fiecare de durerea lui şi nesimțitor de suferința celorlalți… Egoismul omenesc nicăieri nu se răsfață mai sfidător ca în fața dreptății. Țărani, orăşeni, bătrîni, tineri, femei şi chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau… Şi toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt în răstimpuri de cîte un țipăt ascuțit de clopoțel care chema pricinaşii în sălile de judecată… În mijlocul lumii frămîntate numai avocații, cu gențile umflate de acte, păşeau siguri, mîndri, ca nişte bondari într-un muşuroi de furnici speriate.

Herdelea se opri amețit în vălmăşagul de oameni, înfricoşat că-i fuge pămîntul de sub picioare. Din norocire dădu curînd cu ochiide avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigînd:

— A, bine că sosiți!… Bună ziua!… Eşti al şaselea… Scăpăm repede… Curaj! Cred că ieşim bine!… Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidentul?

Speranța profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simți iar om de seamă, de a cărui soartă atîrnă mersul

lumii. De aci încolo parcă nu mai vedea pe nimeni pe condor, ca şi ceilalți. Vorbea tare cu Ion, rîdea şi se supăra că nu-i vine rîndul mai degrabă.

În sala de şedințe se întări şi mai mult văzînd la dreapta preşedintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în față şi nu se ostoi pînă ce nu-şi încrucişă privirea cu judecătorul care, descoperindu-l, avu parcă un zîmbet în ochi. Însuşi preşedintele, deşi nu-l cunoştea, se uită la dînsul de cîteva ori şi privirea lui parcă-i spuse: „Fii liniştit! E bine! N-ai frică!"

În tot timpul procesului nu-şi mai pierdu stăpînirea nici o clipă. Vorbi ungureşte mai bine ca oricînd, explicînd amănunțit cît e de nevinovat şi adăugînd mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de față, Herdelea era sigur că n-a venit înadins, ca să nu-l apese. Procurorul părea înverşunat, dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simțea multă bunăvoință. Belciug a fost mărinimos, declarînd sus şi tare că nu ştie nimic de plîngerea împricinată. „Se vede cît de colo că ocrotitom mei şi-au făcut datoria cu vîrf şi îndesat, săracii!" îşi zise Herdelea în vreme ce Lendvay perora cu foc şi cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ținut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă preşedintele s-a sfătuit puțin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare şi, în numele regelui, a anunțat că Ion Pop-Glanetaşu este condamnat la o lună închisoare şi o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învățător în Pripas, la opt zile închisoare şi cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zîmbind mereu şi numai după ce şi-a auzit osînda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să întrebe pe toți: ce-i asta?

— Facem apel, nu-i aşa? îi şopti avocatul.

— Negreşit… apel… fireşte, bîlbîi Herdelea cu aceeaşi nedumenre pe față.

În coridor însă, în mijlocul mulțimii zgomotoase, îl prididi deodată o slăbiciune grea. Trebui să se aşeze pe o bancă, lîngă o femeie bătrînă care plîngea cu sughițun. I se părea că toată lumea se clatină şi-i era frică să nu se prăbuşească tribunalul peste dînsul. Auzea însă foarte lămurit plînsetul femeii şi, pe cînd se întreba de ce-o fi plîngînd, auzi şi glasul lui Ion, care se ținea după dînsul ca un cîine, dar nu putea înțelege ce spune.

— Nu-i nimic… apel… desigur… ce nedreptate! răspunse totuşi lui Ion, fără să-şi dea seama ce zice şi fără să-şi audă vocea.

Apoi se sculă anevoie, cutremurîndu-se şi agățîndu-se de umărul țăranului.

—Am isprăvit, Ioane… Hai să mergem! murmură dînsul răguşit.

Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay, care-i vorbi repede, prefăcîndu-se supărat şivrînd să-l încurajeze:

— Nu fi deloc neliniştit, domnule Herdelea! Deloc! Fii sigur că la apel rămîi

numai cu amenda. Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult. Preşedintele ăsta e un ticălos fără suflet… Trebuie să te aştepți însă că sentința, deşi neexecutorie, să fie comunicată autorității dumitale superioare, adică inspectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din slujbă. Dar, fireşte, provizoriu. Pînă la judecarea apelului… Aşa că să n-ai nici o grijă, o să fie bine, căci numai sfîrşitul contează totdeauna… De, ce să faci? Greutățile pentru oameni sunt…

— Da, da… nimic… fără grijă… Suspendat! bolborosi Herdelea, tîrîndu-şi picioarele de plumb spre ieşire.

În stradă surîdea trist soarele de toamnă. După gălăgia din coridoarele tribunalului, ulița părea tăcută şi pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morți, numai morți.

— Haidem acasă, Ioane!… Suspendat! Vezi? Suspendat! zise dînsul simțind deodată pe obraji două şiroaie fierbinți, usturătoare. Lacrimile i se prelingeau prin mustața căruntă. Un strop îi picură pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.

Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i vorbească şi nu ştia ce. Se scărpina în cap, înjura, bodogănea neputincios.

— Suspendat… Suspendat… mormăia mereu învățătorul şi cuvîntul acesta răsuna atît de jalnic, că Ion, deşi nu-l înțelegea, încleştă pumnii şi amenință furios clădirea greoaie cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Capitolul IX

SĂRUTAREA

— Nu le-ar ajuta Dumnezeu şi Maica Precista! Bată-i mînia şi urgia cerului, cum te-au batjocorit ei pe tine! Blestemă doamna Herdelea cînd află osînda.

— Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va şedea în temniță ca şi Laurenț din Bîrgău! Cum să mai scot eu capul în lume. Doamne! se văieta Ghighi, sigură că la serata din octombrie vor ocoli-o toți dansatorii.

Învățătorul încercase dintru întîi să se arate nepăsător şi să se fălească chiar că are să învețe el pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea… Dar sub zîmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca şi în toată înfățişarea lui umilită şi îndurerată, se vedea o înfricoşare atît de stăpînitoare că însăşi doamna Herdelea, cît era de procletă la supărare, îl cruță instinctiv, vărsîndu-şi focul numai asupra celor ce au judecat aşa de ticălos în Bistrița.

— Te pomeneşti că mă mai suspendă şi din slujbă! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mîrşăviilor!

— O s-ajungem pe drumuri, văd eu bine că acolo o s-ajungem, din pncina unui țărănoi mişel căruia i-ai făcut numai bine! izbucni mai revoltată dăscălița, împărțindu-şi de-acuma afunseniile între Ion şi ungurii de la tribunal.

Vestea condamnăm lui Herdelea s-a răspîndit ca păcatul prin Armadia şi de-acolo mai departe prin toate satele dimprejur. Mulți îl compătimeau, dar mai mulți spuneau în gura mare:

— Iată cum bate Dumnezeu pe renegați!… V-aduceți aminte cum a umblat contra lui Grofşoru, la alegeri? Acum uite răsplata ungurilor! Să-i fie de învățătură!

Cînd îl văzură însă prin Armadia, adus puțin de spinare, cu părul mai alb, cu ochi blînzi şi sfioşi, căutînd un locşor unde să muncească dacă s-ar întîmpla să fie suspendat, chiar şi Grofşoru îi strînse mîna iertător şi întrebîndu-i ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur că va fi suspendat şi că nici de închisoare nu va scăpa. Se obişnui cu gîndul acesta, cum se obişnuieşte omul cu orice durere în viață. Numai ceea ce va urma după acestea îl îngrozea şi-l gonea pe drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de vreme rea. În aşteptarea suspendării şi venind mereu acasă cu mîna goală, cu sufletul amărît de umilințe, căuta să fie vesel şi încrezător; povestea cu amănunte cît de bine l-a primit cutare şi cutare, care i-a oferit tot sprijinul, şi cît e de sigur că toată nenorocirea aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu dăscălița cum ar fi mai potnvit să facă: să se mute în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare birou, ori să rămînă pe loc pînă i se va ridica suspendarea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două, maximum trei săptămîni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe cînd doamna Herdelea se însufleța cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător, gîndindu-se cum a bătut pînă acuma zadarnic la toate uşile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neaşteptate Laura, sin-gură, căci Pintea nu putea lipsi nici un ceas din Vireag, fiind tocmai vremea începem anului şcolar pe care voia să-l inaugureze cu mare pompă românească.

— M-am repezit pentru o săptămînă… Îmi era dor de toți! zise Laura după ce schimbă cuvenitele îmbrățişări şi lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simțiră toți că Laura nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blîndă la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi şi preocupări care cimentează şi învederează unirea familiei. Ştirea despre rezultatul procesului n-a mişcat-o atît de mult cît se temeau ei. Înainte ar fi jelit şi s-ar fi chinuit săptămîni în şir; acuma clipi doar din gene de cîteva ori.

— Greu va fi dacă te va suspenda, tată… Eu ți-am spus, adă-ți aminte, de

multe ori, să nu te tot amesteci în treburile altora şi să-ți vezi mai bine de necazurile dumitale… Acuma, ce-o să se aleagă de casa asta, bunul Dumnezeu ştie! zise ea cu un glas atît de rece încît Herdelea se simți mai ruşinat ca în fața unui străin şi nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George, lăudîndu-l pînă în cer, de greutățile lor, de planurile şi speranțele lor… Cînd îşi aduse iar aminte că-i în Pripas, la părinții ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a votat pe Grof-şoru, spunînd că şi George a aflat şi e supărat că socrul său e un renegat. Ba mai tîrziu, aprinzîndu-se mai rău de indignare, găsi că bine i-au făcut ungurii de l-au osîndit şi c-aşa trebuie să pățească toți renegații.

Herdelea avu o clipă de mînie, dar şi-o stăpîni repede. Aşa-s copin cînd cresc mari şi se înstrăinează. Parcă el n-a fost aşa? S-a dus la înmormîntarea tatălui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cît a zăcut, şapte săptămîni. Şi doar era numai colea, al patrulea sat. Pe maică-sa, de cîte ori vine pe aici, o cinsteşte cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi. Grijile şi dragostea le păstrează cu zgîrcenie pentru căminul lui. Atunci ce să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui?… Asta-i viața. E tristă. Cine să-i schimbe rostul? Viața trece peste cei bătrîni, peste cei slabi. Viața e a celor tineri şi puternici. Egoismul e temelia vieții.

Laura era însărcinată şi se lăuda că are sarcină grea. Strîmba mereu din nas, se văita că-i vine rău şi cerea poveți doamnei Herdelea cum să se pregătească pentru naştere… Ghighi se sfia în fața ei şi-şi potolea anevoie avînturile zburdalnice.

— Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte uşoară imputare în glas.

— Da, simt şi eu, răspunse Laura cu mîndrie neascunsă. N-aş mai putea trăi acuma cum am trăit înainte. Mă şi mir cum am putut trăi aici, fără a cunoaşte pe George atîta vreme!

— Şi cînd te gîndeşti că nici nu-l iubeai şi că tata şi mama aproape te băteau să nu-l respingi!

— Fiindcă aveam gărgăuni în cap şi-n inimă…

— Dar Aurel? întrebă Ghighi deodată.

— Copilării de care rîdem deseori cu George, zîmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai tu. Fata nici nu trăieşte pînă se mărită. De aceea trebuiesc stîrpite fumurile din mintea fetelor… Altceva e viața! adăugă ea cu o însuflețire subită, cu mîinile încrucişate pe pîntecele ce i se rotunjea uşor sub halatul de lînă, roşu şi cu broderii negre. Şi copilul, murmură apoi. Copilul! Parcă de-abia acuma am şi eu o țintă în lume!

Se duse o singură dată în Armadia să vadă familia Filipoiu, naşii ei. Pe urmă, de-a treia zi, începu să se plictisească şi să-i fie dor de George. A cincea zi se

cărăbăni, luînd şi pe Ghighi, ca să fie alături de ea cînd îi va sosi ceasul. Ghighi umplu de plîns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu lăcrimă.

Bătrînii răsuflară uşuraţi cînd au văzut-o dusă.

— Nu mai e a noastră, am pierdut-o! zise Herdelea rămas singur cu baba lui.

— Aşa-s copiii cei răi şi nesimţitori, mormăi dăscăliţa, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sîsîiau lemnele verzi puse ca să ţină focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina cenuşie, ploioasă, aducînd în casă priveliştea cîmpului zgribulit şi pleşuvit, a satului oploşit sub pavăza bolbocirilor de fum albăstrui. Ceasornicul, agăţat în perete sub portretul împăratului, ţăcănea aspru, aproape ameninţător. Herdelea, pe canapeaua veche, se uita gînditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colţul gurii. Dăscăliţa, lîngă cuptor, pe un scaun cu speteaza înaltă, cu braţele strînse pe piept, asculta dusă vîjîitul vîntului de toamnă. Şi amîndoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurîndu-se doar uneori ca şi cînd ar fi frig în odaie.

— Urîtă vreme! şopti într-un tîrziu învăţătorul domol, înfricoşat parcă să nu deştepte sau să nu tulbure zgomotul surd şi neîndurat al unei maşini ce nu se opreşte niciodată.

Glasul lui însă păru doamnei Herdelea atît de dulce încît zîmbi. Locul negru al unui dinte pierdut acum doi ani o înfrumuseţa în ochii învăţătorului care-i răspunse tot cu un surîs blînd, resemnat. Şi zîmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa răspîndind prin toate colţurile o căldură înviorătoare. Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinereţea lor. Prezentul, cu nevoile şi deşertăciunile lui, se topi ca un vis urît în vraja amintirilor… Herdelea se apropie de vatră, îşi dogorî mîinile la foc, mîngîie obrajii zbîrciţi ai femeii lui, o sărută uşor pe frunte şi zise oftînd:

— Ei, băbucă, băbucă, tot noi bătrînii…

Un ciocănit aspru în uşă făcu pe Herdelea să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama iubitei… În odaia plină de căldura trecutului intră, ca o vijelie care striveşte tot în cale, Ion Glanetaşu cu vestea c-a primit sentinţa.

Ion cerea mereu învăţătorului să-l îndrepte cum să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare. El era împăcat şi nu-i păsa de condamnare. Se bucura chiar c-a scăpat de o grijă şi se va putea ţine numai de necazul lui cu Vasile Baciu. Fiindcă se fixase ziua înfăţişării lor la judecată, Ion începea să aibă visuri urîte: ba că s-a bătut cu socrul său şi a rămas dedesubt, ba că Grofşoru l-a părăsit şi a trecut de partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărţenia şi s-a mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsîndu-l pe el cu buzele umflate… Mai ales cel cu Ana i se înfipse în cap ca un şurub. Iar cînd Herdelea îi spuse c-ar fi rău dacă

Ana s-ar despărți de dînsul, îşi schimbă purtarea față de ea, trecînd deodată de la bătăi la mîngîieri şi răsfățuri, încît şi vecinii se întrebară: ce-o mai fi plănuind feciorul Glanetaşului?

Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi. Între dînşii parcă se ridicase un zid de piatră aşa de înalt că nici o mînă omenească nu l-ar mai fi putut dărîma. Acuma era pătrunsă pînă în măduva oaselor că ea nu e decît o unealtă în mîinile bărbatului în care-şi pusese toată iubirea şi chiar viața.

Conştiința aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viața ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o maşină stricată care se învîrteşte singură, duduie şi se mistuie pînă ce într-o clipă neaşteptată se sfărîmă zgomotos. Era sfîrşitul toamnei, cu lapovițe friguroase, cu fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bîrfindu-şi nora ori pe alți oameni de treabă. Glanetaşu îşi petrecea veacul pe la cîrciumă, mai cu seamă de cînd a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harței lui cu Vasile Baciu, mai mult se găsea pe drumuri decît acasă. Astfel Ana rămînea mereu singură, cu copilaşul care era rău, şi cu Dumitru Moarcăş, care-i mai dădea cîte o mînă de ajutor şi se plîngea că Paraschiva nu-l cheamă acasă şi că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrînul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmăşea găinile şi le hîşîia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaş copilul şi-l legăna şi-l giugiulea ca o doică. Ba de cîteva ori cît p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeşe dînsul. De altfel, de cînd se adăpostise în casa Glanetaşului, slăbise mai tare, tuşea şi mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atîta chef de taifas, că Ana nu mai ştia cum să se cotorosească de el.

— Ce-i, vîjule, de-ți umblă gura ca o moară stricată? Îi zise nevasta în cele din urmă, scăldînd copilaşul, ia seama că nu-i a bine. Ți-o fivenit ceasul morții…

— Mi-o fivenit, de ce nu? rînji bătrînul la picioarele albiei, gîdilînd cu degetul tălpile copilului care gîgîia mulțumit, cu ochii închişi, în apa caldicică. Las să-mi vie că am trăit destul…

— Ia mai lasă-n pace copilul, moşule, şi dă-te la o parte că tot te stropesc!

Dumitru se aşează pe laviță, tăcu şi apoi se porni să-i povestească din fir în păr pățania lui cu țiganii, pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta. Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie şi alte întîmplări din viața lui, rîzînd copilăreşte, parcă, istorisind, s-ar fi reîntors aievea în tinerețea-i veselă şi fără griji.

După-amiază, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-şi poate vedea de treburi, îi trăsni prin cap să se radă. Atîrnă o

oglinjoară, pătată de muşte încă de azi-vară, de bumbul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binişor pe laviță; agăță cureaua de la cioareci în țîțîna geamului şi petrecu prelung briciul ruginit, încercîndu-l în cîteva rînduri pe nişte fire de păr smulse de după ureche. Pe urmă, cu săpunul ce-l întrebuința Ana la scalda copilului, îşi mîngîie uşor barba şi începu să se frece aprig prin părul aspru şi rar ca țepuşele… Şi toată vremea gura îi torăia verzi şi uscate cu atîta voioşie că mai tîrziu şi Ana se însenină şi, dînd țîță copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

— Acu ce te mai razi şi dumneata, că doar eşti bătrîn şi nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

— Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una… una cu o coasă mai ascuțită ca briciul ăsta… Umblă şi umblă, şi numai un semn aşteaptă ca să facă hîrş! şi să mă ducă drept în fața lui Dumnezeu, să mă judece cum şi ce am dres în lumea pămîntească, mormăi Dumitru puțin ciudat, ca un dascăl care citeşte la prohod.

— Şi nu ți-e frică de moarte, moşule? întrebă Ana întorcînd fața spre el.

— De ce să-mi fie frică, fata moşului?… Omul trăieşte ca să moară. Şi cum trăieşte aşa moare. Dacă trăieşte rău, moartea-i bună şi blîndă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăieşte bine, ehehe, atunci şi moartea-i rea şi coasa nu taie şi te chinuieşte şi te suceşte mai dihai ca-n pîntecele iadului…

— Avai, cum vorbeşti! făcu nevasta aşezîndu-se pe marginea patuluişi legănînd copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viață cine e atît de pregătit de moarte. Pe ea gîndul morții şi azi o mai spăimînta şi-i amintea pe Avrum, în şură, cu fața-n sus, părăsit şi chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

— Te doare rău cînd mori? întrebă ea iarăşi, cu ochii mari. Dumitru îşi clălbucea mereu barba. Acum se opri şi se uită lung la Ana.

— Nu ştiu, răspunse apoi ndicînd din umeri. Poate că nu doare…

— Dar cînd te naşti, de ce suferi?

— Cînd te naşti?… Da cine ştie dacă suferi? Apoi aşa nu ştie nici omul cînd moare. Numai Dumnezeu ştie! murmură bătrînul sculîndu-se în picioare şi începînd să-şi radă falca stîngă încetinel, căci îi tremura tare mîna.

Ana rămăsese gînditoare, cu mîinile în poală. I se păreau atît de stranii şi totuşi atît de adevărate vorbele moşului, încît îi era ruşine că pînă azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decît hîrjîitul briciului şi sîsîitul focului în vatră… În tindă porni deodată să cotcodăcească o găină mînioasă. Ana tresări, se gîndi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă cîte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmă c-ar fi bine să meargă să dea drumul găinii, căci

uşa tinzii e închisă… Dar nu se mişcă din loc. Cu ochii pironiți în spatele moşneagului, asculta scîrțîitul briciului şi-i plăcea zgomotul acesta aşa de mult că îndată nu mai auzi nici găina, nici vîntul care zgîlțîia ferestrele, nici picurii de ploaie care priceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din şale şi se întoarse spre ea cu fața jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

— Anuță, Anuță… mor! Bîlbîi dînsul lăsîndu-se pe laviță, cu briciul deschis ca o furcă în degetele dreptei şi cu un surîs blînd în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înțeleagă bine.

— Lumînare… şopti mai încet moşneagul.

Gura îi rămase deschisă, neputîndu-şi sfîrşi gîndul. Ana îi văzu toți dinții de deasupra şi gingiile goale dedesubt, strînse parcă într-un rîs nepăsător.

— Moşule… vai de mine! bolborosi nevasta zăpăcită şi fulgerîndu-i prin minte: „Zice că moare şi parcă rîde!…"

Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vînt, lăsînd uşile deschise larg şi frîngîndu-şi mîinile se porni să țipe desperată:

— Tulai!… Sănți!… Tulai!… Moare!… Tulai!…

Găina zbucni afară din tindă, cotcodăcind speriată, şi se repezi tocmai în vîrful gunoiului din dosul casei… Floarea lui Macedon Cercetaşu, de peste drum, auzi țipetele Anei şi veni îndată crezînd ca iar a bătut-o Ion.

— Moare… moare badea Dumitru! strigă Ana mai potolită puțin la apropierea unui suflet omenesc.

Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviță. Mîna dreaptă cu briciul o ținea în sus, parcă în clipa cînd a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbați, cu lumina înghețată, rămăsese înscrisă o dorință mare, iar pe buzele întredeschise parcă mai flutura şoapta „lumînare". Floarea se cutremură, se închină şi zise:

— Apnnde fuga o lumînare!… Doamne fereşte! A murit ca un păgîn, fără lumînare!

Pînă aprinse Ana o lumînărică de ceară, cealaltă se căzni să-l ridice pe laviță. Nu izbuti.

— E greu ca bolovanul, Doamne iartă-mă! murmură ea făcîndu-şi iar cruce.

Peste cîteva chpe sosi şi soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mîna înțepenită şi apoi, toate trei, îl aşezară pe laviță, cu lumînarea aprinsă la căpătîi. Macedon Cercetaşu, picînd mai tîrziu, se grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să şi-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei şi bărbați. Tocmai cînd se sfătuiau cu toții cum să-l scalde şi să-l îmbrace, năvăli şi Paraschiva, o femeie c-o față ce parcă mereu rîdea, deşi veşnic era mînioasă şi trîntea şi

răbufnea ca un voinic.

— Vasăzică-i adevărat c-a murit, ai? zise ea înghesuin-du-se pnntre oameni. Nu degeaba i-am spus eu c-o să-l trăsnească Dumnezeu, nu, nu! Uite-l că s-a prăpădit ca cerşetorii, de încurcă lumea şi după moarte!… Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele mele!

În faţa mortului începu să bocească foarte jalnic, fără lacrimi, ca să arate lumii durerea ei mare. Boci astfel cîteva minute, frecîndu-şi ochii cu pumnii pînă-i roşi, şi strîmbîndu-se ca o maimuţă indignată. Apoi, deodată, se opri, oftă cu poftă şiziseîn gura mare:

— Vai de mine ce-am mai plîns!… Uf! M-a apucat şi durerea de immă!

Şi pe urmă îndată păşi lîngă mort şi-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi băşica de tutun de care atîrna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în celalt buzunar. Ridică pieptarul şi deschise chimirul, dar nu-şi putu vîrî mîna. Îl descheie încet, puse şerparul pe masă şi, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloţi, învelit într-o hîrtie boţită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos şi, nemaidescoperind nimic, sări ţipînd:

— Uitaţi-vă, oameni buni, cum şi-a bătut joc de mine care l-am strîns de pe drumuri şi l-am spălat şi l-am îngrijit ca pe-un om de omenie!… Uitaţi-vă! Cinci zloţi!… A vîndut jidovului bunătatea de căsuţă, a băut bănişorii şi eu am rămas cu cinci zloţi pentru toată truda mea cea mare!

— Taci, lele Paraschivă, că-i păcat…

Paraschiva se aprinse şi mai avan şi, zărind pe Ana, se năpusti la ea:

— Să tac, ai?… Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-aţi luat ce-a fost mai bun!… Nu vă satură Dumnezeu, de rîvniţi şi la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropaţi cu ce i-aţi luat!

Ana roşi şi nu putu răspunde, îndîrjind mai rău pe Paraschiva, care răcni:

— Mi-aţi furat bănişorii, tîlharilor! Mi-aţi mîncat sudoarea bătrîneţii, nu v-ajute Maica Domnului şi…

Intră Ion, venind din Armadia, necăjit, căci Grofşoru îl gonise şi-i spusese să nu mai calce pe la dînsul pînă-n ziua procesului; pe drum aflase c-a murit Dumitru şi se supărase mai tare gîndindu-se că va trebui să cheltuiască cu înmormîntarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărască şi pe dînsul…

— Ieşi afară, becisnică! mîrîi Ion scurt, apucînd-o de spate şi repezind-o tocmai în uşă.

Paraschiva se opri şi în tindă, şi-n ogradă, şi-n uliţă, şi se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfîrşit se cărăbăni, înnodînd bancnota în colţul năframei şi punînd-o bine în sîn, mulţumită totuşi c-a putut salva măcar atîta şi că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflînd că Paraschiva a găsit cinci zloţi în chimirul

mortului şi era mai să plesnească pe Ana c-a lăsat-o să-i şterpelească. Dar Ana nu se mai sinchisea de amemnțările lui. În urechile ei răsunau vorbele moşneagului şi-n ochi păstra numai înfățişarea lui senină şi mulțumită din clipa morții…

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pămîntul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pîrîiau gardurile înghețînd, iar focul în vetre trosnea şi scuipa scîntei. Zăpada cădea mereu, cînd în fulgi grei, leneşi, care întunecau văzduhul, cînd în bobițe mărunte, aspre, vîltorite de viscole năprasnice.

Într-o zi, cînd ningea mai vrăjmaş, pe la prînzul cel mic, Vasile Baciu, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, cu căciula albă de miel înfundată pînă pe ochi, ieşi din casă, hotărît să sfîrşească cu Ion. În viața lui, deşi era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăți; ş-acuma poimîine are înfățişare cu ginere-său. S-a ținut, s-a împotrivit, că doar-doar îl va înmuia. Cu cît se apropia însă sorocul, cu atît frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrînețe să-l mănînce procesele şi avocații! I se părea o ruşine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătonilor. Mai bine să-şi dea şi sufletul din oase decît să mai meargă aşa înainte.

Se opri la poarta Glanetaşului şi, oftînd o dată greu, strigă:

— Măi Ioane!… Ioaneeee!… Acasă eşti?

Nu-i răspunse nimeni. De sub acoperişul de paie care gemea de povara zăpezii de două palme, de sub streşinile tivite cu țurțuri sclipiton de gheață şi prin crăpăturile uşii închise răbufnea un fum vînăt ce se împrăştia îndată în şuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în uşa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebînd:

— Cine-i?

— Eu, eu, făcu repede Vasile, la hai cu mine, Ioane, pînă-n Jidovița! adăugă pe urmă, după o scurtă şovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu cîteva clipe nedumerit.

— Da ce-i cu Jidovița? grăi dînsul, pnvindu-l bănuitor.

— Vii ori nu vii? se răsti atunci Baciu peltic din pricina mustăților înghețate. Că n-am vreme acum să mă sfădesc cu tine…

— Bine, socrule, stai că viu! răspunse Ion dispărînd un minut, în vreme ce bătrînul se înțepeni în mijlocul drumului, rezemat în bățul ce nici nu se vedea de sub cojoc.

— Hai că-s gata! murmură ginerele revenind cu sumanul între umeri.

— Hai!

Se măsurară o clipă cu priviri duşmănoase. Apoi porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie pe viață şi pe moarte. Ninsoarea aspră îi

plesnea peste obraji, îi înțepa în ochi, iar vîntul le sîsîia în urechi, amenințător. Mergeau alături, cu paşi întinşi, pîndindu-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul. Zăpada scrîşnea sub opincile lor. Hotarul întreg era alb ca un giulgiu curat; numai ici-colo cîte-un pom pădureț înnegrit de frig îşi frîngea trupul cerînd ajutor… Cişmeaua Mortului se făcuse o încolăcitură de gheață peste care o vinişoară verzuie de apă se prelingea totuşi înfruntînd gerul. Pădurea Domnească, gîtuită de omăt, cu copacii desfrunziți, goi şi subțiri, plîngea şi gemea, implorînd parcă mila celor doi bărbați ce mergeau suflînd greu, tăcuți, cu fețele năpădite de promoroacă.

Ion ghicise că socrul său caută o învoială şi se gîndea mereu să nu-l biruie cu vreun nou vicleşug. Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea răgaz să găsească cuvintele potrivite… Apoi Vasile Baciu tăcea şi uneori mormăia ca un urs scormonit din somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-şi dea averea de bunăvoie şi, apropiindu-se de Jidovița, îl bătea gîndul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă şi să lase să hotărască judecata. Vîntul sufla din față şi-l zgîlțîia parcă înadins şi-l îndemna să-şi ia seama pînă mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau copenşunle încărcate de zăpadă şi mai ales casa cea dintîi pe mîna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu pereții galbeni. Era casa notarului şi cancelaria comunală. Vasile Baciu simți o strîngere cruntă în inimă şi se opri brusc. Din hornul înalt, subțire, se ridica un nour de fum gros şi negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăştia, ci trebuia să-l învîrtească mai întîi şi apoi să-l trîntească, uluit, pe coasta de mesteacăni ce pornea pieziş chiar din spatele casei. Vasile suflă pe nări, se uită furiş după Ion care-l întrecuse cu vreo doi paşi, fără să bage de seamă că s-a oprit, şi apoi porni iar înainte bombănind furios.

Cînd să intre în Jidovița, ginerele întrebă cu glas foarte răguşit:

— Da unde ne ducem, socrule?

Vasile Baciu mai făcu cîțiva paşi, fără a-i răspunde, şi pe urmă cîrni în curtea cancelariei, urmat de Ion. Urcară scările de piatră scuturîndu-şi opincile. În coridorul larg vîntul adunase un noian de omăt. La uşa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mîna să apese clanța şi parcă mîna-i era moartă ori clanța aprinsă. Îşi scoase căciula şi o bătu de genunchi. Se linişti şi deschise totuşi.

Intrară în biroul practicantului, care servea şi drept cancelarie pentru țărani; în odaia notarului nu se primeau decît domnii şi fruntaşii satelor ce țineau de circumscripție.

Rămaseră amîndoi lîngă uşă, scuturîndu-se întruna de zăpadă. În birou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă şi cu obişnuita-i tremurare din cap, şi straja din Sărăcuța, lîngă soba de teracotă, încălzindu-se cînd în spate, cînd în față.

— Trebuia să vă scuturați afară, nu să umpleți cancelaria de omăt! Mormăi practicantul într-un tîrziu, strîmbînd mîndru din nas şi fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciu vru să vorbească, dar nu ştia cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcționarului. Tăceau toți. Se auzea scîrțîitul chinuit al peniței practicantului şi bîzîitul unei muşte mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-şi locul.

— Ce poftiți? vorbi Hornstein după o pauză lungă, mîngîind cu tamponul şi privind cu admirație ceea ce scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă şi o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza de jos, mai groasă şi scoasă în afară, se subția o clipă, muşcată de nişte dinți foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul amenința întocmai ca o suliță gata să străpungă. Iute, iute, că eu n-am vreme să aştept pînă deseară! Trebuia să vă socotiți de afară ce vreți, îi grăbi practicantul, luînd tocul de la ureche şi potrivindu-l între degete.

— Domnul notar nu-i acasă? întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipseşte notarul şi astfel nu va mai da nimic.

— Domnul notar are de lucru… Puteți să-mi spuneți şi mie ce vreți, zise Hornstein, jignit că țăranii mai întreabă de notar, deşi îl văd aci pe dînsul care cunoaşte lucrările de birou tot aşa de bine ca şi Stoessel.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciu se muta de pe un picior pe celalt, muncit de gîndul să iasă afară, să lase toate baltă, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Totuşi zise pe urmă:

— Am face un contract, domnişorule… aşa… un contract…

— Bine. Stai jos! pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul! Spune-i că-i un contract! Auzi?

Se aşezară pe o bancă, unul lîngă altul. Şi amîndoi se uitau gînditori la Hornstein, a cărui peniță scîrțîia parcă mai aspru, pe cînd musca bîzîia acuma mulțumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

— Ce contract vrei, Vasile? zise notarul intrînd repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecîndu-şi mîinile şi trecînd drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui? adăugă apoi cu un zîmbet, văzînd şi pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, cu ochii mici, negri şi vioi, care se învîrteau şireți în orbite, cu nasul gros şi cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze şi de aceea țăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

Vasile şi Ion se sculară în picioare. Zîmbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din inima lui Vasile. Vorbi deschis, cu fața înseninată, ca şi cînd ar fi fost vorba de un bilet de vite:

— Apoi ce să facem, domnule notar? Trebuie să ne învoim, c-aşa-s vremurile… Ce să mai cheltuim cu judecăți, cu drumuri…

— Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scoțînd pălăria şi aşezîndu-se pe un scaun în fața practicantului care scria netulburat.

— Amu eu am îmbătrînit şi cine ştie cîte zile m-a mai ține Dumnezeu… Am muncit destul şi m-am trudit. Amu-i rîndul tineretului… Noi am isprăvit cu lumea… Nu zic bine?

— Bine, bine!

— Aşa că m-am gîndit să le mai dau şi ce mi-a rămas, să ştiu cel puțin că am dat tot şi nu mai am nici o grijă, sfîrşi Vasile cu un surîs trist, pnvind drept în ochii notarului.

— Am înțeles… Şi cîte locuri sunt?

— Apoi opt ar mai fi, domnule notar! Interveni brusc Ion. E porumbiştea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăz în Zăhată şi apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuții… Dar mai e şi casa, şi…

— Iacă, dînsul le ştie mai bine ca mine, zise bătrînul cu acelaşi zîmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

— Dar tu din ce-o să trăieşti? întrebă notarul scobindu-se în dinți cu unghia lungă şi îngnjită de la degetul cel mic.

— Oi trăi şi eu cum a vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborînd ochii în pămînt.

— Asta-i ceva problematic… Opreşte-ți şi tu barem folosința pînă la moarte… Ce-i în mînă nu-i minciună! zise Stoessel acuma serios.

— Apoi doar nici noi nu suntem păgîni, domnule notar, sări Ion, dar, întîlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de ață.

— Tot, tot… să se isprăvească! zise iar Vasile înăbuşit. Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el şi pentru Ana, iar Vasile, neştiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

— De bunăvoie, Vasile? Mai întrebă notarul însemnînd într-un carnet.

— De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie! zise Baciu înfuriat deodată şi de-abia stăpînindu-se.

— Aşa… Peste cîteva zile e gata, încheie Stoessel frecîndu-şi mîinile. Apoi, bătînd pe Vasile pe umăr, adăugă glumeț: Şi uite-aşa, ai venit aci om bogat şi acuma pleci cerşetor! Haha…

Amîndoi țăranii se întunecară. Gluma notarului îi izbi drept în inimă. Ieşiră şi se abătură la cîrciuma Zimălei. Mai ales Vasile simțea o sete usturătoare care-i răscolea sîngele… Cîrciuma era goală, căci afară vifornița fierbea mai mînioasă. Băură un răstimp tăcuți. Ion apoi, văzîndu-l tot nepotolit, începu să-i

spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. În ochii ginerelui biruința strălucea atît de aţîţătoare că, în curînd, Vasile o simți pătrunzîndu-i în creieri şi clătinîndu-i temeliile.

— Tîlharule, tîlharule, m-ai lăsat pe drumuri! Izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, şi-şi înfipse mîinile în gîtul ginerelui.

Ion, liniştit, parcă ar fi aşteptat de mult atacul, se smulse din strînsoarea bătrînului, ş-apoi îi trînti numai un pumn în piept, dar atît de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

— Mi-ai furat pămîntul, hoțule! M-ai omorît, hoțule! urlă Vasile furios şi neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

Înfierbîntat de mulțumire, Ion plăti şi plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrînul însă se aşeză la băutură, amărît de moarte, povesti Zimălei ce a pățit cu tîlharul şi sfîrşi jalnic:

— Am rămas cerşetor…

Fiindcă suspendarea întîrzia, în sufletul lui Herdelea se furişă încetul cu încetul iar o rază de încredere. Optimismul omului nu e în stare să-l stîrpească nici o cruzime a vieții. Se gîndea că desigur subinspectorul Horvat, primind înştiințarea tribunalului, şi-a adus aminte de serviciile patriotice ale lui şi a pus la dosar chestia suspendării pînă la pronunțarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atît mai mare îi fu mirarea şi durerea cînd pe la sfîrşitul lui noiembrie i se aduse înştiințarea oficială că, în urma deciziunii tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat şi că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întîi decembrie.

— Ei, nu-i nimic… Parcă nu mă aşteptam? zise Herdelea îngălbenit şitremurînd. Eram doar sigur… Mă mir c-a întîrziat atîta…

Dăscălița plînse amarnic. Ea avea presimțirea că au să moară de foame acum la bătrînețe. Se mîngîia numai că nu sunt acasă copiii, care desigur s-ar topi de ruşine. Herdelea, ca s-o liniştească, minți că chiar mîine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcoriră ocărînd pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. Îl cunoşteau. Era băiatul unui țăran cărăuş din Armadia, absolvent al şcolii normale de stat din Deva. Îl lăuda toată lumea, căci avusese bursă de la stat şi ieşise totdeauna întîiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subinspectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul şcolii normale şi care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintîi loc vacant, deoarece tînărul nu voia să se înstrăineze din județul lui. Îl cunoşteau şi fetele. Încercase chiar să facă curte Ghighiței şi-i trimisese de la Deva cîteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hîrtii la subsuoară, îi dăduse Stoessel să-i facă nişte contracte rămase în u rmă.

— Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu? strigă învățătorul însufleţit. Foarte de treabă notarul… El singur mi-a oferit cînd a văzut c-am fost suspendat… Ş-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă! Dintr-atîția români gînditu-s-a vreunul la mine?

La întîi decembne, dimineața, Zăgreanu bătu la uşă. Venise să-şi ia şcoala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atît de dojenitoare că tînărul se încurcă, îşi ceru mii de scuze că el nu-i de vină şi-i pare foarte rău, dar… Era de-abia de douăzeci şi doi de ani, subțirel, cu obrajii de fată, puțin palizi, cu ochii albaştri sfioşi şi cu o frunte deschisă, cuminte… Nu-l pofti nimeni să şadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscălița îl urî mai mult, zicîndu-şi că, după ce a scos pe Herdelea din pîine, acuma se mai şi preface… Herdelea, ca un coleg mai bătrîn, încercă să glumească cu dînsul, deşi în suflet era zdrobit. Numai de clipa cînd va trebui să se despartă de şcoală i-a fost frică. Şi iată c-a sosit şi chpa aceea.

Porniră împreună spre şcoală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel şi de aceea inima lui gemea mai sfîşiată. Spunea rîzînd cît se bucura că mai scapă puțin de povara şcolii, după ce şi-a tocit plămînii treizeci şi atîția de ani cu atîtea sute de copii nebunatici, şi în gînd îşi zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de-a deşteleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti.

Cînd intrară în şcoală, gălăgia zburdalnică amuți şi copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toți şaizeci într-o privire duioasă, parcă toți ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de cîte-o şoaptă speriată sau de vreun rîs înfundat, Herdelea predete tînărului cheia dulapului cu biblioteca şi arhiva şcolii. Şi în vreme ce Zăgreanu răsfoi prin condici, bătrînul, cu inima strînsă, îşi mai aruncă ochii la copiii nedumeriți, la pereții împodobiți cu tabele colorate, la băncile murdare şi crestate de mîinile ştrengarilor care au trecut prin ele, la maşina de socotit, pînă şi la ulcica albastră de băut apă, aşezată pe cofița cu capac în dosul tablei de scris… Îşi petrecu mîna prin păru-i argintiu. Trebui să facă sforțări să nu-l podidească lacrimile… Pe urmă îşi luă pălăria şi dădu mîna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungureşte:

— Sculați!

Mergînd spre uşă nu mai avu puterea să se uite la copii. Zăgreanu îl însoți în capul gol pînă afară… Herdelea rămase singur în curtea şcolii. Auzi zgomotul şederii elevilor. În uliță se opri iar, cu ochii la harabaia cea lungă şi albă pe care a crezut-o a lui şi în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viața lui…

Glasul ascuțit, poruncitor al noului învățător răsuna acuma într-însa, ştergînd urmele străduințelor lui… Nu se mai putu stăpîni. Lacrimile îi ardeau obrajii.

Cîteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineața, cînd clopotul chema copiii la şcoală, îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră, cu privirea spre locul unde era şcoala, şi i se părea că aude sosind copiii veseli, gălăgioşi, şi-i vede bătîndu-se cu cocoloşi de zăpadă, cu obrajii îmbujorați… Apoi deodată se cutremura. Pe urmă trecea grăbit Zăgreanu, cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pachețel în mînă, merindea pentru dejun. Tînărul învățător se uita foarte atent la casa bătrînilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut şi posomorît.

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranță, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniştească pe doamna Herdelea care nu înceta cu presimțirile ei sinistre. Cînd se zbătea mai greu, veni Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidovița.

— De-amu pot sta la gherlă ş-un an, necum o lună! zise dînsul atît de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi anide zile.

Voia să oprească procesul cu socrul său şi îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofşoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atîta lucru n-are nevoie de avocat. De altfel Grofşoru poate să-i ierte ceva din preț, dar să se ducă negreşit să-l roage şi să-i spună să nu se mai obosească la înfățişare.

— Ştii ce, naşule? Hai şi dumneata cu mine, barem să facem isprava întreagă! strigă Ion mai bucuros.

Herdelea se uită lung la țăranul care l-a tîrît în atîtea buclucuri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofşoru, tocmai el care l-a vrăjmăşit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trîntit, din pricina căruia azi nu e deputat! Iacă, la asta nu s-a gîndit nici o clipă. Îl saluta pe Grofşoru, ca şi înainte, şi Grofşoru îi răspundea, dar atît. Adevărat că i-a dat mîna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre dînşii. În Armadia sunt patru avocați; la trei a umblat şi a cerut un locşor de scriitor, fireşte zadarnic; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofşoru… Şi cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce? Cu parul n-are să-i dea în cap.

— Dacă-mi plăteşti cinci zloți, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărît.

— Plătesc, naşule, că mai voios îți dau dumitale cinci, decît să-i dau lui de pomană cincizeci! făcu Ion bătînd palma.

Victor Grofşoru era om deştept şi şiret ca toți politicienii între care rîvnea

să ajungă. Văzînd pe Herdelea în sala de aşteptare, stătu două clipe pe gînduri şi apoi merse spre el cu mîna întinsă:

— A, adversarul meu!… Ei, bine-ai venit!… Degeaba, tot al meu eşti dumneata, oricît m-ai combătut odinioară!… Dar ce-are a face politica! S-o dăm încolo… Ia spune-mi mai bine ce vînt te-aduce? Adică, vino-n birou! Te rog!… Să stăm de vorbă două minute…

Îl luă de braţ şi-l duse în cabinetul său, mobilat luxos, ca să facă impresie clienţilor. Îl aşeză într-un fotoliu englezesc, îi oferi o ţigară… Herdelea era atît de zăpăcit că puse ţigara cu focul în gură.

— Te ascult! zise Grofşoru zîmbind mulţumit de încurcătura învăţătorului. Spune-mi tot ce te doare şi te asigur că am să fac tot ce se poate.

Grofşoru, ţintind să-şi sporească din vreme simpatiile în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărît să mulţumească pe Herdelea cînd i se va prilejui. Astfel cîştiga un partizan şi în acelaşi timp se ridica în ochii întregului ţinut… Cum să nu se aleagă deputat acela care întinde o mînă de ajutor chiar şi adversarului de ieri?

Deşi uluit, Herdelea se gîndi deodată că, deoarece Grofşoru se arată atît de binevoitor, ar fi mai bine să-şi dezvăluie necazurile lui şi să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni şi spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofşoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunţă la jumătate din onoranul cuvenit, adăugînd însă de mai multe ori, foarte prieteneşte: „Numai în hatîrul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata”.

Herdelea bîlbîi mulţumit şi se sculă. Iar se gîndi să vorbească şi de necazul lui şi iar i se înăbuşi în gît rugăciunea. Stătea umil şi abătut, nevrînd să plece pînă nu va încerca şi totuşi nesimţind nici un fel de curaj în immă. Atunci Grofşoru îi zise deodată:

— Am auzit ce pătimeşti cu ungurii dumitale… Foarte trist… foarte, foarte trist… Nu-ţi închipui cît te compătimesc…

Învăţătorul se uită înspăimîntat la dînsul, parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

— Trebuia să vii la mine cu procesul! Eu te scăpam… Rău ai făcut că m-ai ocolit…

Grofşoru tăcu, aşteptînd să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înţelegea bine, se căznea şi totuşi nu putea scoate nici o vorbă.

— Ai s-o duci greu fără leafă, reluă Grofşoru după o pauză. O, îmi închipuiesc… foarte greu…

Iar mai aşteptă şi, neprimind nici un răspuns, urmă brusc:

— Eu din parte-mi sunt gata să te ajut… N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător… şi-apoi, mai ales, suntem români, aşa-i?… Dacă vrei,

îți pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea… Ştiu că eşti priceput în lucrările de birou… De la Anul Nou, de pildă, cu plăcere… În privința salariului cred că o să ne învoim… ştiu că ai greutăți şi…

— Domnule Grofşoru… eu… nu… acuma… Iartă-mă! Iartă-mă! murmură deodată Herdelea cu ochii plini de lacrimi. Iartă-mă!… Nu-s vrednic…

Se clătină pe picioare. Fața-i era înseninată de bucurie. Nu îndrăznea însă să clipească din ochi de frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.

Grofşoru simți toată emoția acestui suflet muncit şi bun, şi fu cuprins de compătimire adevărată. Îi apucă mîna dreaptă şi i-o strînse călduros cu amîndouă mîimle. Apoi îl bătu frățeşte pe umăr, şoptindu-i înduioşat:

— Curaj!… Curaj!… Românul nu piere!

Pînă-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decît merse, ca s-ajungă mai repede, să spună „babei" lui vestea cea bună. Şi pe drum vorbi lui Ion numai despre Grofşoru cu atîta însuflețire parc-ar fi vorbit despre Dumnezeu.

— Nu există în toată Europa alt om ca Grofşoru, auzi tu, Ioane? îi striga după fiecare replică.

Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de cinci ori din fir în păr, tot, tot: ce i-a vorbit, cum i-a făgăduit, cum era îmbrăcat… Apoi plînse cu hohot de bucurie şi numaidecît zise o rugăciune specială, pe care şi-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii binefăcători, implorînd fierbinte pe Atotputernicul să-i hărăzească lui Grofşoru sănătate, noroc şi îndeplinirea tuturor dorințelor.

— Şi tocmai pe omul ăsta I-am combătut eu la alegeri, de dragul unor unguri blestemați!… Îmi vine să mă izbesc cu capul de toți pereții! se văieta învățătorul, ros de remuşcări.

— Mare prost ai fost, bărbate, aşa este! zise dăscălița ştergîndu-şi gura cu dosul mîinii. N-ai vrut tu să mă asculți pe mine… Dar Dumnezeu a auzit rugăciunile mele şi nu ne-a lăsat…

Viața i se părea un vis lui Titu în Luşca de cînd se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se înțelesese încă atît de bine, nici cu prietenii din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se înțelegea cu învățătoarea aceasta deşteaptă şi încîntătoare. Fata notarului Cîntăreanu îl plictisea fiindcă era geloasă, dovedind astfel că nu e în stare să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergînd însuflețit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută plutonierul ungur la o romîncă atît de mîndră? Şeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dînsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare ruşine… Ş-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarăşa lui de visuri, la ființa care-i împărtăşeşte năzuințele!…

Învățătoarea roşi şi zise ungureşte:

— Nu vă cunoaşteți?

— Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzînd mîna lui Titu. Plutonierul însă mai stătu doar cîteva minute şi apoi plecă, sărutînd degetele, foarte reverențios, Virginiei Gherman. Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni îndată ce se închise uşa:

— Dumneata… primeşti în casă pe călăul nostru?

— E un om cumsecade… De ce exagerezi? Fiindcă-i ungur? răspunse învățătoarea atinsă.

— Dumneata… vorbeşti aşa?

— Fugi că eşti ndicol! se indignă Virginia. Visurile noastre sunt una, iar oamenii sunt alta. Cunoaşte toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea…

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că nepotrivirea dintre sentimentele şi faptele omului e o crimă față de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învățătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. „O decepție mai mult! Îşi zise dînsul întorcîndu-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie hotărîtoare. Se pare că viața toată e un şir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crîncenă între vis şi realitate!”

Domnişoara Eugenia, văzîndu-l indispus şi aflînd pricina, îi spuse rîzînd ironic:

— Dumneata eşti atît de îndrăgostit de Virginia, că trebuie să fii singurul om în sat care nu ştie că plutonierul îi face curte, şi încă dinaintea dumitale…

Toată noaptea o petrecu pe gînduri, cu ochii deschişi, căutînd să-şi lămurească sufletul. Îşi zicea îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului şi ce cred poate şi alții, atunci s-ar fi lăfăit atîtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-şi pînă şi visurile lui… Atunci poate că nici visurile lui însuşi nu sunt sincere, sau nu sunt mai sincere ca ale învățătoarei care le potriveşte prea lesne cu prietenia ungurului?… Durerea ce o simțea i se părea izvorîtă din gelozie, ca şi odinioară cînd, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărîmat lumea… Şi totuşi, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aievea nici măcar s-o îmbrățişeze?… Ori poate tocmai aici e greşeala? El îi vorbea de năzuințele neamului, pe cînd ea rîvnea iubire… Da, da!… Şi deodată văzu cît a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Şi, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întîlnit cu ungurul pe pămînt.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întîlni cu Virginia Gher-man şi roşi ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o vorbă drăgălaşă, dar nu izbuti, ca şi cînd ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dînsul şi nici barem nu-i părea rău. „Uite dovada că n-am iubit-o şi n-am fost mincinos față de mine

însumi!” se gîndi dînsul mulţumit.

Apoi vîrtejul vieţii îl smulse brusc şi pe el din lumea închipuinlor şi-l zvîrli în mijlocul realităţii. Într-o dimineaţă, intrînd în cancelarie, o găsi plină de ţărani furioşi care înconjurau pe vreo zece saşi din Păuniş şi-i înjurau din răsputeri… În uliţă o cireadă de boi graşi parcă aşteptau un verdict… În cîteva cuvinte primarul îi povesti ce s-a întîmplat. Luşcanii sunt în conflict cu saşii din Păuniş din pricina imaşului. De cincizecide ani se judecă şi tot n-au ajuns la o hotărîre definitivă. Astă-primăvară păunişenii au dobîndit o sentinţă în favoarea lor, dar luşcanii au atacat-o că ei au folosinţa imaşului din moşi-strămoşi… Acuma saşii au intrat cu boii în imaşul buclucaş, c-ar fi al lor. Luşcanii au adus în sat toată cireada şi vor să amendeze pe saşi pentru că au pătruns pe moşia lor… Titu, întrebat, spuse că dreptatea e de partea românilor şi astfel saşii, după o ciorovăială înverşunată de două ceasuri, plecară bodogănind şi amenințînd, însoţiţi de huiduielile luşcanilor care se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor… Peste vreun sfert de oră însă păunişenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi. Şi se încinse o nouă discuţie de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate saşilor. În cele din urmă, Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înţepat:

— Nu înţeleg ce te amesteci dumneata? Dumneata n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini!

— Cum, cum? sărijandarmul înfunat.

— N-ai dreptul şi nu e de competenţa dumitale! repetă Titu rece.

— Sunt dator să păstrez ordinea, domnule! strigă plutonierul. Iar dumneata eşti dator să respecţi ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviinţă ca să fii pus la locul dumitale!

În curînd saşii plecară cu boii, ceea ce în Luşca stîrni o fierbere mare. Şi, peste cîteva zile, primăria primi ştirea că cineva a împuşcat un bou săsesc pe imaşul cu pricina. În aceeaşi noapte plutonierul făcu sumedenie de percheziţii prin casele oamenilor mai gălăgioşi, căutînd arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătu crunt pe doi-trei ţărani, la întîmplare, şi în sfîrşit arestă pe Vasile Lupu, om voinic şi îndrăzneţ, care stătea în capul satului dinspre Păuniş şi care, pe vremea cînd s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile şi bătăile obişnuite, îl trimise sub escortă la parchetul din Bistriţa… Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rînd bănuiţii. Titu îi vedea intrînd, auzea răcnetele plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate… A treia zi, tînărul nu se mai putu stăpîni, năvăli înăuntru:

— Ceea ce faci dumneata e revoltător! De ce schingiuieşti oamenii?

— Ce te priveşte? se strîmbă plutonierul sfidător.

— Nu pot suferi nedreptatea! strigă Titu. N-am văzut de cînd sunt atîta brutalitate fără rost…

— Da?… Acuma înțeleg fierberea sătenilor! făcu jandarmul luminat. Acuma ştiu de unde porneşte aţîţarea… Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sunt în exercițiul funcțiunii şi te poftesc să părăseşti odaia imediat!

Peste o săptămînă veni în Luşca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care amenință să ia proporții. Ofițerul sosi la opt dimineața, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

— Dumneata eşti agitatorul? îl întîmpină locotenentul. Titu auzea întîia oară imputarea pentru care au suferit atîția oameni în Transilvania. Se simți deodată mîndru şi puternic. De cînd tot visează el să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpîneşte! Acuma e momentul… Zîmbi batjocoritor şi nu răspunse.

— Te poftesc să răspunzi! se roşi ofițerul sărind în picioare. Ce înseamnă indolența aceasta?

— Care indolență? întrebă Titu calm.

— Eşti obligat să răspunzi la întrebările ce ți le pun, altminteri…

— Altminteri? repetă tînărul cu acelaşi surîs nepăsător.

— Te voi da în judecată, ai înțeles? Te voi băga în puşcărie!… Nu permit să zîmbeşti cînd îți vorbesc eu şi să mă iei peste picior! Nu permit! urlă locotenentul asudînd de mînie.

— Domnule ofițer, văd că ai fost rău informat! zise Titu mereu liniştit. Altfel ai şti că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi paşi spre Titu, se opri, se întoarse şi bătu cu pumnul în masă… Apoi se aşeză brusc pe scaun şi, cu un glas năbuşit, zise:

— Domnule… Te rog… ia loc!

— Mulțumesc! răspunse Titu serios, şezînd pe sofaua din fața biroului.

— Da… da… adică… murmură locotenentul fără să-l privească. În raportul acesta dumneata eşti desemnat ca insti-gatorul tulburărilor de-aici… Te rog să-mi spui ce ai de spus!

— Cu plăcere, domnule locotenent! Vorbi Titu blînd şi respectuos, răspunzînd astfel schimbării de ton a ofițerului care tot mai mormăia, cu nasul în hîrtiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba?

— Tulburările din comuna Luşca… Ori nu suntem aici în Luşca?

— Eu nu ştiu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deşi, prin modesta-mi slujbă, ştiu tot ce se întîmplă în sat.

— Raportul e precis, domnule…

— Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e şi adevărat?

— Crezi că e mincinos?

— Nu ştiu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc. Dar tulburări în Luşca?… Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea… Cînd jandarmii bat şi torturează zeci de oameni de toate vîrstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-o tristă pornire de-a descoperi cu orice preț dovezi, complici sau agitatori – înseamnă aceasta tulburare?

Locotenentul, potolit, îl privea acuma cu ochii mari. Îi zise deodată aproape amical:

— Vorbeşti foarte bine ungureşte?

— Da, cînd nu pot vorbi româneşte, răspunse Titu plecînd capul.

Ofițerul îl mai privi cîteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie şi se aşeză lîngă Titu pe sofa, întrebînd cu glas domol:

— De ce eşti dumneata indignat, domnule? Ce nemulțumire ai?

— Mă doare nedreptatea! zise Titu adînc, din rădăcinile inimii.

Locotenentul zîmbi şi-l bătu pe umăr.

— Domnule, domnule, tînăr eşti şi nefrămîntat în viață. Te încîntă vorbele ca şi cînd ar fi realități. Dar bine, vorbele sunt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund fața realității. E copilărie să clădeşti ceva pe vorbe… Nedreptate, dreptate!… Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cu-prins pozitiv?… Şi pentru asemenea lucruri goale mă sileşti pe mine să mîzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostn… Îți spun prieteneşte că-mi pare rău! Mai ales că vorbeşti aşa de frumos ungureşte… Cînd eşti inteligent şi vorbeşti bine ungureşte, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc? Jandarmii au fost sălbatici, au maltratat cîțiva țărani – admis. Cred ce spui dumneata, deşi rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred… Ei bine, ce-ți pasă dumitale de nimicurile astea? De ce nu-ți întrebuințezi deşteptăciunea pentru lucruri folositoare?… Dar aşa sunteți dumneavoastră, degeaba. Şi pe urmă țipați, vă plîngeți de nedreptate, de jug, de asuprire… Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpînire, orice ordine… N-am eu dreptate, spune?

— Ai, de vreme ce reprezinți stăpînirea, zîmbi trist Titu. La despărțire locotenentul îi strînse mîna spre mirarea plutonierului care-şi făcuse pregătirile să-l găzduiască la arest cel puțin o noapte.

Trecu o săptămînă şi satul îşi reluă înfățişarea obişnuită parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Oamemi bătuți salutau mai cu respect pe plutonierul care păşea țanțoş pe uliță, ca un cocoş biruitor.

— Cine ştie? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul, îşi zicea umilit Titu, văzîndu-l şi simțind că se duce la Virginia Gherman.

Un țăran bătrîn, dintre cei snopiți de jandarmi, cu mustața albă pleoşită şi cu nişte ochi căprui cuminți, venind într-o zi la cancelarie şi povestind cît a pătimit, sfîrşi totuşi cu o clipire dîrză:

— Ei, domnişorule, ne-au zdrobit ei, ne-au chinuit, au dat dreptate saşilor, dar imaşul tot al nostru a rămas şi azi nu mai calcă picior de păunişan pe pămîntul nostru!

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrățişeze. Încăpățînarea ce-o simțea în glasul țăranului parcă-l înălța şi-n acelaşi timp îi adîncea picioarele în pămînt ca nişte rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici. „Aici e nădejdea! se gîndi Titu. Nici eu, nici Virginia, nici Grofşoru, nici unul n-avem rădăcini adevărate şi nu suntem în stare să ne îndîrjim şi să suferim. Pe noi vînturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce facem e păpuşerie. Numai ei ştiu să se jertfească pentru pămînt, căci numai ei simt că pămîntul e temelia…"

Din clipa aceea însă se simți fără rost şi străin în Luşca. Ce mai caută el pnntre luptătorii aceştia tăcuți, neobosiți? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici în Pripas, nicăieri în toată împrejurimea. În bătălie e nevoie numai de oameni oțeliți. Ceilalți sunt amenințați să trăiască din compromisuri, să-şi rupă încetul cu încetul cîte-o bucățică din suflet ca să se potrivească nevoilor zilnice… Şi deodată dorința de a pleca în Țară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui… Teama de necunoscut, care-i strînsese inima pînă acum cînd se gîndea să treacă dincolo de Carpați, îi dispăruse.

— Am să plec în România, domnişoară, spuse în aceeaşi zi Eugeniei. Curînd, foarte curînd o să plec… Doar să-mi strîng ceva bănişori de drum…

De aci încolo trăi numai cu speranța aceasta, mîngîind-o şi împodobind-o zi cu zi. Îşi făcu socoteli de cîți bani îi trebuie şi nu mai cheltui nimic, punîndu-şi la o parte toată lefşoara ce o primea de la Cîntăreanu. Astfel se apropie Crăciunul… Numărîndu-şi economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflînd că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un prieten al lui din liceu, îi scrise cîteva rînduri. Răspunsul veni prompt: condiții incomparabil mai bune ca în Luşca. Înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoştea şi simțea nevoia să le împărtăşească măcar cu vorba, în ziua plecării din Luşca domnişoara Eugenia îi spuse că Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuşi la dînsa să-şi ia rămas bun. Şi, felicitînd-o cu glas banal, se gîndi: „Cine ştie? Dacă n-aş pleca, poate că m-aş însura în cele din urmă şi eu cu o unguroaică…"

Titu sosi acasă tocmai cînd bătrînii îi simțeau lipsa ca să le dea o soluție

într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofşoru la întîi ianuarie. Dar cum să meargă dînsul din Pripas pînă în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo pînă după-amiază tîrziu şi să se întoarcă iar acasă? Negreşit, Zăgreanu aşa făcea, dar Zăgreanu e un băieţandru de douăzeci şi doi de ani, pe cînd Herdelea a bătut cincizeci şi alergătura aceasta l-ar doborî în cîteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia şi să lase pe dăscăliţă singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămîne casa aici? „Pămătuful" poate că numai atîta aşteaptă, ca să pună mîna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvîntul şi prietenia lui, şi a clădit-o pe loc străin.

— Ce mare chibzuială! zise Titu îndată. Nu mai sta pe gînduri deloc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i împrejurările şi cere-i să faceţi hîrtiile trebuincioase! Nu-mi închipuiesc să fie atît de hain să te refuze, tocmai acum cînd eşti la aman…

Herdelea se codi puţin, că nu mai vorbesc împreună de atîta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubeşte ponihosul… Dăscăliţă însă tăbărî cu gura asupra lui şi trebui să-şi ia inima în dinţi să pornească.

Belciug trăia acuma într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereţii şi turnul, iar pînă să dea ploile de toamnă s-a pus şi coperişul de tinichea lucitoare. Visul vieţii lui se împlinea văzînd cu ochii. Era o izbîndă mare, datorită numai străduinţelor lui neobosite. Mulţumirea nemărginită parcă-l înzdrăvenise şi trupeşte: mai făcuse puţină carne, obrajii i se mai coloraseră… De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi ştersese din suflet, ca şi cînd nu i-ar fi cunoscut niciodată. Doar trecînd pe dinaintea casei i se reaprindea ura, amintindu-şi cum l-au jignit. Mai aştepta procesul pentru insultă, care să pedepsească şi pe dăscăliţă, căci pe Herdelea mînia lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră şi se înfurie cînd îi bătu învăţătorul la uşă, dar îl primi totuşi cu zîmbetu-i obişnuit, zicîndu-i cucernic:

— Ce-i, Zaharie? Ai mai venit pe la mine?

— Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea ruşinat. Vorbiră întîi de noul învăţător pe care Belciug îl lăudă mult, deşi nu-i plăcea fiindcă nu era atît de cuviincios cum s-ar fi căzut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învăţat ceva carte. Cînd Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pămînt şi-şi mîncă unghiile cîteva minute.

— De ce te pripeşti, Zaharie? zise pe urmă tot blînd. Mai e vreme… Parcă

fugim noi din Pripas?

— Nu-i lucru mare şi pe mine mă scapi de o grijă…

— Dacă ar atîrna numai de voința mea, n-aş şovăi, Zaharie, vezi tu bine… Dar locul e al bisericii, ştii. Pot eu să împart averea bisericii?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica…

— Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare!… Ce-ți pasă ție, dacă eu nu zic nimic şi închid ochii? făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Nu mă pot obliga… mi-e peste putință, frate Zaharie!

Se despărțiră tot zîmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul îşi zicea că mai bine dăruieşte locul oricărui țăran, decît să rămînă în stăpînirea familiei duşmanilor lui ticăloşi. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Boboteaza risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea aştepta să vie Belciug cu crucea şi cu Iordanul, după datina creştinească. Preotul, începînd din celalt capăt al satului, ajunse după-amiază în Ulița Mare. Îl văzură intrînd la primarul Florea Tancu, apoi la Glanetaşu, apoi ocolind casa învățătorului şi trecînd la Macedon Cercetaşu, apoi îndreptîndu-se iar…

— Uite că nu vine la noi, murmură doamna Herdelea speriată întîi.

O indignare fără margini se încinse în casa învățătorului.

— Asta-i nemaipomemt! se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdărie!

— Acuma însă nu-l mai iert! se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort! Chiar azi am să-l reclam la episcopie… În toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul!… De minunea lumii am să-l fac!

Învățătorul se aşeză îndată să scrie plîngerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mînie. Doamna Herdelea şi Titu ocărau cu înverşunare.

— Lăsați-l pe mîna mea! strigă Herdelea de la masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar şi eu am să-l joc să mă pomenească… Şi să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu! Să poftească mortăciunea! închid, pun lacăte şi sigilii, şi să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul şi cîinele de „Pămătuf”

„Uite viața! se gîndi Titu văzînd necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viața şi neîndurătoare!i

Parcă de-abia azi înțelegea aievea chinurile şi zbuciumările mărunte care, amestecate, înşirate şi neaşteptate, alcătuiesc totdeauna rostul părinților lui în lume. Încrederea lor, veşnic nouă şi nezdruncinată, i se părea eroică şi totuşi îl umplea de milă. Lupta aceasta umilă şi spinoasă, necontenită şi fără nici o țintă, cu aceleaşi poticniri şi aceleaşi speranțe, îl spăimînta. Se gîndea ce-ar fi dacă, într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădăr-

nicia sforțărilor lui istovitoare?

Se despărți îndurerat, sărutîndu-le mîna cu evlavie ca unor păstori neprihăniți. Iar ei erau mulțumiți că feciorul porneşte serios pe calea vieții.

Plecă spre Măgura cu căruța lui Ion, o căruță nouă, cu doi cai buni, primiți de curînd de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mîndrie cum a biruit pe Vasile Baciu.

— Dacă nu m-ai fi învățat dumneata, domnişorule, rămîneam mai rău ca un țigan! Sfîrşi țăranul întorcînd capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

— Adică cum te-am învățat eu? făcu tînărul, uimit.

— Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? zise Ion. Nu ții minte cînd mi-ai spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

Titu tresări. Niciodată nu se gîndise că o vorbă aruncată la întîmplare poate stîrni o întorsătură în viața unui om. Purtarea lui Ion față de Ana şi Vasile Baciu i se păruse urîtă şi neînțeleasă.

— Dar socrul tău?… Îl lăsaşi sărac? întrebă dînsul, simțin-du-se comphcele tuturor nesăbuințelor lui.

— Tot pămîntul e al meu, domnişorule! rînji Ion cu mulțumire pătimaşă. Cît pămînt!… Numai să-mi dea Dumnezeu sănătate să-l stăpînesc, că-ial meu!

Patima din glasul lui înfioră pe Titu. Îndîrjirea, egoismul şi cruzimea cu care omul acesta a urmărit o țintă, fără să se uite în dreapta sau în stînga, îl înfricoşau, dar îl şi mişcau. Se gîndi la şovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după țeluri de-abia întrezănte, şi se simți mic în fața țăranului care a mers drept înainte, trecînd nepăsător peste toate piedicile, luptînd neobosit, împins de o patimă mare. El se frămîntă cu dorințe nelămurite, făureşte planuri peste puterile lui, trăieşte cu visuri fermecate, şi alături de dînsul viața înaintează vijelios. Un simțămînt de slăbiciune îi strînse inima.

— Numai o pasiune puternică, unică, nezdruncinată dă prețul adevărat vieții! murmură dînsul întristat şi dîndu-şi seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură țintă.

Vremea se dezmorțea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgîrcea mereu, simțind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmierdătoare. Haina de zăpadă se zdrențuia dezvelind trupul negru al cîmpurilor.

Ion de-abia aşteptase zilele acestea. Acuma, stăpîn al tuturor pămînturilor, rîvnea să le vadă şi să le mîngîie ca pe nişte ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea lui avea nevoie de inima moşiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agațe de opinci, să-i soarbă mirosul, să-şi umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

Ieşi singur cu mîna goală, în straie de sărbătoare, într-o luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiştea cea mai mare şi mai bună, pe spinarea dealului… Cu cît se apropia, cu atît vedea mai bine cum s-a dezbrăcat de zăpadă locul ca o fată frumoasă care şi-ar fi lepădat cămaşa arătîndu-şi corpul gol, ispititor.

Sufletul îi era pătruns de fencire. Parcă nu mai rîvnea nimic şi nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pămîntul se închina în faţa lui, tot pămîntul… Şi tot era al lui, numaial lui acuma…

Se opriîn mijlocul delniţei. Lutul negru, lipicios, îi ţintuia picioarele, îngreuindu-le, atrăgîndu-i ca braţele unei iubite pătimaşe. Îi rîdeau ochii, iar faţa toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatică să îmbrăţişeze huma, să o crîmpoţească în sărutări. Întinse mîinile spre brazdele drepte, zgrunţuroase şi umede. Mirosul acru, proaspăt şi roditor îi aprindea sîngele.

Se aplecă, luă în mîini un bulgăre şi-l sfărîmă între degete cu o plăcere înfricoşată. Mîinile îi rămaseră unse cu lutul cleios ca nişte mănuşi de dohu. Sorbi mirosul, frecîndu-şi palmele.

Apoi încet, cucernic, fără să-şi dea seama, se lăsă în genunchi, îşi coborî fruntea şi-şi lipi buzele cu voluptate de pămîntul ud şi-n sărutarea aceasta grăbită simţi un fior rece, ameţitor…

Se ridică deodată ruşinat şi se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Faţa însă îizîmbea de o plăcere nesfîrşită.

Îşi încrucişă braţele pe piept şi-şi linse buzele simţind neîncetat atingerea rece şi dulceaţa amară a pămîntului. Satul, în vale, departe, părea un cuib de păsări ascuns în văgăună de frica uliului.

Se vedea acum mare şi puternic ca un uriaş din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

Îşi înfipse mai bine picioarele în pămînt, ca şi cînd ar fi vrut să potolească cele din urmă zvîrcoliri ale unui duşman doborît. Şi pămîntul parcă se clătina, se închina în faţa lui…

Capitolul X

ŞTREANGUL

Herdelea găsi o locuinţă bună şi ieftină în Armadia, cu cerdac şi cu grădină, în casa lui Ghiţă Pop, scnitorul de la judecătorie, şi astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalîcul, seara „ca să nu mai vadă străinii toate boarfele”, cum zicea dăscălița. Căsuța lor din Pripas rămase goală şi părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

Pînă se obişnuiră puțin, se visau mereu în Pripas şi se întristau deşteptîndu-se într-o odaie străină. Li-erau mai dragi țăranii din Pripas care se băteau pe la dînşii cînd veneau prin Armadia. Îi întrebau nesățioşi de noutățile de acasă şi ascultau cu pasiune: că feciorul cel mai mare al lui Trifon Tătaru, care s-a întors astă-toamnă din cătănie, umblă să se însoare, că George al lui Toma Bulbuc s-a şi logodit cu Florica vădanei lui Maxim Oprea, că copilul lui Ştefan Ilina şi-a scrîntit piciorul pe lunecuşul de la poartă, că dascălul cel nou pune pe copii să vorbească numai ungureşte şi-i snopeşte rău dacă-i aude româneşte, aşa că bieții de ei stau ca mieii prin ograda şcoalei şi nu pot vorbi… Chiar şi doamna Herdelea, căreia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acuma îi primea cu inima deschisă ca pe nişte neamuri scumpe, rîdea cu ei, îi poftea să şadă pe scaunele cele bune, nu se uita că-i murdăresc scoarțele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plîngea şi ocăra Armadia şi pe cei ce au silit-o să-şi părăsească ea odihna şi liniştea din Pripas.

Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros, căci, în afară de leafă, Grofşoru îi trecea şi unele venituri mai mici, încît nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii cîştigați, strigînd cu mîndrie:

— Na, băbucă!… Eşti mulțumită?

Mulțumirea lor cea mare era însă Grofşoru. Herdelea nu mai contenea cu remuşcările că s-a purtat atît de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel şi Grofşoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingîndu-se că e un muncitor priceput şi harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea „renegatule”, ca o imputare pentru trecut.

— Lasă, domnule avocat, că mai sunt alegeri! Nu mori dumneata pînă nu te facem deputat! răspundea Herdelea cu căință şifăgăduință.

Grofşoru atunci zîmbea măgulit, căci într-adevăr aştepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învățătorului, după ce îl cunoscu mai bine, îl mişcă adînc, începu să povestească tuturor pățania lui, înflorită, împodobită, naționalizată. Herdelea deveni curînd „martirul”, „inimosul apărător al țăranilor”, „victima răzbunării ungureştii. Mulți îl opreau pe stradă, îi strîngeau mîna puternic şi-i şopteau:

— Am auzit, mi-a spus Grofşoru ce-ai tras… Of, cîinii, cîinii!

Se bucura el, dar totuşi clătina trist din cap, căci toate acestea nu-l împiedicau de a fi suspendat din învățămînt, de a fi nevoit să-şi lase în voia soartei căsuța lui, de a munci din greu pentru o bucățică de pîine şi de a-şi vedea primejduită liniştea bătrîneților.

Cînd sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăşi un certificat medical precum că pîrîta doamna Herdelea e bolnavă şi nu se poate

prezenta. Grofşoru însă, căruia îi povestise şi neruşinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigînd:

— Lasă-l să ne judecăm, să ți-l scutur de să te ție minte! Şi, într-adevăr, Grofşoru îl suci şi-l învîrți pînă ce Belciug făcu fețe-fețe, înghițind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-şi retrage plîngerea. Apoi cînd avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare care, în ciuda obligațiilor sale preoțeşti, nu s-a dus cu sfînta cruce în casa unor buni creştini, pentru care faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităților bisericeşti competente, doamna Herdelea se aprinse atît de mult că nu se stăpîni să nu murmure chiar în fața judecății:

— Pământuful!

Grofşoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în pnvința sentinței de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e şi o onoare să fu suspendat pentru îndeplinirea unei obhgații naționale, cum este apărarea țăranului oropsit. A avut noroc judecătorul că s-a transferat, altminteri o pățea urît de tot pînă la sfîrşit, căci prea a fost ticălos şi voise s-o ia razna, ungureşte. Şi fiindcă Herdelea, ca omul pățit, se îndoia şi nu credea, Grofşoru se înfuria, se jura şi striga că „să-i taie mustățile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă", însemnătatea acestei promisium lua proporții ştiindu-se în toată Armadia că Grofşoru ținea la mustăți mai mult decît la lumina ochilor, că în fiecare zi venea acasă la dînsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, şi să i le frizeze şi să le răsucească.

La vreo lună după ce se stabiliră în Armadia, sosi şi Ghighi din Vireag, de la Laura, care născuse o fetiță. Ghighi se înduioşă puțin c-a rămas pustie căsuța din Pripas, dar apoi se împacă repede. Aici îşi vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea; de asemenea tinerii Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau, îi mai dădeau cîte-o serenadă… La serata dansantă de la sfîrşitul lui februarie se duse împreună cu bătrînii şi petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu tîrcoale toată vremea şi, măcar că la început ea a fost rece cu dînsul, ca unul care e vinovat de nenorocirea familiei, în cele din urmă se convinse că e băiat cult, aşezat, drăguț şi cavaler, ceea ce recunoscu şi doamna Herdelea.

De cînd sosi Ghighi începu de altfel şi Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi şi îndrumări în chestiuni de şcoală şi, fireşte, la sfîrşit, nu uita să mai stea de vorbă şi cu domnişoara, devenind foarte melancolic şi suspinînd în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cît stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deşi încă n-avea douăzeci de ani.

Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria şi-şi păstrase veselia

comunicativă. Ochii ei albaştri însă luceau mai puternic şi parcă ascundeau donnțe nelămurite… Povestea bătrînilor cu mare însuflețire viața fericită şi armonioasă ce o duce Laura cu Pintea. În patru luni şi jumătate nu i-a auzit niciodată certîndu-se, nici barem neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă şi a ajuns să-i ghicească şi gîndurile. Fetița le-a botezat-o protopopul din Baia Mare; i-au zis Maria, după numele doamnei Herdelea. La vară au să vie negreşit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toții la băi la Sîngeorz, unde e vorba să sosească şi rudele din România.

Mîndru şi mulțumit ca orice învingător, Ion simțea totuşi un gol ciudat în suflet. Se gîndea şi plănuia cum să-şi muncească moşia şi în aceeaşi vreme inima îi umbla parcă aiurea, cercetînd, adulmecînd neliniştită… Apoi cînd prinse de veste că se mărită Florica vădanei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. „Cum se mărită şi de ce?" îşi zise furios ca şi cînd cineva i-ar fi furat cea mai bună şi mai mare delniță de pămînt.

În vălmăşagul goanei după moşie nu se mai sinchisise de nimeni şi de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întîmpla altceva şi că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puțin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira şi se mînia văzînd că oamenii şi-au căutat de nevoile lor precum şi-a căutat el de-ale lui, că lumea şi-a urmat mersul ei, parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deşteptat dintr-un vis. Îşi aduse aminte cît i-a fost de dragă odinioară Florica şi nu pricepea de ce vrea dînsa să se mărite cu altul, cînd el e aici şi o iubeşte ca şi atunci? îşi reamintea cum i-a spus, în noaptea nunții, că tot ea i-e dragă ş-apoi totuşi nici nu s-a mai gîndit pe urmă la ea, ca şi cînd ar fi înghițit-o pămîntul… Păreri de rău îi rodeau inima. Îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas şi să-i poruncească să nu se mărite… Dar se dezmeticea ruşinat. Om însurat, cu copil, l-ar huidui lumea şi l-ar alunga Florica… Ei, dacă n-ar fi Ana…

Druştele şi colăcarii veniră să-l cheme la nuntă şi el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.

Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stîrnise de altminteri vîlvă în Pripas. Mai ales tocmai calicii îi ocărau că ia o calică şi spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrînului. Toma auzea zvonurile şi răspundea neîntrebat:

— Eu nu mă bag, nu mă amestec… Parcă eu am să trăiesc cu ea? Eu i-am spus totdeauna: Dragul tatii, fă ce vrei şi ce-ți cere inima. Că noi la avere nu ne uităm, c-avem, slavă Domnului, şi nu suntem muriton de foame… Dacă-i place lui fata şi i-e dragă, să fie sănătoşi. Că decît să trăieşti cu o ciumă-n casă, mai bine să te arunci în Someş cu capul în jos…

George nu-şi încăpea în piele de mîndrie. Avea mulțumirea, ce-l măgulea

grozav, că a cucerit pe Florica şi însurătoarea i se părea încoronarea unei biruințe nemaipomenite.

De cînd se cununase Ion Glanetaşu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puțin pentru înfrîngerea ce o suferise atunci. Deşi ar fi fost timpul să se însoare şi dînsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amîna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuză tineretului în bine şi-n rău, la petreceri şi la bătăi. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dînsul. Fără să-şi dea seama, vorbea chiar adevărat. Căci ca să-i placă vreuna, trebuia întîi să vadă că place şi altuia, şi că luînd-o pricinuieşte necaz cuiva.

Toamna trecută însă George primise o lovitură în mîndria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic, aspru la înfățişare şi blînd la inimă. Era băiat cu învățătură: umblase trei ani la liceul din Armadia şi nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a doua. Din şcoală rămase totuşi cu dragostea de carte şi, cînd a crescut mai mare, s-a abonat la *Foaia poporului,* săptămînală, din care citea duminica, pe prispă, părinților şi vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent şi se fălea că i-ar fi propus însuşi căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezgheţat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblînd ca bradul şi avînd veşnic pe limbă cîte-un *also* şi cîte un *marş* sau *ruic,* prin care uimea pe flăcăii şi chiar pe bărbații din sat. Macedon Cercetaşu îl îmbrățişa în fiecare dumimcă la cîrciumă şi se plîngea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oştire, de-l face de rîsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era aşezat, potolit şi se gîndea să se însoare cît mai curînd, deoarece cei de vîrsta lui aveau şi copii. Dar, pentru că avea vreo şase frați mai mici ca dînsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-şi uşureze părinții. Pînă să găsească ce dorea, se ținea de Florica vădanei lui Maxim, cu care-ți era mai mare dragul să te arăți la horă, fiind frumoasă şi deşteaptă, deşi ca degetul de golaşă.

George simți curînd că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Şi atunci, ca să-i dea o lovitură zdravănă, văzîndu-l că umblă cu Florica şi zvonindu-se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peți şi făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduise ea niciodată norocul să o ia feciorul unui „bocotani ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani şi, afară de nişte boarfe, zestre n-aducea, s-ar fi agățat bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George, zidită anume pentru dînsul. Trei popi slujiră la biserică, iar Toma nu s-a lăsat pînă nu i-a oprit pe toți şi la

ospăț, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sărăcuța, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie pentru fețele spălate. Naș mare a fost Stoessel care, ca notar, deși ovrei, i se păruse tot ce se poate mai distins. Stoessel a venit cu brișca lui cea nouă, galbenă, împreună cu notăreasa și cu toți copiii, și a stat toată noaptea, iar în talgerul miresei a zvîrlit o hîrtie de o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuța care a pus un biet zlot de argint și încă văitîndu-se că biserica lui e cea mai săracă de pe valea Someșului.

George era foarte vesel și mîndru, și se uita din cînd în cînd la Nicolae Tătaru să-l surprindă cît e de supărat. Rotindu-și însă privirea la oaspeții prea cinstiți, întîlni deodată ochii lui Ion Glanetașu, înfipți ca niște lipitori în Florica. Ochii aceștia dîrji, aprinși și tulburi îl spăimîntară și parcă îi spuseră că dintr-înșii pornește primejdia. Încercă să se bucure că Ion îi rîvnește pe Florica și vru să simtă o răzbunare pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din pricina lui. Dar nu izbuti să-și împrăștie teama nici dînd de dușcă un pahar de rachiu. Numai întorcîndu-se la Florica se mai liniști puțin, căci ea ședea cu ochii plecați și plînși, cum se cuvine unei mirese, și doar pe buzele subțiate și roșii îi juca un zîmbet de plăcere. Se gîndi să nu se mai sinchisească de Ion, și totuși îndată se pomeni iar pîndindu-l. Și Ion nu-și lua ochii de la mireasă, ca și cînd i s-ar fi lipit de ea într-o sărutare atît de pătimașă că nici o putere din lume să nu-i mai poată despărți… Alături de el, George descoperi într-un tîrziu pe Ana, gălbejită și uscată la obraji, șezînd ca pe ghimpi și surîzînd rușinată. Ea, întîlnind privirea mirelui, spuse ceva la ureche lui Ion care, fără a întoarce capul, mîrîi arătîndu-și dinții, ca un dulău gata să muște. Zîmbetul pe fața femeii se șterse o clipă, pentru a reveni însă îndată mai înghețat.

Ana simțise de la începutul ospățului că Ion poftește pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de durere; acuma numai o rușine crîncenă îi ardea sufletul, că toți oaspeții o văd batjocorită… Și, încetul cu încetul, rușinea se schimbă într-o greață năbușitoare. I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se scufundă în niște ape tulburi, atît de murdare încît scîrba singură plutește deasupra ei ca o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii și totuși vedea neîncetat apa spre care o împingea o mînă grea, ca spre un liman care spală urmele și părerile de rău.

În zori, mergînd acasă, cu picioarele de plumb, cu cizmele nouă plîngînd pe zăpada înăsprită de ger, un frig înfncoșător îi înghețа inima. Ion pășea rar, suflînd pe nări ca un taur lacom, cu capul în vînt pe care căciula stătea țanțoșă ca o creastă neagră de cocoș. Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaște-o, fără să-i arunce o privire… Amărăciunea o sugruma. Se pomeni zicîndu-i tare, fără voia ei, încît se minună singură, auzindu-și glasul:

— Am să mă omor, Ioane!

Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca şi cînd l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

— Da omoară-te dracului că poate aşa am să scap de tine! mormăi apoi nepăsător, scoțînd pe gură şi pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărîtat.

Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsufle. Pămîntul se învîrtea şi se legăna ca zguduit brusc din temelii. Şi parcă apa tulbure, grețoasă de adineaori se întindea peste tot, amenințînd s-o smulgă şi pe ea, s-o arunce în vîrtejul fără fund. Întinse mîinile căutînd un reazem care s-o apere de cotropire. Vru să strige ajutor şi buzele ei şoptiră desperate:

— Am să mă omor…

Dar nici nu-şi mai recunoscu glasul.

„Aş fi putut cîştiga şi mi-ar fi venit uşor s-o pedepsesc chiar cu temniță… Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se învețe minte", îşi zise preotul Belciug după procesul lui cu doamna Herdelea, observînd că nu e furios, deşi a ieşit înfrînt.

De altfel, de cînd s-au mutat Herdelenii în Armadia, mînia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcînd loc unei lîncezeli pe care nu putea s-o înțeleagă. Pînă atunci toate nenorocirile învățătorului i se păruseră binemeritate şi se simțise mîndru c-a contribuit şi dînsul la stîrnirea lor, adăugînd, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfîntă cruce în casa unde s-au urzit ticăloşiile împotriva slujitorului Domnului. Acuma însă începea să-şi dea seama că neînțelegerile dintre ei au pornit din deşertăciuni mărunte, aproape copilăreşti, şi-şi zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greşelile săvîrşite. „Poate c-am fost prea aspru, dar lecția o meritau", se mîngîia dînsul în nopțile lungi de iarnă, cînd se zvîrcolea fără somn în aşternut.

Îşi amintea serile plăcute de-acum cîțiva ani. Herdelea venea şi jucau durac sau şedeau de vorbă pînă tîrziu, ca nişte frați. Alteori se ducea el la Herdelea şi jucau loton cu toată familia, pînă după miezul nopții, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Cînd s-a întors din Cluj, după operația de rinichi, fiind slăbit şi avînd mare nevoie de mîncare mai bună, doamna Herdelea îi trimitea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină şi cîte alte bunătăți…

Amintirile bune i le întunecau însă nu uneltirile de mai tîrziu ale Herdelenilor, ci învățătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui „băiatul viclean şi renegat al unui țăran de treabă"… Preotul vorbise numai de vreo cîteva ori cu Zăgreanu, dar îl şi catalogase. Tinerelul zîmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus… Cu Herdelea făcuse Belciug o înțelegere să-şi adune într-o singură după-amiază toate orele de religie, iar

cînd n-avea vreme, să lase pe cîte-un băiat mai mărişor să citească din Catechism şi să păzească liniştea în clasă, în cea dintîi miercuri după prînz, venind la şcoală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întîmpinîndu-l cu „ai întîrziat binişor, domnule pănnte". Ba mai stătu în spinarea lui toată vremea, ascultînd cum face lecția, ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă, se gîndi mereu să-l ia de guler şi să-l scoată afară, dar se stăpîni şi doar la plecare nu-i dădu mîna. Peste cîteva săptămîni, avînd o întrevedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se pomeni acasă cu Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească… Cînd mai află apoi că veneticul vrea cu orice preț să silească copiii să vorbească numai ungureşte şi că pune la gloabă grea pe pănnții care nu-şi pot trimite odraslele la şcoală, preotul începu să regrete pe Herdelea.

Totuşi Zăgreanu şi Herdelea nu-l preocupau decît în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia nişte vremuri fericite. În Ulița Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici aşteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul, să se înfăptuiască deplin visul lui. Pînă atunci avea dese întîlniri, sfaturi şi chiar certuri cu arhitectul, un om încăpățînat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să ştie mai bine ca dînsul cum să împodobească iconostasul şi interiorul sfîntului locaş.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dînsul o deputăție de țărani din Săscuța să cumpere bisericuța veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mîndrie, căci astfel dobîndea mai mult decît îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirii celei noi.

— Mult m-am străduit şi Dumnezeu nu m-a lăsat! Murmură el închinîndu-se cucernic. O, dacă toți ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atîta, cum s-ar înălța neamul nostru în lume şi în fața Atotputernicului!

Belciug era român înflăcărat, dar fără paradă şi nevrînd măriri. „Îmi fac datoria în cuibul meu", îşi zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate şi o părere de rău. Sentimentele însă şi le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpînirea. Numai la petreceri îşi dădea drumul uneori, deşi a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel şi în cărțile sfinte.

Pînă a început clădirea bisericii, avusese obiceiul să spună că, după ce o va vedea sfințită, va muri bucuros. Acuma îşi mai deschidea un termen: să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea şi dînsul România, „mama visurilor noastre", pe urmă va muri împăcat. În aşteptarea morții însă se cîntărea de cîte ori umbla prin Armadia şi, cînd se plîngea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteai în strună. În schimb se însenina cînd i se spunea că e rezistent şi că are să înmormînteze tot satul pînă să-i vie lui rîndul. Atunci îşi mîngîia barba

zbîrlită şi ofta cu ochii spre cer:

— Speranțe deşarte, vai, prea deşarte! Viitorul e în mîna lui Dumnezeu… Noi să vedem prezentul!

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii…

Se necăji cînd îşi dădu seama că prea a început să se gîndească la Herdelea şi să întrezărească chiar putința de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

„Atîta mi-ar lipsi acuma! se mînie căutînd să-şi împrăştie gîndurile acestea. Asta-mi lipseşte, vezi dumneata… Parcă de împăcări îmi arde azi…"

Numai dorința de-a strînge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-şi grăbească plecarea…

De altminten nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strîmtă, în creierii munților, cu casele răzlețite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege niciun fel de înțelegere sufletească. Au fost ei tovarăşi de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut pînă acum cînd Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin şi cu buzunarele goale… Apoi Căldăraru se schimbase de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav şi serios, ca să-l respecte țăranii. Întrebuința sumedenie de pomezi ca să-i crească mustățile şi era nenorocit că, fiind spîn, de-abia avea ici-colo cîte-o țepuşă. Îşi scotea burta în afară şi pentru că din fire rămînea cam supt, îşi făcea vesta şi pantalonii largi în brîu ca să pară mai gros şi pîntecos. Ochii mici, vii, negri, i se învîrteau în orbite ca la veveriță. Vorbea tare şi apăsat şi se ferea ca de foc să rîdă în fața oamenilor. Era însurat de curînd cu fata subprimarului din sat, țăran bogat care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deşi rivalii lui, mai bătrîni, fuseseră susținuți de însuşi solgăbirăul Chițu. Toată familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar şi îl lăuda pretutindeni, speriindu-se mai ales că „e numai de douăzeci şi şase de ani şi e notar", parcă mai tîrziu ar fi fost menit să ajungă cel puțin fişpan.

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în România şi că a venit aci numai să-şi adune cheltuiala de călătorie. Căldăraru ținu îndată să-l povățuiască să nu facă prostia de a pleca nicăieri, ci să stea la dînsul, să cîştige o practică bună, apoi să-şi dea examenele ce-i mai lipseau şi să se înscrie la cursul de notari de pe lîngă universitate. Îi preamări apoi profesiunea de notar comunal, neuitînd a se da drept pildă pe sine însuşi, care a ajuns aşa de bine prin muncă şi stăruință. Titu se simți micşorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci îşi înteți doar hotărîrea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniştiră sub privegherea speranței. Din clipa cînd dorința vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viața i s-a

uşurat, ascunzîndu-şi parcă toate mărunţişurile urîte. Visurile care pînă ieri clocoteau într-însul, căutînd să izbucnească neapărat şi să schimbe realitatea, să cucerească pe toţi şi să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colţul cel maicald al inimii lui, ca astîmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le mîngîia în clipele de reculegere, le răsfăţa şi le ferea cu grijă de ochii lumii neînţelegătoare.

Şi astfel năzuinţele i se păreau mai preţioase şi mai dragi, ca o comoară nestemată.

Odată Căldăraru, văzîndu-l retras şi ursuz, vru să-l descoase. Titu îi răspunse verde:

— Ce să pricepi tu? Ce ideal să nutreşti tu? Te-ai însurat, eşti notar, ce-ţi mai lipseşte? Copii? Ai să faci, că doar nu-i aşa mare lucru… Pe urmă? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De aceea nu scapi nici o sîmbătă fără să-i trimiţi daruri, de-aceea te iscăleşti „Kaldarar", de-aceea pui pe nevastă-ta să înveţe ungureşte şi ai fi în stare să înveţi ungureşte şi pe bietul tată-tău…

— Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu sunt om cumsecade…

— De ce te superi?… Apoi parcă eu ce-ţi spun? Tocmai pentru că eşti prea cumsecade, faci ce faci. Şi poate că bine faci…

Dar dacă eu nu sunt în stare să fiu ca tine şi ca miile de alţii ca tine? Nu sunt, dragul meu, şi nu pot… Şi vezi, de aceea n-am ce căuta nici aici, nici în alt judeţ, nicăieri în ţara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta şi altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu ştie să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină şi s-ar fi cotorosit de dînsul, dar Titu muncea cît şapte şi-i ducea în spinare toată cancelaria, încît n-ar fi fost uşor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Sîngeorz negreşit şi rudele din România ale lui George. Se simţi acuma atît de aproape de fericire, încît îi venea să întindă mîna s-o strîngă în braţe.

De la nunta lui George Bulbuc, în fiinţa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjura. Zilele i se păreau nesfîrşite şi tulburi, asemenea apei care o ispitise atunci şi al cărei miros înăbuşitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simţea mereu că-i lipseşte ceva şi rîvnea din ce în ce mai mult o linişte mare. Se oprea deseori pierdută, cu braţele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă şi fără să audă. Zenobia, cînd o surprindea aşa, o ocăra că doarme în picioare şi că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gînguri şi semăna atît de bine cu Ion încît ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de

frică să nu vadă într-însa ochii din noaptea ospățului, cei ce-au pătruns ca nişte săgeți aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi şi Petrişor era rău, plîngea mult pînă învinețea, iar cînd îi dădea țîța în gură, muşca sfîrcul cu gingiile parc-ar fi vrut să se răzbune că maică-sa n-a sărit mai curînd. Mîngîindu-l şi hrănindu-l, Ana îşi zicea de multe ori:

— Numai Ion e pricina…

Îşi simțea inima seacă şi goală ca o pungă zvîrlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător. Încetul cu încetul şi mintea i se stinse, parcă toate cutiuțele s-ar fi deşertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai desluşite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare şi dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu el şi chiar să le îndrăgească: Avrum şi Dumitru. Şi amîndoi se arătau veşnic aşa cum îi văzuse ultima oară: ovreiul cu ştreangul de gît, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din şură, iar moşneagul cu briciul deschis ca un compas şi ridicat sus ca să nu se taie, şi cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimîntau şi îi stîrneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte şi nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit şi au suferit ca şi dînsa, au păstrat în ochii reci atîta linişte şi împăcare încît îi era parcă necaz că nu poate dobîndi şi ea nepăsarea lor alinată.

Cînd se desprimăvără, Ana îşi făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-şi dădea seama de ce se duce şi nici n-o întreba nimem. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri şi că nu mai e nevoie s-o vadă veşnic bosumflată ca o prevestire de rău… Vasile Baciu rareori schimba cîte-o vorbă cu dînsa; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mîinile unui tîlhar care azi-mîine poate să-l scoată şi din casă.

De la Glanetaşu pînă la tatăl ei, o postată bunişoară, Ana, cu copilul în brațe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stînga, trecînd pe lîngă oameni fără să dea binețe şi bolborosind cine ştie ce… Cei ce o întîlneau îşi făceau cruce; prin sat se şoptea ca s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloşi ocărau pe Ion şi pe Vasile c-au bătut-o pînă au năucit-o de tot… Ea intra în casă, se învîrtea puțin, ca şi cînd ar fi căutat ceva pierdut de mult, apoi se aşeza pe o laviță, îşi alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula şi pleca precum venise.

Odată însă, mergînd spre casa părintească, un glas bîlbîit şi hodorogit o trezi din aiureală:

— Ana!… Ana!… Stai… vino-ncoa!…

Femeia se opri speriată. Savista-oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mîna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliță se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina fermi, îşi înverzeau mu-

gurii.

Ana se miră văzînd pe Savista.

— Aici eşti? o întrebă.

— Aici… Venit dinadins pentru tine… Să-ți spun, clefăi oloaga rînjind, dar cu privirea mînioasă şi dînd din mîini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subțiri şi corcite.

Nevasta ştia că Florica, de cînd s-a măritat, luase pe Savista la dînsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-şi bată joc, spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă n-o strînge pe Savista ca să-i cerşească pomana trecătorilor. „De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru?" se gîndi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscînd gura cît o şură, gîfîind şi silindu-se în acelaşi timp să-şi mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deşi nu se zărea țipenie de om primprejur şi numai în şanțul de peste drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta şi nu pricepea nimic.

— Mai rar, Savista, murmură ea rugătoare.

Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai repede şi mai bîlbîit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig pnvirea şi în colțurile gurii îi clăbuceau spume gălbui.

— Nu vie Ion… Poznă mare… Florica nu… George omoară, urlă dînsa foarte iute, amenințînd cu pumnii şi învîrtind în orbite ochii aproape albi de holbați.

Apoi deodată Ana plecă, lăsînd pe Savista cu gura plină, zvîrcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese „Ion, Florica, George" din care înțelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzînd-o că se depărtează, şi răcni după ea scuturînd pumnii:

— Şi pe tine omoară, tîrfă… Tu laşi pe Ion…

Făcu o sforțare mare să se repeadă în urma Anei, dar pi-cioarele betege îi rămaseră țintuite pe loc şi doar cu fața se plecă pînă-n pămînt, țipînd mai gros:

— Ion vrea Florica… George omoară… Toți, toți, toți!…

Ana nu mai auzea decît: Ion, Florica, George… Şi merse ca altădată, drept înainte, pînă la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. Luă cheia de sub grindă, unde ştia că o ascundea, deschise uşa şi se aşeză pe laviță. Copilul scîncea. Îl legănă puțin în brațe, apoi îi acoperi gura cu țîța.

Îşi simțea capul greu ca plumbul. În neştire strîngea la piept copilul care țocăia lacom. Se uita mirată prin casă parc-ar fi văzut-o întîia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, lavițele, scaunul, dulapul cu vase, donița de apă, lampa spînzurată în tavan… Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea

mai negru, cu gura-i mare, fără fund… Privind cuptorul, o săgeată îi trecu pnn minte şi deodată parcă s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă… Parcă e întuneric beznă… Lespedea rece îi gîdilă talpa cum se suie pe cuptor şi inima-i bate să-i spargă coastele… Se urcă încet să nu-i fîşîie cămaşa, să nu deştepte pe tatăl ei care sforăie beat în pat… În culcuş e cald… O mînă bîjbîie, îi atinge glezna uşor şi ea ştie că e mîna lui Ion, căruia îi pîrîie oasele suind şi lungindu-se lîngă ea… Şi inima-i bate mereu… Cum îi bate…

Apoi deodată se cutremură şi, dezmeticindu-se, îşi aduce aminte, fără să-şi dea seama de ce, că îndată după nuntă, Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce cu George, că merge deseori pe la dînşii, că veşnic se sfătuiesc împreună, la cîrciumă beau împreună, umblă şi prin Jidovița împreună… De unde ştie ea toate acestea? Habar n-are, dar ştie sigur… i-a spus cineva… Chiar Ion a spus-o acasă Zenobiei, lăudîndu-se şi lăudînd pe George…

Şi atunci i se păru că gura cuptorului se cască mai mare şi se apropie de ea. Copilaşul scăpase sfîrcul sînului şi scîncea… Ana se sculă brusc, încuie uşa, puse cheia bine. Din spate simțea amenințarea gurii uriaşe, flămînde, încît nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecînd prin fața ei, o văzu cum scuipă şi o auzi cum răcneşte mai avan:

— Omoară George toți… Ruşine… Hu… Huo!…

Ana însă se grăbea ca şi cînd ar aştepta-o cineva acasă. Opincile ei plescăiau pe ulița uscată şi soarele o frigea în spinare.

Cînd intră în ogradă, portița scîrțîi atît de jalnic că-i zgîrie inima. Ion cioplea o oişte, cu mînecile suflecate, hîcăind de cîte ori izbea cu toporul; se opri o clipă, se uită după ea şi luarea ochilor i se potoli văzînd-o, parcă s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte. Ana însă trecu pe lîngă el fără a întoarce capul. Uşa tinzii era deschisă, neagră: pe pragul de sus se prelingea o perdea de fum albastru. În casă, pe pat, se odihnea Glanetaşu, cu fața-n tavan, cu gura căscată, horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roşii umflați; zărindu-şi nora, o luă îndată la ocări, dar neîncetînd de-a scormoni tăciunii şi de-a sufla:

— Ai început să forfoteşti toată ziulica prin sat, tu nevastă… fuuuu… ffff… fff… şi colea-s toate baltă… ff… Parc-ai fi din țigani, nu din oameni de omenie… Văd că nu mai ai… fffuufff… nici un pic de ruşine… fff… nici obraz…

Femeia auzea vorbele şi nu le pricepea rostul. Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puțin în mijlocul casei. Copilaşul gîngurea. Pe urmă, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte, aşeză copilul cu băgare de seamă la picioarele Glanetaşului, îl îmbondori bine în cîrpe şi-l închină de trei ori… Făcînd aceasta parcă iar uită ce vruse şi iar rămase pierdută, cu ochii întrebători… Apoi tresări şi ieşi brusc în tindă, unde cotrobăi prin toate ungherele, foarte amărîtă că nu găsea ce

căuta. Porni în ogradă şi-n prag o lovi drept în faţă lumina vie a soarelui primăvăratic, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obrajii galbeni, supţi, cu nasul subţiat, cu barba ascuţită, părea însăşi desperarea. Îi venea să-şi frîngă mîinile şi nu putea… Un gînd nou îi răsări în creieri şi fugi drept în grajd…

Acolo, pînă să se obişnuiască cu întunericul, bîjbîi puţin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă şi cu şoldurile largi, ieşite afară ca două lopeţi, parcă veşnic ar fi fost flămîndă, şi cu ugerul atîrnîndu-i pînă aproape de pămînt. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniştiţi şi melancolici, ca şi cînd ar fi întrebat-o: ce vrea? Ana îi mîngîie şoldul, dar Joiana, nemulţumită, întoarse capul şi-şi vîrî botul în rămăşiţele de ogrinji, suflînd puternic pe nări spre a împrăştia praful din fundul ieslelor… Alături rumega Dumana lui Ion, iar mai departe, tot pe mîna dreaptă, doi cai slăbuţi nechezau cu nădejde. În stînga erau boii, culcaţi, somnoroşi.

Ana însă întîrzia mereu. Se oprea, uitînd ce căuta, şi pornea iar doi paşi, reamintindu-şi. Ajunse la coteţul unde ţinuse viţelul pe care Ion l-a vîndut ca să plătească avocatului. Pe un stîlp, într-un cui de lemn, atîrna ştreangul nou-nouţ, cu care lega viţelul cînd îl alegea la muls. Luîndu-l şi întinzîndu-l în mîini, zîmbi cuprinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul eră foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, şi se odihnea pe grinzi groase, necioplite. Trecu capătul ştreangului pe după cea dintîi dinspre uşă, lîngă Joiana, şi îl legă cu un nod întreit. Lărgi bine laţul din celălalt capăt şi-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai uşor. Privind aşa îi apăru în minte din senin Avrum şi se miră că spînzuratul n-o mai spăimînta, ci parcă zîmbea straniu ca o chemare.

— O, Doamne fereşte, că şi eu… murmură Ana întorcîndu-se şi făcînd un pas, hotărîtă să iasă din întunericul năbuşitor.

Printr-o crăpătură a uşii pătrundea o dungă de raze galbene în care jucau şi se întreceau mii de firişoare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion şi un ciripit zgomotos şi certăreţ de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas şi deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Du-mitru cu briciul în mînă, tremurînd ca şi cînd i-ar face semn… Speriată, se uită înapoi. Ştreangul nu se mai mişca; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Cînd se gîndi de ce-o fi întins, desluşi în laţ capul lui Avrum, cu un rînjet care o înfurie.

Încet, tacticos, îşi scoase năframa şi o puse pe parul ce despărţea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ştreangul care-i venea pînă la ochi. Se întinse în vîrful picioarelor, prinse laţul cu amîndouă mîinile şi-şi vîrî capul. Se căzni mult să-şi potrivească funia pe gîtul gol, ţinînd cu o mînă ştreangul şi cu cealaltă laţul. Picioarele o dureau de cît stătuse încordată; simţea că e aproape să amorţească… Închise ochii şi încercă să nu se mai ţină cu mîinile de funie.

De altfel nici nu mai putea de picioare; i se zgîrceau ge-nunchii. Laţul se strîngea din ce în ce mai tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine şi-i era necaz că s-a pripit. Simți o gîdilitură încît trebui să caşte gura şi ochii. Deodată îi trecu prin minte că acuma are să moară, se îngrozi şi vru să se întindă să atingă pămîntul, să fugă de moarte. Dar degeaba mişca picioarele, căci nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimîntă şi o cuprinse o înecăciune arzătoare. Limba i se umflă, îi umplu gura, încît trebui s-o scoată afară… Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simți o plăcere grozavă, ameţitoare, ca şi cînd un ibovnic mult aşteptat ar fi îmbrăţişat-o cu o sălbăticie ucigătoare… Încercă să ţipe, dar nu izbuti decît să horcăie de două ori înăbuşit… Se moleşi, lăsîndu-se să atîrne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cuptorul, durerea, plăcerea… Pe urmă toate se încîlciră… Ochii holbați nu mai vedeau nimic. Doar limba creştea mereu, sfidătoare şi batjocoritoare, ca o răzbunare pentru tăcerea la care a fost osîndită toată viața…

Joiana, nemaisimțind nici o mişcare, întoarse capul şi se uită nedumerită. Dădu din coadă şi atinse cu moțul de păr poalele Anei. Şi fiindcă Ana rămase țeapănă, Joiana îşi înfundă limba verzuie, apăsat, întîi într-o nară, apoi în cea-laltă şi porni să rumege domol, plictisită…

De-abia într-un tîrziu se auzi glasul mînios al Zenobiei:

— Ană!… Măi Ană!… Vai, mînca-te-ar relele, puturoasă şi netrebnică! Că toată ziulica bate ulițele şi copilul mi-l lasă pe cap să urle şi să mă asurzească… Ană!… Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră! Vedea-te-aş moartă să te văd, neruşinată şi…

— Mi se pare c-am văzut-o intrînd în grajd, mormăi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo!

Zenobia se repezi şi deschise larg uşa grajdului. Lumina năvăli veselă înăuntru… În aceeaşi clipă însă femeia sări la o parte îngrozită şi ţipînd ca din gură de şarpe:

— Tulai!… Ajutor!… Săriți!… Ionică!… S-a spînzurat Ana!… Vai de mine şi de mine, tulai!… S-a spînzurat!…

Capitolul XI

BLESTEMUL

Cînd văzu Ion pe Ana moartă, simți parcă o lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în fața spînzuratei, uluit, strîngîndu-şi gura cu palma, şi o durere necurmată îl apăsa pe creieri, ca un bolovan. Acuma îşi aduse aminte ame-ninţarea ei din noaptea nunții lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită din

groază şi mirare, ce te cuprinde instinctiv în fața morții, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obişnuindu-se puțin cu fața schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în acelaşi pat cu ea şi sfîrşi zicîndu-şi că bine a făcut că s-a omorît… După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-şi dea seama:

— Unde-i copilul, mamă?… Vezide copil!… Ia du-te la copil!…

Grija de copil îi umplu toată mintea şi nici nu-l mai părăsi.

Vasile Baciu veni spre seară, găsind pe Ana aşezată pe masă, scăldată, îmbrăcată, cu mîinile încrucişate. Se uită lung la ea, înghiți un nod ce i se urcase în piept şi apoi schimbă cîteva vorbe cu Ion, dar fără să se privească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunțit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieşit afară, cum nici n-ar fi dat peste dînsa dacă nu plîngea copilaşul…

La prohod se adună mai tot satul, încît oamenii umpleau şi ulița. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămîie şi aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr. Cîte-o femeie izbucnea în plîns din cînd în cînd, iar preotul Belciug mormăia pe nas cîntecele de înmormîntare şi scutura mereu cădelnița. Ion îngenunchea deoparte, Vasile de cealaltă parte a coşciugului, amîndoi cu capetele goale, plecate, ca nişte vinovați. Zenobia în genunchi ținea copilul în brațe, legănîndu-l ca să nu scîncească, şi se uita împrejur parcă s-ar fi mîndrit cu frumusețea de îngropăciune. Glanetaşu, zdrobit, cu obrajii în palme, plîngea cu sughițuri, bolborosind dureros:

— Draga tatii… Draga tatii…

Ion asculta ca prin vis cîntecele popii şi răspunsurile dascălului. Gîndurile lui rătăceau în zigzagun stranii, sărind de la Ana la copil, apoi la Vasile Baciu, iar la moarta din sicriul de brad învelit cu zăbranicul aspru, şi pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din brațele Zenobiei. Şi de cîte ori îi venea în minte copilul, avea o tresărire de spaimă neînțeleasă.

Pe cînd preotul citea o rugăciune lungă, îşi aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coşciugul, au sosit aci George cu Florica, cu fețele triste, şi i-au spus că aşa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta… Privirea nevestei îl pironise întruna, posomorîtă şi doritoare şi plină de imputări, dar totuşi parcă răsfrîngînd asupra lui o dragoste mare, de-abia stăpînită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George şi a plecat ochii… Iar acuma simțea privirea aceea în creien, i se plimba în închipuire tot mai stăpînitoare, copleşindu-i inima de o amărăciune din care totuşi încolțeşte repede o nădejde nouă.

Pe la sfîrşitul prohodului, ridicînd ochii, întîlni peste coşciug privirea lui

Vasile Baciu, care-l sfredelea cine ştie de cînd. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul şi nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui şarpe uriaş ce-şi ameţeşte prada înainte de a o înghiţi. În ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întîi întunecoasă, ş-apoi îndată limpede ca lumina zilei: „Unde-s pămînturile?… În pămînt se duc toate pămînturile…"

Atunci deodată îşi dădu seama de ce se gîndeşte el atîta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot şi degeaba s-ar fi luptat, dacă n-ar fi copilul… Adică numai în sufletul copilului ţine averea lui, numai cît ţine sufletul copilului ţine şi moşia… Vru să se uite spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul şi începu să-l frigă şi să-l sfîşie, căci într-însa se vedea pe sine însuşi ca într-o oglindă: galben, speriat, tremurînd de frica ameninţării… Iar socrul său parcă avea faţa unsă cu un zîmbet batjocoritor de biruinţă.

Pînă s-a coborît în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcîndu-l să uite tot, chiar prohodul însuşi, afară de copilul de care atîrna parcă toată soarta lui.

Întorcîndu-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva. Îl strînse la piept, acoperindu-l cu braţele-i osoase. Petrişor scîncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită, gîndindu-se mereu că duce în braţe tot pămîntul cîştigat cu stăruinţe şi zbuciumări atît de îndelungate. Oamenii care pînă acuma îl ocărau şi spuneau că din pncina lui s-a spînzurat Ana, văzîndu-l cu copilul, se înduioşară şi-şi ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeii.

— Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoţelul! Mormăi în urechea lui un glas răutăcios, cînd cotiră în Uliţa Mare.

Ion se cutremură şi ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baciu.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul şi cum să-l îngrijească şi se mai linişti cînd Zenobia îl încredinţă că băieţelul e destul de mărişor, că tot era să-l înţarce azi-mîine, că mănîncă de toate, că are să crească cît muntele, numai zile să aibă de la Dumnezeu, şi că nici n-o să bage de seamă pînă s-o pomeni cu el mare şi bun de trimis cu vitele la imaş.

— Ia seama, mamă! zise Ion totuşi, răguşit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrişor e cam plăpînd.

— Vai de mine, omule, dar nu-l vezi cîtu-i de roşcovan şi de voinic?

— Bine, bine… Dar dacă se îmbolnăveşte şi moare, Doamne fereşte, apoi să ştii că n-ai trai cu mine!… Copilaşul ăsta-i viaţa mea, mamă!

— Proclet mai eşti, Ionică, şi sălhui, zău aşa! protestă bătrîna.

— Eu atîta-ţi spun, ca să nu zici că nu ţi-am spus… Ca ochii din cap să mi-l îngrijeşti şi să mi-l ocroteşti!

— Da ce-i cu tine, măi băiete? Parcă cobeşti a rău, Doamne iartă-mă! se închină Zenobia gîndindu-se că mult mai trebuie să-şi fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădeşte aşa cu firea din pncina plodului ei.

— Românul, cînd e bun din fire, e ca prietenul meu Herdelea! striga Grofşoru cu atît mai des cu cît termenul apelului se apropia şi Herdelea devenea tot mai mohorît şi mai neîncrezător.

Sorocul era hotărît pentru mijlocul lui aprilie, la curtea de apel din Tîrgu-Mureşului. Herdelea număra zilele ca şcolarii la venirea vacanţelor, dar el, de ce scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimţirea că i-e scris lui să fie înfierat şi să-şi piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci de ani. Şi azi nici măcar nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurănle zgomotoase ale lui Grofşoru, căci şi nădejdea l-a înşelat atît de crîncen rîndul trecut.

Grofşoru îi făgăduia în fiecare zi şi se jura că se va duce la curte şi nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfîrşit, ca să-i dea o dovadă desăvîrşită de cît îl iubeşte şi-l stimează, cu vreo trei săptămîni înainte de termenul procesului, bău *bruderşaft* cu dînsul la berăria Rahova, de faţă fiind toată domnimea din Armadia, pupîndu-l şi pe urmă strigîndu-i triumfător:

— Acuma mi-eşti frate, beţivule, şi dacă mai îndrăzneşti să te îndoieşti şi să te mai arăţi cu mutra asta plîngătoare, apoi să ştii că eşti de poznă cu mine!

Toţi aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau cu Herdelea urmară pilda avocatului, începînd cu directorul liceului şi sfîrşind cu conţopistul de la notarul public.

În ziua aceea Herdelea s-a simţit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încît dăscălița a trebuit să-i puie prosoape ude la cap şi să-l ocărască toată noaptea… Dar a doua zi tristeţea i-a revenit aceeaşi, ca o umbră ce nu te părăseşte decît pînă cînd stai în întunenc. Se gîndea mult la Ion şi la jalba lui. Iacă, Ion şi-a văzut de ale lui, s-a şi îmbogăţit… Pentru Ion jalba a fost un accident uşor, din care scapi teafăr şi mai bucuros de viaţă. Ce-i pasă lui că va şedea la răcoare o lună de zile? Poate e şi mulţumit că astfel are prilejul să-şi odihnească puţin ciolanele… Pe cînd pentru dînsul jalba a fost lovitura grea care i-a schimbat brusc linia vieţii. Un lucru de nimic cum hotărăşte soarta omului, cum îi răvăşeşte tot mersul vieţii! Piatra mică răstoarnă carul mare… Un fir de nisip care s-a mişcat din loc şi a prăvălit stînca întreagă… Şi parcă totdeauna lucrurile mărunte şi neînsemnate pricinuiesc prăbuşirile grele, ca şi cînd omul, mîndru şi încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie şi poate mai puţin în mîna unei tainice şi înfricoşătoare fiinţe stăpînitoare… Tocmai cu cîteva zile înainte de împlimrea soartei, Herdelea se pomeni iar cu Ion care venea cu vestea morţii Anei şi cu rugămintea să-i facă ceva să-şi poată ispăşi osînda în

închisoarea judecătoriei din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistrița…

— Să-ți fac, Ioane, cum să nu-ți fac! zise învățătorul amărît, rozîndu-şi unghiile ca să-şi stăpînească pornirea. Că ți-am mai făcut şi altădată, şi vezi bine pe unde am ajuns, vezi, pe drumuri, om bătrîn… Dar să-ți fac, fireşte…

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoție sinceră în toată înfățișarea, ca şi cînd cuvintele lui Herdelea l-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

— Sunt ticălos, naşule, rosti apoi dînsul molcom. Suntem răi şi proşti, vai de păcatele noastre… M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ți-am greşit, văd bine… Dar Dumnezeu ajută pe omul bun… Dumnezeu are să te mîngîie pentru greşeala mea…

— Mă mir cum m-am luat eu după nătîngiile tale, Ioane? Trebuia să te dau pe uşă afară, nu să mă potrivesc ție, murmură învățătorul, înduioşat şi cu ochii umezi.

— Aşa-i omul cînd îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simțea părerea de rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acuma o jalbă frumoasă, cum zic, că-ți plătesc, naşule…

Herdelea îi făcu petiția cuvenită. Vorbele schimbate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Îşi zicea „pe omul bun îl ajută Dumnezeu”, şi găsea parcă mîngîiere. Avea însă şi remuşcări că, în nerozia şi zădărnicia lui, de multe ori şi-a bătut joc de cele sfinte. Şi de-aci încolo, seara, întins în pat, după ce stingea lampa, cu fața-n sus şi cu mîinile împreunate pe piept, se ruga în gînd fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile şi să-l scape şi acuma, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofşoru avea să plece singur la Tîrgu-Mureşului, la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămînă la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte şi ar fi cheltuit bani mulți zadarnic… Deşi, plecînd din Armadia la amiază, seara ajungea la țintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofşoru, o femeie drăguță, grăsună, gospodină, umplu un cufăraş numai cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănînce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscăliță pornise şi fusese găsită minunată… La plecare erau de față amîndouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofşoru se uimi tare şi porunci lui Herdelea să fie absolut liniştit şi să aibă încredere în el şi în Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscălița şi Ghighi hotărîseră în taină să ajuneze toată ziua procesului… Seara, familia Herdelea stătu pînă tîrziu, lăudînd pe

Grofşorenii care-s nişte oameni cum nu s-au văzut mai de inimă, şi drămăluind fel de fel de nădejdi. Cînd se culcară, în întuneric se auzi limpede şoşăitul buzelor tuturor trei rugîndu-se din inimă să binecuvînteze Atotputernicul ziua de mîine şi s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiţi… Chiar în aceeaşi vreme murmura şi doamna Grofşoru un *Tatăl nostru* pentru bietul creştin, după ce pusese pe toţi cinci copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru „moş Herdelea”.

Fără să ştie de planul femeilor, învăţătorul îşi propusese şi el să ajune în ziua cea mai grea din viaţa lui. Se trezi în zorii zorilor şi nu mai putu adormi de grijă şi de emoţie. Ca să-i treacă vremea, vru să-şi aprindă luleaua, dar îşi aduse aminte la timp că nu te poţi spurca cu tămîia dracului cînd jertfeşti o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frămîntat numai de presimţiri rele. Plecă mai curînd la cancelarie şi nici acolo nu găsi linişte. La prînz nici nu se duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care îl aştepta cu masa ca de obicei.

În sfîrşit pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse şi o citi tare încît îl auzi şi factorul: „Achitat – Ura”. Bătrînul oftă o dată din fundul sufletului, ca şi cînd i s-ar fi ridicat brusc o piatră de moară, şi apoi îndată se porni pe un plîns cu hohote; poştarul, care aştepta un mic bacşiş, o şterse repede în vîrful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamna Grofşoru, locuinţa avocatului fiind în aceeaşi casă. Doamna Grofşoru, încercînd să rîdă, se pomeni de asemenea plîngînd de bucurie. Mai vru să-şi laude puţin bărbatul, pe care-l iubea mult, deşi era cam ştrengar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simţea nevoia să comunice tuturor cunoscuţilor şi necunoscuţilor vestea minunată. La berărie prietenii îl felicitară şi-l îmbrăţişară, îndemnîndu-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbîndă strălucită, încît îi trebui o sforţare titanică să refuze, voind să-şi respecte deplin ajunarea… Sosi acasă pe înnoptat, obosit mort de bucurie. Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar cînd văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine ştie ce rudă scumpă. Cu mare greu izbuti învăţătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscăliţa îl luă la zor: de ce n-a poftit la prînz şi a făcut să se strice atîtea bucate degeaba? Nici chiar cînd îi mărturisi c-a ajunat, doamna Herdelea nu se împăcă de tot, ci doar în sufletul ei se simţi mulţumită că şi „păgînul” s-a întors la Dumnezeu.

Se culcară acuma devreme. În casă stăpînea o fericire mare. Şi totuşi Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame şi mai ales îl chinuia meteahna tutunului. Se învîrti ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca plumbul… şi nu era chip să adoarmă. De-abia spre ziuă îl birui somnul binefăcător şi atît de adînc că dimineaţa trebuisă-l scuture de

două ori dăscălița pînă să-l deştepte, ca să nu întîrzie tocmai acuma cînd avocatul nu-i acasă şi toată cancelaria e în seama lui.

La amiază făcură cu toții o plimbare pînă-n Jidovița să aştepte pe Grofşoru… Copiii auziră cei dintîi clopoțeii cailor. Trăsura se opri şi avocatul sări jos strălucitor. Înainte de a-şi săruta nevasta, se repezi la Herdelea şi, îmbrățişîndu-l furtunos, îi zise:

— Ai văzut, renegatule, ce poate face un român?… Apoi de-acuma să mai pofteşti să nu crezi cînd îți făgăduiesc eu ceva!

Un copist pirpiriu luă din mîna lui Ion hîrtia prin care tribunalul îi îngăduia să-şi facă pedeapsa de o lună la închisoarea judecătoriei din Armadia, o suci, o învîrți, căută prin dosare, se uită la dînsul clătinînd din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un registru prăfuit, îi dădu un bilet galben şi-l trimise: „în fundul gangului, unde vezi o tăbliță neagră cu chei multe”.

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închisom. O recunoscu numaidecît, nu degeaba a văzut-o doar aşa de bine odinioară, cînd a avut pozna cu Simion Lungu. Strîngerea de inimă de atunci îi îngălbenifața şi acuma. Curtea strîmbă era pustie. Pardoseala de piatră, tocită, răsfrîngea lucirea soarelui. Ferestrele cu zăbrele încrucişate scînteiau în bătaia razelor calde. Într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de țepi nerase de mult, stătea nemişcat, parcă ochii, singuri vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutremură uşor şi-şi făcu cruce, ridicînd apoi privirea spre cerul albastru pe care ici-colo albea cîte un nouraş încremenit în văzduhul limpede.

Bătu la uşa cu chei multe şi dinăuntru auzi un glas aspru, gros, mînios. Intră încet, strecurîndu-se parcă să nu facă zgomot, în odăița luminoasă văzu pe paznicul de odinioară, care-l întîmpină cu un dispreț fulgerător, în vreme ce altul, şezînd la o mescioară, întinse mîna după biletul galben, ca unul ce ştia că aici nimeni nu vine fără asemenea hîrtie.

— *Numero* cinci! mormăi cel ce îi ceruse biletul, pe româneşte, ca să înțeleagă şi Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul şi traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zborşindu-se:

— Aici nu mănîncă nimeni extra, bre!

Ion vru să-şi apere mai ales merindea, gîndindu-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănînce paznicii atîtea bunătăți, dar o teamă ciudată îl strîngea de beregată şi nu putu scoate nici un cuvînt. Urmă ca un miel pe paznicul ursuz care-l vîrî într-o celulă strîmtă şi-i porunci să păstreze curățenia şi să nu facă gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale şi auzi cheia întorcîndu-se în broască de două ori, cu un scîrțîit strepezitor. Stătu cîteva clipe uluit, uitîndu-se împrejur. Inima îi bătea ca şi cînd nu şi-ar fi găsit locul. Apoi începu

să umble de colo pînă colo tot mai repede, ca o fiară prinsă în cuşcă, cu ochii însă mereu la fereastra prin care nu vedea decît o palmă de cer foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc şi ruşinat de atîta tulburare. „Ei, parcă nu ştiam eu c-aşa trebuie să fie!… Amu ce-o vrea Dumnezeu!" îşi zise dînsul oprindu-se în mijlocul celulei.

Îşi împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivi pe duşumea în colțul de lîngă uşă şi se lungi jos. Se simțea trudit ca şi cînd ar fi tras la jug. Închise ochii şi adormi buştean.

Pe la amiază se deşteptă în răcnetele paznicului care-l zgîndărea în coastă cu vîrful cizmei.

— Sus, he! Sus, cîrne! Aici nu se doarme, bre! Aici se lucrează!

Fu trimis, împreună cu alți trei osîndiți, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obişnui. Era mulțumit. O ducea bine: mîncare avea, somnul destul, muncă mai mult pentru față… Totuşi i se făcea dor de-acasă şi îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul, ci totdeauna la George, primprejurul Floncăi. Îi era necaz şi abia aştepta ziua de joi, cînd trebuia să vie Zenobia cu veşti şi cu mîncare.

— Ce face băiatul? o întrebă dînsul răstit şi bănuitor.

— Face bine că-i sănătos – răspunse mamă-sa, veşnic neîmpăcată că se prăpădeşte atîta cu firea din pricina stîrpiturii celeia, iar azi adînc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cît era treaz, toată ziua numai la Petrişor se gîndea. Aici avea atîta vreme să-şi depene închipuirile încît parcă-şi storcea creierii. Dar cu cît se zbuciuma mai mult, cu atîta năşteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormîntarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. „Cît sunt eu aici, poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pămînturile!" îi trăsni deodată prin minte ca o lovitură de cuțit.

De atunci zidurile îl înăbuşiră şi zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase din ferestre, să le smulgă şi să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămîni în urmă, înainte de moartea Anei, ducîndu-se pe la George, vorbind de moşie, de muncă, plănuind lucruri de care dînsul nici nu se sinchisea. Se ducea mereu, deşi ura pe George ca pe un tîlhar care i-a răpit cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai aşa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o privire, şi totuşi se simțea fericit şi vesel. Nu ştia ce

vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulțumea s-o ştie aproape şi nădăjduia. De cînd s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă… Şi acuma, că nu poate merge şi nici nu vrea să se gîndească la ea, tot ea îi stăpîneşte visurile…

Cînd se trezea din somn, Ion simțea totdeauna o mîngîiere peste care însă lumina zilei arunca iarăşi pînza grijilor de copil.

În două săptămîni gîndurile şi visurile îl slăbiră ca un ogar. Fața i se îngălbeni, fruntea i se zbîrci de gînduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă şi hotărîre.

Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistnța să-şi reia imediat serviciul la şcoala din Pripas. Totodată era încunoştiințat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepția din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reținută pe timpul suspendării.

— Dumnezeu te bate şi tot Dumnezeu te mîngîie, zise învățătorul atît de copleşit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova şi mai aduse şi acasă un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr şi scorțişoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puțin mare ca ziua cînd a scăpat de amenințarea osîndei.

Doamna Herdelea se supără nițel cum era obiceiul ei, îl ocărî că-i bețiv, dar apoi totuşi fierse şi puse vinul pentru după cină, făcîndu-l aşa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea barem un păhărel, ceea ce ea fireşte refuză cu înverşunare, deoarece nu se cade unei fete să-şi pîngărească gurița.

Îmbătați de bucurie şi, în ce priveşte pe Herdelea, de vin, după masă ținură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica pleaşcă, se înțeleseră repede, cu toate roşelile domnişoarei Ghighi, s-o întrebuințeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu ştie cînd poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste: să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămîie cu casa aici şi numai Herdelea să meargă dimineața şi să se întoarcă seara, ca şi Zăgreanu? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuței, susținu un răstimp că trebuie să se mute, argumentînd îndeosebi cu teama ca nu cumva „pămătuful" de Belciug, de necaz că au ieşit triumfători din toate încercările, să le facă tocmai acuma pocinogul cu locul. Herdelea, deşi de acord în principiu, se gîndea că ar fi bine să poată vedea şi de şcoală, dar să-i păstreze şi leafa de la Grofşoru, învoindu-se cu dînsul să-i lucreze după-amiaza sau seara. Ar fi păcat să scape din mînă o leafă şi alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se gîndească şi la zestrea Ghighiței. Fata cu zestre e de două ori mai căutată. Laura a trecut ca şi cățelul prin apă, fiindcă a nimerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate şti norocul Ghighiței?

Fata se supără şi, fireşte, se jură că nu se va mărita niciodată… Atîta fu de

ajuns ca să se înăsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecît s-o învinovățească vehement că şi ea umblă cu fumuri ca Laura, dînd drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent şi pare a o iubi, ci se ține de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgăbirău. Ghighi protestă, lăcrimă, îşi astupă urechile să nu-i audă cum îi pomeneau de Laura care „vezi ce bine e aşezată dacă ne-a ascultat pe noi".

— Dar venit-a să mă ceară? stngă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori ați vrea să-l pețesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului!

Ideea c-ar putea peți ea pe Zăgreanu i se păru atît de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea şi pufni de rîs, ceea ce făcu şi pe doamna Herdelea să zîmbească.

Astfel consiliul se sfîrşi în veselie, deşi fără a fi luat vreo hotărîre. Deocamdată rămase ca învățătorul să se ducă singur în Pripas, ca şi Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofşoru şi pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gîndise serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el? Adormi zicîndu-şi: „Ciudați mai sunt şi bătrînii Ei numaidecît la măritiş se gîndesc…"

În noaptea aceea visă pe Zăgreanu şi rîse prin somn aşa de tare că doamna Herdelea se deşteptă şi se închină.

Herdelea, pentru reluarea şcoaleiîn primire, se răsese şise dichisise ca un peținitor. Porni mai de dimineață, agale, ducîndu-şi în mînă legăturica cu merinde pentru amiază. Însăşi vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mîngîietor. Şoseaua spre Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii Domneşti care-şi fremăta domol şi fermecător cîntecu-i de dimineață, luîndu-se la întrecere cu mierlele ce zburătăceau prin holdele şi porumbiştile fragede… Cu cît se apropia de sat, cu atîta inima şi emoția îi creşteau învățătorului. Întîlnea țărani care mergeau la lucru, care-i zîmbeau şi cărora le răspundea zîmbind. Sub Rîpile Dracului se întîlni cu Toma Bulbuc, se opri şi-i povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap şi se bucură din ochi, zicîndu-i:

— Să ni te ție Dumnezeu, domnule învățător, căci eşti de-al nostru şi ne ştim mai bine necazurile!…

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaş, povestindu-le tuturor izbînda cu aceeaşi mîndrie naivă. Cînd intră în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. „Am venit binişor de tot, se gîndi dînsul cu o fericire nemărginită pe față. Lasă, nu face nimic! Că tot vreau să văd ce face şi căsuța noastră, săraca… Bine că luai cheile!"

Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

— Ei, sărăcuța! Cum a stat ea pustie atîta amar de vreme! murmură

Herdelea înduioşat. Ehe, mai mult de cinci luni… Nu-i glumă!

În ogradă buruienele crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se sălbăticea. Sub streşini se împînzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereți începuse să plesnească pe ici-colea. Cheia se învîrți greu în broască. Dinăuntru îl izbi în față un aer greu, zăpuşit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul paşilor învățătorului care se opri în fiecare, cercetînd şi suspinînd. „Ar fi trebuit s-o aerisim, s-o mai îngrijim, dar cînd e omul necăjit, nu se mai gîndeşte la nimic", îşi zise Herdelea ieşind în cerdac şi răsfățîndu-şi ochii în priveliştea satului înveşmîntat în floare şi verdeață.

Bătrînul Glanetaşu, din ograda lui, îi zise respectuos „bună dimineața", ridicînd tacticos pălăria, ca şi altădată. Zenobia, ieşind cu nepoțelul care urla din răsputeri, începu să blagoslovească pe domnul învățător, că bine l-a adus Dumnezeu, că vai rău a fost fără om învățat în sat, că popa-i tot cu biserica lui… Herdelea le povesti şi lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la şcoală fiindcă nimeni nu ştie ca dînsul să învețe pe copii ce trebuie. Macedon Cercetaşu şi apoi alți vecini se apropiară pe rînd, ascultînd glasul lui cu gura căscată de mirare şi mulțumire, căci toți se plîngeau de învățătorul cel tînăr c-ar fi luat-o prea razna.

— Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre? întrebă Herdelea pe Glanetaşu.

— Apoi dumneata nu ştii? se amestecă Zenobia, dînd la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să şadă în Armadia…

— O să-i ajute Dumnezeu şi lui, zise Glanetaşu, ca să nu rămînă de ruşine că i-a astupat muierea gura.

— Aşa-i, Alexandre. Temnițele-s pentru oameni, răspunse învățătorul dînd din cap. Numai sănătos să fie şi ca mîine-i aici!

Acuma sosi şi Zăgreanu din Armadia, țanțoşel, învîrtind în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărțea niciodată, urmînd astfel de aproape tradiția dăscălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum nu pleacă soldatul fără baionetă. Tînărul salută zîmbind pe Herdelea şi vru să treacă înainte spre şcoală.

— Aşteaptă-mă, *colega,* să mergem împreună, c-avem acelaşi drum! îl opri Herdelea jovial.

— Cu plăcere, domnule *colega!* răspunse Zăgreanu politicos.

— Tot trebuie să-mi dai în primire şcoala, adăugă Herdelea coborînd în uliță, în vreme ce țăranii ascultau tăcuți convorbirea domnilor.

— Da? zise tînărul roşindu-se deodată pînă-n vîrful urechilor. Nu ştiam mmic… Eu n-am fost… Înştiințat…

Bîlbîia, foarte încurcat. Şi mai ales se ruşină în fața țăranilor care acum zîmbeau batjocoritor.

— Ieri mi-a venit ordinul… Telegrafic… Dacă te vedeam prin Armadia, te preveneam! zise Herdelea scoțînd telegrama şi arătîndu-i-o cu cruzimea biruitorului. Uite, *colega!* E iscălit chiar de inspectorul cel nou…

— Da… da… desigur… mergem… Predau… cum nu… murmură Zăgreanu neputîndu-şi veni în fire de emoție… Mă mir însă că pe mine nu m-a înştiințat… Ce are a face? Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială… Nu-i mmic, mă rog…

— Negreşit, fireşte, trebuie să-ți vie, aprobă bătrînul cu superioritate.

La şcoală, copiii avură bucurie în ochi văzînd că intră Herdelea care-i şi trimise în curte să se joace pînă ce ia dînsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecțiile cu atîta pasiune şi emoție, ca şi cînd ar fi fost pentru întîia oară în fața unei clase. Deschise uşa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Şi copiii nepricepuți ascultau şi răspundeau uşurați, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun şi adevărat.

În pauza de la amiază Herdelea, vrînd să-l vadă întreg satul, porni pe Ulița din dos, schimbînd cîte-o vorbă la fiecare ogradă, şl ieşi în capătul dinspre Sărăcuța. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var şi de tencuială, căci adineaori venise şi el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

— Noroc, Ioane! Voinic, sănătos? îl strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

— Mulțumesc lui Dumnezeu, Zaharie! Mă mai tîrăsc şi eu cum pot, răspunse preotul zîmbind şi apropiindu-se de portiță.

— Ştii că mi-am luat iar şcoala în seamă, zise învățătorul cu o mîndrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

— Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă Domnului! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toți! murmură Belciug serios şi sincer.

Îşi strînseră mîna, dar nu-şi mai ziseră nimic. Herdelea îşi urmă calea spre casă, unde voia să-şi mănînce merindea, Iar Belciug se uită după el o clipă, gînditor.

Cînd îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din puşcă. Îi bătea inima, strînsă-n cleşte de presimțirile rele. „Barem de n-ar fi copilul", se gîndea mereu, alergînd pe şoseaua dintre Jidovița şi Pripas.

Intrînd pe poartă însă auzi hmpede plînsul răguşit şi slăbit al copilului. „Uite… uite… Aşa mă bate Dumnezeu dm senin!"

Petnşor, culcat pe spate, de-a curmezişul patului, gemea cu ochii închişi lăcrimați. În răstimpuri ridica mînuşițele, le apropia şi le tremura parcă s-ar fi căznit să-şi smulgă o durere mare… Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinşi, tocmai vrînd să-i descînte de deochi; Glanetaşu însă, mai întristat, şedea pe marginea patului, şoşăind:

— Taci cu moşul, taci, taci, taci!

Ion îşi aruncă tot calabalîcul pe laviță şi păşi lîngă pat.

— S-a dus, degeaba, s-a isprăvit! zise dînsul uitîndu-se o clipă în fața suptă şi bolnavă a copilului.

— Amu lasă că n-a mai fi nimic… Pesemne l-a deocheat cineva, că oameni răi sunt destui! răspunse Zenobia, de la vatră, suflînd în jăratic.

Glasul ei liniştit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năprasnică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarse la ea ca un nebun, îi puse mîna în păr şi începu să-i care la pumni cu sete, răcnind:

— Îmi omori copilul, ai?… Într-adins… mi l-ai… omorît!… De spaimă, dintruntîi Zenobia nici nu se gîndi să se vaite, ci se făcu ghem, hîcîind sub lovituri. Trebui să sară Glanetaşu, s-o scape din mîinile feciorului, luînd astfel şi dînsul cîteva ghionturi în învălmăşeală.

— Tulai, că m-a omorît tîlharul! zbieră acuma Zenobia zbughind-o afară în ogradă, cu părul vîlvoi. Tulai, oameni!… Tulai!.

Îşi potrivi năframa pe cap şi apoi se întoarse iar în casă, blestemînd vajnic pe Ion care, răcorit, se aşezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă altceva, afară de plînsul neputincios ce-l sfîşia ca nişte împunsături de pumnal.

Zenobia, căutînd totuşi să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descîntec în care de altfel era mare meşteră. Aduse de la fîntînă o cofiță de apă, luă o ulcică plină şi o aşează pe vatră. Apoi cu cleştele în mîna stîngă apucă un cărbune şi-l slobozi în apa neîncepută, făcînd îndată, cu un cuțit ce-l avea în dreapta, semnul crucii în ulcică, murmurînd „nouă”. Puse alt cărbune, făcu altă cruce şi numără „opt” şi aşa mereu pînă ajunse cu numărătoarea la unu. Jarul sfîrîia ascuțit şi bătrîna şopti trăgînd cu ochiul spre Ion:

— Avai de mine că rău l-a mai deocheat cineva, plesni-i-ar ochii să-i plesnească!

În picioare şi bătînd mereu cruci în apă cu cuțitul, rosti pe urmă, domol, tărăgănat, abia înțeles:

— Preasfîntă Maică Precistă, de-i deocheat Petrişor cu unu, dedeochi cu doi; de-i deocheat cu doi, dedeochi cu trei; de-i deocheat cu trei, dedeochi cu patru; de-i deocheat cu patru, dedeochi cu cinci; de-i deocheat cu cinci, dedeochi cu şase; de-i deocheat cu şase, dedeochi cu şapte; de-i deocheat cu şapte, dedeochi cu opt; de-i deocheat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mîinile mele cuamîndouă! Petrişor să saie, să răsaie, ca aurul strecurat, ca argintul luminat!… Şi de-i deocheat de ochi căprii, şi de-i deocheat de ochi negri, şi de-i deochiat de ochi mierii – descîntecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu!…

Picură cu vîrful cuțitului cîțiva stropi de apă descîntată în gura deschisă a copilului, apoi îşi muie degetele în ulcică şi-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe

bărbie, trei pe piept şi cîte trei în fiecare talpă… Şi îndată Petrişor încetă de-a mai plînge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriaţi parcă de o vedenie urîtă.

— Toţi cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsînd dintr-o dată apa din ulcică pe ţîţîna uşii. A fost deocheat băieţaşul dare-ar Dumnezeu să fie sub pămînt de trei stînjeni ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate!

Ion rămase nemişcat pe laviţă cu cotul pe masă şi nici nu se atinse de mîncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gînduri negre… Într-un tîrziu, aruncîndu-şi ochii pe fereastră, văzu trecînd pe Herdelea. Sări în picioare, parcă l-ar fi opărit.

„Dumnezeu mi l-a trimis!" îşi zise dînsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatic.

Herdelea îl zări şi se opri bucuros, întrebînd:

— Cînd ai scăpat, Ioane?… Bine că ţi-a ajutat Dumnezeu… Iaca, şi eu mă întorsei la slujbă… Tocmai de la şcoală viu, c-am dat drumul copiilor de prînz…

— Îmi moare băieţelul, domnule învăţător, gemu Ion în loc de orice răspuns. Mi se prăpădeşte, naşule… Şi dacă moare, ce s-alege de mine? Ce să mă fac?

— Ce să moară?… Aşa se îmbolnăvesc copiii…

— Moare, moare, naşule, simt că moare, stărui ţăranul cu atîta convingere că Herdelea îşi pierdu zîmbetul de pe buze.

— Atunci cheamă doctorul, finule!

— Degeaba-i, naşule… Ce să facă doctorul dacă-i mîna lui Dumnezeu la mijloc? oftă Ion uitîndu-se drept în ochii învăţătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedeapsa mea, naşule… Asta-i… Nu ţi-am spus eu deunăzi?

— Rău, făcu Herdelea gînditor. Dacă-i aşa, e rău…

— Ş-amu eu rămîn iar pe drumuri, naşule, aşa-i?… Toate pămînturile se întorc înapoi de unde au venit, aşa-i? întrebă ţăranul atîrnîndu-şi ochii pe buzele învăţătorului în aşteptarea unei dezmînţiri mîntuitoare.

— De… Bine nu-i, nici vorbă, zise Herdelea încet, şovăind. Dar nici tocmai aşa de rău nu-i, cum te temi tu… Că doar eşti tatăl copilului şi în caz de moarte, Doamne fereşte, tu eşti, tata e moştenitorul… Cel puţin aşa cred eu…

— Dar socrul? Vasile Baciu? se holbă Ion necrezător.

— Apoi de… şi el ar putea zice multe… Că ce a dat, pentru fata lui a dat… Dac-a murit fata şi ar muri şi copilul, te pomeneşti c-o să ceară să-i înapoiezi averea… De, ştiu eu?… Dar mai bine să căutaţi să vă înţelegeţi, că vezi bine cum umblă judecăţile, numai cu ponoase.

Ion rămase totuşi mulţumit. Dacă-i vorba de învoială, apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

În casă Petrişor plîngea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea aşa de

sfîşietor plînsul ca adineaori.

A doua zi veni Vasile Baciu, care auzise că copilul trage să moară. Ion îi pîndi toate mişcările. Vasile Baciu era liniştit; îl mîngîie puţin şi sfătui pe Zenobia să pună pe pîntecele umflat al bolnavului tărîţe căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întîiul viţel. Numai la plecare spuse lui Ion:

— Nu trebuia să-l înţărcaţi aşa de micuţ… Amu dacă moare, ce te faci?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător:

— Ce să fac, socrule? O să-l îngropăm… Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm?

Vasile Baciu tuşi puţin, parc-ar fi vrut să zică ceva şi s-ar fi răzgîndit.

— Apoi pace bună! murmură dînsul scurt, ieşind.

Ion începu de-acum să se gîndească la înmormîntare, so-cotind cît va trebui să cheltuiască şi hotărînd să-l aşeze lîngă Ana, că-i loc mai frumos şi mai larg.

Apoi Petrişor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plîns, ci doar un horcăit aspru, ca şi cînd tragi cu ferăstrăul într-un lemn prea tare… Atunci Ion aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Cînd sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzîndu-i burta umflată şi vînătă ca o tobă, Filipoiu strînse din umeri:

— L-aţi otrăvit cu cine ştie ce bazaconii de mîncări… Dacă m-aţi fi chemat pînă a nu se umfla, poate că-l scăpam…

După înmormîntare Vasile Baciu, întunecat şi posomorît, veni îndată la Ion care îl aştepta:

— Amu, ginere, să ne înţelegem omeneşte, zise dînsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit… Dumnezeu să-i ierte, că-n mîna lui ni-i soarta şi viaţa… Zestre ţi-am dat destulă, Ioane. Şi cîtă nu ţi-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-aşa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic şi ţi-am dat tot. Că doar copilului meu îi dădeam… Nu grăiesc bine, Ioane?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baciu urmă, tot liniştit:

— Bine… Dar acuma, dacă a murit şi Ana şi copilul, cu-vine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Aşa-i legea şi omenia… De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă şi ocară…

— Da de ce să se întoarcă la dumneata ce-i al meu, socrule? zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămînă tot al meu?

— Ce-i al tău, al tău să rămîie. Mie să-mi întorci numai ce-i al meu… Să-mi întorci pămîntul…

— Nu-ţi mai strica gura degeaba, socrule, zău aşa, ca doar eşti om bătrîn! rîse deodată Ion, întrerupîndu-l.

Pe Vasile Baciu rîsul îl înfurie. Se stăpîni însă şi răspunse cu glasul mereu potolit, dar puţin mai gros:

— Eu am vrut să mă învoiesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu… Văd

că eşti tot cum te-am ştiut. Hoț ai fost, hoț ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămînă de cînd ai scăpat din temniță…

— Aşa-i, socrule, aşa-i iar cum zici dumneata, rîse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoț, decît să-ți zic eu dumitale. Mai bine!

— Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înțelegi de vorbă bună, ai să înțelegi de rău… N-am umblat cu judecăți de cînd sunt, dar amu nu te mai iert de-aş şti de bine că-mi vînd şi cămaşa de pe mine!

Ion rîse mereu, însoțindu-l pînă-n ogradă. Dar cînd rămase singur, simți că îndîrjirea stăpînită a bătrînului i-a cam clătinat încrederea…

Herdelea raportă din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfîrşitul anului se va ține în Pripas în a doua duminică din iunie… Deşi felicitase într-o scrisoare respectuoasă pe Horvat cu prilejul înaintăm lui ca inspector, Herdelea avea totuşi o frică de examenul de-acuma, cum n-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la şcolile unde i se părea că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, şi astfel era sigur că are să vie şi la Pripas. Îşi aducea aminte de inspecția de-acum un an, de avertismentul de-atunci, şi-şi zicea îngrijorat:

— Scurta-i fericirea în viața omului…

Cît fusese suspendat dînsul, Zăgreanu, avînd altă metodă, mai mult încurcase copiii. În mai puțin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru un an. Îşi pusese el tot sufletul să vîre în mințile tinere cît mai multe cuvinte ungureşti. Venea la şcoală de cînd se făcea ziuă şi stătea pînă însera, numai să iasă bine, să poată mulțumi pe domnul inspector… Ba mai tremura şi pentru Belciug care, învîrtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea deloc pe la lecțiile de religie.

— Ia seama, frate Ioane, că vine inspectorul la examen şi o să pățim urît! îi spunea Herdelea glumeț, dar muncit în suflet de griji.

— Parcă nu mai pot eu de inspectorul vostru… Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică, nici nu mi-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie!

Nu se iubeau, dar nici nu se mai duşmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau şi, cînd se întîlneau, schimbau cîte-o vorbă, două despre treburile oficiale, ferindu-se totuşi de-a lungi conversația şi mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daraverele lor trecute.

Sîmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieşi cu toți copiii la pădure, aduse verdeață şi flori, şi împodobi şcoala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia tîrziu după amiază, frînt de oboseală, de-abia tîrîndu-şi picioarele. Tocmai se plîngea dăscăliței cît a muncit, cînd în fața casei se opri o trăsură şi Ghighi năvăli în odaie, speriată:

— Tată, tată!… Inspectorul!

Herdelea îşi uită deodată orice oboseală şi se repezi afară.

— O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli! mormăi doamna Herdelea.

Peste două-trei minute însă învățătorul intra în casă cu inspectorul.

— Te-am căutat în Pripas… Nu ştiam că nu stai acolo… Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o şcoală bună condusă de un învățător din altă comună… Dar, în sfîrşit, o să vedem mîine…

Herdelea mormăi ceva neînțeles. Cînd era mişcat şi încurcat, vorbea foarte prost ungureşte. Trase un scaun inspectorului, ştergîndu-i cu batista ca să nu fie cumva murdar.

— Mulțumesc, zise Horvat acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător al statului. Mulțumesc!… Voiam numai să te anunț că am venit înadins pentru examenul dumitale… Ştiu de rîndul trecut că n-ai prea strălucit şi vreau să văd cît progres ai făcut… Acuma însă aş vrea să găsesc pe aici un hotel sau aşa ceva pentru noaptea asta…

— Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova… Curat şi ieftin! se grăbi Herdelea să-l lămurească în nădejdea să scape mai curînd de dînsul.

Dăscăliţa rămase netulburată pe canapea, lîngă fereastră, cîrpind nişte pantaloni de-ai bărbatului, ca să nu-şi mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofşoru, unde avea de gînd să-şi reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zîmbet timid şi nu-şi putea lua ochii de la inspectorul care, în orice casă de învățător, e privit ca un idol înfricoşător.

— Famiha dumitale? întrebă Horvat.

— Da, da, zise Herdelea frecîndu-şi mîimle cu respect. Mai aveam o fată, care e însă mântată, cu ajutorul lui Dumnezeu… Şi un fecior… de asemenea nu-i acasă…

— Cu gospodăria, doamnă, nu-i aşa? se adresă inspectorul dăscăliței cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii!

— Eu nu vorbesc ungureşte, zise doamna Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o linişte care pe bărbatul ei îl îngrozi.

— Cum?… Nu-nțeleg! se miră inspectorul.

— Pricep eu ce ziceți, dar nu vreau să vorbesc ungureşte! Nu-mi place mie să mă strîmb trăncănind într-o limbă străină, cînd nici n-am nevoie! sfîrîi dăscăliţa cu o superioritate zdrobitoare şi strîngînd din buze, parcă numai gîndul c-ar putea vorbi ungureşte îi strepezeşte dinții.

Inspectorul Horvat nu înțelesese tot ce cuvîntase doamna Herdelea. Vedea

însă că femeia aceasta, soția unui învățător al statului, nu ştie ungureşte. Şi era adînc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zîmbet desperat:

— Poate că nicidommşoara nu vorbeşte?

— Niciodată… nu… n-am vorbit! răspunse Ghighi speriată c-o ia şi pe ea la zor şi schimonosind cuvintele ungureşti atît de îngrozitor, că inspectorul se cutremură de durere.

— A… da, da… Dumneavoastră desigur nu vorbiți ungureşte în familie? întrebă Horvat pe Herdelea.

— Nu… adică… ar figreu… Femeile n-au de unde să… Mă rog… Băiatul însă vorbeşte mai abitir ca un ungur… Da… A uimit toată Armadia cum ştie de bine, murmură învățătorul sfîrşind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvilindu-şi în gît revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea:

— Asta-i nemaiauzit, domnule! Dacă nu poți fi înțeles cu limba noastră nici în casa unui învățător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învățămîntul ungar? Cum, domnule?… Ce-am văzut la dumneata m-a uimit şi m-a întristat… În orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mîine…

Doamna Herdelea şi Ghighi avură ce ocărî toată seara pe socoteala inspectorului; învățătorul însă tăcu, nu-şi prea găsi culcuş în pat, iar a doua zi, mergînd în Pripas, se închină şi bolborosi toate rugăciunile cîte şi le aduse aminte.

Cînd bătu ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele de zid pe haine. Examenul fu o tortură pentru învățător şi elevi. Horvat se amesteca întruna, încurca întrebările şi, de îndată ce un copil greşea, încrunta din sprîncene şi se uita triumfător la Herdelea. Ba de cîteva ori zise tare:

— Cum să ştie, dacă nu cunosc limba!… Nici unul nu vorbeşte cumsecade ungureşte! Toți se bîlbîie, se strîmbă… Scandal!…

Herdelea începu să se scuze că copiii nu pot şti perfect limba, de vreme ce n-o vorbesc acasă şi că, de altfel, rezultatele nu sunt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tînăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemnă mai în urmă, îşi recăpătă sîngele rece şi nu se mai sinchisi de dînsul, examinînd parc-ar fi singur cu şcolarii, gîndindu-se doar mereu:

— Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer! Acolo-i toată nădejdea!

La sfîrşit veni rîndul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede şi cu glas tare, ca şi cînd de-abia şi-ar fi stăpînit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

— Aş dori să-mi spună un elev pe ungureşte *Tatăl nostrul* zise Horvat, la sfîrşit, nemulțumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înțeles bine, întrebă mirat:

— Poftim?

— Zic c-aş dori s-aud *Tatăl nostru* în ungureşte conform planului de învățămînt! repetă inspectorul deodată mai sever.

— Asta nu se poate! răspunse preotul, hotărît şi scurt, îmbujorîndu-se de mîndrie.

— Cum nu se poate? zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.

— Nu se poate, vorbi Belciug cu o franchețe care-l înălța, pentru că elevii nu ştiu rugăciunile pe ungureşte pentru că eu i-am învățat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le ştiu pe ungureşte, căci nici pe mine nu m-a învățat nimeni să le zic pe ungureşte, cum n-am învățat nici eu pe nimeni!

— Mă surprinde şl culoarea, şl înțelesul cuvintelor dumitale, părinte! zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede că în şcolile statului religia să se predea paralel în limba maternă a elevilor şl în limba oficială ungară. Vasăzică cer minimul posibil cînd mă mulțumesc cu *Tatăl nostru.* Mă rog, te-am convins?

— Domnule inspector, eu unul prefer să nu mai predau religia în şcoala aceasta decît să-mi pîngăresc conştiința şi să zăpăcesc sentimentele credincioşilor mei! Orice să-mi cereți, domnule, dar asta nu! Măcar credința să ne rămînă neatinsă! Măcar atîta drept s-avem şi noi în țara asta, în care ne-am născut şi s-au născut părinții noştri şi părinții părinților noştri!

— Observ însă că limbajul dumitale nu se prea deosebeşte de cel al agitatorilor care stîrnesc zîzanie între națiunea ungară unitară şi ungurii de buze române? rosti inspectorul aspru, încheindu-şi haina ca să-şi sporească autoritatea. Țin să te previn, părinte, că statul nu dă ajutoare celor ce lucrează împotriva intereselor patriotice!

— Dacă respectul credinței mele strămoşeşti şi împlinirea cinstită a datoriei mele de preot înseamnă agitație, domnule inspector, primesc bucuros orice urmări! Dar de la ceea ce cred că este datoria mea, nu mă voi abate, în nici un caz! declară Belciug atît de energic că Herdelea se făcu mititel de admirație şi de frică.

— Bine… Foarte bine… Iau notă… Probabil că din pricina aceasta nu progresează şcoala de-aici deloc… Foarte probabil!… Prea bine!… Voi lua măsurile de cuviință, negreşit, murmură inspectorul înghițindu-şi mînia ca să nu dea spectacol în fața şcolarilor; apoi, întorcîndu-se brusc la Herdelea, urmă: Dumneata trebuie să fii cam obosit, nu? Se vede că eşti obosit!… Cîți ani de serviciu ai?

— Treizeci şi doi, bîlbîi învățătorul spăimîntat.

— Da? Treizeci şi… A, e destul! Te sfătuiesc să ceri îndată să te scoatem la pensie!… Te sfătuiesc mult!… Vei avea o pensie frumoasă şi te vei putea odihni, căci ai mare nevoie de odihnă… Vasăzică să-mi trimiți petiția! Din partea mea vei avea tot concursul să fie rezolvată cît mai grabnic!

Belciug rămase cu Herdelea în curtea şcoalei după plecarea inspectorului, amîndoi descoperiți, în soarele vesel şi fierbinte. Din clasă glasurile copiilor, dezghețate de frica prin care au trecut, veneau molcom şi topite într-un zumzet de albine harnice. Stăteau tăcuți, gînditori şi tulburați. Apoi deodată privirile lor se întîlniră şi fiecare citi în fața celuilalt aceeaşi zbuciumare.

— E greu de tot, Ioane! S-au pus pe capul nostru să ne doboare! zise Herdelea trist şi nehotărît.

— Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruță, păgînul… Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătuşat limba! Murmură Belciug cu o îndîrjire adîncă şi stăpînită.

Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strîns, acoperindu-i şi înduioşîndu-i. Ochii lor se îndulciră privin-du-se. Şi în acelaşi timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrățeşte pe ostaşi în fața duşmanului.

— Şi noi suntem vinovați, Zaharie! zise preotul cu glas care iartă şi cere iertare.

— Greşeala iertare aşteaptă, adăugă învățătorul.

Îşi strînseră mîinile ca şi cînd ar fi făcut un legămînt.

Peste vreo două săptămîni, după examen, Ghighi stînd în grădinița din fața casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai cînd se opri, începu să țipe de bucurie copilărească:

— Laura!… Pintea!… Mamă, a venit Laura!…

Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, rîzînd, plîngînd şi cinpind neîncetat:

— Nici nu ne-ați telegrafiat că sosiți…

— Am vrut să vă facem surpriză…

— Te-ai mai îngrăşat, Laura scumpă… şi ce bine-ți sade aşa!

— Tu te-ai făcut iar mai frumoasă…

— Ei, destul, destul! strigă Pintea glumeț. Mai treci de mă sărută şi pe mine!

Herdelea ieşi fără haină, cum era, şi îmbrățişă întîi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscălița cu lacrimi în ochi şi cu rîsul pe buze murmură zăpăcită de emoție:

— O, dragii de ei… Le-o fi foame şi noi n-avem nimic gata… Dacă ştiam, tăiam vreo doi pui… Dragii mamii, dragi!…

O servitoare dolofană coborî tacticos din trăsură cu fetița Laurei în brațe. Speriată de gălăgie, copila începu să plîngă. Mamă-sa se repezi:

— Dă-o-ncoace, Mona!

Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În brațele ei însă fetița plînse mai tare.

— Nu te cunoaşte, Ghighițo, de-aceea plînge, zise Laura, mîndră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaşte şi cum rîde! Ți-e mai mare dragul…

— Dă-mi-o mie, că eu sunt obişnuită cu copiii! făcu doamna Herdelea, luînd pe micuța Maria de la Ghighi şi ogoind-o: Taci cu mama tînă, taci, draga mămiții scumpă şi dulce…

Fetița se linişti într-adevăr, spre admirația tuturor. Herdelea profită de ocazie şi-i pofti în casă, comandînd milităreşte:

— Înainte… marş! în casă!… Ați trăncănit destul în uliță! în casă urmară noi lacrimi şi mai ales se încinse o vorbăraie care nu se sfîrşi pînă la miezul nopți. Laura povestea minunății despre Pintea, Pintea despre Laura şi amîndoi despre odorul lor; Herdelea zugrăvi pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără a spune că i-a cerut să iasă la pensie; dăscălița şi Ghighi întreținură pe Laura cu noutățile din Armadia, între care cea mai de seamă era logodna Lucreției Dragu cu profesorul Oprea… Între timp însă doamna Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari în onoarea dragilor musafin şi să le servească la amiază un papricaş cum n-au pomenit ei nici la Bistrița.

După masă însă George stîrni o furtună cînd spuse că chiar mîine vor să plece cu toții mai departe, la Sîngeorz.

— Nu se poate! Trebuie să staţi şi la noi barem o săptămînă! protestă Herdelea adăugînd apoi cald: Că doar şi noi vrem să ne fălim puțin cu voi la armadienii ăştia, ce Dumnezeu!

— La întoarcere, la întoarcere! zise Pintea neînduplecat. Acum nu-i vreme! Ceilalți ne aşteaptă în Sîngeorz de o săptămînă!

— Care ceilalți?

Laura lămurică „ceilalți" sunt Alexandru, fratele lui George, profesor în România, la Giurgiu, care a venit împreună cu Gogu Ionescu, soțul Eugeniei.

— Şi Ionel, alt frate, contabil din Cernăuți, o completă Pintea. Suntem atîția frați şi surori că numai tata ştie pe dinafară întreg pomelmcul!… De altfel, aduceți-vă aminte, vi l-a înşirat odinioară pe îndelete…

— Au luat vila Mara şi o să petrecem plăcut toți împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să telegrafiem lui Titu să vie şi el neapărat, deşi eu i-am scris… dar ca să ştie c-am sosit…

În sfîrşit se învoiră şi spre seară Herdelea cu George toc-miră două trăsuri

pentru a doua zi, pînă la Sîngeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte pnn toate satele, pe la cunoscuți şi prieteni. Valea Someşului se strîmta mereu, şoseaua se pitula pe sub stînci şi rîpi tot mai piezişe, iar rîul însuşi gîlgîia din ce în ce mai mînios… Ulița Băilor coteşte din şoseaua cea mare în mijlocul Sîngeorzului, comună bogată şi nesfîrşit de lungă. Un pîrîu gureş roade necurmat drumul ce urcă uşor printre case țărăneşti pînă ajunge la băile aşezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite. Vile cochete sunt risipite şi ascunse pnntre brazi bătrîni, în jurul unui dîmb ca o tidvă uriaşă în vîrful căruia chioşcul alb pare o tichiuță de clovn. La picioarele dîmbului, văzîndu-se de departe, dintr-un perete tăiat în piatră, izvorul Tamăduirii bolboceşte prin guri numeroase, adunîndu-şi borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor. În fața izvorului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de cărări, păzite de brazi, spre vilele şi căsuțele dimprejur. La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou, parcă stăpîneşte şi ispiteşte toată lumea.

Sosiră pe la asfințitul soarelui în fața vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliță:

— Oaspeți pnmiți, oameni buni?

Un căpşor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un țipăt înăbuşit:

— George… A venit George!

Într-un antreu larg, puțin întunecos, se întîlniră toate rudele şi se cunoscură. Voiau să pară veseli, şi totuşi toți erau stînjeniți, însuşi George nu se simțea prea la largul lui cu neamurile din România; fusese aproape copil cînd văzuse ultima oară pe Alexandru, şi chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai uşor, George căută să glumească şi să adauge la numele fiecăruia cîte-o codiță hazlie; ba la sfîrşit se învîrți şi într-un picior, strigînd:

— Ei, mai sunt rude de recomandat? Ca mi s-a urît de cînd nu mai isprăvesc!

Vorbele acestea li se părură atît de şugubețe că toți izbucniră în rîsete care mai sparseră gheața puțin. Atunci interveni Atena, soția lui Alexandru, o femeie naltă, uscățivă, cu trăsături fine şi cam reci, dar cu voce foarte caldă şi simpatică:

— Bine, Georgel, se poate să uiți tocmai pe nepoții tăi?… Veniți aci, copii… Poftiți, moştemtorii noştri dragi!… Alecu, Ionică, Zoe!…

Toți Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înăbuşindu-i în sărutări. Mai ales dăscălița, care se simțea opărită în fața atîtor necunoscuți, găsi o adevărată salvare în copii şi se retrase cu ei într-un colț ca să-i mîngîie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi. Alexandru era un bărbat blînd, cu ochii dulci şi barbişon negru, şi se împrieteni curînd cu Herdelea, vorbind de şcoală şi de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrîn, aproape de vîrsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tînără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă, se rădea în fiecare zi, şi nu purta mustăți; vorbea în fraze alese, parcă fiece cuvînt ar fi fost pentru Monitorul Oficial, deşi la Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamental. Laura şi Ghighi nu mai conteneau cu frumusețea Eugeniei care, într-adevăr, avea ochi mari foarte albaştri şi mîngîietori, cu gene lungi şi dese care, cînd clipeau, parcă oftau, cu o gură cît o cireaşă coaptă, veşnic surîzătoare, cu obrajii catifelați care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlădioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă şi totuşi de o eleganță ademenitoare… Fireşte că şi Eugenia descoperea mereu noi calități Laurei şi Ghighiței, cerînd din cînd în cînd şi părerea soțului ei:

— *Elle est ravissante,* Gogule, *nest-ce pas?*

Gogu aproba foarte politicos, deşi el era atît de încîntat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre şi numai pentru frumusețea ei, încît toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puțin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvîrlind cîte-o vorbă şi în sfîrşit statorindu-se lîngă doamna Herdelea care se mai încălzise puțin discutînd de greutățile casnice cu Atena, ea însăşi mare gospodină şi mamă iubitoare.

În vălmăşagul prezentărilor uitaseră pe fetița Laurei. Cu atît mai mult fu purtată din mînă în mînă, răsfățată şi sărutată, pînă ce micuța găsi de cuviință să-şi ude scutecele tocmai în brațele Eugeniei, spre marea veselie a tuturor.

— Bine că nu ți-a pătat rochia! strigă Ghighi.

— E semn bun pentru o nevastă tînără! glumi Herdelea.

— A, ştii că a sosit şi Ionel, zise Alexandru către George, cînd se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poți face ceva cu ursul cela? Nici măcar nu vrea să stea cu noi. Are odaie la hotel şi toată ziua bate dealurile şi pădurile…

În sfîrşit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor:

— Acuma haideți toți în camerele voastre!… Şi într-o jumătate de oră să fiți gata, că mergem să ne plimbăm nițel cu muzică, Iar pe urmă vom lua masa la restaurant!… Ei, la revedere! în curînd!

Peste cîteva minute toți se găteau şi în toate odăile se schimbau păreri despre noile cunoştințe. Toți erau încîntați, afară de Gogu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, şi care se simțea jignit, deşi nu voia să se arate, că străinii aceştia nu-l respectă îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad şi de răşină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasă şl pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile şi romanțele o fermecau. La izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor şoaptele de dragoste se întreceau şi se stingeau în aerul ce înviora inimile… Într-o poieniță ascunsă grupul de neamuri dădu întîmplător peste Ionel, şezînd pe o bancă, cu țigara în colțul gurii, nepăsător şi liniştit. Muzica şi zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blîndă. Îl siliră să meargă să mănînce împreună.

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace? zise Ionel, urnin-du-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia şi lumea…

În întunencul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acuma acoperită de mese, iar în parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mîncări şi băuturi.

— Uite Ungureanul strigă George tocmai cînd erau aproape de masa ce li se rezervase, opnndu-se. Ce faci pe-aici, prietene?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalți, îşi scoase pălăria şi zise încurcat:

— Bună seara, stimată doamnă!

Laura răspunse dînd din cap serios, urmîndu-şi calea fără nici o tresărire. Doar cînd se aşeză la masă se gîndi zîmbind că odinioară a putut simpatiza pe băiețoiul ăsta…

Erau pe la mijlocul cinei cînd deodată apăru Titu pe terasă. Se uită împrejur puțin jenat, apoi, văzînd masa cea mare, veni drept şi salută parcă pe toți i-ar fi cunoscut de cînd lumea.

— Am primit tîrziu telegrama şi de-abia adineaori am putut sosi!

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie, îl îmbrățişă plîngînd şi murmurînd cu drag:

— Titule! Titule!

Soții Herdelea se simțiră mai mîndri, observînd că feciorul lor a făcut impresie bună asupra noilor neamuri.

— Aici, aici, lîngă mine, că mie-mi sunt mai dragi poeții! strigă Alexandru dîndu-şi scaunul mai la o parte.

La dreapta lui Titu şedea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mîna inelată şi parfumată, şi aşezîndu-se îi zise:

— Superbă soră are George, iar eu încîntătoare cumnățică!

— Opreşte, tinere, avîntul! rîse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap!

Gogu, de peste masă, zîmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalți rîseră cu poftă. Eugenia însă se roşi puțin şi răspunse:

— Cu toate astea îmi place să mi se facă curte!

— Aha! aha! strigă iar Alexandru. Carevasăzică, o invitație în toată forma?… Gogule, să fii cu ochii în patru, că tînărul e primejdios!

Rîsul şi buna dispoziție au domnit toată seara…

Titu fu găzduit, fireşte, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineață ca toți, să se poată plimba şi să-şi răcorească creierii înfierbîntați de emoțiile ce i le-au stîrnit oamenii din țara unde năzuia şi el. Se simțea fericit şi-i suna mereu în urechi mai ales graiul lor grăbit şi dulce. Dîndu-şi seama că Alexandru îl simpatiza, voia să cîştige şi prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales cînd va ajunge şi dînsul în România. Apoi Eugenia îl fermecase aşa încît o şi visase, dar acum trebuia să-şi astîmpere admirația, zicîndu-şi că nu-i timpul să se țină de năluciri.

La izvor se întîlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceaşcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

— Asta-i cura mea, zise Ionel zîmbind silit.

Porniră împreună într-o pădure deasă de molifți. Ionel nu era prea încîntat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuşi se agăță de dînsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întîiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe Ion Pintea îl plictisiră, încît în cele din urmă îi spuse răspicat:

— Dumneata vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puțin nu mă pasionează. Eu azi sunt un simplu contabil, copleşit de muncă şi care n-am nici vreme şi nici poftă să mă amestec în zîzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă… Prostiile astea, iartă-mă că zic aşa, le-am făcut pe cînd eram prin liceu şi nu le-am mai luat cu mine în viață, să mi-o împovărez… Şi pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărțuială, scandal, murdărie… mai mare ruşinea! Suntem puțini şi totuşi dezbinați în atîtea partide şi bisericuțe, încît nimeni nu se gîndeşte la interesul general, ci toți se gîndesc numai la ambițiile lor mărunte… A, mi-e şi scîrbă!… Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea dumneavoastră aici sunteți mai fericiți, oricît vă plîngeți şi vă burzuluiți… Aşa este, domnule! Aici ungurii, nerozi, vă sîcîie, vă persecută, vă îngenunchează – adevărat. Asta-i norocul dumneavoastră, căci asta vă face dîrji, solidari şi puternici. În clipa cînd vi s-ar da libertatea, ați face şi dumneavoastră ceea ce se face la noi. Ungurii sunt proşti şi vă întăresc vrînd să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanțurile!

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată răspunde.

— Ei, acuma ai aflat? sfîrşi Ionel acru. Adevărul e totdeauna dureros…

Titu murmură ceva, mai merse cîțiva paşi, apoi deodată îi zise bună ziua şi se despărți tulburat.

— Nu se poate… Vorbe… Astea-s aiurările unui ursuz! se gîndi dînsul simțindu-se totuşi obosit ca după o noapte nedormită.

— Încă unul care-i cu mintea plină de fumuri! murmură Ionel singur, bucuros c-a scăpat de un tovarăş prea curios.

Titu fu posomorît toată ziua, parcă de cele ce i-a spus Ionel atîrna fericirea lui întreagă. Îşi amintea fiece cuvînt şi-l durea ca o mare nenorocire. Laura îi şopti cînd găsi prilej:

— Ce ai, dragă Titule? Nu fi urîcios! E vorba de viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru despre tine şi despre dorințele tale… Ia seama să nu-i indispui pe toți!

După-prînz, stînd cu toții de vorbă într-un chioşc, la umbră, Herdelea povesti amănunțit rudelor cîte a pățit. Voind să-şi pregătească mai frumos ieşirea la pensie, o întoarse pe coarda națională, arătîndu-le cum toate i se trag din faptul că a luat apărarea unui biet țăran român față de samavolmcia unui magistrat ungur, apoi stăruind mai ales asupra examenului cînd inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe copii să crîcnească pe româneşte, şi sfîrşind melancolic:

— Dar decît să-mi unguresc sufletul la bătrînețe şi să-mi vînd conştiința, mai bine s-ajung salahor muritor de foame! Mai bine!… De aceea mă şi bate capul să ies la pensie curînd-curînd…

Rudele din țară fierbeau de indignare. Chiar şi Gogu se încălzi şi, cînd Herdelea spuse că, de-ar fi mai tînăr, s-ar duce şi el în România ca Titu, numai să scape de urgia stăpînirii ungureşti – se repezi însuflețit la Titu şi-i strînse mîna:

— Bravo, tinere! Vino la noi, la libertate!… De ce-ai sta şi dumneata între barbarii aceştia cutropitori de conştiințe!

Titu se însenină, mai cu seamă că Gogu îi oferi îndată să tragă la dînşii în Bucureştii, adăugînd:

— La noi poți sta toată ziua, să mănînci şi să faci poezii cîte-ți place!

— Să vii negreşit la noi! O să-mi faci mare plăcere! spuse şi Eugenia privindu-l cochet şi convinsă că melancolia de azi a tînărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofti să mai meargă şi pe la dînsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la Bucureşti.

— Să vii numai, că n-ai să rămîi pe drumuri în România! sfîrşi Atena.

— Cu atîtea protecții mari, ministru trebuie să ajungi, Titule! strigă Herdelea uitîndu-şi grija lui, de mulțumire că-şi vede feciorul fencit.

Într-una din zilele următoare Gogu şi Alexandru, vorbind de Titu, socotiră ca ar fi poate şi mai nimerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se

simtă jenat stînd degeaba. Şi hotărîră îndată să-l adăpostească la un ziar; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc barem la jurnalul partidului.

— O, da, la o gazetă! zise Titu strălucind de bucurie, cînd află. Aşa ceva visam şi eu… Tocmai aşa ceva…

Perspectivele trandafirii îi şterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ținta care lucea mai aproape, viața i se părea plină de comori.

De altfel Gogu prinse dragoste multă pentru „tînărul cu ochii aprinşi, de o lumină stranie şi înălțătoare", cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutînd politică națională şi uneori chiar literatură românească, deşi acasă Gogu se mîndrea că n-a citit în viața lui decît numai franțuzeşte. Alături de Titu, deputatul se simțea cuprins de înflăcărare:

— Trebuie să mai aveți răbdare, să mai luptați, să mai rezistați! Va veni şi mîntuirea! Trebuie să vie!… Credeți că pe noi, dincolo, nu ne doare viața voastră de suferințe?… Voi sunteți speranța noastră, precum noi trebuie să fim speranța voastră!

— De ce nu faceți măcar un gest ca să ne încurajați? întrebă Titu pe care gîndul acesta îl frămîntase mult.

— Vă dorim în adîncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută! zise deputatul român grav. O, politica!… Ce stupid lucru e politica în lume!

Ion auzi curînd că Vasile Baciu a umblat pe la un avocat din Bistrița şi că l-ar fi tocmit să-i scoată toate pămînturile de la ginere-său. Se spăimîntă mai ales simțindu-se slăbit în îndîrjirea lui de cînd i-a murit şi copilul. Deşi vedea primejdia, gîndurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Îşi zicea că n-are să dea nici un petic de loc, ş-apoi îndată iarăşi că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura… În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frămîntată de un dor înăbuşit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Cînd îi venea în minte Florica, uita de toate, chiar şi de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pămîntului.

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciu la avocat, văzu pe Florica trecînd cu demîncare la oameni, sprintenă, zîmbitoare şi dîndu-i bineți parcă l-ar fi chemat la dînsa:

— Ce maifaci, Ionică!… Noroc bun!

— Noroc bun! Mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeaşi seară, venind de la cîmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său? Dar în vreme ce George îi spunea şi-l învăța ce credea, dînsul vedea numai pe Florica în tindă, învîrtindu-se la vatră, pregătind cina, şi de-abia se stăpînea să nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în brațe şi s-o ducă

de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o rîvnească.

Ziua următoare se gîndi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Şi, fiindcă totuşi trebuia barem s-o vadă, alergă ca un smintit pînă ce ştirici la care holdă seceră Florica şi-şi făcu drum prin apropiere şi o zări.

Se mira şi se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul şi că n-a luat-o el, şapoi se mîngîia singur, zicîndu-şi: „Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba…"

Încerca să se smulgă din lanțul ce-l strîngea tot mai tare ca să-şi întoarcă toate gîndurile la moşia lui ameninţată de îndîrjirea lui Vasile. Dar cînd se mustra c-o să-şi piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se mustrase şi altădată, acum i se adăuga în creieri, nechemată, întrebarea: ce folos de pămînturi, dacă cine ți-e pe lume drag nu-i al tău? Şi pe urmă gîndurile se înlănțuiau. Barem de-ar fi trăit copilul, să ştie şi dînsul pentru cine munceşte şi se sfarmă… Dar aşa, cui ar rămîne moşia lui, dacă l-ar strînge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vîntului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului. Toată lumea isprăvise seceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe Glanetaşu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delnița de lîngă drumul cel vechi s-o doboare dînsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femei cu coşuri şi desagi, mergînd la bîlciul săptămînal în Armadia. Mărul pădureț sub care născuse anul trecut Ana era încărcat de rod şi făcea o umbră groasă, deşi o porumbişte verde îl acoperea pînă-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca şi cînd ar fi presimțit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca să nu-l ție de vorbă nimeni. De altfel pe la prînzul cel mic nu mai trecea pui de om… Începu să lege snopi şi, cînd isprăvi şi-i aşeză în picioare, îşi aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu nişte desagi pe umăr. Tresări şi privi împrejur, bucuros că e singur cît e hotarul de mare.

— Florica! murmură dînsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cît se apropia şi i se părea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap, legată ştrengăreşte. Îl zări şi ea, mirată şi cuprinsă de o strîngere de immă. Dar nu-şi pierdu firea şi, cînd ajunse în dreptul lui, îi strigă zîmbitoare:

— Am să sosesc la spartul tîrgului, Ionică!… De, omul cu multe griji anevoie iese din casă!

Ion ar fi vrut să-i răspundă şi limba parcă i se înțelenise. Florica însă nu se

opri. Şi atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deşi ar avea prilej bun, nu e în stare să-i vorbească, să-şi deşarte sufletul… Păşi spre drumul pustiu şi izbucni aproape desperat:

— Unde fugi aşa, Florico?… Mai stai oleacă, stai că am să-ți spun ceva… Şi vino mai încoace că doar n-o să piară tîrgul…

Femeia parc-ar fi aşteptat chemarea. Se întoarse din cale şi veni spre dînsul, cu fața aprinsă, dar zicînd molatic:

— Vai de mine… numai să nu mă ții mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George…

Iar cînd fu lîngă Ion, adăugă mai încet:

— Mă duceam să vînd nişte pere oarzăne, că ne trebuiesc bani… Şi George nu mă lasă nici să…

Ion o pnvea tăcut şi simțindu-se jignit că îi vorbeşte de George. Nevasta, ridicînd ochii ei albaştri întrebători şi adîncindu-i în ochii lui tulburați, înțelese, îşi curmă gîndul şi murmură gingaş:

— Ce vrei, Ioane?…

Bărbatul zise, cu dinții strînşi, înfricoşat parcă să nu-i zboare spre dînsa tot sufletul înnebunit de patimă:

— Mai odihneşte şi tu… De ce nu vrei să te odihneşti? Privirile lor se împleteau fermecate.

Florica şopti mai domol:

— Îs grăbită, Ionică… zău aşa… Lasă-mă… să-mi văd de drum… zău aşa…

Dar în acelaşi timp păşea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui. Trecură pnn porumbişte şi se opriră sub părul pădureț unde sumanul bărbatului era aşternut pe jos la umbră, ca un culcuş pregătit înadins. Se aşezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult aşteptată. Ion vru să-i impute că i-a pomenit de George, suflă greu pe nas şi de-abia putu gîfîi:

— Ehei, Florico…

— Uf, ce cald mi-e… m-a topit căldura, zise femeia dînd mai la o parte desagii cu pere. Dar aici e bine că-i răcoare… zău aşa… răcoare…

— Răcoare, bîlbîi Ion în neştire peste cîteva clipe. Apoi tăcură, ascultîndu-şi bătăile inimii. Apoi Ion, brusc ca o fiară, o cuprinse de subsuori şi-i muşcă buzele. Apoi Florica se lăsă pe spate, moale, gemînd…

— Tot a mea trebuie să fii tu! zise bărbatul pe urmă cînd Florica îşi lega năframa, gata de plecare. Să ştii de bine că fac moarte de om şi tot a mea ai să fu!

— Ei, Ionică, multe zice omul! răspunse femeia fără să-l mai privească. Cînd s-a putut, n-ai vrut; cînd vrei tu, nu se mai poate!

Ion rămase şezînd pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin

porumbişte.

— Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să ştiu de bine că…

Îşi reteză deodată vorba. Frunzele mărului foşneau ca o imputare. Şi imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înțepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a întoarce capul, ca şi cînd din spate l-ar fi amenințat o mînă nevăzută.

Florica se depărta pe drum legănîndu-se mîndră în şolduri. Inima lui Ion tresăltă de noi fiori, în vreme ce buzele-i şopteau dîrz:

— Ba se poate!… Să ştiu de bine că fac moarte de om!

Capitolul XII

GEORGE

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, pe viscol ca şi pe vreme frumoasă, frînți de munca zilei ca şi după odihna de sărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, cînd să-i ceară un sfat, cînd să-i dea el o povață, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptățească venirea… Nu se mai sfia de George şi uneori schimba cîte-o vorbă şi cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porți cu orice muiere în casa omului.

Iar George se simțea măgulit că vine şi se mîndrea că-i caută sfaturile un bărbat deştept ca Ion care, prin minte şi şiretenie, s-a înstărit de unde mai înainte era calic ca şoarecele din bisencă.

Numai Savista-oloaga, care trăia pe lîngă casa lui George, bufnea şi se burzuluia din ce în ce mai năstruşnică. Fiindcă George a strîns-o de pe drumuri şi glumea uneori cu dînsa şi mai ales fiindcă nu uita niciodată, cînd aducea rachiu, să-i dea şi ei cîte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatică, atît de caracteristică estropiaților, şi ar fi fost în stare să strîngă de gît pe oricine pentru dînsul. În schimbul mîncării n-avea altă îndatorire decît să stea toată ziua pe prispă şi să hîşîiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, cînd era frumos, George îi mai dădea voie să se tîrască pînă-n Uhța Mare, să-şi cerşească şi cîte ceva gologani, să aibă şi ea banii ei… Cu aceeaşi patimă ura însă pe Ion de cînd a simțit că umblă după Florica şi că astfel vrea să înşele pe George. Se liniştise un răstimp, după ce ocărîse pe Ana, văzînd că venirile lui Ion s-au oprit brusc, şi fusese chiar mîndră că ea a putut abate o primejdie ce amenința pe idolul ei. Dar acuma, că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau şi o făceau să nu mai aţipească nici în după-amiezile

cele mai dogorîtoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgele de sticlă, urmărindu-i fiece mişcare şi privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitînd că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fivrut-o s-o ia… Se înfuria că nu putea surprinde nimic la Ion şi că doar Florica se zăpăcea şi se roşea puțin, încît oalele îi dădeau deseori în foc, umplînd toată casa cu aburi şi miros de rîntaş ars.

Phctisită de atîta pîndă zădarnică, într-o zi, fund numai Florica acasă, avu o izbucnire de fune, urlînd şi amenințînd:

— Spun tot lui George… Tu eşti rapandula… tu… tu… Ce vine Ion? A? Ce-i Ion? Bărbat?… Ptiu?… Tffss!…

Scuipă spre Florica, se învineți de mînie neputincioasă, îşi smulse smocuri de păr din cap şi ochii i se umplură de sînge răcnind:

— Ruşine!… Rapandula!… Omoară George!…

Femeia se sperie întîi, crezînd c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înțelegînd unde bate, o huidui. Şi oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat şi, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit şi începu să rîdă cu dinții ei lungi şi galbeni:

— Glumă, fă… Zău… Dă-mi ciorbă!… Foame…

Odată însă Ion pică pe la prînz, cînd George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzîndu-l că intră în ogradă. Şi cînd Ion zise nepăsător, oprindu-se lîngă poartă:

— Noroc, noroc, Savisto! Tot voinică?… Da George-i pe-acasă?

— Numai Florica acasă! răspunse ea repede, arzînd de dor să-l facă să se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

Ion stătu pe gînduri cîteva clipe, ş-apoi zise mai încet, aruncîndu-şi ochii fulgerător spre tindă:

— Aveam cu George o vorbă… Păcat că nu-i şi el aici…

Şi plecă, întristat, clătinînd din cap, uitîndu-se înapoi din uliță.

Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, înadins pentru că o ştia singură. Şi de-aci încolo, cînd nu era George acasă, nu mai stătu lîngă uşa tinzii, ci tocmai în colț, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, aşteptîndu-l să mai pice.

Peste cîteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prînzului. Înainte de a deschide portița însă se uită prin ogradă. Oloaga, din ascunzătoare, vedea că pe ea o caută. Apoi Ion intră repede şi dispăru în tindă. Savista se tîrî cît mai fără zgomot spre uşă. Şi auzi glasul lui Ion, drăgăstos, şi pe al Floricăi, înfricoşat. Tremura totuşi atît de grozav de bucurie, că nu înțelese nimic, deşi cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieşi curînd, văzu pe Savista şi păli. Dar îsi reveni repede şi-i zise uşor:

— Am venit iar şi iar n-am dat de George… N-am noroc şi pace! Rămîi sănătoasă, lele Savista!

Oloaga nu răspunse; în privirea ei însă fîlfîia atîta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită şi de-abia aştepta să vie seara, să-i spună tot lui George…

— Bade… bade!… Vino-ncoa! îl întîmpină cînd îl zări. George, deşi ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.

— Ei? Ce poznă-i cu găinile? o întrebă în glumă. Savista începu foarte încet şi rar; dar apoi, cuprinsă de emoție, spumegă încît nu mai era chip s-o priceapă nimeni.

— Ion?… Ei, ce vrea Ion?… A fost aici? o întrerupse bărbatul ştergîndu-şi de pe obraji năduşeala frămîntată de praf.

— Ion… fost… Florica…. fost… Tîlhari… Omoară, omoară! gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile şi înecîndu-se de sughițuri.

— Bine, Savista, bine… Lasă că ştiu… bine! făcu George liniştit.

De-abia după cină, cînd se culcă în pat lîngă Florica, se gîndi mai bine la vorbele Savistei şi se cutremură, căci deodată îşi aminti privirea lui Ion de la nuntă, privirea care l-a înspăimîntat atunci şi pe care totuşi a uitat-o. Cum a putut-o uita oare?

„Apoi dacă-i aşa, îl omor!… Amu nu mai iert… Îl omor!” îşi zise George hotărît, mîngîind corpul femeii care-i ațîța sîngele.

Doamna Herdelea nu voise să facă ceartă în fața oamenilor străini, în Sîngeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor:

— Nu ştiu, nebun eşti ori nu eşti în toate mințile, de vorbeai întruna că ieşi la pensie. Se vede că ți s-a urît cu binele… Apoi de aceea ne-am căznit şi am suferit, ca acuma, după ce ai scăpat cu fața curată, să cauți singur sărăcia?

Ghighi era de aceeaşi părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cît priveşte că inspectorul cere să învețe pe copii numai ungureşte, dăscălița răspunse prompt, potrivindu-şi părerile după împrejurări, ca totdeauna:

— Ei şi? Te încîntți de linguşirile românilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mînca? Lumea ştie că suntem români, dar şovinismul nu-i a bună niciodată. Adică ce-o fi dacă o să-i învețe ungureşte? Lasă-i să învețe, că-i bine azi cînd ştii o limbă străină, că vezi bine că fără unguresc nici nu te mai poți mişca din loc… Dacă-s vremurile aşa, noi să le schimbăm?

Herdelea însuşi se simțea nenorocit că trebuie să se despartă de şcoală, dar totuşi se ruşina să spună chiar şi acasă că inspectorul îl sileşte să iasă la pensie. Şi de altfel mai spera în sine că pînă-n cele din urmă se va mai întîmpla ceva şi nu va trebui să plece. De aceea amîna mereu şi nu făcea petiția. Totuşi, pe de

altă parte, pentru orice eventualitate, răspîndea şi prin Armadia ştirea că, faţă de persecuţiile tot mai crîncene ale ungurilor, se gîndeşte să-i dea dracului şi să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofşoru, la berărie, în gura mare:

— Prietene şi frate! Mai bine să mori decît să fii călăul copiiilor noştri!

Şi fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, cîştigînd simpatii amîndurora şi chiar lui Belciug, pe care Herdelea îl lua veşnic ca martor şi care îngălbenea de indignare cînd venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învăţătorul iar venea hotărît să-şi scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dîrză a dăscăliţei care îi schimba tot planul. Doamna Herdelea, sfătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai tememice.

— Uite pe Zăgreanu! ştii bine, că tu mi-ai spus, cît a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungurească… Şi cu toate astea nu-i zice nimem nimic, ba-l laudă toată lumea şi-i prezice viitor mare!… Fiindcă aşa şi este!

Herdelea, încercînd să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, fireşte dacă are intenţii serioase cu Ghighi. Pe cînd fata protesta împotriva acestui plan infernal, declarînd că i-e urît Zăgreanu (în Sîngeorz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte drăguţ, măcar că e numai învăţător), doamna Herdelea zise neclintită:

— Lasă, nu te îngriji tu de el… Îi găseşte lui loc inspectorul, că ştii doar cît îl iubeşte şi-l protejează…

Prin august, într-o după-amiază, Zăgreanu veni mai mişcat ca alte daţi, deşi Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniţă cu dînsul, să stea de vorbă. Şi tînărul spuse îndată că soseşte tocmai de la Bistriţa şi de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector… Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

— Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit… cîte-n lună şi stele… Mi-a făgăduit…

— Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniştit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine… Numai să-ţi dea o şcoală bună, într-un sat bun…

— Apoi vezi, domnule *colega,* da, da, bîlbîi tînărul. E greu… Nu ştiu cînd s-o putea… Da… Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul…

— Pripasul? făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

— Da… adică… zice că dumneata n-ai să mai stai mult, că-ţi trebuie odihnă, că ai servit destul… că… În sfîrşit…

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrînului învăţător să trimită imediat cererea de pensie, altfel îl va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dînsul noul an şcolar.

Herdelea rămase pierdut. Înțelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu şi se simțea dureros ruşinat.

— Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul… N-am să mai stau… Nu, nu, fie liniştit inspectorul! Fii şi dumneata liniştit…

În aceeaşi seară, după ce se culcă doamna Herdelea şi Ghighi, el se aşeză la birou şi scrise pînă tîrziu de tot. Strică multe coale de hîrtie şi toate le udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acuma părăseşte pentru totdeauna şcoala lui, iubirea lui, îi sfîşia inima. Cînd i-a venit suspendarea, a plecat cu o scînteie de nădejde de întoarcere; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învățător.

— S-a sfîrşit, s-a sfîrşit, şoptea dînsul frînt, ca femeia cînd trebuie să-şi dea seama că a îmbătrînit.

Vasile Baciu fusese la trei avocați în Bistrița şi toți trei îi spuseseră la fel: legea zice că copilul moşteneşte pe tată şi tata moşteneşte pe copil. Asta înseamnă că să nu-şi mai tocească opincile în zadar. Cu toate acestea el amenința mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat şi dînsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune şi se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tîlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moşia şi pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămînă cu pămînturile şi averea luate cu japca… Gîndindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse la bănuiala şi apoi la convingerea că Ion a omorît pe Ana, înadins ca să-i rămîie moşia şi să se poată însura a doua oară.

Oameniicărora le împărtăşea credința aceasta credeau sau nu credeau, dar toți pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atîta pămînt pe urma Anei… De supărare şi de necaz, Vasile Baciu se aşternu mai rău pe băutură.

Nemaiştiind încotro s-o apuce, într-o dimineață se duse la popa Belciug şi i se plînse. Preotul, cumpănind şi chibzuind, avu o idee cucernică şi zise atît:

— Bine… Am să vă chem pe amîndoi…

Şi duminica următoare Belciug cheamă pe Vasile şi pe Ion, împreună cu mai mulți fruntaşi ai satului.

— Oamenii de omenie trebuie să se învoiască! vorbi preotul frecîndu-şi mîinile. Să căutăm şi noi, cu toții dimpreună, o învoială omenească! Aşa-i bine şi aşa-i frumos!

Ion, liniştit, ridică glasul:

— Eu nu-s nici cîine, nici fără suflet, domnule părinte… Nu-s, martor mi-e Dumnezeu! în casă îl las să şadă cît o trăi, măcar că-i a mea după lege şi poate mi-ar face trebuință. Dar îl las că-s om şi nu strîng pe nimeni de gît… Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele.

Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănînce, le vinde şi le bea… Dar zic, lasă-l să aibă şi să bea, c-a muncit destul şi supărări l-au ars destule… Apoi amu, vedeți şi dumneavoastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc!

Vasile Baciu, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul:

— Adică cu ce drept să-mi iei tu averea mea? Cum să-ți rămîie ție pămînturile mele!… Că fata mi-ai omorît-o, copi-lul ți l-ai omorît!… Cu ce drept?

Vinele i se umflau pe tîmple ca nişte rîme.

Dar vremea trecea, vorbele cădeau şi învoială nu se apro-pia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervie. Îşi drese glasul şi rosti grav, ca la predică:

— Oameni buni ş idrept-credincioşi, dreptatea-i veşnic cu două tăişun, ca paloşul în mîna ostaşului viteaz… Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit şi l-a crescut. Dreptate are şi Vasile, căci după moartea fetei lui şi a copilului ei, cuveni-s-ar ca moşia să se întoarcă la cel care a agonisit-o… Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi sunteți amîndoi deopotrivă şi dornic aş fi să dobîndiți deopotrivă fericirea pe pămînt ca şi în ceruri, dimpreună cu fețele luminate cu care ne-am silit, cît am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dîrzi şi neînduplecați sunteți însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă. De aceea iată ce-am socotit eu ascultîndu-vă: stăpîniți amîndoi ce cuprindeți în ziua de azi, tu, Vasile, casa şi locurile pe care ți le lasă, iar tu, Ioane, averea care ți-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăşi socot că drept n-ar fi să ajungă moşia în mîini străine. Viața omului e ca floarea cîmpului. Azi e, mîine nu-i… Poate că azi-mîine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate, Doamne fereşte, să şi închizi ochii cînd ai crede că eşti mai voinic… Apoi, aşa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămînă averea ta cui nici nu te-ai aştepta?… Ş-atunci aş crede c-ar fi înțelept şi frumos să vă legătuiți amîndoi să lăsați ce stăpîniți sfintei biserici în cazul cînd, Doamne păzeşte, v-ați prăpădi fără moştenitori direcți, adică fără copii… Făcînd astfel, întăriți puterea Domnului pe pămînt ca şi Domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor!

Preotul tăcu brusc, coborînd ochii în jos, aşteptînd parcă efectul cuvîntării sale asupra celor de față. Apoi cînd înțelese că toți sunt de părerea lui, se retrase în odăița de culcare, lăsîndu-i să convingă şi pe cei doi pricinaşi. După multă vorbărie fruntaşii izbutiră să-i facă să-şi dea mîna… Belciug reveni atunci cu o declarație scrisă. Văzînd hîrtia, Ion mai şovăi o clipă, dar totuşi iscăli, gîndindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dînsul are să se însoare curînd şi să facă copii care să-l moştenească. Vasile se bucură că, dacă nu se

întoarce la dînsul, moşia barem nu se va risipi nici printre neamurile Glanetaşului.

— Aşa! zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de ştire satului întreg hotărîrea voastră creştinească… Dumnezeu să vă binecuvînteze!

Vasile Baciu pe urmă se opri la cîrciumă, se îmbată şi se bătu cu straja Cosma Ciocănaş. Ion însă se duse la George, să-i povestească ce-a făcut. Şi pe urmă se gîndi numai la viitoarea lui nevastă.

Titu socotea să treacă graniţa cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia şi ceva mărunţiş care să-i ajungă pînă la trecere. Pînă ce nu cunoscuse rudele din România, se înfuriase gîndindu-se că porneşte în lume cu trei sute de coroane; acuma mergea la sigur, ca şi cînd ar fi plecat din Pripas în Luşca, ori în Măgura… Mărunţişul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, şi-i ameninţa rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind într-un ziar că „Asociaţia pentru cultura şi literatura poporului român" va ţine adunarea generală la Sibiu în luna septembrie… Deoarece, pe cînd citea, văzu pe masă *Tribuna Bistriţei,* un ziar săptămînal local, se gîndi deodată: ce-ar fi să se ducă dînsul ca reprezentant al ziarului la serbările Astrei? Ar fi mai întîi că ar face economii de cheltuieli, şi al doilea că ar cunoaşte dintr-o dată toată „inteligenţa" românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine ştie pentru cîtă vreme… *Tribuna Bistriţei* de altfel îi reprodusese poezii din *Familia,* cu osanalele cuvenite despre „distinsul poet al Văii Someşului"… Se aşeză îndată şi scrise cîteva rînduri bine simţite directorului gazetei, un avocat fără clientelă şi mare naţionalist, cerîndu-i un bilet de legitimaţie şi banii de cheltuială trebuincioşi. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducîndu-i biletul de legitimaţie, dar şi vestea tristă că ziarul de-abia-şi tîrăşte viaţa de la o săptămînă la alta şi că prin urmare „distinsul poet" ar face o faptă nobilă românească reprezentîndu-l, dacă se poate, pe propria-i cheltuială… Între timp, Titu, închipuindu-şi cum va fi înconjurat şi răsfăţat dînsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ţinut de români, se însufleţise atît de mult de ideea de a reprezenta *Tribuna Bistriţei,* încît nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani şi că deci socotelile lui rămîneau tot încurcate cu mărunţişul.

Cu o săptămînă înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă şi a-şi lua rămas bun de la toţi cunoscuţii, căci omul ştie cînd porneşte, dar numai Dumnezeu ştie cînd se întoarce. Căldăraru, la despărţire, l-a îmbrăţişat şi n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp să se răzgîndească, şi Titu i-a mulţumit zîmbind pentru povaţă.

În Armadia toată lumea ştia că Titu vrea să plece în România şi toţi se

mirau de îndrăzneala lui. Cînd se află însă că va lua parte şi la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge odată, demult, şi mai ales că se ducea ca reprezentant al *Tribunei,* mulți îl invidiară şi-l felicitară.

Doamna Herdelea plîngea spălîndu-i şi călcîndu-i rufele, iar Ghigi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine şi mai frumos, să nu rîdă de el fraţii din România. Seara, Herdelea tatăl şi fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, avînd încă încurcături cu recrutarea, nu putea obține paşaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-şi facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere; odată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un paşaport… Între altele însă bătrînul îi mărtunsi că a şi expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcină să comunice ştirea şi doamnei Herdelea; o făcu într-adevăr cu atîta iscusință că dăscălița mulțumi lui Dumnezeu că în sfîrşit Zaharia a ascultat poveţele ei înțelepte. Drept recunoştință că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întîlnească acolo cu toți domnii din Armadia şi să-şi ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviză o adevărată serbare, cu chef şi cu lacrimi. Întrebările, urările, felicitările zbîrnîiau în urechile tînărului îndrăzneț. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor şi mai ales lui Ghiță Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul *Tribunei* la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ținu şi un discurs, culminînd în fraza că Titu trebuie să fie „veriga de unire între fraţii de dincoace şi de dincolo de Carpaţi”. La miezul nopții însufleţirea fu aşa de mare încît toți cîntară *Deşteaptă-te, române.* Solgăbirăul Chițu, fiind şi el mişcat, închise ochii, nevrînd să strice buna dispoziție a societății, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urîte despre slujbaşii Ungariei. Pînă la sfîrşit se ameţiră bine cu toții. Herdelea, de supărare, bău atîta că Titu abia îl duse acasă, unde dăscălița îl ocărî bine în gînd, dar fără a deschide gura, spre a nu-şi strica somnul.

Cu cît se apropia ziua, cu atît Titu era mai tulburat. Se simțea fericit şi totuşi glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă. I se strîngea inima gîndindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine ştie ce-l aşteaptă?

Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreția împreună cu Oprea, azi soțul ei. Felicitîndu-l îşi aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o aşezată, cu viața croită drept, fără cotituri deosebite, ca a tuturor oamenilor cuminți… Pe cînd el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini…

În ajunul plecării, după-amiază, făcu o plimbare pînă-n Pripas, să mai vadă

căsuța unde a copilărit şi să se despartă de Belciug, care-i „cam acru şi viclean, dar tot om de treabă”, cum îi spusese tatăl său, îndemnîndu-l să nu cumva să nu meargă pe la dînsul… Preotul îl sărută şi-l blagoslovi cu lacrimi în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreşit la Bucureşti, deoarece speră să meargă şi el foarte curînd, peste un an sau doi. Îl însoți apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfințit. Îl plimbă prin toate colțurile, se suiră împreună în turn, la ceas, şi-i zise cu multă duioşie:

— Foarte rău îmi pare că nu eşti aici la sfințirea care va fi peste vreo două săptămîni! Facem o sfințire minunată. Va veni şi episcopul… O să fie o adevărată sărbătoare națională!

Titu îi promise că-i va trimite cărți poştale cu vederi din România şi mai ales din Bucureşti, „care trebuie să fie o minunăție”…

Belciug îl mai petrecu pe urmă pînă în dreptul cîrciumii şi-l mai îmbrățişă o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală şi tristă. Titu o privi pe dinafară, amintindu-şi fără să vrea crîmpeie din fericirea trăită aici şi neprețuită la vremea ei. Urcînd în pridvor, se pomeni cu Ion.

— Am auzit că vrei să pleci departe, domnişorule?

— Mă duc şi eu să-mi găsesc un rost în lume! răspunse Titu serios. Anii trec şi omul trebuie să facă ceva în viață, altfel nu-i vrednic să trăiască… Nu-i aşa?

— Aşa-i, domnişorule, vezi bine că-i aşa! zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos şi să-ți dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie!

— Să trăieşti şi tu, Ioane! Ție de altminten ți-a ajutat Dumnezeu şi te-ai înstărit frumos… Păcat numai că n-ai avut parte de Ana şi de copil…

— Apoi ce să facem? făcu țăranul rece. Aşa a vrut Dumnezeu…

— Ei, ş-acuma, ce mai ai de gînd, Ioane? Că doar n-ai să rămîi văduv toată viața, că doar eşti tînăr…

— Aşa-i, aşa-i, vezi bine! mormăi Ion întunecîndu-se. Titu coborîse spre dînsul şi se rezemă de stîlpul porții, cu pălăria pe ceafă. În asfințit soarele se mînia şi împroşca cu raze aprinse. Umbra Măgurii Cocorilor se întindea peste sat pînă la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor tîrnelor. Ion se uită lung la domnişorul care i se părea că se schimbase mult de cînd nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o învățătură, ca şi odinioară, şi îi era frică să nu-l ocărască.

— M-am zbătut şi m-am frămîntat să ies la liman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Şi nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie…

— Dar pămîntul? întrebă Titu privindu-l cercetător.

— Pămîntul… de… pămîntul… Bun e pămîntul şi drag mai ți-e cînd e al tău…

Dar dacă n-ai pentru cine să-l munceşti, parcă… zău aşa…

— Trebuie să te însori, Ioane!

— Aşa-i, chiar aşa-i, domnişorule, murmură țăranul cu ochii stinşi. Dar decît să te însori cu oricine… Am pățit-o o dată, domnişorule…

Tăcu, aşteptînd parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titu nu zise nimic, urmă din ce în ce mai vioi:

— Amu dumitale pot să-ți spun, că mi-eşti mai bun ca un părinte şi m-ai învățat numai bine… Pot… Şi nu ştiu cum să-ți spun, domnişorule? Că dumneata pleci departe şi poate nici n-ai să mai auzi de mine şi de necazurile noastre… O, Doamne… Mare-i lumea!… Cînd crede omul c-a nimerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit… Uite-aşa-i, domnişorule! Aşa mă muncesc şi mă căznesc, şi nu ştiu ce să fac, cum să fac?

— Azi, cînd ai avere, ce-ți trebuie să te mai perpeleşti? Nici prea hapsîn să nu fie omul, că lăcomia strică omenia. Pămînt ai destul…

— Destul nu-i niciodată, domnişorule… Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Şi pe alta nu pot s-o iau…

— Pe cine vrei?

— Pe Florica! zise Ion cu o luare aspră în privire.

— Care-i măritată cu George-a-Tomii?

— Aia!

— De, Ioane, se vede că Dumnezeu ți-a dat c-o mînă moşia, şi ți-a luat cu cealaltă mintea! Vorbi Titu. Cît e satul de mare nu găseşti tu decît pe nevasta lui George?

— Nu-mi trebuie alta, domnişorule! scrîşni Ion deodată furios şi cu o hotărîre sălbatică în ochii sticlitori.

— Hm, făcu Titu aproape înfricoşat de glasul lui… De… Nu-ți trebuie…

— Dumneata ce mă înveți să fac? urmă Ion iară mai blînd şi rugător.

— Nimic… Să te astîmpen!

— Dar dacă nu pot?

— Atunci fă ce ştii!

— Nu ştiu nimic! bîlbîi Ion zvîrcolindu-se între mînie şi neputință.

— Nici eu… Dar atîta totuşi pot să-ți spun: astîmpără-te!

Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia întîia oară frămîntarea lui cuiva şi, în loc de încurajare, găsea împotrivire. Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărîre. Şi totuşi patima lui crescuse atît de puternică, încît simțea bine că are să-l mistuie dacă nu va nimeri calea spre potolirea ei.

— Trebuie, domnişorule, trebuie! gemu dînsul stăpînin-du-şi focul.

Titu, spăimîntat de îndîrjirea ce i-o citea în față, tresări. Şi repede îi dădu

mîna zicîndu-i:

— Rămîi sănătos, Ionică!… Şi astîmpără-te, ascultă-mă pe mine!…

Ion mormăi ceva şi rămase în mijlocul drumului, uitîn-du-se după el pînă coti la Rîpile Dracului. Apoi scuipă cu scîrbă, bîiguind:

— Lasă că ştiu eu ce-i de făcut…

Titu petrecu seara la Grofşoru, împreună cu părinții şi soră-sa. Şi a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

Din clipa cînd Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adînc. Acuma înțelegea de ce îi tot dă Ion tîrcoale, de ce-i cere sfaturi şi-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica. Cu toate acestea şi de atunci încolo l-a primit. Vorbea şi rîdea cu dînsul încît toată lumea ar fi jurat că sunt prietenii cei mai buni. Îl ura şi rîvnea să-l prindă, să se răfuiască. Îi era frică şi lui de răfuiala dorită şi totuşi o căuta. Pleca liniştit de-acasă, căci Savista era o paznică neprețuită şi-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestei…

Ion însuşi simțise de mult vrăjmăşia Savistei şi deseori îi venea s-o sugrume, ca să-şi deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi aşteptat şi azi n-ar mai trebui să se zbuciume şi să nu ştie cum să se apropie de dînsa.

Chiar în ziua cînd Titu plecă din Armadia Ion, aflînd că George nu-i acasă, înspre amiază se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe şi, nemaiputîndu-se tîrî la locul ei de pîndă după grămada de coceni, se rezemă îndată de perete, închise ochii, deschise gura şi începu să sforăie uşor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu şi o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie şi-i zise iar, mai încet, cu inima tremurînd de bucurie, vrînd s-o încerce dacă doarme aievea:

— Savista!…

Oloaga însă sforăia nemişcată, deşi vreo trei muşte i se plimbau pe obrajii scofîlciți şi asudați, pe gingiile alburii, pe dinții lungi şi galbeni.

— Doarme, slavă Domnului! murmură Ion, trecînd în vîrful picioarelor în tindă.

Savista îşi ascuți urechile. N-auzi decît şoapte şi apoi glasul Floricăi, îndemnîndu-l să plece.

— Savista doarme ca iepurele, ia seama.

Oloaga fierbea de mulțumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară nu auzea bine ce vorbesc ei înăuntru, nu mai ieşi pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colț în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moțăia toată ziua şi deseori sforăia. Florica, cu

grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista şi-a schimbat locul.

Dar cînd a auzit-o horcăind, s-a gîndit că poate să fie bolnavă şi-a întrebat-o:

— Ce te doare pe tine, Savistă, de te-ai înmuiat aşa? Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii, parcă de-abia s-ar trezi, şi blodogori mohorîtă:

— Nimic… Somn, somn…

Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrînit şi de aceea o apucă moleşeală mai des.

Trecură cîteva zile. Ion nu se mai arătă. Savistă clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica, îi spuse că duminică noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea Fulgerată, să aducă cîte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar. Şi tocmai a doua zi veni iar Ion. Savista sforăia dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzînd-o aici:

— Noroc, Florica… Dar ce-i cu Savista? zise dînsul încet, cu glasul tremurat.

— Apoi aşa face de-o vreme încoace… O fi bolnavă… ştie Dumnezeu… Da şezi, mai şezi la noi, Ioane!

— Mulțumesc, c-am tot şezut! răspunse Ion uitîndu-se la Savistă şi apoi adăugă: Da George nu-i pe-aici?

— Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii…

— Mhhm…

— Numai dumimcile de-l mai prinzi pe-acasă acu, dacă ne-a îmbulzit munca… Da poate nici duminică să nu fie… că tocmai duminică seara vrea să plece la pădure…

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgîlțîit deodată o mînă năprasnică. Sîngele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratic. O privi cu ochi atît de mari încît i se părea c-o vede sub mărul pădureț, în brațele lui, şi-i simțea carnea fierbinte. Florica nu se uită la dînsul ca şi cînd ar fi ghicit la ce se gîndeşte. Şi Ion şopti aspru, poruncitor:

— Duminică, după ce pleacă dînsul, să ştii că vin!… Auzi tu? Femeia tăcu.

— Să ieşi în ogradă! Auzi?… Negreşit să ieşi, altfel… Florica tăcea mereu.

— De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii. Şi nu mai pot…

— Dacă află George, ne omoară! zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

Ion scrîşni, încît pe femeie o trecu un fior.

— Să ieşi, Florică!… Să nu faci cumva să nu ieşi, că…

În clipa aceea amîndoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată şi înghițea din cînd în cînd. O priviră înfricoşați, cu o presimțire urîtă, care însă trecu repede ca o nălucire.

— Doarme, doarme, murmură Florica.

Savista respira greu. Sudorile îi curgeau şiroaie pe tîmple, pe obraji. Roi de muşte bîzîiau împrejurul ei…

Titu nu se mai sătura privind pămîntul Ardealului care fugea, se îndoia, rămînea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăşi… Şi trenul trecea trufaş pe lîngă satele româneşti, pe unele spintecîndu-le chiar ca un tiran neîndurător, şi doar pe-alocuri se oprea cîte-o clipă, însemnîndu-şi oprirea cu vorbe aspre ungureşti care zoreau sau huiduiau veşnic pe țăranii drumeți sau slujitori. Pretutindeni aceiaşi țărani, umili, voinici, răbdători: pe şoselele albe, alături de care silitoare, pe cîmpiile galbene, răscolite de brațele lor şi udate de sudoarea lor, prin satele sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca, erau numai ei. Pe urmă veneau gările mari, anticamerele oraşelor, şi țăranii nu se mai zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiți, gălăgioşi, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

„Noi muncim ca să benchetuiască ei! se gîndea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustrația nedreptății şi oropsim noastre!”

În Armadia străinii de-abia se observau în mulțimea mare românească. Dar oraşele acestea parcă-i luau un văl de pe ochi, ca şi odinioară în Gargalău cocioabele de pe la margini. I se păreau nişte cuiburi uriaşe de trîntori duşmani care înghit, veşnic nesăturați, rodul muncii milioanelor de robi dimprejur.

La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se cațăre într-un vagon ticsit de oameni, să-şi aşeze geamantanul pe coridor. Atîta vorbă ungurească îi înnegrea sufletul. Se simțea parcă s-ar fi oprit deodată într-o mocirlă.

„O, ce bine-i că plec… Cel puțin nu voi fi nevoit să văd şi să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare!…” În aceeaşi vreme însă îi era ruşine că fuge din luptă. Îşi zicea că cinstit ar fi să stea în vîrtejul ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele hrăpărețe, fără apărare şi fără nădejde… Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pierea şi înțelegea că războiul acesta nesfîrşit cere voinici vînjoşi, dîrzi, neîmpăcați, care luptă fără a-şi da seama şi fără încetare. Țăranii din Luşca… cei ce suferă bătăi, umilințe, temnițe, şi nu se înmoaie…

Se înnopta. Trenul gonea uruind. Nouri de scîntei se împrăştiau în răstimpun peste ogoarele negre, licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare… Titu, pierdut în gînduri, privea în întuneric, rezemat cu fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul amestecat cu fum îi vîlvoia părul… În vagon oamenii se liniştiseră. Rămăsese singur în coridor cu cîteva cufere. Îl cuprinse foamea şi-şi aduse aminte c-ar fi trebuit să mănînce la Cluj, dar l-a zăpăcit vălmăşagul de lume şi de zgomot. Scoase din geamantan merindea ce i-o pusese acasă. Pe cînd se lupta cu un picior de găină friptă, conductorul,

care isprăvise controlul biletelor, veni să se mai odihnească puțin şi, văzîndu-l mîncînd, îi zise „poftă bună” pe ungureşte. Titu însă răspunse ursuz:

— Nu ştiu ungureşte!…

Atunci conductorul se uită împrejur şi, nemaifiind nimem, murmură:

— Şi io-s român, domnule!

Titu se însenină deodată. Îi oferi o bucată de friptură, zicînd întruna:

— Eşti român… eşti român… poftim… eşti român!…

Şi conductorul îi povesti că se cheamă Ştefan Popa, dar că şi-a schimbat numele în Pap Istvan, fiindcă aşa i-au cerut cînd l-au pus în serviciu, că e însurat cu o unguroaică şi are opt copii, că joacă şi el cum cîntă cei mari, altfel ar rămîne pe drumuri.

„Adică acela care vrea să iasă din robia de la țară, trebuie să-şi robească sufletul la oraş, să devie la rîndul lui o primejdie pentru robii care l-au născut!” se gîndi Titu cînd rămase iar singur. Cel ce se depărtează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor…

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gînduri decît de oboseală… Îl deşteptă un junghi în spinare. Soarele tocmai strălucea întristat. Şi trenul huruia mereu, mereu…

Pe peronul gării din Sibiu aştepta un grup de domni cu brățare tricolore, care se împrăştiară la uşile vagoanelor: erau organizatorii însărcinați cu primirea oaspeților din toate ținuturile româneşti… Titu sări jos şi se cruci văzînd cîtă lume care vorbeşte româneşte cobora din trenul în care dînsul se simțise atît de străin. Şi totuşi în tren nu vorbiseră româneşte! De ce n-o fi vorbit nimeni în tren româneşte?… Acuma toți se îmbrățişau, se chemau, încît Titu se sfia că el, în mijlocul atîtor români, nu cunoaşte pe nimem. Vru să se apropie de un organizator, cînd deodată auzi un glas tare:

— Herdelea Titu!… Herdelea!…

Se uită nedumerit şi văzu pe cel care-i striga numele: un domn bine făcut, roşu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăți.

— Aici! strigă Titu puțin răguşit de mirare. Eu sunt Titu Herdelea!

Domnul se repezi la dînsul foarte prietenos, întinzîndu-i amîndouă mîinile.

— Bine că te găsii, domnule!… Nu mă cunoşti… Pintea… Doctor Virgil Pintea!… Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris cînd soseşti. Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pîndesc toate trenurile, țipînd ca un nebun: Titu Herdelea… În sfîrşit, bine c-ai venit!

— Aa, fratele lui George? murmură Titu. Da, vezi, le scri-sesem, dar nu m-am gîndit că o să te înştiințeze. Nu-ți închipui ce bine-mi pare că…

— Da, fratele lui George… Suntem atîția frați că nu există colț de pămînt românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, suntem chiar doi…

— Doi?

— Doi, dragă. De astă-primăvară. E şi Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mîine-poimîine îl vedem general… Dă-i ciufut rău. Nu ştiu cui seamănă. Ne face neamul de rîs. Nici nu s-arată printre noi. Veşnic numai cu militarii lui, cu nasul în cărți şi hărți… Am să te duc totuşi să-l cunoşti. Dar să-l iei cum este…

Virgil Pintea era bun de gură şi vesel şi vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoştea şi-l iubea, fiind un medic priceput şi dezinteresat şi un român inimos. Găzdui pe Titu la dînsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămînînd ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieşi împreună cu Pintea, care îl prezentă, la cafenea, tuturor, ca pe un poet plin de făgăduințe şi reprezentant al *Tribunei Bistriței.* Îl primiră cu obişnuita simpatie ocazională. Unii îşi aduseră aminte de nişte versuri ale lui Titu din *Familia.* Mai ales însă Barbu Luca, un tînăr slăbuț şi mititel, el însuşi poet şi redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu şi se oferi să-i fie călăuză credincioasă şi nepărtinitoare.

Mai tîrziu Titu legă cunoştință şi cu căpitanul Pintea, care stătea într-o odaie simplă şi aproape sărăcăcioasă, pe lîngă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărți, săbii, tunici şi cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în față, pe care le închise cu cheia în sertar, fiind secrete militare. Liviu Pintea era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaştri-oțel şi pielea bronzată.

— Îți aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrînd. Te previn însă că Titu e poet român şi deci să nu-i bați capul cu ideile tale renegate, să-l sileşti să se supere!

Căpitanul zîmbi şi strînse englezeşte mîna luiTitu, zicînd politicos:

— Dacă-i poet, înseamnă numaidecît că-i şi iredentist!… De altfel să nu iei în seamă clevetinle fratelui meu… Sunt român şi eu, dar mai-nainte de a fi român, sunt ofițer şi servitor al maiestății sale împăratului. Ca atare, fireşte, nu pot admite năzuințele celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul către Bucureşti şi spre România. În mintea mea aşa ceva nu se cheamă politică națională, ci trădare de țară…

Vorbea foarte liniştit, avînd în voce energia omului care, după frămîntări grele, şi-a stabilit o linie de conduită în viață şi o apără cu o convingere rece, hotărîtă. Titu îl asculta uimit. El încă nu întîlnise pînă azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure, care nu se speria de fraze. Se simți îndată într-o inferioritate supărătoare. Obişnuit să răspundă la contraziceri cu vorbe pe care, deşi izvorau dintr-un sentiment înverşunat, nu le putea strînge într-o

ordine de bătaie logică – nu îndrăzni multă vreme nici să deschidă gura. Din norocire Virgil cunoştea prea bine ideile fratelui său şi le răsturna cu uşurință, doborîndu-i şi acum dovezile cele mai grele prin cîte o glumă aruncată ca o piedică grotească între picioarele unui luptător netemut.

Stătură împreună vreun ceas. La sfîrşit şi Titu se întrema şi puse căpitanuluiîntrebarea:

— Dumneata adică nu doreşti unirea noastră a tuturor?

— O, asta deocamdată e utopie!

— Ce înseamnă la dumneata „deocamdată”?

— Ei, cîteva secole să zicem… În orice caz cît timp puterea noastră militară e vie şi viguroasă, zvîrcolirile iredentiste rămîn simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război?

— Războiul n-ar putea realiza visurile dumneavoastră. Se ştie doar că România e aliata noastră. Deci…

— Alianțele însă nu sunt eterne!

— Vrei să zici că România s-ar putea întoarce împotriva noastră? zîmbi căpitanul. Greşită socoteală. Foarte greşită. Pe care România nici nu va face-o niciodată, căci toate interese-le ei o silesc să fie alături de noi. O silesc! Accentuez special: o silesc!

— Dar dacă totuşi n-ar fi cum crezi? Ce-ai face atunci dumneata?

— Cunoasă întrebare! zise Liviu devenind grav. Mi-aş face, evident, datoria. Se mai poate discuta aceasta? Dar nici prin gînd nu mi-ar trece vreodată să şovăiesc măcar o clipă în fața unui duşman al împăratului, oricine ar fi duşmanul!

— Frații noştri…

— Aici nu încape frăție. Cînd fratele ți-e duşman şi vrea să-ți răpească ție casa ta şi ograda ta ca să şi le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca şi altui duşman şi nici nu-ți mai pasă că ți-a fost cîndva frate!

Virgil ascultase zîmbind dialogul dintre Titu şi Liviu. El făcuse de mult aceleaşi întrebări şi primise aceleaşi răspunsuri, deşi îi demonstrase şubrezenia temeliei lor. Dar, fiindcă ştia că pe căpitan îl sîcîie şi-l tulbură totdeauna asemenea discuție, Virgil era bucuros că Titu îl încolțeşte.

— Lasă-l, dragul meu, că n-o scoți la capăt cu dînsul! strigă în cele din urmă medicul rîzînd, deoarece vedea că Titu se posomorăşte. E renegat de tot… E pierdut pentru noi… Are să se schimbe însă cînd îl vom face general în România Mare.

Liviu Pintea zîmbi disprețuitor:

— Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva…

— Da, despre Radetzky sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil rîzînd.

— Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc şi eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcîndu-se spre Titu. Nu vorbesc româneşte atît de bine cît aş dori, fiindcă am stat numai între străini şi n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, cînd am răgaz, cărți românești. În general însă mă interesează romanele şi nu pot suferi poeziile…

— Atunci tocmai ai nimerit-o! strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii!

— Ce are a face? Cel mult n-am să-l citesc…

Deşi convorbirea fusese ținută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuşi Titu ieşi plouat din locuința căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofițerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste şi-i întețeau în creieri întrebarea înfricoşătoare: dar dac-o fi avînd căpitanul dreptate? Din fericire, Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume şi-i zise serios:

— Văzuşi cîte baliverne sălăşluiesc într-un spirit strîmt de militar?… Primejdia asta ne amenință însă pe toți, dacă nu ne vom apăra din răsputeri sufletele de invazia străină!

Sibiul avea o înfățişare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni: preoți, învățători cu nelipsita umbrelă subsuoară, profesori, avocați, țărani… Cu tot caracterul său german, oraşul părea azi o reşedință românească, în marea de români, străinii dispăruseră.

„Parcă miile de robi muncitori şi harnici ar fi pus stăpînire pe cuiburile trîntorilor!” se gîndea Titu reînsuflețit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la Hotel Traian un banchet de cunoştință. Titu şedea la masa reprezentanților presei, pe cînd Virgil Pintea, ca unul din fruntaşii Astrei, trecuse aproape de bătrînul preşedinte. Între gazetarii gălăgioşi, Titu se simțea străin. Toți se cunoşteau, îşi povesteau pățaniile naționale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputații români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori… O lume nouă îşi deschidea tainele în fața tînărului reprezentant al *Tribunei Bistriței.* Şi lumea aceasta îl zăpăcea şi-i răcea speranțele. În toate vorbele ce le auzea mişunau preocupările mărunte, personale, interesate. Nici unul nu rostea un cuvînt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încîntat de sine însuşi şi îngrijorat veşnic să se ridice deasupra celorlalți cu orice preț… Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tînărul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dînsul şi alerga mereu să ciocnească ba cu „ilustrul asesor consistorial”, ba cu „magnificența sa Cutare” şi, de cîte ori se întorcea la locul său, şoptea în treacăt lui Titu:

— E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poți trăi!

Pe la sfîrşitul banchetului, după multele discursuri umflate, Titu îşi simți

inima atît de mîncată de amărăciune, că-i venea să plîngă cu hohot.

„Pretutindeni egoismul, o, Doamne!” îşi zicea privind cu ochii rătăciți la fețele roşite de băutură, cu rîsuri prefăcute pe buzele umede.

— Titule, Titule! îl deşteptă deodată glasul lui Virgil de la spate, la vino încoace!… Ce-i cu dumneata, poete? Ce eşti aşa de trist cînd toată lumea e veselă?

De-abia acasă îşi dezvălui nedumenrea, cu lacnmi în ochi, ca un copil nepnceput care a sufent jignin grele întîia oară cînd a păşit în lumea largă. Virgil Pintea îl ascultă pe gînduri, dînd din cap înțelegător.

— Toți am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dînsul apoi, ca un părinte blînd. Dar viața aşa e, dragul meu. Viața e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-şi poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieții, numai acela nu va pierde încrederea niciodată… Fireşte că spectacolul nu e înălțător, dacă intri în culise să vezi sforile… Nu te uita însă la indivizi, căci indivizii sunt mărunți, sunt oameni care totdeauna îşi caută rosturile lor. Priveşte departe şi atunci ai să vezi cum se va schimba panorama… Serbările astea, de pildă! Nu te uita la oameni, la discursurile lor, la conferințele şi procesele-verbale în care fiecare caută să-şi arate meritele reale sau închipuite… Nu! Astea sunt nimicuri… Dumneata încearcă să vezi ansamblul! Şi atunci vei simți în toate manifestările acestea, bune, rele, înălțătoare sau josnice, civilizate sau sălbatice, vei simți bătaia pulsului unui popor care vrea să trăiască şi care se luptă crîncen ca să poată trăi… Într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărîtoare. Ce-mi pasă mie cum beau şi mănîncă soldații în vremea războiului prelung? Istoria nu va şti decît: am biruit sau am fost biruiți… Ş-apoi iarăşi, lupta noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Duşmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cutropire, prin cultura lui, prin şcoala lui, prin arta lui, prin banii şi prin munca lui… Noi trebuie să dăm din mîini ca barem să nu ne înecăm. Atît. Dacă ne menținem la suprafață, am izbutit. Ținta este să nu pătrundă duşmanul în cetatea noastră. Ei, şi ținta aceasta, cu toate mărunțişurile omeneşti care pe dumneata te întnstează, e cîştigată. Asta-i mîndria noastră. Şi trebuie să fie şi mîndria dumitale şi a oricui i-e drag aievea neamul!

Trei zile cît ținură serbările, Titu luă parte la toate şedințele, conferințele şi banchetele festive, liniştit, mulțumit, răsunîndu-i în urechi cuvintele lui Virgil Pintea de cîte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însuflețirea însă nu-l mai stăpîni pînă a treia seară, la balul care încheia solemnitățile… Toate doamnele erau în costume naționale din toate ținutunle, oferind un spectacol impresionant. Şi, spre miezul nopții, toate domnițele acestea frumoase ca zînele şi gingaşe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonînd în cor, cu

glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele unui cîntec popular pe care Virgil Pintea, îmbrăcat țărăneşte, îl cînta din fluier în mijlocul lor… Hora aceasta i se păru luiTitu un simbol al întregii vieți ardeleneşti, legătura între mulțimea cea mare, umilă şi ostenită, şi conducătorii ei, ieşiți tot din sînul ei şi neuitîndu-şi obîrşia.

— Trăiască românii! Izbucni deodată Titu nemaiputîndu-şi stăpîni emoția.

Stngătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărate:

— Trăiască românul… Trăiască doamnele române!… Neamul românesc!

Pohțaiul oraşului interveni discret pe lîngă bătrînul preşedinte al asociației să potolească entuziasmul primejdios. Glasul preşedintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vîrtejul unui uragan zguduitor.

În aceeaşi noapte Titu vru să-şi scrie articolul pentru *Tribuna Bistriței,* dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atît de plină de fericire încît mereu trecea în birou la Virgil să-şi împărtăşească impresiile.

— Ce minunată-i viața românească! zicea întruna. Ce mare e neamul nostru! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mîndru, mai puternic… Nu poate să existe!

În culmea însuflețirii îşi aduse deodată aminte că mîine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar îşi zise cu hotărîre:

— Nu mai plec nicăieri! Rămîn aici!. Ar fi o trădare să plec de-aici!… Aici e nevoie de oameni! Aici e nevoie mai mare ca oriunde!

Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfîrşit să se facă folositor norodului. A doua zi se deşteptă frînt de osteneală, pe cînd Virgil Pintea îl scutura din răsputeri:

— Sus! Sus, leneşule!… E ora zece şi trenul n-are să te aştepte pe dumneata, stimate poete, să-ți mistui în somn impresiile naționale!… Haidem, să nu întîrziem de la poliție, unde trebuie să scoatem biletul de trecere a frontierei, altfel rămîi aici…

— Cum să rămîn aici? sări Titu, biruindu-şi deodată oboseala. Imediat sunt gata! Numai cinci minute!… S-ar putea să mai rămîn aici, odată ce am pornit la drum?… Dincolo e fericirea cea adevărată… Acolo trebuie să fie!

George turba… Dintru-ntîi îi venise să se năpustească la Florica şi s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie şi din noroi, după ce nu e în stare să-i facă barem un copil, acuma umblă să-l şi necinstească? Se opri însă gîndindu-se că Ion e capul tuturor relelor şi că deci cu dînsul trebuie să se răfuiască… Al Glanetaşului i-a făcut destul rău, numai rău, şi fără nici o pricină…

Toată ziua de sîmbătă îşi ascunse mînia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume. Şi, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la cîrciumă unde l-a şi întîlnit. Vorbiră mai prietenos ca altă dată şi George îi spuse că mîine se va

duce la pădure, şi spunîndu-i îl privi atît de senin încît văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă:

— Da cînd vrei să porneşti, George?

Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare uşoară de mulțumire pe care George o simți foarte bine. Răspunse liniştit:

— Apoi cînd o însera mai bine, ca să mergem pe răcoare. Duminică după-amiază trecu iar pe la cîrciumă şi iar întîlni pe Ion, şi iar aduse vorba că deseară trebuie să plece la pădure. Ion era ameţit puțin de rachiu şi chiuia şi horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. În ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi cînd să iasă George, Ion îi ură drum bun şi mai ceru o sticlă de băutură, să-şi astîmpere focul.

Pe Florica însă George degeaba o iscodise. Îşi vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încît bărbatul se gîndi că poate ea nici nu e vinovată. Îi pregăti merinde în traistă şi ea însăşi agăță traista de loitră. Cînd începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliță, în fața casei. George înjugase boii şi-l aştepta. O slugă de-a lui Toma veni în carul feciorului, să-i mai ție de urît pe drum. Cînd îşi făcură cruce să pornească, sluga strigă:

— Da topor nu-ți iei, bade George?

George tresări. Înadins nu luase, gîndindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car şi alergă în tindă. Savista, care se tîrîse pe prispă, nepricepînd cum poate pleca dînsul cînd ea i-a spus că are să vie Ion Glanetaşu, bîigui plîngător:

— Nu duce, bade… Staiaci…

— Să nu pățeşti ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

— Vezi mai bine tu să nu se întîmple pe aici vreo poznă! zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

— N-ai nici o grijă, că doar mă cunoşti şi mă ştii! Răspunse femeia liniştită.

Carele se urniră. Întunericul le înghiți curînd, lăsînd în urmă numai scîrțîitul roților, din ce în ce mai molcom.

Pe bolta vînătă stelele se aprindeau pe rînd ca nişte luminițe fricoase. Peste sat se cobora o ceață plăpîndă, alburie, care parcă subția bezna şi o răcorea.

George tremura în car ca şi cînd l-ar fi zgribulit frigurile. De vorbea, îi dîrdîiau dinții. Ieşiseră din sat şi suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tîlharii la pîndă… Două zile plănuise dînsul ce-o să spuie tatălui său cînd va sosi clipa, şi acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac şi vedea mereu pe Ion cum se furişează în ogradă, cum se aşază în pat lîngă Florica… Apoi deodată gemu:

— Parcă nu mi-e bine… Mă întorc…

O luă drept peste cîmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înțelese nimic. Vru totuşi să răspundă „bine, bine”, şi n-avu glas. Cînd nu mai auzi

carele, începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin şanțuri, peste haturi. Îi era cald de se năbuşea. Un strop de sudoare îi căzu pe mînă şi-l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cît se apropia, cu atît îi era mai frică să n-ajungă prea tîrziu.

Sări gardul porumbiştii din dosul casei, ieşi în grădinița din față şi de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare şi tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un cîine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaştele orăcăiau urît într-o întrecere aţîțătoare… Vru întîi să intre buzna, dar se răzgîndi înainte de a porni spre tindă. Poate că Ion totuşi n-a venit încă, ş-atunci… Bătu în uşă, uşor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit:

— Cine-i?

George tăcu. Glasul femeii îi zîrnîia în creien, spunîndu-i:

— Vezi, nu dormea… Îl aştepta…

Auzi paşii Floricăi, desculți, apropiindu-se încurcați de foşnetul cămăşii. Uşa se crăpă hoțeşte să nu facă zgomot.

— Tu eşti? şopti ea.

— Eu, eu, mormăi George intrînd repede.

Nevasta recunoscu glasul, se dădu la o parte ca plesnită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simțit spaima, se reculese şi, punînd zăvorul, întrebă îngnjorată:

— Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors aşa?

— Nu prea mi-e bine… Dar lasă, că nu-i mmic… Culcă-te tu! Pînă mîine-mi trece, zise bărbatul încet, ca şi cînd i-ar fi fost teamă să nu deştepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui şoptit şi tremurat parcă-i puse un căluş în gură. Se urcă în pat, se înveli şi căută să vadă prin întuneric ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflînd greu ş-apoi deodată dezbrăcîndu-se grăbit. Cînd se întinse lîngă ea, sub cearşaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheață.

— Ce ți-e de te cutremuri aşa? întrebă bărbatul cu un glas gros şi greu ca un dangăt de clopot.

— Ce să-mi fie… M-a cuprins frigul cînd ți-am deschis… Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau şi dînşii nemişcați, oprindu-şi respirația ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o aşteptare amorțită. De-afară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaştelor, îndulcit, ca un cîntec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătînd că vremea totuşi trece şi că cerul se înnourează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratică, dispăru deodată, acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mînă tainică.

Cine ştie cîtă vreme s-a scurs astfel?

Se gîndeau acum amîndoi, aproape în acelaşi timp.

„Poate că nu maivine…”

Şi pe cînd se gîndeau, auziră deodată poarta, scîrţîind foarte uşor, apoi nişte paşi care se apropiau de casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi cîinele de peste drum hămăind iar de două ori. Cîntecul broaştelor se curmă scurt ca şi cînd arunci un bolovan în apă.

George şi Florica încremeniră. Peste un minut paşii în ogradă se mai apropiară puţin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormînt… Ş-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lumina căruia îşi văzură, amîndoi, ochii sticlitori de încordare. În aceeaşi clipă însă răsună un şuierat lin ca o chemare veche… Atunci George se ridică în pat şi ascultă, iar după un răstimp şopti stins:

— Mi se pare că e cineva în ogradă!?

— Cine să fie? zise Florica cu un glas gîtuit de spaimă.

— Mă duc să văd! mormăi repede George sculîndu-se şi trecînd cu paşi hotărîţi în tindă.

Cînd atinse zăvorul, îi trăsni prin creieri că nu poate ieşi afară cu mîna goală. Se gîndi să ia toporul, dar îşi aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci îşi mai aminti că în colţul tinzii, după uşă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia trecută în Armadia şi căreia numai ieri i-a pus coadă. Încet, să nu se împiedice de Savista şi s-o scoale, pipăi în ungher şi o găsi… Pe urmă deschise uşa şi păşi pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întuneric… Zise aspru şi tare:

— Cine-i?… Cine-i?

Un vînt rece se porni deodată, deşteptat parcă de glasul omului, fîşîind trist prin frunzele pomilor şi trîntind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniţei din faţa casei o mişcare nevrută, după care auzi îndată:

— Ssst… ssst… ssst…

George făcu cîţiva paşi spre grădină, îndîrjit. Şi întrebă iar mai apăsat:

— Cine-i?

— Ssst!… ssst… st! răspunse acuma mai aproape.

Cu amîndouă mîinile George ridică sapa şi izbi. Simţi că fierul a pătruns în ceva moale şi în gînd îi răsări întrebarea: „Unde l-oi fi lovit?” Dar numaidecît se auzi iarăşi, mai încet şi rugător:

— Ssst… ssst…

George izbi a doua oară. Sapa vîjîi în aer. Apoi un pîrîit surd, urmat de un zgomot năbuşit ca şi cînd se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunericul s-ar fi schimbat dintr-o dată,

într-o baltă de sînge închegat, care-l asmuțea. Lovi a treia oară, fără a-şi mai da seama unde…

Orăcăitul broaştelor reîncepu brusc, speriat, amenințător, ca o văicăreală vîltorită în văzduh de vîntul ce sufla mereu mai mînios şi mai înțepat. George tresări, ca şi cînd deodată şi-ar fi revenit în fire, şi intră grabnic în tindă, zăvorînd bine uşa şi aşezînd sapa la locul ei.

În casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviță, lîngă fereastră.

— Ce-ai făcut, omule? murmură femeia întinzînd brațele spre dînsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

— L-am omorît! răspunse scurt George.

Capitolul XIII

SFÎRŞITUL

Ion se prăbuşi sub lovitura a doua care-i crăpase țeasta. Lovitura următoare n-o mai simți, precum nu simțise durere nici la cea dintîi… Venise de-a dreptul de la cîrciumă, amețit însă mai mult de fericire decît de rachiu, deşi băuse atîta de speriase pe vădana lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea cînd era holtei şi se ducea la fete, înainte de-a fi avut vreun gînd de însurătoare. Dar sufletul îi era aşa de plin de bucune, că se stăpînea să nu sară să îmbrățişeze gardurile pe lîngă care trecea şi cîinii care-l lătrau ici-colo. Strecurîndu-se în ograda Floncăi, trase o înjurătură înăbuşită fiindcă poarta scîrțîise puțin şi-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărîse ca, dacă oloaga s-ar deştepta şi ar crîcni, s-o cotonogească fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scîrțîie cînd va pleca. Toate le potnvise cu mare grijă, numai la George nu se gîndise deloc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Cînd se deschise uşa tinzii cu zgomot, i se încuibă în minte să facă „ssst”, tot din pricina Savistei. După paşi cunoscu însă că nu e Florica. Avu o strălfulgerare de gelozie: o fi îmbrățişat altul pe femeia inimii lui… Dar la George nu se gîndea. Nu apucă să scrîşnească din dinți, cînd auzi glasul lui George. Iar glasul acesta îl ului atît de mult că i se moleşi toată ființa de parcă nici mîna nu şi-ar mai fi putut-o mişca. În creieri totuşi îi rămase uitat acel „ssst” pe care simțea nevoia să-l rostească prosteşte, fără voia lui.

În aceeaşi clipă îşi dădu seama deodată că i-a sosit ceasul. Mintea i se lumină, deşi gura-i boscorodea întruna „ssst”, tot mai domol şi mai nesigur. Aştepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăsnească? Auzi foarte lămurit vîjîind în aer ceva, simți o izbitură ascuțită în brațul drept, dar fără durere şi urmată doar de o fierbințeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încît începu

să-şi amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la şcoală ca să umble cu vitele pe cîmp şi să țină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintîi cu fata dascălului Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din Săscuța, apoi dragostea lui să aibă pămînt mult, şi Ana, şi copilul, şi Florica, şi Titu cu toată familia Herdelea şi cu cîntecele cele frumoase, seara în pridvor, şi-i părea rău că toate au fost degeaba şi că pămînturile lui au să rămîie ale nimănui… Vîjîi iar ca o vijehe îngrozitoare într-un pustiu fără margini, şi înțelese că iar îl loveşte… Apoi deodată, ca şi cum sufli în lumînare, se făcu întuneric deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar n-avea cît stătuse în nesimțire şi nici ce se întîmplase. Numai cînd îşi auzi propnile-i gemete, îşi aduse aminte… Era ud leoarcă. Se simțea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. „O fi sîngele meu!" se gîndi dînsul. Vru să pipăie, dar nu-şi putu clinti mîna dreaptă. De-abia deschise ochii obosiți. Ploua mărunt. Picurii îi cădeau pe obraji şi-l înțepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenuşiu, ca şi cînd se apropie zorile, dar cerul era înăbuşit de nouri, şi ploaia cernea mereu, mărunță, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi țîşneau de pretutindeni şi-i clocoteau în cap amețitor. Chiar gemetele îi împlîntau cuțite în piept. Se gîndea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scîrbea şi din care voia să scape cu orice preț. „Mor ca un cîine!" îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.

Şi îndată începu să se tîrască din răsputeri, spnjinindu-se pe mîna stîngă, în ciuda suferințelor îngrozitoare ce-i sfîşiau trupul. Gemea cu gura încleştată şi se tîra mereu, mereu. Poate un sfert de ceas să fi ținut sforțarea crîncenă care-l duse pînă sub nucul bătrîn de lîngă gardul dinspre uliță. Mai avea vreo doi paşi ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăşi tot. Doar gemetele înăbuşite se mai zvîrcoleau în corpul crîmpoțit…

Apoi ploaia stătu. Din pomi şi de pe streşini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăştiau. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugi undeva prelung, puternic, încît cîinii deşteptați din ațipeală porniră deodată în tot satul să latre speriați. Cucuriguri vioaie îşi răspundeau cu înverşunare. Oamenii ieşeau prin ogrăzi, frecîndu-şi somnul din ochi sau întinzîndu-şi oasele. Pe ulița cea mare începeau a urui carele pornite la cîmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăş trecu cea dintîi pe dinaintea casei lui George, desculță, zgribulită, leopăind grăbită prin noroi moale şi rece, strîngîndu-şi năframa la gît şi pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăsnită. Se închină de spaimă, dar totuşi se apropie de gard şi, printre nuiele, văzu pe Ion plin de sînge. Începu să țipe parc-ar fi călcat-o tîlharii:

— Săriți!… Tuuulai!… SăriȚL.

Florica ieşi îndată în uşă, în cămaşă, nepieptănată. Aşa veghease toată noaptea, pe laviță, ascultînd gemetele înfiorătoare din ogradă, aşteptîndu-şi parcă rîndul în fiece minut, cu ochii țintă la George care, pe urmă, se aşezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori şi poate că făurea ceva în mintea lui înfierbîntată. Era albă la față ca varul stins şi picioarele-i tremurau şi de-abia o țineau. Văzu băltoaca de sînge lîngă grădiniță, aproape de prispă, apoi dîra roşiatică, spălăcită, ce se întindea pînă sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne. Lumea se învîrtea cu ea, dar n-avea putere să stoarcă nici un glas şi nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede cu oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe cînd printre picioarele lor copiii cu părul ciufulit se îmbulzeau curioşi cercetînd sîngele ca nişte copoi nestruniți. În curînd sosi şi primarul Florea Tancu, sfătos că se găseşte în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-şi facă cruce ca ceilalți oameni, şi declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie pînă ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaş să ia un cal din grajdul lui George şi să plece în goană spre Jidovița.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot şi soarele începu să zbicească umezeala. Fiindcă muştele bîzîiau tot mai obraznice, primarul ceru o velință să acopere cadavrul. Florica aduse un cearşaf nou şi alb ca floarea. Atunci ieşi afară şi George, slăbit la față, cu ochii rătăciți în fundul capului. Zărindu-l, lumea care pînă aci se interesase numai de mort, se gîndi şi la ucigaş. Florea Tancu întrebă simplu:

— Tu l-ai omorît ?

Şi George nu răspunse, dar plecă fruntea-n pămînt. Glanetaşu veni mai tîrziu, alergînd, împreună cu Zenobia care bocea şi afurisea de răsuna tot satul.

Spre prînz în sfîrşit sosi notarul Stoessel cu judecătorul cel nou din Armadia, cu medicul circumscripției şi cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, rîse ironic zicînd:

— Palavre, muiere!… După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decît cel mult în fața lui Dumnezeu, cînd i-a citit sentința prin care i-a hotărît locaşul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pămînt!

Medicul, între două vîrste, ovrei, vorbind româneşte, ca un român, avea slăbiciunea glumelor şi calambururilor, chiar în momente nepnelnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toți sfinții din calendar c-a auzit horcăitul, doctorul se grăbi să reconstituie crima ştiințificeşte: mortul a fost tîrît de cineva, probabil de ucigaşul însuşi, de la prispă pînă aproape de poartă, spre a

induce în eroare justiția… Judecătorul îi întrerupse exphcațiile, adresîndu-se primarului:

— Se ştie cine l-a omorît ?

— Eu l-am omorît! Păşi George hotărît în fața judecătorului.

— Cum l-ai omorît ?

— Cu sapa…

— Şi de ce ?

— Pentru că venise la nevastă-mea şi…

— Destul! îl opri judecătorul, adăugînd către jandarmi: Este arestat!

Între timp doctorul îşi scoase haina, îşi sumese mînecile cămăşii, iar acuma se apucă să facă repede autopsia cadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lume. Numai George rămăsese să privească cum taie medicul carnea moartă, şi Florica, lîngă prispă, înlemnită.

Tăind şi forfecînd, doctorul guraliv arăta rănile şi explica judecătorului care fuma țigară după țigară, spre a-şi alunga greața:

— Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea mai grea… L-a pocnit în creştetul capului, dar osul a fost destul de rezistent că doar a plesnit… Mare minune! Rar caz! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puternică. Orişicum e o minune să dai cuiva în cap cu sapa şi țeasta să nu se spargă. Aşa ceva numai printre țărani se găseşte… În schimb patru coaste rupte complet… Lovitură mortală şi asta, fireşte… Poftim cum i-a deschis coşul, mai-mai să-ți încapă degetele în rană… Şi ce lungă… Zece… treisprezece centimetri… Ehei, sapa!… Da, e zdrobit şi brațul, dar nu prea rău… Asta n-ar fi avut importanță… se vindeca… cel mult brațul rămînea cu beteşug… Desigur însă că a fost ultima lovitură, cînd ucigaşul a mai pierdut din furie…

Apoi, isprăvind şi spălîndu-se pe mîini, declară hotărît:

— Afost un om ca oțelul!… Putea să trăiască o sută de ani! Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu George.

Florica acum se dezmetici şi strînse repede merinde într-o traistă pe care bărbatul o luă, întunecat, cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristați spre dînsa şi-i întîlni ochii mari albaştri privindu-l drept, cu o imputare şi o milă care nu ştia dacă sunt pentru el sau pentru celalt. Avu un început de mişcare ca şi cînd ar fi vrut s-o îmbrățişeze sau barem să-i întindă mîna… Dar se opri, ruşinat să-şi deschidă sufletul în fața atîtor oameni ce-i pîndeau toate gesturile. Privirea i se mohorî iar şi zise poruncitor:

— Vezi, Florica, ia seama… Că eu cine ştie cînd m-oi întoarce…

Femeia îi răspunse dînd din cap cu resemnare. Vegherea şi emoțiile îi şterseră bujorii din obraji şi-i desenaseră cearcăne vinete sub ochi. Aşa însă părea mai frumoasă, încît George, tulburat, se întoarse brusc spre poartă,

urmat de jandarmii tăcuți.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scîncet prelung:

— Bade George… bade, bade, badeee!

George ajunse în mijlocul uliței. Întoarse capul, dar ochii lui mîngîiară pe Florica. Apoi porni cu paşi rari şi dispăru.

— Credința mea este că, dacă n-ar exista femeia, n-ar mai fi nevoie de justiție criminală! zise judecătorul pe ungureşte medicului şi notarului, privind cu mare atenție la Florica. Femeia este începutul tuturor păcatelor!

— Şi chiar sfîrşitul, adăugă doctorul rîzînd, încredințat c-a făcut un spirit.

Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să zîmbească, spre a fi pe placul tuturor, şi apoi întrebă respectuos:

— Dacă doriți, putem face actele la primărie, unde-i mai comod şi mai curat…

Propunerea fu primită şi se suiră cu toții în trăsura ce aştepta în uliță. Atunci primarul Florea Tancu se apropie cu pălăria în mînă şi întrebă ce să facă cu mortul.

— Să-l îngropați! strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă… Ei, haidem! Dă-i drumul, că mă aşteaptă clienții acasă…

Mortul era acoperit cu cearşaful însîngerat. Un roi de muşte zburătăcea primprejur. Zenobia năvăli acuma şi începu să-l bocească hohotind, iar după ce se sătură de plîns, blestemă pe George cu tot neamul lui, pe Florica, pe doctor şi mai ales pe judecătorul care n-a pus jandarmii să taie în bucățele pe ucigaşul bătrîneților ei. Blestemele i le curmă numai sosirea Glanetaşului, cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrînul, cu capul gol, o luă înainte, boii cu carul mortuar după el, ş-apoi Zenobia, înconjurată de mulțime de femei care lăcrimau înăbuşit.

Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniți. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, şiroaie, arzîndu-i obrajii ca hîrtia.

În Pripas nu se pomenise omucidere de cînd se ținea minte. Acum oamenii fierbeau şi se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidovița, în Armadia, în toate împrejurimile. Şi toată lumea compătimea şi lăuda pe Ion, c-a fost aşa ş-aşa de bun şi de harnic… Totuşi nici pe George nu-l ocăra nimeni, şi-i doreau să scape mai uşor din pacostea ce-a dat peste dînsul. Numai Vasile Baciu spunea pe ici, pe colo:

— Dumnezeu nu bate cu bîta… Iaca, mi-a furat pămînturile ş-acu l-a săturat Dumnezeu de pămînt!

Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A

aflat pe drum nenorocirea şi avea remuşcări că nu s-a întors şi el cînd a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica şi pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George şi nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniță însă îi spuse că, foarte curînd, va fi transportat la Bistrița, închisoarea tribunalului, deoarece vina lui merge la curtea cu juraţi. Atunci Toma se repezi la Herdelea să-i ceară sfaturi. Familiei învățătorului îi adusese zvonul încă de ieri o femeie din Pripas şi Ghighi plînsese toată seara pe „bietul Ion", dar erau dornici de amănunte şi Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întîi tot ce ştia. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofşoru, care-i cel mai straşnic avocat din lume. Se duseră împreună la Grofşoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

— Bine-ar fi să ți-l scap cu doi-trei ani, moşule! Răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putință…

Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în întîmplarea aceasta sîngeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeaşi vreme se bucura că bisenca va cîştiga pnn moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama sfîntului locaş o avere atît de frumoasă. Hotărî să facă o înmormîntare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpînit în valea plîngerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să fie săpată chiar în curtea noii biserici şi făgădui să-i ridice, pe socoteala sa, o piatră pe mormînt spre a eterniza creştineasca danie a celui răposat întru Domnul.

La înmormîntare se strînse mai tot satul. Soții Herdelea cu domnişoara Ghighi veniră înadins să însoțească la groapă pe Ion care, deşi le făcuse buclucul cu jalba lui, a fost om săritor şi de ispravă. De altfel prilejul era bun să încerce şi o învoială cu „pămătuful" în privința locului căsuței lor.

Belciug sluji cum ştia el mai frumos şi mai mişcător. Dar mai ales printr-o cuvîntare funebră înduioşă şi inimile cele mai împietrite. Mulți oameni îşi ziceau că Ion şi-a simțit moartea de cînd şi-a dăruit bisencii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creştini:

— Bisenca este leagănul nostru, unde ne întoarcem cînd ne-a obosit viața, unde veşnic găsim mîngîiere şi înălțare, este scutul neamului nostru credincios şi asuprit. Cine dăruieşte bisericii, dăruieşte poporului şi cine dăruieşte poporului, preaslăveşte pe Dumnezeu. Cîtă vreme biserica noastră va fi mare şi statornică, toate vijeliile şi urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie…

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci cînd, prin gura preotului, Ion îşi luă rămas bun de la părinți, de la toți prietenii şi cunoscuții. Iar cînd în sfîrşit pomeni pe George care i-a curmat viața pămîntească, şi-i zise „te iert, căci n-ai ştiut ce faci", tot norodul izbucni într-un hohot de plîns şi Zenobia, năucită de

jale, se izbi cu capul de dunga coşciugului, încît de-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborît în pămîntul care i-a fost prea drag, şi oamenii au venit pe rînd să-i arunce cîte o mînă de lut umed care răbufnea greu şi trist pe scîndurile odihnei de veci.

Glanetaşu făcu pomeni bogate la care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte şi chiar să guste din toate mîncările „de sufletul lui Ion". Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinsti amintirea „mîndrului creştin răposat", dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secarea.

După pomeni Belciug pofti acasă la dînsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă şi drăgălaşa domnişoară, să se mai odihnească puţin înainte de-a pleca în Armadia care, oricum, e o plimbare zdravănă pentru nişte „dame delicatei. Fireşte că familia primi invitaţia cu plăcere; doar doamna Herdelea, fiindcă nu uita aşa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strîngea din buze şi răspundea cu monosilabe preotului, care-şi înflorea cuvintele cu zîmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntaşii Pripasului. Astfel îi veni uşor învţătorului să aducă vorba de locul cu pricina, iar răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar şi pe dăscăliţă.

— Negreşit, frate Zaharie, zise popa frecîndu-şi mîinile. Cum să nu ne iubim noi, romîmi, unul pe altul? Nu-i destul că ne mănîncă inspectorii afurisiţi, să ne mai ciorovăim şi noi pentru nimicuri? Facem, Zaharie, cum nu! Să ştii că joia viitoare, cînd vin prin Armadia, trec pe la tine şi mergem împreună să facem actele cum se cuvine între fraţi…

Cînd vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baciu, ciupit bine de la pomeni, reclamînd preotului pămînturile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără:

— Ba să-ţi fie ruşine, măi omule, să mai umbli după avere, cînd văd că ai ajuns de rîsul satului cu beţiile! Omul mai bea cîteodată, nu zic, dar nu ca porcul, cum faci tu!… Folosinţa pămînturilor, pe care ţi le-a lăsat răposatul, fie iertat, am să ţi-o las şi eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbeşti cu cîrciuma, apoi să ştii că eu te scot şi din casă, Vasile! Aşa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu…

Vasile Baciu vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe Belciug îl înfurie atît de rău, că îl luă de mînă şi-l scoase afară:

— Hait, hait… aici mie nu-mi trebuie beţivi neruşinaţi!… La cîrciumă să fii obraznic, becisnicule!

Familia Herdelea îi împărtăşea indignarea.

— Ăsta-i cel mai ticălos din tot satul! zise doamna Herdelea, cea mai

revoltată de îndrăzneala țăranului.

Cîteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de Ion şi de Belciug se vorbea. Doamna Herdelea se înduioşa mai ales amintindu-şi cu cîtă sfinţenie o asculta bietul Ion cînd cînta ea seara în pridvor, iar învățătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a pricinuit-o cu jalba răposatul, ba chiar spuse:

— Cine ştie? Poate că ne-a fost spre bine, că de cînd ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în plin!

Belciug devenise omul cel mai de treabă din lume. Dăscălița găsea că, orice s-ar zice, e un preot fără pereche, care nu umblă după blestemății, deşi e încă destul de tînăr şi văduv de atîția ani, şi că pripăsenii nici nu merită asemenea popă, căci sunt criminali care se ucid unii pe alții ca sălbaticii. Iar cînd odată Ghighi, vorbind de dînsul, scăpă, fără să vrea, porecla „pămătuful", care avusese atîta căutare pînă atunci, doamna Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

În acelaşi timp Herdelea aştepta veşti de la Titu, care trebuia să fi sosit în Român ia. Citise în *Gazeta Transilvaniei,* la Grofşoru, darea de seamă despre strălucitele serbări de la Sibiu şi inima-i sărise din loc de bucurie văzînd printre reprezentanții presei şi pe *Titu Herdelea („Tribuna Bistriței").* Umblă cu ziarul în buzunar două zile şi-l arătă tuturor prietenilor, după ce avusese grijă să sublinieze cu creion roşu numele fiului său. Totuşi, fiindcă nu primise încă nici o ştire de la el, îi era frică să nu fi pățit ceva la trecerea graniței.

— Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste! zise dăscălița cînd află îngrijorarea soțului ei. Şi apoi e dînsul isteț de ajuns…

— O, Titu e un băiat rar! De-ar fi şi alții ca el…! Murmură Ghighi oftînd visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace, era într-o stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plîngă, aici să rîdă, fără nici un motiv aparent. Şi deoarece mai tîrziu observă că mîhnirile ei sunt în strînsă legătură cu zilele cînd nu venea Zăgreanu să se consulte cu Herdelea asupra unor foarte însemnate şi interminabile chestiuni pedagogice, fata se ruşină că s-a îndrăgostit prea mult şi începu să declare părinților ei tot mai deseori că nu-l poate suferi. Declarațiile acestea apoi fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase, mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea în Pripas, pe timpul apariției lui George Pintea. Atîta doar că nici învățătorul şi nici mai ales doamna Herdelea nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară pe Laura… Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi şi mai rău şi o întărîta împotriva lui Zăgreanu, încît curînd spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un măturător de stradă decît cu dînsul. Degeaba îi reamintea Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că şiea are să nimerească negreşit ca soră-sa? Cine poate să ştie ce fel

de caracter are Zăgreanu ? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un bețiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Şi barem de-ar fi din vreo familie de seamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuş…

— Nu-s eu de nasul lui! striga Ghighi cu mîndrie. Ş-apoi staţi să vedem întîi cînd va fi numit undeva şi pozna asta de Zăgreanu! Pînă atunci are să curgă apă multă pe Someş…

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrînilor cumpănitor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie şi-i era chiar frică să nu se fi răzgîndit inspectorul. De cînd se obişnuise cu gîndul că e pensionar, era nerăbdător să-şi aibă patalamaua la mînă. Începutul anului şcolar bătea la uşă şi, dacă nu se rezolvă repede pensionarea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi pînă-n Pripas, în loc să-şi vadă de slujba ce-o avea la Grofşoru şi să-şi încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai ştie, dar tînărul, mai îngrijorat, nu ştia decît ceea ce-i făgăduise inspectorul: că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia cînd Belciug avea să vie să sfîrşească cu locul casei, soţii Herdelea se sfătuiră şi se învoiră să întabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiţei, pentru orice eventualitate. Nu-i ameninţa nici un sechestru sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de zestre, nu ca sărmana Laura. Ei înşişi vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofşoru, nu-i nimic, se vor ajunge şi din pensioara, că lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cît să bage în gură şi să-şi ţie zilele bătrîne.

Preotul Belciug trase cu brişca chiar la dînşii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuşi bucuria îi lucea în ochi că în sfîrşit ţinta vieţii lui e înfăptuită. Povesti cu însufleţire ce pregătiri a făcut pentru sfinţirea care va avea loc duminică, cum a invitat pe episcopul din Gherla şi cum episcopul a răspuns că va veni negreşit, cum are siguranţa că toţi preoţii din judeţ vor fi de faţă, împreună cu toată „inteligenţa” română din Armadia şi împrejurimi, că va fi şi o petrecere cu dans unde desigur domnişoara Ghighi va avea rolul principal şi că în sfîrşit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru românesc de nădejdi frumoase.

În privinţa locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătorie, pe la notarul public, pe la cărţile funduare… Pînă la amiază isprăviră tot, ba avură vreme să treacă şi la Grofşoru care se însărcină, gratuit, să transcrie grabnic averea răposatului Ion Glanetaşu pe numele bisericii române din Pripas.

În aceeaşi seară şi cu învoirea dăscăliței, Herdelea făcu o înştiințare episcopiei cum că îşi retrage plîngerea împotriva preotului Belciug, declarînd că eminentul părinte sufletesc al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din rea-voință, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi şi comunicarea inspectorului că ministerul a binevoit să-i încuviințeze trecerea la pensie, mulțumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa şi se îngîmfă de mulțumirile ministrului. Fireşte că, pînă seara, toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învățător atît de harnic ca Herdelea şi toată lumea se minună de asemenea distincție rară. La berăria Grivița, unde intră să bea o bere, Herdelea întîlni pe Zăgreanu care tocmai primise şi el numirea.

— Bravo, urmaşule! strigă Herdelea arătîndu-i adresa inspectorului. Şi-ți doresc să capeți şi dumneata, peste treizeci de ani, o hîrțoagă ca asta colea!

În cinstea acestor veşti, Herdelea ciocni cîteva pahare cu Zăgreanu, sperînd în sinea lui că tînărul, avînd numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomorî de tot, suspină foarte des şi nici măcar nu se uită în ochii lui Herdelea.

— Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoțoman! zise Herdelea acasă, povestind mutenia tînărului.

— Ei, acuma vedeți c-am avut dreptate! strigă Ghighi, căutînd să pară tnumfătoare, deşi inima îi tremura ca varga.

Înainte de prînz, pe cînd Ghighi îşi potrivea rochia de bal în care voia să meargă, a doua zi, la sfințirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei şi mai grav.

„Vrea să-mi ceară mîna", se gîndi Ghighi, speriată de ruşine şi neîndrăznind să sufle un cuvînt.

Zăgreanu întrebă pe doamna Herdelea dacă nu-i acasă cumva „domnul colega" şi, aflînd ceea ce ştia, se uită la Ghighi, roşi, vru să plece îndată şi în sfîrşit îi sărută mîna şi-i zise:

— Domnişoară… cred că veniți la sfințire în Pripas?…

— Da… tocmai mă pregătesc să… murmură fata.

— Atunci… atunci la revedere în Pripas! bîlbîi Zăgreanu zăpăcit, ieşind repede fără a-şi lua rămas bun de la doamna Herdelea.

„Ori e viclean, ori e fricos, îşi zise dăscălița, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Barem de-ar da Dumnezeu să fie bine…i

Îndată după masă Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească nişte pănglicuțe fără de care rochia ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mîine cea mai drăguță din toate fetele, mai ales că-şi zicea în gînd melancolică: „Poate că e ultima mea petrecere de fată!…" Trecînd pe la poştă, auzi o bătaie

în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să intre.

— Scrisori!… Şi una chiar de la Bucureşti! zise Bălan cu zîmbetul lui blajin pe o față rotundă şi umedă de sudoare. Adineaori au sosit… Tocmai mă gîndeam cum să vi le trimit mai repede, că ştiu cît trebuie s-o aşteptați… Poftim, domnişoară, şi iartă-mă că te-am oprit din drum!

— De la Titu! strigă Ghighi, apucînd scrisorile şi repezin-du-se afară, zăpăcită.

Uită pănglicuțele şi nu se opri pînă acasă, frămîntată de bucurie, învîrtind în mîini scnsoarea de la Titu şi totuşi nedesfăcînd-o.

— Titu! Scrisoare! țipă dînsa aprinsă.

— Bravo! Bine c-a dat Dumnezeu! Mi s-a luat o piatră de pe suflet! zise Herdelea, punîndu-şi ochelarii ca totdeauna cînd citea ceva deosebit. Ei, ia să vedem ce spune bucureşteanul nostru!

Citi:

„Iubiții mei, sunt numai de două săptămîni în România şi parc-aş fi de cînd lumea. O viață nouă s-a deschis în fața mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune? Deocamdată mă simt uluit şi atît de mic că veşnic mi-e frică să nu fiu strivit de vîrtejul ce mă înconjoară. Mulțumit aievea sunt numai cînd mă întorc cu gîndul acasă, între d-voastră care-mi sunteți cei mai dragi în lumea asta mare şi străină…”

— Săracul! bolborosi dăscălița, cu gura pungă şi ochii umezi.

„Ce-a fost şi ce-am făcut în Sibiu, ați citit desigur în gazete. Ar fi trebuit să scriu şi eu ceva pentru *Tribuna Bistriței,* dar unde am avut răgaz de scris cînd mă frigeau grijile trecerii graniței?”

— Ba ar fi fost bine să fi scris, c-ar fi văzut şi domnii de pe-aici! se întrerupse Herdelea, privind peste ochelari la dăscăliță, ca şi cînd i-ar fi cerut părerea.

— Săracul! şopti doamna Herdelea.

„Căci uşor n-a fost de trecut în Țară, fără paşaport, şi dacă nu era Virgil Pintea, nu ştiu zău cum aş fi ajuns la Bucureşti. Nu vă puteți închipui ce om de treabă e Virgil! Drăguț, săritor, energic – o adevărată comoară. Laura poate fi mîndră cu asemenea cumnat…”

— Mi se pare că scrisoarea cealaltă e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

— Lasă, c-o vedem pe urmă, şi tăceţi acuma! făcu Herdelea.

„Virgil a fost salvarea mea. Eu, cînd am văzut cîte greutăţi şi primejdii sunt de biruit, era să renunţ de-a mai încerca. De altfel îndrăgisem Sibiul şi mă gîndeam să mă opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audă de una ca asta. Cum să te împotmoleşti la jumătatea drumului?… Ne-am dus împreună la poliţaiul oraşului care a refuzat categoric. Acelaşi răspuns l-am primit şi la comandantul poliţiei de frontieră… În sfîrşit primarul, un sas bătrîn, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil că sunt ziarist, că aş vrea să profit de ocazie să văd Bucureştii şi altele… M-am închinat cînd m-am văzut cu biletul de trecere în buzunar…

Pînă la Turnu-Roşu m-a însoţit şi Virgil Pintea. Niciodată n-am fost mai mişcat ca în jumătatea de oră cît m-am plimbat acolo, pe prundişul gării care parcă plîngea sub paşii noştri. Mă durea inima şi-n gînd îmiziceam întruna că n-am să mai văd poate cît voi trăi pămîntul Ardealului care mi-e atît de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a şuierat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrăţişat cu Virgil şi am plîns amîndoi…”

— Săracul mamii înstrăinat! murmură doamna Herdelea, ştergîndu-şi nasul.

„Pe urmă nici nu ştiu cum m-am pomenit în Cîineni. România! Ţara! Doamne-ajută!… Graiul unguresc dispăruse. Pretutindeni şi toată lumea, româneşte: funcţionarii gării, vameşii, conductorul trenului, călătorii, casele… tot şi toţi… Pentru mine, obişnuit cu străinii la toate autorităţile de seamă, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam şi nu credeam, şi mă simţeam atît de fericit că-mi venea să îmbrăţişez pe toţi oamenii.

Dar fericirea nu e nicăieri statornică. Am sosi tîn Bucureşti noaptea şi am tras la hotel. Vroiam să mă duc a doua zi la rudele care m-au poftit la Sîngeorz să viu la dînşii ca acasă. M-am dus şi n-am găsit decît nişte slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la băi. Se vede că de la Sîngeorz au mai trecut şi aiurea. A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mîncat repede bănişorii cu care am ajuns în ţara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului şi voi mai trece. Speranţele se destramă însă mereu. Viaţa-i viaţă pretutindeni, cu aceleaşi deşertăciuni, cu aceleaşi aşteptări şi mai ales cu aceeaşi faţă spăimîntătoare care retează scurt aripile avîntului. Visurile sunt tot atît de fără preţ aici, ca şi dincolo. Numai cei ce nu le au sunt mulţumiţi, căci numai ei ştiu să stoarcă plăcerile vieţii.

Se poate totuşi să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuieşte. Nici un

paradis nu e frumos ca acela pe care şi-l zugrăveşte omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închipuirea fiecăruia şi fiecare şi-o potriveşte ca o haină. Poate că eu sunt croitor prea neîndemînatic. Şi poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina rîvnită… Dar, în locul nădejdilor stinse, răsar veşnic altele noi, mai ademenitoare, mai strălucitoare, deschizîndu-ți drumuri noi, năzuințe noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preț vieții.

Şi astfel, în aşteptarea viitorului, mă mîngîi cu trecutul. Vălmăşagul în care am căzut îmi îndreaptă gîndurile tot mai des înapoi. Pînă să-mi găsesc un locşor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scrieți des şi mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunțişurile îmi sunt mai dragi acuma ca atunci cînd trăiam în mijlocul lor. Sufletul meu rătăceşte aici într-un deşert fără popasuri ca o pasăre ce şi-a pierdut cuibul… Vă sărut pe toți cu multă iubire – Titu”.

Cînd isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o bisencă goală. De-abia tîrziu dăscălița bîlbîi amar:

— Vaisăracul băiat, cum s-a mai înstrăinat!… Of, Doamne, Doamne!

— Ce înstrăinat? zise Herdelea, căutînd să-şi ascundă emoția. Aşa-i omul cînd pică în altă țară… Lasă că se obişnuieşte dînsul, că doar e bărbat, nu cîrpă!

Se întinseră la vorbă toți trei, încît uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea şi că speră, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă un băiat.

Doamna Herdelea vru să scrie ea însăşi lui Titu, să-l mîngîie, povestindu-i despre toți şi toate, şi mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetaşu, ştiind cît de mult a ținut el odinioară la „bietul Ion”. Herdelea însă o făcu să-şi amîne planul pînă după sfințirea din Pripas, zicînd:

— Cine ştie, poate că şi de-acolo vom avea de scris ceva…

Bătrînii schimbară o privire plină de înțeles: „ceva” însemna Zăgreanu. Ghighi auzi şi nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea şi ea oarecare speranțe aninate de sfințirea bisericii lui Belciug. Ba maitîrziu spuse emgmatic:

— Am să-i scriu şi eu, ca să ştie tot.

Duminică… Satul parc-a întinerit şi s-a primenit în aşteptarea zilei mari. E curat şi vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să măture ulița în fața casei, să curețe ogrăzile şi să împodobească porțile cu verdeață. Însuşi Dumnezeu s-a milostivit să îngăduie o vreme frumoasă, vrînd parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase haine

albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat şi veşted, împrăştia lumină caldă şi plăcută.

Belciug, frînt de oboseala pregătirilor, nu mai simțea decît o emoție grozavă, alcătuită dintr-o mulțumire fără seamăn şi o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sîmbătă seara au început a sosi țărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la şcoală, unde avea să fie banchetul „intehgenței", pe la Todosia, vădana lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Îşi pipăia mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai cînd să culeagă roadele tuturor silințelor sale.

Acuma dinspre Jidovita şi dinspre Săscuța, trăsurile uruiau mereu pe Ulița Mare. Caleşti frumoase sau hodorogite, înălbite deopotrivă de praf, brişti uşoare, docare iuți, cupeuri grele aduceau domnimea, pe cînd țăranii de pe departe sau mai cu stare veneau în căruțe acopente cu scoarțe pestrițe, iar cei de primprejur, spălați şi primeniți, în cete gălăgioase, pe jos… Cîrciuma începu să aibă căutare, cu toate opreliştele preotului care ceruse pripăsenilor să nu ia nimic în gură pînă după sfînta liturghie. Rifca, văduva lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grijă să-şi umple toate butoaiele cu rachiu, ca nu cumva să se isprăvească băutura într-o zi aşa de mare şi cu atîția muşterii. Taraful lui Goghi din Bistrița sosi în trei căruțe; în cea din urmă se înălța gorduna, falnică şi prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuşi lăutari pentru popor; Briceag, împreună cu tovarăşii lui, Holbea şi Găvan, închinau la cîrciumă în aşteptarea începutului serbării. Preotul Belciug fu mai fericit cînd picară Herdelenii.

— Of, bine că v-a adus Dumnezeu! suspină dînsul zîmbind cu mîna la inimă. Cîtă emoție… Of, barem de-ar merge strună toate!

Doamna Herdelea şi Ghighi fură rugate îndată să inspec-teze împodobirea bisericii şi apoi mai ales pregătirile făcute la şcoală pentru banchetul domnimii. Mîncările erau servite de berăriile Rahova şi Grivița din Armadia, dar totuşi ochiul femeii e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămîie cu Belciug, să-i dea ajutor la primirea oaspeților.

Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripăseni, călări, care îl aşteptaseră la podul de peste Someş, după ordinele preotului. Cupeul era urmat de vreo şase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte fețe bisericeşti.

Doi preoți tineri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Cînd păşi episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrîn şi foarte gras, dar cu o față blîndă, cu nişte ochi albaştri şi limpezi de copil şi cu o

barbă ninsă în care se amestecau părul lung şi mustăţile gălbejite. Avea obrajii roşcovani şi sufla greu.

— Foarte cald, murmură dînsul surîzînd silit împrejur şi ridicînd degetele să binecuvînteze mulţimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierdea în creştetul pleşuv şi lucitor, licăreau bobiţe de sudori. Simţi că-i vine să strănute şi se acoperi repede. Avea groază de guturai şi de aceea se ferea veşnic de curent şi răceală.

Belciug îşi făcu loc cu coatele prin înghesuială, şoptind întruna mişcat „daţi-mi voie, vă rog" pînă ce ajunse cu mare greutate în faţa episcopului. Aici tuşi uşor, ca să-şi alunge emoţia din gît, şi apoi rosti cele cîteva cuvinte de bună venire pe care le învăţase în faţa oglinzii, încurcîndu-se totuşi de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

— Bine… bine, gîfîi episcopul plictisit. Tare frumos… Rîvna sfinţiei tale mă bucură foarte… Preotul… păstorul Domnului… Da… Aşa… Dar înainte de-a începe programul, aş dori să mă odihnesc puţin… Măcar zece minute… M-a prăpădit călătoria… Ş-apoi am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia…

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul şi care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă, se aşeză într-un jilţ şi stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiţi închişi, mişcînd doar buzele din cînd în cînd fără glas, Belciug rămase lîngă dînsul, tăcut şi respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

Cincizeci şi doi de preoţi, cu episcopul în frunte, slujiră sfinţirea. Veşmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămîie se urca pînă-n tavan şi se cobora pînă-n sufletele care-l sorbeau lacome, îmbătate de evlavie. O taină adîncă, copleşitoare şi plăcută, frămînta toate inimile şi minţile.

Din clipa cînd trecu pragul bisericii, înfăţişarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriţi păreau scăldaţi într-o blîndeţe cuceritoare şi pe toată faţa îi plutea un zîmbet bun, nevinovat şi cucernic, ce-i tremura uşor barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce şi lin, pătrunzînd drept în suflete, îmbrăţişîndu-le şi înălţîndu-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununiţă de diamante sau o aureolă nedespărţită.

În sfîrşit se sui în amvonul strîmt, păşind anevoie pe treptele în spirală, gîfîind foarte tare încît se auzea pînă în cor. Liniştit îşi roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mîngîind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atîrna un candelabru cu zeci de lumînări albe aprinse, ca o făclie uriaşă, altarul daurit, fumul alburiu de tămîie şerpuind deasupra mulţimii de oameni care se înghesuiau tăcuţi, cu feţele roşii asudate, cu ochii mari ridicaţi spre amvon, amestecaţi de-a valma, domni în haine negre, ţărani cu cămaşa ca zăpada,

femei în catrințe pestrițe… Apoi, ca un moşneag obosit de anii vieții şi întrezărind fericirea cea mare, vorbi rar, domol, fără înfloriturişi fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni, despre români, despre şcoală şi credință, despre Belciug, despre toate, nemeşteşugit, încheind cu o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lacomă îi înghițea cuvintele, picurîndu-le în inimile oamenilor ca un balsam atotputernic…

Doamna Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părîndu-i-se prea gras şi lumesc, din care pncină nici nu se îmbulzise să-i sărute mîna, deşi se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viața – acuma, şezînd în strană, avînd la stînga pe Ghighi şi la dreapta pe doamna Filipoiu, se îmblînzi şi simți din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrîn atît de schimbat la față, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Cînd se isprăvi predica, şopti pocăită doamnei Filipoiu:

— Uite-aşa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost şi apostolii! Oameni cu slăbiciuni în fața oamenilor, şi sfinți cuprinşi de duhul sfînt în fața lui Dumnezeu…

— Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcîndu-se speriată, fără a fi auzit şoapta, căci, în vremea cît vorbise episcopul, ea se gîndise cu tristețe la Elvira ei care n-a avut încă nici un pețitor.

Îndată după săvîrşirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, să plece, dornic să ajungă negreşit acasă deseară, la pătuceanul lui în care să-şi odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuțeală şi să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas. Împreună cu episcopul plecară fireşte şi fețele simandicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naționale şi religioase.

Ceilalți oaspeți însă răsuflară scăpînd de prezența stînjenitoare a vlădicei. În cîteva minute toată domnia se găsi la banchet, întîmpinată cu *Deşteaptă-te, române* de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în şcoala golită de bănci şi înfrumusețată cu verdeață. Grofşoru ținu întîiul toast pentru „vrednicul preot Belciug”, avînd grijă să accentueze la urmă că „datoria acestui colț românesc este să trimită în viitor deputat român în Camera de pe malul Dunării”. Şi de-aci încolo toasturile urmară lanț două ceasuri, încît tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulțumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca şi cînd fericirea care-i înflorise obrajii i-ar fi îndoit şi puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roşu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, îşi dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gîndurile, îşi desfăşura planurile de viitor ce prevedeau negreşit şi îndeosebi o nevastă drăguță, cuminte, cultă… „întocmai ca dumneata, stimată domnişoară”.

— Dansul! Dansul! se auzi în sfîrşit tot mai des printre cavalerii nerăbdători, răsplătiți cu priviri recunoscătoare de către domnişoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoți, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

În sfîrşit Zăgreanu începu nişte tratative misterioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strîngere de mînă, neuitînd să aibă în palmă o hîrtie de zece coroane. Rezultatul fu o someşană zvăpăiată care stîrni un ropot de aplauze tinereşti. Într-o clipire cîțiva țărani scoaseră afară atîtea mese încît jumătate şcoala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roşi de mîndrie că are cinstea de-a deschide balul, pe cînd prietenele ei din Armadia şedeau îngrijorate. Doamna Herdelea, ținînd carnetul de dans şi evantaiul Ghighiței, îşi luă cuvenitul loc pe un scaun lîngă perete, între doamna Filipoiu şi doamna Grofşoru, dezbătînd greutățile vieții. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zînă, se mlădia, zîmbitoare, primea multe complimente şi ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

În cealaltă jumătate de şcoală domnii continuau banchetul şi toasturile. Popa din Vărarea se chercheli curînd, ca şi doctorul Filipoiu şi profesorul Maiereanu. În cele din urmă, cu toată împotrivirea lui Spătaru, ținu un mic discurs şi solgăbirăul Chițu, subliniind în treacăt liberalismul stăpînirii care îngăduie bucuroasă propăşirea tuturor popoarelor credincioase patriei. Silvicultorul Madarasy dobîndi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat „trăiască romîmi”. Herdelea, întîlnind printre preoți mulți prieteni din copilărie pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare cîte un păhărel şi povesti tuturor cum după treizeci şi doi de ani de zile de slujbă, avînd nevoie de odihna binemeritată, a primit mulțumiri de la însuşi ministrul şcoalelor. În acelaşi timp însă lăuda către toți pe Belciug care-i „un popă fără pereche şi un om cum nu se poate mai de treabă”. Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Herdelea, „prieten neprețuit şi român vrednic de stima obştească”.

Aproape de asfințitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puțin în mijlocul țăranilor, zicînd:

— E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de grijă poporului!

— Aşa-i, Ioane, aşa-i… Prea bine… Dar să-mi iau şi baba! răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe Ghighi. Atunci îşi aduse aminte şi Zăgreanu că, fiind învățătorul comunei, are obligația să meargă şi dînsul, mai ales că fără domnişoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu

devenise iar melancolic, se încăpățîna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei şi chiar începînd de cîteva ori să-i declare: „Domnişoara, te…", fără însă a îndrăzni să sfîrşească: „…iubesc!" Mai găsindu-se şi alți doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gemea de oameni… Bătrînii, cu primarul Florea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă şi, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules şi despre dările grele. Toma Bulbuc, mohorît, ofta des şi de-abia arunca uneori cîte-un cuvînt, căci gîndurile lui erau mereu la George, care acuma şedea în temnița din Bistrița, aşteptînd judecata curții cu jurați. Mai la o parte, stingher, bătrînul Glanetaşu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară; moartea lui Ion îl încărunțise de tot şi-i sădise în ochii blînzi o tristețe statornică.

Straja Cosma Ciocănaş fusese însărcinat de Belciug cu împărțirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfințirii noii biserici. Îşi îndeplinea slujba cu atîta nepărtinire că bruftului pe unu flăcăi care voiseră să ia două porții, iar cu Macedon Cercetaşu ajunsese chiar la o uşoară şi trecătoare păruială.

— Tot omul are dreptul la o litră de băutură! Aşa-i porunca! Cine nu se satură, să mai cumpere şi de la cîrciumă! striga Ciocănaş, sfătos, din cînd în cînd, în gura tinzii, unde trona cu o pîlnie într-o mînă şi în cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva luiAvrum.

Lîngă prispă s-a strîns un pîlc de bărbați împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din bătrîni, tuşind şi strănutînd zgomotos. Macedon Cercetaşu, trăsnit rău, umbla de ici-colo, comandînd nemțeşte şi dînd din mîini spre marea veselie a copiilor care îl salutau milităreşte.

Lăutarii cîntau învîrtita cu foc. Flăcăii tropăiau țanțoş, iar fetele se răsuceau ca sfîrlezele, cu zîmbete mulțumite pe față. Umbra nucilor bătrîni de lîngă şură se întindea din ce în ce, subțire, cuprinzînd aproape toată ograda.

Cînd sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toți bătrînii se descoperiră, iar primarul cu bătrînii înconjurară pe Belciug şi pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfințirii care a prilejuit atîta cinste satului întreg şi îndeosebi preotului. Ilie Onu, care, de cînd s-a însurat şi Nicolae Tătaru cu fata lui Ştefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu şi-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumuşică fată din Pripas, pe Maria lui Trifon Tătaru, pe care şi-o ochise dînsul s-o ia de nevastă cu cîşlegi. Zăgreanu, nedezlipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci Ilie chemă pe domnişoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zîmbească de ruşine. În sfîrşit primarul, cu consimțămîntul

preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă şi domnii cît sunt de frumoase petrecerile prostimii.

Toma Bulbuc izbuti curînd să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dînsul despre George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adînciți în cap şi cu glasul mai plîngător, veni lîngă ei, îşi frînse mîinile şi se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încurajă să aibă deplină încredere în Grofşoru, căci nu-i avocat ca el nicăieri.

— Mi se pare că pînă să vie acasă George, nevastă-sa o să-l aştepte cu copilaşul în braţe. Zice că-i grea… O fi, că asta-i menirea femeii, rosti mai tîrziu Toma, înseninat puțin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu ştia de unde a ieşit vorba aceasta, dar mulți o credeau. Unele babe mai lacome de bîrfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru şi cerşea iar în Ulița Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga însă nu răspundea nimănui, era veşnic acră şi mînioasă, încît lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morții.

Tocmai cînd se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baciu care, după ce încercase zadarnic să conrupă pe Cosma Ciocănaş, se dusese la cîrciumă să-şi potolească mai bine setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă şi se îndreptă glonț spre dînsul zicîndu-i:

— Şi aşa, domnule părinte, vrei să-mi iei moşia cu tot dinadinsul?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-şi strice dispoziția. Vasile însă nu-l slăbi şi se îndîrji tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul:

— Ai ajuns ruşinea satului, măi Vasile, şi tot nu te mai saturi de blestemății?… Pămînt mai mult îți trebuie ca să poți bea mai mult?… N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mîinile tale moşia, s-o prăpădeşti prin cîrciumi?… Apoi pămîntul nu-i pentru beţivi şi leneşi, Vasile! Nu, nu! Pămîntul aşteaptă muncă şi trudă, nu lenevie!… Ion, ginere-tău, fie iertat, da, merita moşia, că-i era dragă şi punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta… Cînd vei vrea să munceşti omeneşte şi să te laşi de beție, atunci să vii la mine să mai vorbim! Deocamdată şi cît aie prea mult… Aşa!… Pînă atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită!

Dojana preotului, mai ales fiind stăpînită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar şi Vasile Baciu parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind:

— Apoi dacă-i aşa, am să fac jurămînt în bisenca cea nouă şi n-am să mai

iau în gură nici un strop de rachiu, cîte zile-oi mai trăi…

Belciug auzi făgăduința, mulțumit, dar totuşi nu vru să mai întindă vorba cu dînsul, ci se întoarse spre un grup de țărani din Săscuța, care veniseră la sfințire dornici să poată muta cît mai degrabă biserica cea veche, să aibă şi ei bisericuța lor ca toate satele creştine.

Fiindcă se însera şi mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine păhărele cu țăranii, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la şcoală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruințele preotului, care de-abia acuma voia să se aşeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice rugămințile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiței răpeşte tot farmecul balului – doamna Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brişca lui cea bună, regretînd însă mereu că doamna nu binevoieşte să mai zăbovească barem un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, doamna Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dînşii, cînd va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

— Mare păcat însă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie! adăugă Belciug cu duioşie în glas.

— Ce are a face, Ioane ?… N-ai colea pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru ?

— Aş!… Zăgreanu!… Noi doi anevoie o să ne înțelegem, mormăi Belciug, înnourîndu-se.

— Lasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zîmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-şi găsească o nevestică bună, romîncă verde, uite-aşa ca domnişoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru! rosti preotul mai grav.

Ghighi era să leşine de ruşine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încît zise repede:

— Dacă domnişoara m-ar vrea, eu… eu…

— Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliță! îl întrerupse doamna Herdelea cu o blîndețe neobişnuită. Vino pe la noi, şi te primim cu dragă inimă…

Totuşi Zăgreanu, spre a-şi potoli avîntul, apucă mîna Ghighiței şi o sărută prelung.

Brişca porni la pas, căci Zăgreanu îi însoțea pe jos. În fața casei lor din capul satului se opriră puțin. Zenobia, care şedea posomorîtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plînse cu sughițuri şi în cele din urmă afurisi pe George şi tot neamul lui Toma.

— Bietul Ion! zise doamna Herdelea. Iute s-a mai prăpădit… Se vede c-aşa i-

a fost scris!

Zenobia se întoarse acasă, lăsînd în urmă-i o dîră de jale. Pe urmă însă se uitară cu toții la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

— Casa vă aşteaptă s-o stăpîniți, murmură Herdelea pri-vind încrezător în ochii urmaşului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu fața poleită de o rază întîrziată, parcă îi mîngîia, zuruindu-şi uşor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliței, urmărind cu priviri drăgăstoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghighi, şezînd pe scăunelul din față, îl vedea şi-l găsea mai drăguț ca orice alt bărbat din lume.

La Rîpile Dracului bătrînii întoarseră capul. Pripasul de-abia îşi mai arăta cîteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălța ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în fața crucii, cu capul gol şi, cum stătea acolo aşa, parcă făcea un jurămînt mare.

Apoi şoseaua coteşte, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenuşie în amurgul răcoros. În stînga rămîne în urmă Cişmeaua Mortului, pe cînd în dreapta, pe hotarul veşted, delnițele se urcă, se împart, se încurcă pînă sub pădurea Vărarei. Apoi Pădurea Domnească înghite uruitul trăsurii, vîltorindu-l în ecouri zgomotoase…

Satul a rămas înapoi acelaşi, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Cîțiva oameni s-au stins, alții le-au luat locul. Peste zvîrcolirile vieții, vremea vine nepăsătoare, ştergînd toate urmele. Suferințele, patimile, năzuințele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca nişte tremurări plăpînde într-un uragan uriaş.

Herdelenii tac toți trei. Numai gîndurile lor, aţîțate de speranța împodobitoare a tuturor sufletelor, aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit şi roțile trăsurii uruie mereu, monoton, monoton ca însuşi mersul vremii.

Drumul trece prin Jidovița, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someş, şi pe urmă se pierde în şoseaua cea mare şi fără început…

CELOR MULȚI UMILI! (*Martie 1913—iulie 1920)*